Reel Atatürkçülük



Fikret Başkaya


TÜRKİYE VE ORTADOĞU FORUMU VAKFI
ÖZGÜR ÜNİVERSİTE

Özgür Üniversite Kitaplığı: 60

© Maki Basın Yayın

Yayına Hazırlayan
İsmet Erdoğan

Kapak Tasarım
Ali İmren

Teknik Hazırlık
Maki Basın Yayın

1. Baskı
Maki Basın Yayın
Şubat-2007

2. Baskı
Maki Basın Yayın
Ağustos-2007

Maki Bas. Yay. Ltd. Şti.
Menekşe 2 Sokak 16/8 Kızılay - ANKARA
Tel: (0 312) 418 32 41Fax: (0312) 418 32 87

İstanbul Temsilciliği
Kumbaracı Yokuşu 115/3
Tünel Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 243 54 81
Fax: (0212) 249 12 92
Basım Yeri
Cantekin Mat. Yay. Ltd. Şti.
Tel: (0 312) 384 34 35

www.ozguruniversite.org

ISBN: 978-975 - 8449 - 43-9

REEL ATATÜRKÇÜLÜK

Fikret BAŞKAYA

2. Baskı Ağustos 2007

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

Önsöz 7

Reel Atatürkçülük 21

T.C.'nin Niteliği Üzerine 35

12 Eylül veya "Reel Atatürkçülük'ü" Anlamak! 49

Misak-ı Milli: Bir Efsaneyi Sorgulamak! 65

Milli Mücadele ve Anti-emperyalizm Söylemi 83

Devletçilik: Bir "ilke" Nasıl Keşfedildi? 101

Neden Resmi Tarih? 115

"Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı": Kimin Egemenliği, ...
Kimin Bayramı? 123

Terörle Mücadele mi? Halkla Savaş mı? 127

Bir Cinayetin Anatomisi 133

Fikret Başkaya'nın 2 Mart 2005 de Ankara 2. Asliye Ceza .....
Mahkemesinde yaptığı savunmadır. 137

İKİNCİ BÖLÜM

Avrupa-merkezcilik 145

Modern Çağın Tabusu: Mülkiyet 155

Emperyalizm 165

Sömürgeciliğin Beşyüz Yılı: Efsaneler ve Gerçekler 173

Azgelişmişlik 185

Kalkınma 195

Özelleştirme 203
Burjuva Egemenliğinin Bir Aracı Olarak Sendikalar 215
TMY veya Devlet Terörünü 'Kurumsallaştırmak' 221
Eğitim Neye Yarar? 225
Doğu/Batı Çatışması Değil, Kapitalist/Emperyalist Saldırı 233
Emperyalizm, 'Uygarlaştırıcı Misyon' ve BOP 247
Türkiye'de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine .....
Bazı Gözlemler 255
Özelleştirme Üzerine Konuşma 263
YÖK: Böyle Başa Böyle Tarak 283

Önsöz

"Kim eleştirecek olursa...
'birlik' tabusuna karşı
günah işliyor demektir"[*].
Theodor W. Adorno

Şeylerin gerçeğiyle, şeylere dair tevatür arasındaki uyumsuzluk, bilimsel-entellektüel etkinliğin varlık nedenidir. Başka türlü söylersek, tevatür gerçeğin kendisi değildir, en azından gerçeğin tamamı değildir veya eksik gerçektir. Bir isyanı bastıranların o isyana dair 'görüşü' ve 'değerlendirmesi', isyancılarınkinden mutlaka farklıdır. Zira bir egemenlik ilişkisine gönderme yapılmaktadır. İsyancıların haksız, isyanı bastırmak durumundakilerin haklılığı baştan kabul edilmektedir. Eğer isyan bastırılırsa 'olayın' kabul gören hikayesi, isyanı bastıranların hikaye ettiği versiyon olur. Bunun tersi gerçekleşir, isyancılar kazanırsa, aynı isyan bu sefer kazananlar tarafından hikâye edilecek ve geçerli 'hikâye' de farklı olacaktır. İsyan neden çıktı sorusu ve isyanın anlamı her iki durumda farklı anlatılacak, farklı gerekçelendirilecek ve yorumlanacaktır. Demek ki, neyin nasıl tecelli ettiği, kimin nasıl hikâye ettiğine göre değişiyor... Elbette bununla birden çok gerçek vardır

---

[*] Theodor W. Adorno, **Eleştiri - Toplum Üzerine Yazılar,** çeviri, M. Yılmaz Öner, Belge yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 110.

denmek istenmiyor. Gerçek her zaman tektir. Sorun, toplumun sınıflara bölünmüşlüğü ve onun sonucu olan çıkarların çatışmasıyla ilgilidir. Kölelik haksız bir şeyse, köle ile efendi arasındaki ilişkiye dair haklılık-haksızlık tartışması anlamsızdır. Zira, o ilişkide efendinin haklılığı baştan kabul edilmektedir ve kölenin iradesinin bir kıymet-i harbiyesi yoktur. Burada söylediğimiz, herhangi bir tarihsel-toplumsal olay için de aynı şekilde geçerlidir. Amerikan 'kurtuluş mücadelesini' alalım. Bu olay, Kuzey Amerika'nın varlıklı, seçkin Beyazları, Afrika kökenli köleler ve Amerika kıtasının ilk halkları olan ve ırkçılar tarafından 'Kızıl Derili' denilenler için aynı anlama mı geliyordu? Böyle bir şey mümkün müdür? 4 Temmuz 'kurtuluş gününde ' kurtulan kimdi? Başka türlü söylersek "kurtuluş" günü sayılıp her 4 Temmuz'da kutlanan 'kurtuluşun' tarihsel anlamı ne idi? Bağımsızlıktan sonra da köleler köle olarak kaldığına, kölelik cephesinde hiçbir değişiklik olmadığına ve Amerika'nın ilk haklarına [Yerlilere !] yönelik jenosit daha da derinleştiğine göre... Elbette bu durum kurtuluş gününün her yılın 4 Temmuz'unda birileri tarafından "coşkuyla" kutlanmasına engel değildi... Öyleyse bu olayın 'gerçeği' ne idi? Kuzey Amerika'nın Avrupa kökenli varlıklı Beyaz adamları artık bundan sonra kolonyalist İngiltere'ye haraç ödemeyecekler, sömürgecilerin işlevini devralacaklardı... İngiliz hakimiyetinden kurtulmuşlardı...

Eksi bir köle olan Frederick Douglass 'kurtuluştan' 76 yıl sonra, 4 Temmuz 1852'de yaptığı 'bağımsızlık günü' konuşmasında şöyle demişti: *"Sizin 4 Temmuzunuz bir Amerikalı köle için ne ifade edebilir? Bu sorunun yanıtını ben vereyim: 4 Temmuz günü kölelere yılın diğer bütün günlerinden daha yoğun bir biçimde maruz kaldıkları büyük adaletsizlikleri ve zulmü anımsatmaktadır. Köle için sizin kutladığınız şey bir kandırmacadır; o gün övündüğünüz özgürlüğünüz ve lânetli iktidarınız, büyük bir ulus olduğunuz konusundaki sanrılarınız, şişinip büyüyen kibriniz; kutlamalardaki neşenizin etrafa dağılan sesi köleye göre boş ve kalpsiz bir gösteridir; zalimlere yönelttiğiniz kınamalar, ucu sahte parıltılı cüretiniz, özgürlük ve eşitlik naralarınız içi boş birer maskaralıktır; dualarınız, ilâhileriniz, vaazlarınız, şükran günlerinizde sergilediğiniz dinî*

ayinler ve ciddiyet, köle için yalnız yapmacıklı bir dil, sahtekârlık, aldatmaca, imansızlık ve riyadır. Bütün bunlar şiddet ve vahşilikle onurunu yitirmiş bir ulusun suçları üzerine örtmek için kullanılan bir şal, bir örtüdür. Şu anda dünya üzerinde, Birleşik Devletler halkının işlemiş olduğu suçlardan daha korkunç, daha kanlı suçları işleyen hiçbir ulus yoktur."[1]

Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanmış olanlara devlet ve egemenler [kurtarıcılar ve kurucular] tarafından değil de emekçi çoğunluk tarafından bakıldığında ortaya çıkacak 'resim' ya da 'şeylerin' gerçek 'hikâyesi' farklı olurdu. Zira, Türkiye'de geçerli tarih versiyonu, toplumun kaderini elinde bulunduranların, 'kurucuların', 'kurtarıcıların' 'memleketin sahiplerinin' *uydurdukları tarihtir, tam bir ideolojik fabrikasyondur.* Resmi tarih ısrarla 1923'de kurulan Cumhuriyetin 'yepyeni', 'orijinal', tarihte eşi olmayan bir devrim, toplumun evrim yönünü değiştiren büyük bir dönüşüm olduğu düşüncesini kafalara sokmak için yoğun çaba harcadı. Gerçekten resmi ideolojinin ileri sürdüğü gibi 1923 tarihi bu coğrafyada yaşayan insanların kaderinde köklü bir dönüşümün, bir sosyal devrimin, *'yeni hayatın'* başlangıcı, bir kırılma anı mıydı? Değişen ne idi ve kimin için ne anlama geliyordu? Oysa, 1923 yılında devletin adının değiştirilmesi, Hilafet ve Saltanatın tasfiyesi, sadece yönetici sınıf katında küçük bir değişiklikti. Dolayısıyla 'yönetilenler' ve yönetim anlayışında kayda değer bir değişiklik söz konusu değildi. Her vesileyle ifade ettiğim gibi, söz konusu olan bir hükümet darbesiydi. Anayasal bir monarşi olan rejim cumhuriyet adını almıştı. Emekçi toplum sınıfları sadece bulundukları yerde kalmadılar, mülk sahibi sınıflar lehine durumlarının daha da kötüleştiğini gördüler. Oysa, 1923 darbesi 1908 darbesinin bir tekrarı, onun düşük yoğunluklu bir versiyonuydu. Toplumun temelini sarsan bir dönüşümün başlangıcı değildi. 1908 İttihatçı darbesi de 1923'de Cumhuriyetin ilanıyla sonuçlanan hükümet darbesi de [coup d'état] toplumdan çok devleti angaje ediyordu. Resmi söylem bu iki tarihsel olayın tartışılmasını ve gerçek niteliğinin anlaşılmasını engel-

---

[1] Howard Zinn, **Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi,** çev: Sevinç Sayan Özer, İmge Kitabevi. Ankara, 2005, s. 191.

ledi. Yapılanlara asla haketmedikleri anlamlar, içerikler, misyonlar yüklenerek, tuhaf bir tarih versiyonu oluşturuldu. Oluşturulan bu 'resmi tarihin' tartışma konusu yapılması da bir dizi sansür devreye sokularak engellendi. "Dil devrimi" denilen, 1928 öncesinin metinlerini fiilen yasakladı, dönemin belgelerinin devlet denetimine alınıp 'yasak bölge' ilan edilmesi de bu belgelere ulaşılmasını zorlaştırdı. 'Resmi gerçeği' sorgulamak da zaten lânetli bir şey sayılıyor ve şiddetle cezalandırılıyordu. Fakat, rejim açısından 'uygun' bir durum da söz konusuydu. Entellektüel olması gerekenlerin aynı zamanda devletin memuru, dolayısıyla egemen elitin bir bileşeni, ayrıcalıklı sınıfa dahil oluşu, rejimin niteliğine yönelik eleştirileri nerdeyse devre dışı bırakmıştı. Bugün bu 'gelenek' kısmen aşınsa da hâlâ varlığını koruyor. Sorunlara devlet ve egemenler tarafından bakanların başat üstünlüğü devam ediyor. Zaten tarihçi ekseri devlet ağzıyla konuşan biridir... Geçerli resmi ideoloji bir tür tsunami gibi tüm ideolojik-entellektüel- estetik alanları kaplıyor. Sol hareket dahi resmi tarih ve resmi ideolojiden bir türlü bağımsızlaşamıyor...

İttihatçıların yegâne amacı olan devleti yaşatıp güçlendirme perspektifi, kendilerine 1923 sonrasında Kemalist diyenlerin de –ki, besbelli İttihatçıydılar- yegâne perspektifiydi. Bu kesim, 1918-1922 aralığındaki bozgun ve bocalamanın ardından güçlerini toplayıp devlet aygıtı üzerindeki denetimlerini yeniden pekiştirmişlerdi. Padişah Milli Mücadele sürecinde fiilen devre dışı kalmıştı. Kaldı ki, 1908'den beri anayasal bir monarşi geçerliydi. Belirleyici olan hükümetlerdi. Anayasal monarşilerde iktidar prenste [hükümdar] değil, hükümettedir, prensin sembolik bir varlığı söz konusudur. Bu yüzden prensin tasfiyesi, rejimin adının Cumhuriyet olarak değiştirilmesi, rejimin niteliği, yöneten/yönetilen, devlet/sivil toplum ilişkisi bakımından radikal bir değişiklik anlamına gelmez. Batı ve Kuzey Avrupa'da hâlâ krallıklar, anayasal monarşiler var. Bir darbeyle krallıklar tasfiye edilip yerine cumhuriyet idaresi kurulsa, söz konusu rejimlerin niteliğinde kayda değer bir değişiklik ortaya çıkmaz... Üretim ilişkileri, sınıfsal ilişkiler, devletin niteliği bir dönüşüme uğramış olmaz, sadece devletin üst düzey yönetiminde sınırlı bir değişiklik anlamına gelir.

Zira, rejimin niteliği ancak sosyal bir devrimle dönüşüme uğratılabilir... Bizde de Cumhuriyetin ilanı sivil toplum katında ve devlet/sivil toplum ilişkisinde değil, yönetenler katında sınırlı bir değişiklik anlamına geliyordu. Mustafa Kemal ve ekibi, yönetici elitin diğer fraksiyonları karşısındaki konumunu güçlendirmişti. Daha önce başka yerde yazdığım gibi[2a], aslında 1923 sonrasındaki rejim, *ikinci İttihatçı rejiminden* başka bir şey değildi. Eğer resmi tarihin ve resmi ideolojinin ısrarla ileri sürdüğü gibi, 29 Ekim 1923 'Eski Rejim'den radikal bir kopuş anlamına gelseydi, bugün hâlâ Ermeni Faciasıyla ilgili inkârda ısrar edilmezdi. Böyle bir 'talihsiz olayın' Eski Rejim [Saltanat] döneminde gerçekleştiği, oysa Cumhuriyet rejiminin onu tasfiye ettiği, onun mirasını reddettiği, dolayısıyla 'yeni rejimin' söz konusu olayda bir dahli olmadığı söylenebilirdi... Bunu yapmak mümkün olmuyor- en azından bugüne kadar mümkün olmadı- zira, talihsiz Ermeni faciasında rol alan zevat, 1923 sonrasında da en yüksek sorumluluk mevkilerini işgal etmişti...

1923 sonrasında alınan önlemler, oluşturulan yeni kurumlar, benimsenen "ilkeler" ve "inkılâplar", aslında ileri sürüldüğü gibi yeni ve orijinal şeyler değildi. Sultan Üçüncü Selim zamanından beri yapılanların yeni koşullarda tekrarı niteliğindeydi. Üstelik işlevsel bir süreklilik de söz konusuydu. Baştan itibaren gerçekleştirilen 'yeniliklerin', reformların, oluşturulan mekanizmaların ve benimsenen söylemin yegane işlevi devleti güçlendirmekti. Yaklaşık yüzyılı aşkın bir dönemde devleti güçlendirmek ve yaşatmak için yapılanlar, 1930'lu yıllarda en yüksek aşamasına ulaşmıştı ama *işlevde süreklilik vardı*. 1923 sonrasında yapılan düzenlemelerin gerçekten farklı ve orijinal sayılabilmesi için, bunların halk kitlelerinin yaşamını doğrudan angaje eden şeyler olması gerekirdi. Oysa 1923, toplumla devlet arasındaki ilişkide ve rejimin niteliğinde kayda değer bir değişikliği temsil etmiyordu. Osmanlı egemenlik sisteminde geçerli devlet/halk yabancılaşması Cumhuriyetle değişmiş

[2a] Bkz: Fikret Başkaya **Yediyüz, Osmanlı Beyliğinden 28 Şubata: Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi,** Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2004.

değildi. Cumhuriyet rejimi elitist, merkeziyetçi, pozitivist bir ideolojinin taşıyıcısıydı. Yönetici elit kendini dünyanın merkezi olarak görme aymazlığından kurtulmuş değildi, zaten kurutulması mümkün de değildi... Aslında 1923 sonrasında reaya ileri sürüldüğü gibi yurttaş olamadı. Geçerli devlet anlayışı insanları 'devletin kulu' olarak görmeye devam etti. Aşırı modernist bir retoriğe sahip olan Kemalist dikta rejiminin varlık nedeni , 'sivil toplumu' bastırmaya, boğmaya, bu amaçla da her türlü muhalefet odağını ezmeye bağlıydı... Öyle *modern* bir rejim ki, orada farklı düşünen hain, muhalif düşman sayılıyor...

Öyleyse kritik sorun nedir? Bana göre rejimin niteliğinin anlaşılması bakımından belirleyici olan, modernleşme [çağdaşlaşma deniyor] algısının sakatlığıdır. Türkiye'de kapitalizmin ürettiği teknolojiye ve ürünlere sahip olmak, Batı tarzı kimi yaşam tarzlarını taklit etmek veya onları içselleştirmekle, çok farklı anlam taşıyan –taşıması gereken- 'modernite devrimi' birbiriyle karıştırıldı, veya bu ikisi özdeş sayıldı... Bugün de bu alandaki kafa karışıklığı henüz aşılmış değil. Oysa, Türkiye'nin tarihinde bir 'modernite ve aydınlanma devrimi' hiçbir zaman yaşanmadı. *'Eski Rejim'*le cepheden bir hesaplaşma hiçbir zaman gerçekleşmedi. Bunun olabilmesi için 'Eski Rejimin' ve onun geleneksel ideolojik mirasının reddedilmesi gerekiyordu. Oysa baştan itibaren yapılanlar, 'Eksi Rejimi' yaşatmak içindi. Dolayısıyla bu süreçte Cumhuriyetin ilanı bir *kırılma anını* temsil etmiyordu. Kimi çevrelerin ısrarla dillendirdikleri 'cumhuriyet aydınlanması' denilenin hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktu. Zira, Cumhuriyetten sonra da devlet 'kutsal' sayılmaya devam edildi. Hem kutsal devlet anlayışının geçerli olması hem de 'moderniteden', 'aydınlanmadan' söz etmek büyük bir çelişkidir. Yanılsama da esas itibariyle rejimin adının '*Cumhuriyet*' olarak değiştirilmesinden kaynaklanıyordu. Saltanat'a son veren bir hükümet darbesiyle kurulan rejime *Cumhuriyet* denmesi, yeni rejimin gerçekten böyle bir anlam ve içerik taşımasından çok, bu kavramın prestijiyle ilgiliydi. Kavramın ister Latince [res publica], ister Arapça [Cumhuriyet] halka gönderme yapılıyor oluşu, 'yeni rejimin' içerde ve dışarıda kabullenirliğini ve prestijini artırıyordu. Oysa, Cum-

huriyetin ilanı sürecinde toplum sınıflarının, dolayısıyla halkın hiçbir dahli olmamıştı. Bu yüzden Mustafa Kemal rejime başka bir ad da koyabilirdi. Mesela devletin adı bundan sonra 'Anadolu Krallığı' olacak ben de kendimi kral ilân ediyorum diyebilirdi. Osmanlı imparatorluğunda 'yenilikçiliğin' başladığı dönemden başlayarak, devleti ve rejimi dönüştürmek, *yeni* ve *farklı bir şey yapmak isteyen* ne bir siyasi muhalefet odağı, ne de ideolojik/entellektüel/estetik bir akım hiçbir zaman mevcut olmadı. Birincisi, muhalefet her zaman bir *iç muhalefetti*; ikincisi, amaç devleti dönüştürmek, *'yeni birey'* yapmak değil, devleti yaşatmaktı. Başka türlüsü mümkün olabilir miydi? Başka türlüsü elbette teorik olarak mümkündü ama bunun için merkezî bürokrasinin, *kutsal devletin* adamları dışında farklı bir sosyal odağın devreye girmesi gerekiyordu. Mesela kendi sınıfsal çıkarlarını dayatabilen bir kapitalist sınıf [burjuvazi] mevcut olsaydı, *Eski Rejim'le* hesaplaşmaya cüret edebilir ve farklı bir şeyin yolunu açabilirdi. Osmanlı İmparatorluğunun son yüz yılından beri modernitenin kavramları hiçbir kesim tarafından dillendirilmiş değildi. Bir iç muhalefet olmanın ötesine hiçbir zaman geçemeyen muhalefetin, özgürlük, eşitlik, insan hakları, vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, hukuk, sivil haklar, bireysel haklar, vb. diye bir derdi olmadı. Şimdilerde bile bu kavramlar rejim için büyük bir tehdit ve tehlike olarak algılanmaya devam ediyor. Sınırlı demokratik açılımların bile 'devlet güvenliğini' tehlikeye atacağının söylenmesi, en mütevazı ve çekingen açılımların dahî devlet destekli bir linç kampanyası ve terör saldırısıyla püskürtülmesi bununla ilgilidir.

T.C'nin niteliğinin anlaşılması bakımından bir handikap da 'aydın despot' kavramıdır. Aslında aydın ve despot kavramlarının yan yana getirilmesi dahi bana göre tam bir entellektüel skandaldır ama bu kavram çiftinin yaygın kabul görüyor oluşu, onu sorgulanmaktan ve tartışılmaktan muaf tutuyor. Modernite ve aydınlanma bahsinde söylenen aşağı yukarı şu: Türkiye'de olup-bitenler her ne kadar tipik aydınlanma modeline uymasa da, 1920'li 1930'lu yıllarda Türkiye'deki rejim bir aydın despotluk rejimidir... Şayet Osmanlı Sultanları bir adım daha ileri gidip, frak giyseler veya kravat taksalardı, bu kadarı onları

'aydın despot' [müstebit aydın] yapmaya yeter miydi? Aslında aydın despot kavramı, rejimin totaliter niteliğini gözlerden uzaklaştırmaya yarayan ideolojik bir manipülasyondur. Böylece Mustafa Kemal'in hükmettiği dönem tartışma konusu olmaktan çıkarılmak isteniyordu. Her ne kadar zaman zaman 'modernist' bir dil kullansalar ve kimi 'modern kurumlar oluşturmaya yönelseler de, İttihatçı yönetim anlayışı esas itibariyle modern değil gelenekseldi. Temel ilke de *"halkı işe karıştırmamaktı"*... Bu iflah olmaz zihniyet Cumhuriyetle bir değişikliğe uğramak şurada dursun, daha da pekişmişti. Dolayısıyla, söylemle gerçek dünyada yaşananlar arasında devasa bir uçurum vardı... Bizdeki parlamento halk iradesinin tecelli ettiği bir yer olmak yerine, halk iradesinin tecellisini engellemek üzere, demokrasi ve özgürlük düşmanı rejim tarafından araçlaştırılmıştı. Velhasıl tam bir ilişti tersliği vardı... Fakat söylemin gücü, ideolojik yanılsamayı kolaylaştırmıştı... Asıl amaç olması gerektiği gibi siyasi katılımı sağlamak değil, engellemekti. Meclis, halkın temsil edildiği, halk iradesinin tecelli ettiği bir kurum değil, yönetici elite meşruluk ve prestij sağlayan bir yanılsama aracı olarak varoldu. Bu durum 1876 da, 1908 de ve 1923 de hep aynıydı. Parlamento, rejime 'modernlik', 'demokratiklik', 'ilericilik' görüntüsü veren bir yamaydı ve hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktu. Bu gün dahi yoktur, zira bizde bilinen anlamda parlamento ve çok partili sistem hiçbir zaman olmadı. Siyasi partiler merkezin araçları olarak varolabilen 'muvazaa partileri'dir ki, misyonları yanılsama yaratıp kitleleri oyalamaktır. Bu ifadeden giderek başka yerlerde parlamentoların gerçekten halkın iradesinin tecelli ettiği kurumlar olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Aslında söz konusu olan tam bir seçim ve temsil mistifikasyonudur. Zaten biyatetten itibaren 'temsili demokrasi' gerçek demokrasinin önünü kesmek için peydahlanmıştı...

Akıl almaz bir çelişki de 'kurtarıcı', 'kurtarılmışlık', söylemidir. Modernite devrimi yaşamış bir ülkede ve toplumda böyle bir şey asla söz konusu olmazdı. Bir tek şahsiyetin bir ülkeyi ve halkı kurtardığı, 'yedi düveli yendiği', o halka sadece bir vatan değil, cumhuriyet ve inkılâplar ihsan ettiğine inanan bir toplum, modernlik, demokratiklik, ilericilik, çağdaşlık, vb.

iddiasında bulunabilir mi? Tarih bazı şahsiyetlerin elinde oyuncak mıdır? Aslında bu saçmalığın anlaşılması için fazla çaba gerekmiyor. Yapılanların ne kadar önemli, ne kadar müstesna, ne kadar orijinal, ne kadar 'biricik' olduğunu kafalara sokmak, bu konuda efsaneler, hürafeler yaratmak için, onları yaptığı söylenen şahsiyetin kutsanması, ilahlaştırılması, putlaştırılması, bir tapınma aracına [kült] dönüştürülmesi gerekiyordu. Böylece, bir kere imkânsızı başaran *kurucu/kurtarıcı /yoktan varedici,* yüceltilip/ kutsanınca, yaptıklarını kutsamak, yüceltmek, onlara dokunulmazlık ve tartışılmazlık kazandırmak, velhasıl tabulaştırmak mümkün oluyor... Bir insanı hem modernitenin, aydınlanmanın timsali sayıp, hem de onu putlaştırmak, tabulaştırmak, ilahlaştırmak, kahin saymak büyük bir çelişki değil mi? Neden bunca zorlama, neden bunca saçmalık ve ilkellik? Latince bir deyim: *"Qui nescit dissimulare, nescit regnare"*, [niyetini gizlemesini bilen, nasıl hüküm süreceğini bilir], tam da yukarıda söylemek istediğimizi özetliyor. Olup/bitenlere dair bir mistifikasyon [yanılsama] yaratmanın koşulu, o şeylerin gerçeğini gizlemekten geçiyor. O halde egemen sınıflar blokunun çıkarlarını gerçekleştirmek üzere yapılanların 'anlam ve önemine' dair kafa karışıklığı veya "yanlış bilinç' yaratmanın koşulu, onları tartışılamaz duruma getirmektir. Tartışmanın yasaklanması için de, yapılanların gerisindeki şahsiyetin, kutsanmasını, ona insan üstü meziyetler ve hasletler vehmetmeyi gerektiriyor. İşte bir Osmanlı Paşası olan Mustafa Kemal'in putlaştırılmasının nedeni bu idi. Fakat, ilişki tersliği ekseri gözden kaçıyor: Mustafa Kemal'in yaptıklarının tarihte eşi görülmemiş müstesna ve mucizevi şeyler olduğunu göstermek için, onun müstesna bir şahsiyet, insan üstü bir varlık [peygamber demeye dilleri varmıyor, zira böyle bir şeyin sorun yaratacağının farkındalar...] olduğunu kabullendirmeyi gerekiyordu. **Atatürk'ün Kehanetleri** adını taşıyan kitabın yazarı Ali Bektan: *"Gerek Atatürk, gerekse tarih boyunca geleceği önceden görme yeteneğine sahip olan liderler, peygamberler ve bu yeteneğe sahip olan diğer kişiler birçok felaketi çok önceden haber vermişler ve neler yapılması*

gerektiğini anlatmışlardır. Ancak ne yazık ki çoğunlukla çevresindekileri bunlara inandıramamışlardır.[2] diyor... Ali Bektan kitabın başka bir yerinde de şunları yazıyor: " *Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'da bulunan, Hz. Muhammed ahfadından Şeyh Ahmed Sünusi, bir gece rüyasında Hz. Muhammedi görür. Derhal koşarak elini öpmek ister. Hz. Muhammed kendisine sol elini uzatınca buna şaşıran Şeyh: "Ya Rasulallah, niçin bana sağ elinizi uzatmadınız?"diye sorar. Hz. Muhammed şu cevabı verir: Sağ elimi Ankara'da Mustafa Kemal'e uzattım".*[3] İnsanüstü kurtarıcı, yoktan varedici, imkânsızı başaran ulu önder mitiyle amaçlanan, insanlara şunu söyletmekti: *O olmasaydı biz de olmazdık... Varlığımızı ona borçluyuz...* Bu tür bir anlayışa [bilince] sahip olan birinin kavramın bilenen anlamında yurttaş olması, yurttaş sayılması, kendini toplumun eşit haklara sahip özgür bir bireyi olarak görmesi mümkün değildir. Artık o bu topraklarda bir 'sığıntı', 'misafir' ya da 'mültecidir'. Türkiye'de geçerli 'ortalama bilincin' de 'yurttaş bilinci' olmadığını, bunlardan biri veya diğeri ya da bunların 'aritmetik ortalaması' olduğunu söylemek mümkündür... Bu ülkede okula gidip de bu anlayışa sahip olmadan mezun olana rastlamak mümkün mü? Nitekim yukarda sözü edilen eserde **'bu gerçek'** bir kere daha hatırlatılıyor: *"Bu gün ona [Atatürk-F.B] küfür edenler de dahil, herkes yaşamını ona borçludur. Çünkü Atatürk olmasaydı bu gün onların ne anneleri, ne de babaları olacaktı. Yunanlılar dedelerini ve ninelerini öldürmüş olacaktı. Ya da zorla Hıristiyan yapacaklardı. Belki de bu gün adları Aleko, Nicos, Eleni, Marya olacaktı. Bunları düşünmek lazım..."* [4] Put üreticilerinin ve put bekçilerinin olup bitenleri kutsaması olağan bir şey. Mustafa Kemal'in yaşadığı 1930'lu yılları Cumhuriyetin *altın çağı* sayıyorlar. Lâkin, *altın çağ* saydıkları yıllarda 'imkânsızı başaran' insanüstü liderin, nasıl olup da kara yoksulluktan kırılan halkın acılarına bir çare olmadığını, ve neden *"Büyük Kurtarıcının" kerametinden, keha-*

---

[2] Ali Bektan, **Atatürk'ün Kehanetleri,** Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2004 6. Baskı, s. 88.

[3] Ali Bektan, **Atatürk'ün kehanetleri,** age, s. 97.

[4] Age, s.17.

netinden, hakikatinden yoksul çoğunluğun mahrum edildiğini hatırlamak işlerine gelmiyor...

Aslında böylesi bir anlayışın geçerli olduğu bir toplumda, kavramın gerçek anlamında politika da yasaklanmış oluyor. Zira, politika kavramı, alternatiflerin, farklı çözüm yollarının varolduğu anlamındadır. Büyük adamcılığın, 'ulu önder' söyleminin veya kurucu/kurtarıcı mitinin geçerli olduğu bir yerde, kurucu/kurtarıcı ulu önderin yaptıklarının ve söylediklerinin ne anlama geldiğini bilen modern ulema, toplumun entellektüel ufkunu karartmayı, dolayısıyla da politikanın önünü kapatmayı başarıyor... Elbette gerçek anlamında *politika* bizdeki versiyonu olan sefil sirk oyunundan farklı bir şeydir...

Elinizdeki kitabın birinci bölümünde yer alan yazılar, rejimin niteliğini tartışma niyetinin, söylemle gerçek arasındaki uyumsuzluğu açığa çıkarma kaygısının ürünüdür. Yazılar birbirinden bağımsız ve farklı zamanlarda kaleme alınmış olsa da, gönderme yaptıkları problematik ortaktır. Dolayısıyla bir bütünlük oluşturdukları söylenebilir. Türkiye'de geçerli ideolojik-entellektüel atmosfer, şeylerin gerçeğini tartışmayı ve bilince çıkarmayı zorlaştırıyor. Farklı düşünenin hain, 'resmi gerçeğe' karşı çıkanın suçlu ilan edildiği, herkesin devletin istediği gibi düşünmeye, "resmi gerçeğe" uyum sağlamaya zorlandığı bir rejim, modernlik, demokratiklik iddiasında bulunamaz. Daha da önemlisi, böyle bir rejimin 'sorun çözme' yeteneğine sahip olması mümkün değildir. İşte burada okuyacağınız yazılar, yaşadığımız kötülüklerin gerisindeki asıl nedenleri bilince çıkarmayı amaçlıyor. Perspektif değiştiğinde sorunların farklı algılanabilmesi mümkün hale geliyor. Başka türlü ifade etmek istersek, artık Türkiye'de radikal bir entellektüel paradigma değişikliğine ihtiyaç var. Mevcut paradigma içinde kalındıkça, hem sorunlar hem de çözümsüzlük büyümeye, toplum çözümsüzlük sarmalına hapsolmaya devam edecektir. Şeylerin egemenlerin hikâye ettiği versiyondan farklı olduğunu anlayabilmek, bilince çıkarabilmek için, artık entellektüel perspektifin değişmesi gerekiyor. Velhasıl zihinsel bir radikal devrime, bilincimizi özgürleştirmeye ihtiyacımız var. Herşeyin akıl almaz bir hızla metalaştığı, paralılaştığı, soysuzlaştığı, toplumun tam bir 'anlam kaybına' maruz bıra-

kıldığı neoliberal küresel gericilik çağında, eleştirel bilinç ve radikal karşı duruş vazgeçilmez bir gereklilik haline geliyor. Kitabın ikinci bölümünde yer alan yazılar, küresel kapitalizmin ortaya çıkardığı kimi sorunlar veya söz konusu sorunların kimi veçhelerine dairdir. Yazıların çeşitliliği, sorunların nasıl bir bütünlük oluşturduğunun da bir göstergesi sayılabilir. Fakat kitabın başlığı birinci bölümdeki yazılara gönderme yapıyor...

Kardelen, 28 Ocak 2007.

BİRİNCİ BÖLÜM

Reel Atatürkçülük

Şeylerin, toplumsal olguların ve süreçlerin kimin tarafından adlandırıldığı önemlidir. Söylemin sahibi ekseri iktidarın da sahibidir. Başka türlü söylersek, söylemle iktidar arasında diyalektik bir 'belirleyicilik' ilişkisi vardır. Gerçeği gizleme aracı olan söylemin gücü, iktidarın da gücü ve varlık nedenidir. Zaten her türlü iktidarın varlık nedeni de söylemle gerçek durum arasındaki 'boşluktan' başkası değildir. "Dünya sarı öküzün boynuzları üzerinde duruyor" diyenin amacı tartışmasız bir egemenlik tesis etmektir ama bunun gerçekleşmesi için insanların gerçekten "dünyanın sarı öküzün boynuzları üzerinde durduğuna" inanmaları, bunun bir edinilmiş bilgi [idée rçeue] haline gelmesi gerekir. Söylemin sahibiyle muhatabı arasındaki ilişki, daha baştan hiyerarşik bir ilişkidir. "Sözün" kendisinden çok, "kimin sözü" olduğu önemlidir. Dolayısıyla, bize sunulanla gerçek dünya'da fiilen [reel olarak] var olan, ya da rivayet edilenle 'reel durum' arasındaki 'uyumsuzluk' veya 'çakışmazlık' şeyleri gizlemeye yarıyor. İşte gerçek bilimsel-entellektüel çabanın misyonu, bu uyumsuzluğu teşhir etmektir.

Türkiye'de 1921 tarihli Teşkilâtı Esasiye Kanunu'ndan başlayarak, tüm anayasaların başlangıç bölümünde "hakimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir" maddesi yer alıyor. Aradan geçen 85 yılda, bırakın halkın egemenliğin sahibi olmasını, egemenliğin yakınına bile yaklaşamadı, yaklaştırılmadı. Ana-

yasalarda öyle yazıyor diye öyle olması gerekmiyordu. Bu dönem zarfında bu maddenin arkasında hep halktan başkaları vardı. Bu ifadenin bir anlam taşıyabilmesi için, söz konusu anayasaların halkın eseri olması, arkasında halkın iradesinin bulunması, oradaki sözün "halkın sözü" olması gerekirdi. Genel bir çerçevede 1924, 1961, 1982 anayasaları cunta anayasalarıydı ve asıl amaç kitleleri 'oyunun dışında' tutmaktı. 1982 tarihli cunta Anayasasının 2. maddesinde: "Türkiye Cumhuriyeti... demokratik, laik, sosyal bir hukuk devletidir" deniyor. Oysa, gerçek dünyada bunların "reel" bir karşılığı yok. Nasıl gerçek dünyadaki 'reel kapitalizm' burjuva iktisat kitaplarında yazılandan farklıysa, nasıl 'reel sosyalizm' de, yaygın sosyalizm anlayışından farklı idiyse, aynı şey Atatürkçülük denilen için de geçerlidir. Bu yazı, "Atatürkçülük" olarak sunulan hakim söylemi sorgulamayı, "reel Atatürkçülüğün" neden tevatür edilenden farklı olduğunu tartışmayı amaçlayan mütevazı bir denemedir.

Atatürkçülük nedir? sorusuna verilen cevapları üç başlık altında toplamak mümkündür: 1. Atatürkçülük'ün 'tam bağımsızlıkçı, anti-emperyalist' dolayısıyla mazlum halklara kurtuluş ilham eden bir öğreti olduğu; 2. İkincisi, Atatürkçülük'ün bir modernite ve aydınlanma devrimi olduğu [Cumhuriyet aydınlanması safsatası], nihayet; 3. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931 kongresinde kabul edilip 1937'de de anayasaya hükmü haline getirilen ünlü altı ok [Cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, devletçilik, halkçılık, inkılapçılık]. Atatürkçülükten söz ederken herkes bu üç gruptan birine veya diğerine daha çok vurgu yapsa da, hepsinin bu üçünü kapsadığını, söylemek mümkündür. Daha baştan söylemek gerekir ki, ortada iç tutarlılığı ve bütünlüğü olan, bilinen anlamda bir "Atatürkizm" yok. Daha çok uygulamaları sonradan "teorileştirme", "adlandırma" zorlaması söz konusu. Zaten Mustafa Kemal'in Söylev ve demeçleri dışında ideolojik-teorik bir bütünlük oluşturacak, iç tutarlılığı olan teorik değerlendirmeleri mevcut değil. Bu yüzden Atatürkçülükten çok Atatürkçülerden söz etmek daha uygundur. Gerçek dünya'da reel karşılığı olan bir Atatürkçülük yok ama her zaman kendilerine Atatürkçü diyenler var. Mustafa Kemal'in en önemli eseri olan "Büyük Nutuk" da esas itiba-

riyle politik bir metindir. 1919–1927 arasında olup-bitenlerin kendi açısından bir değerlendirilmesidir. Bir siyasetçinin bir dönemi nasıl gördüğü, görmek istediğiyle ilgilidir. Rahatsız edici olan, bu metnin tarih yazıcıları tarafından hiçbir eleştiriye tâbi tutulmadan 'mutlak hakikât' sayılması, dönemin tarihinin bu metni esas alan bir anlayışın ürünü olması, maalesef geçerli resmi tarihe de kaynaklık etmesidir. Oysa Mustafa Kemal bu metni 1927 Ekim ayında başkanı olduğu CHP'nin Kurultayında okumuştur ve doğrudan siyasi amaçlar taşıyan [taşımak zorunda olan] bir söylevdir. Mustafa Kemal'in böyle bir çaba içine girmesinin başlıca üç nedeni vardı: Birincisi "Milli Mücadele"nin tüm başarı ve kazanımlarını kendine mâl etmek; ikincisi, bu amaçla o süreçte etkili olmuş karizmatik komutanların ve şahsiyetlerin rolünü küçümsemek; üçüncüsü, muhalefetin her türlüsünü neden ezdiğini "gerekçelendirmek"... Bir dönemin tarihini bir tek şahsiyetin anlattıklarına dayandırmak, bilimsel-entellektüel tutarlılıkla bağdaşır değildir. Elbette söylediğimizi sayısız örneklerle desteklemek mümkündür ama sorun daha Nutuk'un ilk cümlesinde başlıyor: Mustafa Kemal'in ilk cümlesi şöyle: "1335 [1919] senesi Mayıs'ının 19'unda Samsun'a çıktım." Mustafa Kemal'in söylediği tarihte Samsun'a çıktığı doğru ama gerçeğin tamamını yansıtmıyor. Cümleyi şöyle kurmak da mümkündü: "1335 [1919] senesi Mayıs'ının 19'unda bana çok geniş yetkiler veren bir Padişah buyruğuyla [Hatt-ı Hümayun] ve önemli miktarda ödenekle [100 bin Osmanlı Lirası] Anadolu'ya geçmek üzere Samsun'a ulaştım." Bu iki ifade arasındaki fark önemsiz değildir. Mustafa Kemal sadece Nutuk'ta değil hiçbir yerde bu fermandan söz etmiyor. Mustafa Kemal, aynı cümlede Anadolu'daki direniş hareketinin kendisi tarafından o tarihten itibaren başlatıldığını da imâ ediyor. Oysa, İttihatçılar direnişi 19 Mayıs'tan aylarca önce başlatmış bulunuyorlardı.

Mustafa Kemal 1934 de çıkarılan soyadı kanunuyla Atatürk soyadını almadan önce, Kemalizm ve Kemalistler kavramı kullanılıyordu. Atatürkçülüğün kullanılması o tarihten sonradır ama ikisi arasında fark yoktur, zira ikisi de aynı kişinin adıdır.

Bu kısa girişten sonra "reel Atatürkçülükü" yukarıda sözü edilen argümanlardan birincisi olan "Atatürkçülük tam bağım-

sızcılıktır, anti-emperyalisttir, mazlum halklara kurtuluş ilham etmiştir"le tartışmayı sürdürebiliriz. Her düzeyde kavramlardan ne anlaşıldığı, anlaşılması gerektiği önemlidir. Eğer bağımsızlık için bir bayrak, bir milli marş, uluslararası hukuk tarafından tanınmış belli sınırlar, bir devlet başkanı, vb. yeterli sayılırsa, böyle bir anlayış bağımsızlığı biçimsel bir "siyasal bağımsızlığa" indirgemek olur ki, bu kadarı gerçek anlamda bağımsızlık için yeterli değildir. Zira, bir ülkenin bağımlılığı veya bağımsızlığı, sadece siyasi kerteyi angaje eden bir şey değildir. Bağımlılık, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel-ideolojik-entellektüel, etik veçheleri kapsayan bir "bütünlüktür". Şimdilerde bu gerçekliği yok saymak için "karşılıklı bağımlılıktan" çok söz ediliyor ve bilinçli olarak "bağımlılık durumunun" tartışılması ve anlaşılması engellenmek isteniyor. Eşitsiz ilişki, hakimiyet ve sömürü ilişkisi geçerliyse, "karşılıklı bağımlılık" bir mistifikasyondur. Kapitalistle işçi arasındaki ilişki bir hakimiyet ve sömürü ilişkisidir, zira oradaki asıl bağımlılık "karşılıklı bağımlılık" değil, işçinin doğrudan kapitalist patrona bağımlılığıdır. Türkiye ile ABD arasındaki ilişki "karşılıklı bağımlılık" ilişkisi değil, tâbiyet ilişkisidir. Bir yanlış anlamaya meydan vermemek için bağımsızlıktan içe kapanma, dünya ile bağı kesme, kendi kendine yetme anlamındaki "otarşi" anlaşılmamalıdır. Buradaki kriter şu olabilir. Eğer bir devletin dış ilişkileri [ekonomik, sosyal, politik, vb.] içerinin ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirilmişse, orada gerçekten "karşılıklı bağımlılıktan" söz etmek mümkündür. Bunun tersi geçerli olduğu durumdaysa, birinin diğerine bağımlılığından, eşitsiz ilişkiden söz edilecektir.

Soruna yukarıda ifade ettiğimiz çerçeve içinde bakıldığında, Türkiye'de 'tam bağımsızlık' söyleminin gerçek dünya'da "reel" bir karşılığı olmadığı görülecektir. Lozan Barış Antlaşmasıyla Türkiye, Osmanlı döneminin borçlarını ödemeyi kabullendi ve 1951'e kadar da ödedi. Yıkıldığı söylenen "Eski Rejimin" borçlarının "yepyeni" olduğu söylenen bir rejim tarafından üstlenilmesi, sadece bağımlılığın devam ettiğinin değil, "Eski Rejimden" gerçek anlamda bir kopuş olmadığının, "yeninin" "eskinin" devamı olduğunun da bir göstergesidir. İkincisi, söz konusu antlaşmaya göre Türkiye Cumhuriyeti'nin

1928 yılına kadar gümrük vergilerine dokunması engellendi. Aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti donanmasının boğazlara girmesi yasaklanmıştı ve bu durum 1936 yılına kadar devam etti. İkinci emperyalistler arası savaş sonrasında ABD ile yapılan ikili anlaşmalarla [1947, 1948] Türkiye bir Amerikan uydusu olma yoluna girdi, Amerika'ya üsler verildi.... Başkomutanı Amerikalı bir general olan bir emperyalist askerî pakt olan NATO'ya girdi, emperyalist çıkarlar için Kore'ye asker gönderdi. Şimdilerde emperyalist hakimiyetin hizmetindeki 'uluslararası barış gücü' denilen emperyalist misyonlarda yer almaya devam etmektedir. Artık ekonominin yönetimi bütünüyle emperyalist kuruluşlara [IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, vb.] bırakılmış durumdadır. "Faiz dışı fazla" uygulamasıyla bir tür Duyun-u Umumiye'nin "modern versiyonu" söz konusu, yabancı yatırımcıdan [spekülatörler demek daha uygun] alınan verginin sıfırlanması da kapitülasyonların geri gelmesi gibi bir şeydir. Dış borçlar Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki gibi rejimi rehin almış durumdadır... Ülkenin dış siyaseti de genel olarak ABD'nin başını çektiği 'kollektif emperyalizm'le uyumlandırılmış bulunuyor. Başka türlü söylersek, ortada külliyen kompradorlaşmış bir rejim var. Kompradorlaşmış rejim demek, o rejimin orada yaşayan insanlardan çok, 'dışarının' ve dışarının ülkedeki uzantısı olan kompradorlaşmış yerli unsurların ihtiyaçlarına hizmet etmesi demektir. Velhasıl Türkiye'de Atatürkçü olduğu söylenen rejim artık bu topraklar üzerinde yaşayan insanlara ve onların sorunlarına yabancılaşmış durumdadır. Egemen [Resmî] ideoloji bu durumu "ulusal çıkarların" bir gereği sayıyor. Elbette neyin "ulusal çıkar" olduğuna da kendileri karar vermek koşuluyla...

Atatürkçülük'ün 'anti- emperyalistliği' sonradan uydurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Birinci emperyalistler arası savaşta [1914–1918] taraftı. İki emperyalist kamptan birinde yer almıştı. Savaşta yenik düştü ve İmparatorluk çöktü. Savaşın bitiminden 1923'deki Lozan antlaşmasına kadarki dönem, esas itibariyle diplomatik bir süreç ve İngilizlerin teşvikiyle Batı Anadolu'ya çıkan Yunan ordusuna karşı sınırlı bir savaştı. Bu zaman zarfında hiçbir zaman ne anti-emperyalist bir ideo-

lojik karşı duruş, ne de tutarlı bir anti-emperyalist mücadele söz konusu oldu. Zaten böyle bir şey teorik olarak da mümkün değildi. Asıl amaçları imparatorluğu büyütmek, bu mümkün değilse [ki, artık değildi] bir kısmını kurtarmak olanlar için anti-emperyalizm diye bir şey söz konusu olamazdı. Zira anti-kapitalist içeriği olmayan hiçbir hareketin gerçekten anti-emperyalist olması mümkün değildir. Durum böyleydi ama imparatorluğun kalıntıları üzerinde güdük bir devlete razı olmuşluk durumu büyük bir başarı olarak sunuldu. Zira asıl amaç, devletin sahipleri olan yönetici bürokrasinin ve Rum ve Ermenilerden boşalan komprador işlevi devralan "Türk-Müslüman" sermaye sınıfının, taşranın kadim egemenleri olan derebeylerin, büyük-küçük toprak ağalarının çıkarlarını gerçekleştirmekti. Anadolu Rumlarının ve Anadolu Ermenilerinin tasfiye edilmesi, onların işlevini de Müslüman-Türk unsurların devralmasından öte bir "yenilik" söz konusu değildi. Aktör değişebilir ama oynadığı rol aynı kaldıkça gerçek anlamda bir değişiklik söz konusu olamazdı. Türkiye'de gerçekten anti-emperyalist bir duruşun geçerli olduğu dönem, 1960'lı yılların ikinci yarısından 1980'e kadarki dönemdir. Kaldı ki, bu dönemdeki anti-emperyalizm de güdük bir anti-emperyalizmdi, zira kapitalizmle emperyalizm ilişkisi yeterince bilince çıkarılabilmiş değildi. Oysa kapitalizm emperyalizmdir. İşte 1971 ve 1980 Amerikancı askeri cuntaları o dönemdeki anti-emperyalist hareketi ezmek üzere peydahlanmıştı... Bazıları emperyalizmin 1919 sonrasında kovulduğu ama 1950'den sonra geri geldiğini sanıyor. Geri gelmesi için kovulması gerekirdi ve öyle bir şey söz konusu olmadı. Böyle bir yanılsamaya yol açan bir şey de vardı elbette. 1914–1945 arası döneme iki faktör damgasını vurmuştu, bunlar: kapitalizmin 'yapısal krizi' ve emperyalistler arası çatışmaların derinleşmesi ve emperyalistler arası savaşlar. Böyle dönemlerde, iç ekonomik-sosyal-politik nedenlerden ötürü, emperyalist sömürü ve şartlandırma ilişkileri 'gevşer', [zayıflar]. Aslında bu dönemde [1923–1945] olayların zoruyla Türkiye'deki rejimle emperyalizm arasındaki ilişkisi zayıflamıştı. Kapitalist dünya sisteminin krizi atlatıp, yeniden genişleme döneme girmesiyle [1945 sonrası] taşlar yerli yerine oturacaktı ve oturdu...

Herhalde bu dünya'da bir devlet ideolojisi olan Atatürkçülük'ün ezilen halklara kurtuluş yolunu gösterdiği, sömürge hakların kurtuluş davasına ilham kaynağı olduğu söyleminden daha büyük yalan yoktur. Türkiye'deki rejim hiçbir zaman "büyük devlet" kompleksinden kurtulamadı. Hiçbir dönemde sömürgeci-emperyalist devletlere karşı sömürge halklarının özgürlük mücadelesini desteklemedi. Ama bunun tersini yaptığına dair çok sayıda örnek var. Türkiye Cumhuriyeti 1945'e kadar emperyalistlerle bu yönde bir çatışmaya girmedi. Zaten 1950 sonrasında da emperyalizmin [ABD] bir uydusu durumuna geldi. Hem dönemin hegemonik gücü ABD başta olmak üzere 'kollektif emperyalizmin' bir uydusu olup, hem de açıkça ezilen halkların davasını desteklemek mümkün değildir. Türkiye 1948 yılında emperyalizmin bölgedeki uzantısı olan Siyonist İsrail'i ilk tanıyan ülkeydi ve 58 yıldır da siyonist sömürgeciliğin ve yayılmanın, Filistin halkına yönelik katliamların suç ortağıdır ve halen Siyonist rejimin en yakın müttefikidir. Türkiye 1955'de yeni bağımsızlığa kavuşan ve o dönemde bağımsızlıkları için savaşan Üçüncü Dünya halklarının tarih sahnesine çıkışının simgesi olan Bandung Konferansı'nı sabote etmek için büyük çaba harcadı. Konferansta emperyalizmin sözcülüğünü üstlendi. 1956'da Mısır'ın karizmatik lideri Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle çıkan çatışmada açıkça İngilizlerin ve Fransızların safında yer aldı. 1962'de BM'de Cezayir'in bağımsızlığının oylandığı oturumda Fransa lehine oy kullandı. Körfez Savaşında Irak'a karşı koalisyonda yer aldı, v.b. Söylenmiş bazı sözlerle gerçek dünyada varolan "reel durum" arasındaki uyumsuzluğun bilincinde olmak önemlidir... Dolayısıyla, reel Atatürkçülük'ün, Tam bağımsızlıkçılık, anti-emperyalistlik ve mazlum halklara kurtuluş ilham ettiği, onların bu yöndeki mücadelesinin destekçisi olduğuna dair söylem, kavramın gerçek anlamında bir "söylemdir", "aldatmaya memur edilmiş" aldatılmışların bir kuruntusudur...

"Cumhuriyet aydınlanması" söylemi de bir yakıştırmadır. Birincisi, tevatür edildiğinin aksine, Türkiye'de "gelenekten kopuş" anlamında bir modernite devrimi hiçbir zaman yaşanmadı. Tanzimat döneminden Cumhuriyete varan süreçte yapı-

lan 'yeniliklerin', 'reformların', 'inkılâpların' amacı, "Eski Rejimi" tasfiye etmek değil, onu yaşatmak, ihya etmekti. Bütün bu dönemde herkesin sorduğu bir tek soru vardı: Bu devlet nasıl kurtulur. Muhalif çevrelerin [Genç Osmanlılar, Jön Türkler] amacı da rejimi dönüştürmek, yeni bir rejim kurmak, farklı bir şey yapmak değil, "eskiyi yaşatmaktı". Velhasıl, yapılan 'yenilikler' ve 'inkılâplar', yeninin değil, Eski'nin hizmetindeydi. Avrupa'da gelişen kapitalizmin baskısıyla temelleri aşınan İmparatorluğu eski haşmetli günlerine yeniden kavuşturmayı amaçlayan "Tanzimatların" veya "yeniliklerin" modernite sayılması mümkün değildir. İmparatorluğun adamlarının 'kaynağa dönme' 'başlardaki gücü ve ihtişamı ihya etme' girişimi demek olan yenilikçilik ve reformculuğun, "Eski Rejimle" hesaplaşma perspektifi yoktu. Oysa, gerçek anlamda modernite, eski rejiminin kalıpları dışına çıkmayı, geleneksel ideolojiden kopmayı, siyasetin önünü açmayı gerektirir. Böyle bir kopuşun imparatorluğun egemen bürokrasisi tarafından gerçekleştirilmesi mümkün değildi. Osmanlı imparatorluğunda moderniteyi dayatacak yeni sınıf [güçlü bir burjuvazi] oluşamadı.

1908 Jön Türk [İttihatçı] darbesinden, başlayarak, burjuvazi devlet tarafından yaratılmaya çalışıldı ama artık vakit geçti ve yarattıkları burjuva sınıfı ancak komprador bir sınıf olabilirdi. Modernite, 'bu rejim nasıl yıkılır' sorusuyla ilgilidir, oysa Osmanlı muhalefetinin [ki, her zaman rejim içi muhalefetti] yegâne sorusu hep 'bu devlet nasıl kurtulurla' ilgiliydi. Eski Rejimi ihya etmek dışında hiçbir perspektife sahip olmayanların bir modernite devrimi gerçekleştirmeleri mümkün değildi ama modernitenin ve aydınlanmanın önünü kapatmaları mümkündü ve öyle oldu. 1923 de bir anayasal monarşi olan rejimin bir darbeyle ortadan kaldırılması ve devletin adının da cumhuriyet olarak değiştirilmesi sanıldığından çok daha az önemliydi. Zira hiçbir temel sorunla ilgili bir 'yenilik' söz konusu değildi. 1923'le başlayan süreç yönetici kliğin iktidarını pekiştirme işlevi görecekti, dolayısıyla taşlar yerinden oynamış değildi. Yönetenler yine aynıydı ve toprak sahiplerinin konumu Cumhuriyetle birlikte daha da pekişti... Geleneksel güçler sadece oldukları yerde durmuyor, cumhuriyetle birlikte pozis-

yonları daha da güçleniyordu. Hükmedenlerin durumunu takviye etmek amacıyla yapılan inkılâpların 'eşi görülmemiş' reformlar sayılması, ideolojik bir zorlamadan ibaretti. Reel olarak söz konusu olan, her türlü muhalefeti yasaklayan, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün kırıntısına bile izin vermeyen, vicdan özgürlüğü sorununu önemsemeyen, toplumun temeline dokunmayan, dokunamayan bir otokrasi, bağnaz bir Bonapartist diktatörlüktü. Eğer bir modernleşmeden söz edilecekse bu, toplumun değil otokrasinin, [diktatörlüğün] modernleşmesiydi. Yaptıklarının ne anlama geldiğine kendileri karar verdikleri sürece, yapılan inkılâpların önemini abartmaları kolaylaşmıştı. Dolayısıyla, diktatörlüğün 'modernleşmesi' [baskı aygıtının güçlenmesi densin] bir modernite devrimi ve aydınlanma olarak sunuldu... Elbette bu alanda kafa karışıklığı yaratan bir şey de vardı, modern kapitalist teknolojinin ürünlerine sahip olmak, Avrupa'dan yasa, kurum, kural, giyim-kuşam ithal etmek, modernite sayılıyordu. Oysa, bu tür bir ithalat, sistemin temelini angaje etmez, gerçek durumu gizleyen bir tür 'yama' veya 'örtü' işlevi görürdü. Eğer Türkiye toplumu gerçek bir modernite devrimi yaşamış, bir aydınlanma sürecinden geçmiş olsaydı, Mustafa Kemal'in kişiliği etrafında bir kişi kültü yaratılmaz, putlaştırılmaz, Mustafa Kemal Atatürk ebedi şef, İsmet İnönü de milli şef ilan edilmezdi... Zira, 'insanlar tarihlerini yapar', 'insanlar tarihlerinden sorumludur' anlamındaki modernite, kişi kültünü, kişiye tapınmayı dışlamak durumundadır.

Atatürkçülük'ün üçüncü grup dayanaklarını 'altı ok' veya 'Atatürk inkılâpları' denilenler oluşturuyor. CHP'nin ilkeleri olan bu okların sayısı 1927'de dörttü. [cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik, halkçılık]. 1931'de devletçilik ve inkılâpçılık eklenerek ilke sayısı altıya çıkarıldı. 1937'de de bu 'ilkeler' anayasa hükmü haline getirilerek CHP'nin ilkeleri devletin ilkeleri sayıldı. Aslında söz konusu olan ilkelerden çok, yapılanları ilke ilan etmekti. Bir tür "yaptım oldu" anlayışı geçerliydi. Bu durumda bir şeyin ilke sayılması için uygulayıcıların [iktidar sahiplerinin densin] ona karar vermesi yeterliydi. Dolayısıyla, teoriyle pratik arasındaki ilişki ters-yüz edilmişti. Teorinin pratiğe önceliği olması gerekirken, pratikte yapılanlar

teori [ilke] sayılıyordu. Söz konusu "ilke ve inkılâpları" kısaca ele almadan önce, önemli gördüğümüz bir hatırlatma uygun olur. 1923'de Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan ve ilke ve inkılâplar denilen şeylerin hemen hepsi, 1908 Jön Türk [İttihatçı] darbesinden sonraki on yılda dillendirilen, yapılan veya yapılmak istenen şeylerdi. Birincisi bunlar ileri sürüldüğü gibi Cumhuriyet döneminin özgün düzenlemeleri, yepyeni şeyler değildi; ikincisi, yapılan bu düzenlemeler veya değişiklikler [inkılaplar] toplumdan çok devleti angaje eden şeylerdi. Devleti tahkim etmek, iktidarı sağlam temellere dayandırmak, başta Osmanlı İmparatorluğu kalıntısı asker-sivil yönetici bürokratik elit olmak üzere, toprak ağaları ve komprador burjuvaziden oluşan egemen sınıf ittifakının sömürü ve yağma olanaklarını güvence altına almaktı. Elbette gerçek niyet öyle olsa da söylem farklıydı. İnkılâplardan çok söz ediliyordu ama toprak ağalarının toprağı temellük etme durumunu inkılâba uğratmak asla akla gelmiyordu. Dolayısıyla, yapılanlar esas itibariyle toplumun temelini angaje eden şeyler değildi. Gerektiğinde değişiklikler yapmak [inkılâp= değişme, bir halden başka bir hale dönme] eşyanın tabiatı gereğidir ve bunu bir ilke saymak abestir. Dolayısıyla ilkelerden biri olan "inkılâpçılık" bütün devletler ve iktidarlar için her zaman ve her yerde az-çok geçerlidir. Bunlar, iddia edildiği gibi Atatürkçülük'e özgü bir şey, onun bir 'orijinalliği' değildir.

Aslında uygulamanın teorileştirilmesi ve ilke mertebesine yükseltilmesi, Molière'in ünlü oyunu Kibarlık Budalası'daki Monsieur Jourdain'in durumunu hatırlatıyor. Monsieur Jourdain'in söylediklerinin nesir olduğunun farkına varması gibi, yönetici klik de sanki 1920'li ve 1930'lu yıllarda yaptıklarının inkılâp olduğunu fark etmişti... Bu durum, şeyleri adlandırma konusunda kendilerini ne kadar 'özgür' hissettiklerinin de bir göstergesidir. Devletçilik ilkesini ele alalım. 1931'e kadar böyle bir ilke yoktu. Devletçilik henüz oklardan biri değildi. Eğer böyle bir ilke söz konusu olsaydı, daha baştan ilan edilmiş olması gerekirdi. Başlarda [1923-1930] özel teşebbüsçülük esastı, 1929 dünya ekonomik krizinin ekonomide yarattığı büyük sarsıntı, başka birçok yerde de olduğu gibi, devlet müdahalesinin dozunu artırmayı gerektiri-

yordu. Eğer devlet ekonomiye kapsamlı bir müdahalede bulunmazsa, egemen sınıf ittifakı tehlikeye girebilirdi. Devletçilik denilen uygulama aslında olayların zoruyla gündeme gelmişti. Dolayısıyla, devletçiliği bir ilke saymak, zorunluluğu erdeme dönüştürmektir. Özel bir durum karşısında alınan bir önlemin ilke sayılması, yönetici bürokratik kliğin bir buluşuydu. Oysa, söz konusu olan belirli bir konjonktürde alınan önlemler, uygulanan ekonomik politikalardı. Nitekim kapitalist dünya sisteminin 'yapısal krizi' atlatıp, yeniden genişleme dönemine girmesiyle, artık bir ilke olarak devletçiliğin esâmesi okunmuyordu. Şimdilerde Atatürkçü olduğunu söyleyenler ülkenin varını yoğunu özelleştirme adı altında emperyalist sermayeye ve yerli uzantılarına peşkeş çekmeye devam ederken, hâlâ devletçilikten söz etmek, devletçiliği altı oktan biri saymaya devam etmek ne anlama geliyor? Elbette devletçilikten ne anlaşıldığı da önemlidir. Hiçbir zaman iç tutarlılığı olan bir 'devletçilik' tanımı ve uygulaması olmadı ama devlet eliyle özel şahısları zengin etme uygulamasının sürekliliği söz konusuydu. Eğer bir kapitalist zarar ederse, devlet zarar eden işletmeyi yüksek fiyattan satın alır, işletme kârlı hale gelince de özelleştirilir. Üstelik bu durum, 'ekonominin' 'iktisat biliminin' ve 'ülke çıkarlarının' bir gereği sayılır... Reel durum ortadayken devletçilik ilkesinin şöyle ifade edilmesi daha uygun olurdu: Devlet eliyle özel şahısları zengin etme ilkesi... Devleti kullanarak hazineyi ve bütçeyi yağmalama ilkesi...

Kafa karışıklığı yaratan ilkelerden biri de laikliktir. Modernite devrimi yaşamamış bir toplumun gerçek anlamda [radikal] laik olması mümkün değildir. Zira laiklik modernitenin sadece bir gereği değil, olmazsa olmazıdır. Radikal bir laiklik söz konusu olmasa da, Cumhuriyet dönemi laikliği de Jön Türkler'in, onlardan önce de Tanzimat sürecinin mirasıdır. Nitekim Jön Türklerin [İttihatçıların] programında hukuk, eğitim ve adalet alanlarında önemli dönüşümler amaçlanmaktaydı. İttihatçılar Şer'i mahkemelerin Adliye Nezareti'ne, evkaf mekteplerinin de Maarif Nezaretine devrini gündeme getirerek laiklik alanında önemli bir hamle yapmışlardı. Cumhuriyet dönemi laikliği gerçek anlamda bir laiklikten çok, iktidarın ihtiyacı doğrultusunda dini araçlaştırmaktan

ibaretti. Nitekim bir kurum olarak din, aynı Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi, devlet aygıtının bir bileşeni olmaya devam etti. Dolayısıyla dinle siyaset hiçbir zaman birbirinden ayrılmadı. Zaten rejimin niteliği ortadayken ayrılması mümkün de değildi. Zira bir darbeyle Cumhuriyet ilan eden bürokratik klik, kitlelerin bilincine nüfuz edip, yanılsama yaratma gücüne sahip rasyonalist bir egemen ideoloji üretmekten acizdi. Böyle bir şey mümkün değildi çünkü 'yeni rejim' emekçi kitlelere kayda değer bir şey teklif etmiyordu. Dolayısıyla, sadece kendi resmi ideolojisine dayanarak hükmedemezdi, gerektiğinde geleneksel ideoloji olan dini yardıma çağırmak, kullanmak, manipüle etmek durumundaydı... Nitekim öyle de oldu. Netice itibariyle ve retoriğe rağmen, din-devlet ilişkisi bakımından Cumhuriyet dönemindeki durum, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğundaki sistemin bir devamıydı. Şeyh'ül İslamlığın fetva verme, meşrulaştırma-kabullendirme işlevi, Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından devralındı. Şimdilerde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 80 binden fazla personeli, altı bakanlıktan daha büyük bütçesi var... Böyle bir rejimin hâlâ laik olduğuna inananların varlığı rahatsız edici değil mi? Velhasıl, reel durum tevatür edildiği gibi değil...

Halkçılık da İttihatçıların dillendirdiği bir şeydi, Atatürkçü rejimin bir buluşu değildi. Fakat, asıl önemli olan Atatürkçü halkçılığın halktan çok devleti, egemenler katını angaje eden bir söylem oluşudur. [Halkçılıkla ilgili bir eleştiri için Paradigmanın İflası adlı kitabımın onuncu bölümüne bakılabilir]. Atatürkçü halkçılık, sınıfların varlığını inkâr eden bir 'halkçılık' anlayışıydı. Söylem kabaca şöyleydi: "bizde bugüne kadar Batı'da olduğu gibi sınıflar teşekkül etmemiştir, halkçılık uygulamasıyla bundan sonra da oluşmasına izin verilmemelidir"... Söylem böyleydi ama yapılanlar hızla mevcut sınıfsal ayrışmayı derinleştirecek istikamette yol alıyordu. Osmanlı kalıntısı egemen bürokratik klik bir burjuva sınıfı yaratmak üzere yoğun bir çaba içine girmişti ve bal tutan parmağını yalıyordu... Aslında 1930'lu yıllarda rejimle halk yığınları arasındaki uçurum daha da derinleşmişti. Atatürkçü halkçılık söylemi, rejime halk katından 'yandaşlar' edinme girişimiydi. Velhasıl yönetici kliğin bir kuruntusuydu, gerçek dünya'da

karşılığı olan bir şey söz konusu değildi. Zira, emekçi halkla rejim arasındaki ilişkinin yönü, halktan rejime doğru değil, rejimden halka doğruydu. Tam bir ilişki tersliği söz konusuydu, "hükümet halk için değil, halk hükümet içindi"... "Böyle bir rejimin 'halkçılık söyleminin' bir kıymet-i harbiyesi olabilir miydi?"

Eğer, Mustafa Kemal'in şahsiyeti, etrafında yaratılan efsane ve onun yaptıklarının kutsanması bir yana bırakılırsa, gerçek dünyadaki durum, reel durum ne idi? Yukarıda da söylediğimiz gibi, 1923 sonrasında ülkenin kaderini elinde tutan yönetici klik, Mustafa Kemal'i putlaştırmadan, yapılanları [inkılâpları] yüceltip-kutsamadan ve olup bitenlerin tartışılmasını yasaklayıp-engellemeden iktidar olamayacağını biliyordu. Eski şarabı yeni şişeye koyarak servis yapmak, nasıl şarabın niteliğini değiştirmezse, yapılan inkılâpların kitlelerin yaşamında bir inkılâp yaratması da mümkün değildi. Bu yüzden bağnaz bir resmi ideoloji üretmeye mahkûmdular ama o kadarı dahî yetmeyecekti. Rejimin [resmi] ideolojisi olan Atatürkçülüğü bir tür devlet dini, rejimin 'laik' dini haline de getirmek zorundaydılar ve getirdiler. Bu yüzden 'modernliğin timsali' sayılan Cumhuriyet iki dinli bir Cumhuriyettir. Hem rejimin adını Cumhuriyet koyup hem de cumhuru [halkı] dışlayan, onu işe karıştırmayan bir rejimin ideolojik akrobasiye başvurması kaçınılmazdı. Sömürü ve yağmanın meşrulaştırılıp-dayatılabilmesi, Mustafa Kemal'in putlaştırılmasından ve yaptıklarının kutsanmasından geçiyordu. Eğer bir şahsiyet yedi düveli yeniyorsa, bir halkı kurtarıyorsa, o halka bir vatan bağışlıyorsa, ona bir Cumhuriyet hediye ediyorsa, ortalığı inkılâplarla donatıyorsa... o sıradan bir fânî olabilir miydi?... Rejimi ve Mustafa Kemal'i kutsamaya memur edilmiş devlet şairlerinden biri olan Hakkı Sunat'ın aşağıdaki şiiri, putlaştırma hakkında fikir veriyor: "Bir zamanlar başımızda/ Bir duygusuz sultan vardı/ Memlekete hiç bakmazdı/ Ne fabrika ne yolumuz/Ne de böyle okulumuz/Yurtta bir şeyimiz yoktu/ Bu yüzden derdimiz çoktu/ Yetişti imdada Ata/ Şükür kavuştuk hayata/ Önce düşmanları boğdu/ Sonra sultanları kovdu/ Verdi bize hürriyeti/ Bu güzel cumhuriyeti..." Mustafa Kemal'i kutsayıp, tabulaştırmak, onun kişiliği etrafında bir kült yaratmak,

sömürü ve yağmanın sürdürülmesi, kitlelerin oyunun dışında tutulması, bu amaçla tartışmanın yasaklanması için gerekli olsa da, çelişik durumlar ve tutarsızlıklar da kaçınılmazdı. Ölümünden sonra [1951] Atatürk'ü koruma kanununun [ünlü 5816 sayılı kanun] çıkarılması, kutsamanın, yüceltmenin, tabulaştırmanın bir başına yeterli olmadığının itirafıdır. İnsanüstü, kutsal bir gücün fani insanların korumasına ihtiyacı olur muydu?

Öyleyse reel Atatürkçülük nedir? Kim güçlüyse, aracın direksiyonun da kim varsa Atatürkçü odur ve onun yorumu "gerçek Atatürkçülüktür". Reel Atatürkçülük, Amerikancılıktır, Amerikan üsleridir, NATO'culuktur, Kore'ye, Somali'ye, Afganistan'a, vb. asker göndermektir, Bağnaz milliyetçiliktir, devleti kutsayıp fetişleştirmektir, IMF'ciliktir, ülkenin geleceğini çokuluslu denilen şirketlerin [emperyalizmin] insafına terk etmektir, cuntacılıktır, militarizmdir, yurt dışındaki imamların maaşını Suudi Rabıta örgütüne ödetmektir, aydınlanmanın, demokratikleşmenin, sosyalizmin önünü kesmek üzere devlet desteği ve olanaklarıyla dinci gericiliği besleyip, sonra da irtica ile mücadele adı altında "postmodern darbe" yapmaktır, sosyalizm düşmanlığıdır, özgürlük ve demokrasi fobisidir, iç ve dış düşmansız yaşayamamaktır, farklı düşünenin hain, muhalifin düşman sayılmasıdır, toplumun spekülatörler ve rantiyeler tarafından rehin alınmasıdır, ülkenin varını yoğunu özelleştirme adı altında yağmalamaktır, Kürt varlığının inkârıdır, muvazaa partileriyle halkı oyalayıp demokrasi oyunu oynamaktır, Susurluk'tur, Şemdinli'dir...

T.C.'nin Niteliği Üzerine

Mustafa Kemal tarafından 29 Ekim 1923 de bir darbeyle kurulan T.C.'nin niteliği, aradan 83 yıl geçmiş olmasına rağmen hiçbir zaman tartışılmadı, tartıştırılmadı, tartışılması engellendi. Tartışmaya cesaret edenlerin başına gelenler herkesin malûmudur. Rejimi tartışma konusu yaptırmamanın yolu da, onu tabulaştırmaktan geçiyordu ve tabulaştırdılar. Bir şeye dokunulmasını, bir toplumsal olayın ve/veya sürecin tartışılmasını-anlaşılmasını engellemek, ona dokunulmazlık kazandırmaktan, başka bir ifade ile tabulaştırmaktan geçiyor. Tanımı gereği tabu, yasaklanarak korunandır... Fakat, hiç bir tabu ilelebet varlığını sürdüremez. Gün gelir gerçeğin üstünü örten sis perdesi dağılır. Görünen o ki, T.C'ye dair üretilen tabular artık gününü doldurmakta... Aksi halde son dönemde asker destekli ideolojik zorlamaları, kendi tabirleriyle "şu çılgınlıkları" anlamak zorlaşırdı.

'Şemdinli olayı' sonrasında, özellikle de son bir-iki hafta içinde Türkiye siyasetinde olup-bitenlere, söylenip-yazılanlara ve söylenmesi gerektiği halde 'korkudan söylenemeyenlere' ya da ima yoluyla bulanıklaştırılanlara, takıyyelere, vb. bakan dikkatli bir göz, rejimin niteliğine dair fikir sahibi olabilirdi. Bu yazıda laf kalabalığının ve mantıkî tutarsızlıkların gerisindeki gerçek durumu, başka bir ifade ile söylemle gerçek arasındaki uyumsuzluğu velhasıl rejimin niteliğini tartışmayı deneyeceğim.

Eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, türbanla ilgili olarak, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a: "Türkiye'de başını

türbanla örten kız çocuklarının üniversiteye gidememesi sorunu var. Bu sorunu ortadan kaldırmak, iktidarın vaadi ve görevidir. Kaldırmayın diyen mi var... gücün yetiyorsa kaldır?" diyor. Daha önce bugün eleştirdiği başbakanın yerinde kendi otururken de, daha yükseğe çıktığında da türban sorunu vardı ve bu işe kendi gücü yetmediği için kurcalamadı... "Kürt realitesini tanıyoruz" dedi ve bir daha ağzına alamadı... Neden? Gerçekten bir siyasetçi oy almak için meydanlarda söz verdiği, programına koyduğu bir vaadi neden yerine getiremez? Hem hükümet olmak hem de iktidarsız olmak ne anlama geliyor? Adı üstünde hükümet hükmeden değil mi? Hükümet sözcüleri bu aşamada 'yeni bir Terörle Mücadele Yasasına' ihtiyaç olmadığını söyleyip dururken neden tasarıyı alel-acele Meclis gündemine getirdiler? Hükümet istemiyorduysa kim istiyor? TMY'nin 6'ıncı maddesinin oraya nasıl girdiğiyle ilgili tartışma ibretlik ama CHP genel başkanı Deniz Baykal'ın sergilediği tutum evlere şenlik, doğrusu 'devlet partisine' de pek yakışıyor... 6'ıncı maddeyi oraya cinler mi soktu? Bu maddeyi kimin önerdiği mi önemli yoksa orada yer alması mı? Söz konusu maddeyi kimin önerdiğini açıklamak için Mecliste kapalı oturum yapma teklifi ne anlama geliyor? Gerekçe ne kadar da 'ilginç'... Adalet Bakanı: "... gelin kapalı oturum yapalım şu işi konuşalım. Niye kapalı oturum yapalım bu işi konuşalım... çünkü bunların üzerinde 'gizli' damgası var" diyor... Başbakan da Baykal'ın 'bu maddeyi oraya kim koydu' sorusuna "Türkiye Cumhuriyeti'nin hükümetine ispiyonculuk yakışmaz" şeklinde cevap veriyor. Yüce Divan'da yolsuzluktan yargılanan eski bakan Güneş Taner: "Babam generaldi. Amcalarım Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün silah arkadaşlarıydı. Dedem, Emniyet-i Mahsusa'da [Eski Milli İstihbarat Teşkilatı] bu devlete hizmet etmiştir, beraat hakkım"... diyor. Şemdinli savcısını meslekten atan HSYK gerekçesinde, savcının olayın bir dizi olaylar zincirinin bir parçası olduğunu, 'ucunun yukarılara dayandığını' söylemesi, güvenlik güçlerini zan altında bırakmak, yargıyı siyasallaştırmak sayılıyor... Aslında bu tür gerekçeler neyin nereye dayandığını bilip de söylememekle, ya da söylemekten korkmakla ilgili... Gerçeği söylemek tabuya dokunmadan mümkün değil... Öyleyse kim

neden korkuyor? Savcının işi iddia etmek değilse nedir? Aslî işini yapan biri o işi yaptı diye neden cezalandırılıyor? Adı üstünde iddia makamı, müddeî–î umumi değil mi? Meclis Başkanı 'gizli anayasa' denilen MGSB [milli güvenlik siyaset belgesi] bizim dışımızda kotarılıyor diye şikayet ediyor. "Meclis başkanı Arınç, 23 Nisan konuşmasında:" ... *'gizli anayasa' diye kabul edilemez bir tanımlamayla anılan Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nin hazırlanmasında, Meclisimiz tamamen devre dışıdır. Bu kavramlar, gizli, anti-demokratik bir yönetimin iktidarda olduğunu ima eder. "İç Güvenlik Stratejisi Belgesi'nin çete kurmakla suçlanan kişilerin arşivinden çıkması devlet ciddiyetiyle bağdaşmamaktadır"*[1] diyor. Bu TBMM'nin İşlevsiz, içi boş bir kabuk olduğunun itirafı değil midir? Başbakan 'ulusal egemenlik' duvarda diyor... *"...Türkiye'de egemenlik kayıtsız şartsız milletin olacaktır. Duvarda değil, milletin kendisinde olacaktır"*[2] diyor. Bir törende sakız çiğnedi diye bir parti yöneticisi tutuklanıyor... Diyarbakır'da Newroz günleri ve sonrasında devletin uyguladığı şiddeti eleştiren DTP Mersin il başkanı da... Örnekler çok ve çoğaltmak mümkün... Şemdinli iddianamesi generalin isminin geçtiği yerler atlanarak okunuyor... Genel Kurmay Başkanı bir demeç veriyor, neyi kastettiğini 'çözmek için' 'şifre çözücü' anlı–şanlı gazeteciler seferber oluyor... Cumhurbaşkanı bir demeç veriyor yine şifre uzmanı gazeteciler devreye giriyor... Söz konusu şahsiyetler herhalde sıradan insanların anlamayacağı şeyler söylüyorlardır... Bundan sonra iletişim fakülteleri 'şifre çözme' bölümleri açarlar, hiç değilse, bu konularda uzman yetiştiren 'anabilim dalı' açmayı gündeme alırlar... Anlı-şanlı gazeteciler Genel Kurmay Başkanı'nın, Cumhurbaşkanı'nın söylediklerinin şifresini çöze dursun, bizim rejimi anlamaya ihtiyacımız var. Bütün bunlar ne anlama geliyor? Bütün bunlar Türkiye'deki rejimin cunta anayasasının dibâcesinde [madde 2] yazılanlarla bir ilgisinin olmadığı anlamına geliyor! Nitekim cunta anayasasının ikinci maddesinde *"Türkiye Cumhuriyeti... demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir"* deniyor. Türkiye'deki

---

1 Bkz: Yeni Şafak Com.tr. 24 Nisan 2006.

2 Milliyet, 25 Nisan 2006.

rejimin neden ikinci maddede tevatür edilenlerle bir ilgisi olmadığının bilince çıkarılması, rejimin niteliğini tartışabilmekle mümkün. Aksi halde mevcut durumu aşmak isteyenlerin *'yenilgi tuzağından'* kurtulmaları mümkün olmayacak.

1 "Kutsal Devlet" Cephesinde Yeni Bir Şey Yok...

Osmanlı İmparatorluğu'nun da dahil olduğu 'haraca dayalı' prekapitalist sosyal formasyonlarda, devlet *kutsaldır*. Sistem, devlet fetişizmine dayalı olarak kendini var edebilir ve yeniden üretebilir. Zira, orada servete ve zenginliğe giden yol devletten geçer. Bu durum da bir tesadüf değildir. Sistemin mantığı ve varlık nedeni sosyal artığın merkezileştirilmesine dayanır. Boşuna *devlet başa kuzgun leşe* denmemiştir. Sosyal artık merkezde toplanır ve merkez bürokrasisi tarafından 'tasarruf edilir'. Egemen sınıf da söz konusu sosyal artığı tasarruf eden padişah ve onun hizmetindeki devlet bürokrasisinden başkası değildir. Merkez dışında herhangi bir gücün ortaya çıkması [ki, bu sosyal artığa ortak olmak demektir] durumunda sistem zaafa uğrar, krize girer, kendini yeniden üretmesi problemli hale gelir.

Batı Avrupa'da gelişen kapitalizmin imparatorluk üzerindeki baskısı artıp sistem kendini yeniden üretmekte zorlandıkça, bir tür *rönesans, kökene dönme, başlangıçtaki 'şanlı geçmişi' ihya etme* zorlaması söz konusu oluyor. Fakat tarihte geriye dönüşün mümkün olmadığının anlaşılması için fazla zaman gerekmiyor. *Devlet sahipleri* devletlerini korumak ve ilelebet yaşatmak için [oysa bu dünyada ilelebet yaşayan hiçbir şey mümkün değildir...] Batı'dan kurum, kural, yasa, tarz-üslup, giyim-kuşam modeli, vb. ithal ederek, onların yaptığını yaparak, onlara benzeyerek durumu kurtarmak istiyorlar. Lâkin kapitalizmi, emperyalizmi, sömürgeciliği ve *kendi gerçekliklerini* anlamaktan aciz oldukları için, yapılan *yenilikler* hastalığı azdırıyor. Durum kötüleştikçe de daha çok kurum-kural-mekanizma, vb. ithal ediliyor ve yarı-sömürgeleşme süreci derinleşiyor. Varlığı devletin varlığına bağlı olan herkes -padişah ve adamları- devleti kurtarma çabası içine giriyorlar. Fakat tam bir emperyalist kuşatma altındaki *Devleti-i Âli'yi*

yeniliklerle kurtarmak artık mümkün değildi, zira söz konusu olan yenileşme değil, yarı-sömürgeleşmeydi. Yapılması gereken Eski Rejimi [Ancién Régime] yaşatmak değil, ondan kopmak, velhasıl bir *modernite devrimini* gerçekleştirmek olabilirdi. Fakat, sistemin yapısı ve mantığı böyle bir kopuşun gerçekleşmesine uygun değildi. Bu iki bakımdan imkânsızdı: Birincisi merkez [iktidar] kendi dışındaki bir sosyal öznenin sahneye çıkışını zorlaştırıyordu; ikincisi sömürgeci-emperyalist kuşatma da sistemin merkezini dışardan zorlayacak bir öznenin [kapitalist sınıfın] varlık nedenini yok etmiş durumdaydı. Böylesi bir ortamda imparatorluk içindeki muhalefet, rejim karşıtı bir muhalefet değil, rejim içi muhalefetti. Gerek Padişah çevresi [Saray], gerekse de, ona karşı muhalefet edenler [Genç Osmanlılar, Jön Türkler de denilen İttihatçılar ve başkaları] aynı paradigma içindeydiler. Aralarındaki fark esasa ait değildi. İkisi de imparatorluğu kurtarmak, yaşatmak istiyordu. İttihatçılar da Padişahın yapmak istediğini 'başka türlü' yapmak istiyorlardı...

Bu yüzden ne 1908 ne de 1923 "Eski Rejimden" [Ancién Régime] gerçek bir kopuş anlamına gelmiyordu. Üslubun, söylemin ve personelin değişmesi [devletin adının değişmesi, padişahın yerini 'Ulu önderin' alması, sarıklı ulemanın yerini kravatlıların alması, vb.] resmi ideolojinin ileri sürdüğünün aksine, sanıldığından çok daha az önemliydi... İster 1908'deki İttihatçı darbesi, isterse 1923'deki Cumhuriyet darbesi olsun, merkezi otoritenin [egemen sınıfı ittifakının] bekasını sağlamaktan başka bir amaç ve anlam taşımıyordu. Cumhuriyete varan 'Milli Mücadele' süreci, emperyalist savaş sonrasında tehlikeye giren egemen ittifakın iktidarını yeniden tesis etmekten ibaretti. Şeylerin adını kendileri koydukları, kavramların içini kendileri doldurdukları, neyin ne anlama geldiğine kendileri karar verdikleri sürece, olup-bitenlerin, yaşananların anlaşılması mümkün olmayacaktı. Emperyalist savaşta koskoca bir imparatorluğun kaybedilmesi asla söz konusu edilmezken, Yunanlılara karşı kazanılmış önemsiz bir savaş bir 'kurtuluş savaşı' olarak sunuldu ve hâlâ da sunulmaya devam ediliyor... Zira, yenik düşenlerin bir zafere ihtiyaçları vardı... Her halde bu dünyada Türkiye kadar tarihi tahrif edilmiş bir başka ülke

yoktur... İmparatorluğun bakiyesi üzerine kurulan bir devletin bir 'kurtuluş savaşı' sonucu kurulduğu iddia edile bilir miydi? Eğer Türkiye'deki kurtuluş savaşı sayılırsa, Osmanlı İmparatorluğuyla aynı anda çöken Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'nun bakiyesi üzerine kurulan Avusturya için de aynı şey mi söylenecektir? O halde Avusturya'daki de bir 'kurtuluş savaşı' mıydı? İmparatorluğun iyice budanmış bakiyesi yeni bir adla ama aşırı modernist bir söylemle yoluna devam etti... *Kutsal devlet* Cumhuriyetle daha da pekişti. Biçimsel plandaki değişiklikler işin esasını, rejimin niteliğini angaje etmiyordu. Kurduklarını ilan ettikleri Cumhuriyette halk çoğunluğunun esamesi hiç okunmadı, bugün de değişen bir şey yoktur...

Yeni ve farklı bir şey yapmanın yolu modernite devriminden, aydınlanmadan, başka bir ifade ile, *Eski Rejimden* radikal bir kopuştan geçiyordu. Modernite demek, geleneksel metafizikten kopmak, siyasetin önünü açmak, alternatiflerin potansiyel hale gelmesi demektir. Orada artık hiçbir kutsallığa yer yoktur. Zira, modernite demek insanlar bireysel ve kollektif olarak kendi tarihlerini yaparlar-yapabilirler-yapmalıdırlar demektir. Modernite kapitalist teknolojinin ürünlerine sahip olmaktan ibaret değildir. *Modernite devrimi* ve *aydınlanma* yokluğunda yapılanlar 'eski şarabı yeni şişede sunmaktan' ibaretti. Cumhuriyet 'eski rejimi ihya etme' amacı taşıyordu, ama afişe edilen amaç ve söylem tam da yapılanın ve yapılmak istenenin karşıtına gönderme yapıyordu Velhasıl, aşırı modernist bir dil ve söylemle, kimi 'modern' kurumlar ve mekanizmalarla gerçek durumu gizlemeyi başardılar...

Anayasa devletin kutsallığına gönderme yapıyor, *kutsal Türk devletinden* söz ediyor ve laiklik rejimin vazgeçilmez, değiştirilemez, değiştirilmesi teklif edilemez temel ilkelerinden sayılıyor. Cunta anayasasına öyle yazıldı diye Türkiye'deki rejimin gerçekten laik olduğu sonucunu mu çıkarmak gerekir? Bir kere modernite devrimi yaşamamış bir rejimin laik olması mümkün değildir. Zira, laiklik modernitenin bir gereği ve o olmazsa olmaz koşuldur. İkincisi, din-devlet ilişkisi Cumhuriyetin ilanından sonra da imparatorluk dönemindekinden özde farklı değildir. Laiklik, dinin devlet aygıtı dışına çıkarılmasını, dinin siyaset alanına, siyasetin de din alanına müdahale etme-

mesini gerektirir. Başka türlü ifade edersek, ne devlet dini bir işlev üstlenecek, ne de din siyasi bir amaç için kullanılacak. Osmanlı İmparatorluğunda [bir ideoloji olarak] din rejim tarafından araçlaştırılmıştı. Din-devlet ilişkisi bakımından Cumhuriyet dönemindeki yegâne değişiklik imparatorluktaki Şeyh-ül-İslamlık kurumunun, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak değiştirilmesidir. Gerçi Şeyh-ül- İslamlık kurumunun ismi gidiyor ama kendi yadigâr kalıyordu. Şer-î mahkemelerin kaldırılarak 'laik mahkemelerin' kurulması elbette önemsiz bir şey değil ama o kadarı rejimi laik saymak için yeterli olamazdı. Nihayet, medreselerin yerini de ilahiyat fakülteleri alıyor ki, o da isim değişikliğinden öte bir şey değildi. Din bir ideoloji ve kurum olarak devletin göbeğindeki yerini korurken, devlet 100 bine yakın imama ve din görevlisine maaş öderken, televizyonlardan, radyolardan dini programlar yayınlanırken, okullarda din bir ders olarak okutulurken ve din dersi zorunluyken, laiklikten söz etmek, kimilerini dini siyasete alet etmekle suçlamak, Türkiye laiktir laik kalacaktır türü sloganlarla sokağa çıkmak hiç de anlamlı ve inandırıcı değildir. Bu aldatılmışların bir kuruntusudur. Kaldı ki, rejimin dini siyasetten ayırmasını engelleyen bir şey daha vardı: Rejim sadece kendi ideolojisine dayanarak egemen olamaz, yönetemezdi. Zira, kitlelerin bilincine yerleşecek, yanılsama yaratacak, gönüllü kabullenmeyi mümkün kılacak bir egemen ideoloji üretme gücüne sahip değildi. Dolayısıyla, kendi uyduruk resmi ideolojisi olan Atatürkçülüğe geleneksel ideoloji olan dinin eşlik etmesi kaçınılmazdı. Bu önemli nedenden ötürü de Türkiye hiçbir zaman laik olmadı... Bugünkü Diyanet İşleri Başkanlığı aslında adıyla çağırmak gerekirse, 'Din İşleri Bakanlığı'dır ve Osmanlı sistemindeki 'Şer'iyye Vekâleti'nin bugünkü devamıdır. Nitekim, Diyanet İşleri Başkanı'na tahsis edilen makam aracının plakası da bakanlarınki gibi kırmızıdır... Laik sayılan rejimin dini nasıl araçlaştırdığına dair sayısız örnek verilebilir. 1950–1960 döneminin başbakanı Adnan Menderes, *"... her cami ve minare diktikçe, komünizme ve Moskova'ya karşı bir kale yaptığıma inanıyor ve kuvvet duyuyorum"*[3] demişti.

---

[3] Nuran Yıldız, "Demokrat Parti İktidarı [1950–1960]", AÜ SBF-

Eğer durum yukarıda söylediğimiz gibiyse, laiklikle ilgili tartışma ne anlama geliyor. Bir siyasi parti diğerine karşı laikliği koruduğunu iddia ediyor. Yüksek Yargı'nın başkanları da her vesileyle laiklik uyarısı yapıyor. Sık sık laikliğin demokrasinin teminatı olduğu söyleniyor... Bu olmayan iki şeyden bahsetmek değil mi? Olmayan şeylerin nesini koruyorlar? Aslında laiklik üzerinden yapılan tartışma mevcut durumu [statükoyu] sürdürmeye, dokunulmazlıkları ve ayrıcalıkları korumaya yarıyor. Bu yüzden, birazdan sözünü edeceğim "Asıl Devlet Partisi" de kendini laikliği koruma söylemiyle var ediyor.

2 "Asıl Devlet Partisi" veya "İktidar İkiliği"

Osmanlı sisteminde köklü bir –devlet - halk yabancılaşması söz konusuydu. İlişkinin yönü devletten halka doğruydu. Halk yığınları devletin haraç aldığı bir sürüydü: Reaya. Cumhuriyet rejimi reaya'yı vatandaş ilan etse de bu sadece bir biçim sorunuydu. Zira, yurttaş denilenlerin yurt sorunlarına müdahil olmasına, söz sahibi olmasına, yurttaş olmasına hiçbir zaman izin verilmedi. Velhasıl söyleme rağmen ve genel bir çerçevede reaya reaya olarak kaldı. Teorik olarak kitlelerin yönetim sürecine katılmasının, devlet işlerinde söz sahibi olmasının araçları olması gereken, 'modern' kurumsal yapılar ve mekanizmalar aslında tersini gerçekleştirmenin, sistemi korumanın, Eskiyi sürdürmenin araçlarıydı. Oysa bunların kitleler lehine kazanılmış mevziler olmaları gerekirdi. Parlamento toplum sınıfları tarafından Eski rejimden koparılmış bir mevzii olmak yerine, Eski rejimin [merkezin] ideolojik-bürokratik bir manipülasyon aracı olarak var oldu. Dolayısıyla, Parlamento devlet dışı toplumsal öznelerin [Sivil toplum densin] kazandığı bir mevzi değildi. Hakimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir sloganı bütünüyle içi boş bir slogan olarak kaldı ve hâlâ da hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur. [Bu ifadeden burjuva parlamentosunun önemini abarttığım sonucu çıkarılmamalıdır. Söylenmek istenen, Türkiye'de parlamento'nun esas itibariyle halkın siyasete

---

Dergisi. C.51, sayı 1–4, 1966.

müdahalesini engelleme misyonuna koşulmuş bir manipülasyon aracı olduğudur]. Rejim, bir dizi 'modern' kurum, mekanizma söylem ve sloganı eski yapıyı yeni bir görüntü altında sürdürmenin aracı olarak kullandı ve kullanıyor. Anayasa kitle baskısı ve dayatmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmış, adı üstünde devletle toplum sınıfları arasında bir sözleşme değil, devletin kendini tahkim etmesinin hizmetine koşulmuştu. Bu durum diğer kurumsal yapılar ve mekanizmalar için de aynı şekilde geçerliydi. Esasen modernite devrimi yaşamamış bir rejim söz konusuyken, bu durum şaşırtıcı değildir.

Daha önce de söylediğimiz gibi, yeniliklerin, reformların, inkılâpların, modern söylemlerin misyonu yeni bir şey yapmak değil, askeriyenin belirleyici olduğu, asker-ulema-tacir komprador ittifakına dayanan sınıf egemenliğini, geleneksel yapıyı sürdürmekti. Başka türlü ifade etmek istersek, 'modern' kurumsal yapılar, mekanizmalar ve söylemler farklı bir görüntü altında Eskiyi, Kutsal Devleti koruma misyonuna koşulmuştu. Rejimin esneme yeteneğinden mahrum oluşunun başlıca nedeni budur. Zira, söylemle gerçek durum arasında bâriz bir uyumsuzluk var. Daha önce başka yerde yazdığım gibi, baştan itibaren gündeme gelen yenilikler, yeninin değil, eski yapıyı korumanın hizmetindeydi. Bu bağlamda Tanzimat-Islahat-birinci ve ikinci Meşrutiyet, Cumhuriyet, "çok partili sisteme geçiş...", vb. kutsal devleti yaşatmak içindi. Fakat, İkinci Meşrutiyetle [1908] İttihatçıların iktidara gelmesiyle yönetim üslubu bakımından yeni bir durum ortaya çıktı. İttihatçılar iktidarı denetler duruma geldikleri halde 'gizli örgüt' olarak kaldılar. En azından örgütün "Merkez-i Umumi'si" gizliliğini korudu ki, bu bir tür uzaktan kumandayla yönetme tarzının gündeme gelmesi demekti. O dönemden başlayarak ikili yönetim geleneği oluştu. Bu, gerçek iktidar-görünen iktidar ikiliğine dayanan bir yönetim biçimiydi. Merkez kulisten yönetiyordu ama kitlelerin gözüne görünen sahnedeki aktörlerdi. Aslında böylesi bir iktidar ikiliği benim *Asıl Devlet Partisi* dediğim gerçek iktidara sadece dokunulmazlık ve sorumsuzluk değil, müthiş bir manevra ve manipülasyon olanağı da sağlıyordu. Emperyalist savaşın sonundan [1918] Cumhuriyetin ilanına varan süreçte *"asıl devlet partisi"* dediğimiz Merkez bir bocalama ve

sarsıntı geçirse de 1923 sonrasında yeniden toparlandı ve tekrar dizginleri ele geçirmeyi başardı. Fakat, 1923–1950 dönemi tam bir dikta rejimi, [Ebedi Şef ve Milli Şef diktatörlüğü] olduğu için, *asıl devlet partisi* bakımından herhangi bir sorun ortaya çıkmadı. Zira, totaliter rejim olmanın bir gereği olarak, orada devlet-hükümet-parti iç içe geçmiş, birbirine karışmış durumdaydı. Merkez dar bir merkez olarak varlığını kolaylıkla sürdürebildi.

"Asıl devlet partisinin" yönetim aygıtı içindeki işlevi ve konumu 'çok partili sisteme' geçildiği 1946–50 sonrasında yeniden önem kazandı. Bu vesileyle çok partili sistem denilenin kısaca da olsa eşelenmesi gerekir. Aslında söz konusu olan burjuva anlamda birçok partili sistem değildi. Bunu birden çok *'devlet partisi'* sistemi veya *muvazaa partileri*[4] aracılığıyla yönetim üslubu olarak tanımlamak mümkündür. Çok partili sistem denilen aslında tam bir danışıklı dövüş durumuydu. Devlet partisinden başka bir şey olmayan, devletin bir aygıtı olan, bu niteliği itibariyle de tipik burjuva partilerine benzemeyen CHP[5] dışında kurulan parti veya partiler, *Asıl Devlet Partisi* [merkez] tarafından kuruluyor, kurduruluyor, kurulmasına izin veriliyordu. Bu 'yeni' siyasi partiler bir tür asıl devlet partisinin taşeronu işlevi görüyor. Tabir maruz görülürse, kulisten yöneten *"Asıl Devlet Partisiyle"*, seçimlere girip hükümet kuran görünen siyasi aktörler arasındaki ilişki bir tür müteahhit-taşeron ilişkisiydi. Bu ikili yapı tartışılmadan ne Türkiye'deki rejimin niteliğini, ne de olup-bitenleri anlamak mümkün değildir. Aksi halde, derin devlet türü safsatalarla kafalar bulandırılmaya devam edilecektir.

14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti [DP] seçimleri kazanıp hükümet kurdu. Bir muvazaa partisi olarak kurulan DP, güdümlü olmaktan çıkma, Asıl Devlet Partisinden [merkezden] bağımsızlaşma istidadı gösterince, 27 Mayıs 1960'da bir dar-

---

[4] Bkz: Tolga Ersoy, Muvazaa Partileri, Özgür Üniversite Kitaplığı, no: 30, 2000 ve "Partilerin Birliği", Özgür Üniversite Forumu, sayı 18, Nisan-Haziran, 2002.

[5] CHP ile ilgili bir değerlendirme için bkz: Fikret Başkaya, " CHP Bir devlet partisinin anatomisi" in Seçilmiş Yazılar, Özgür Üniversite Kitaplığı, 2005 veya ozguruniversite.org

beyle devrildi. Aslında on yıllık DP hükümetleri dönemi Asıl Devlet Partisi'nin yeni yönetim üslubunu oluşturması için bir denemeydi. Kuliste kalarak yönetmenin araçları ve mekanizmaları 1960 darbesiyle oluşturulmaya başlandı. Böylece Asıl Devlet Partisi'nin konumunu güvence altına alan bir kurumsal yapı ve işleyiş oluşturuldu. 1960 darbesiyle MGK etkin bir müdahale aracına dönüştürüldü. Ordunun gerektiğinde darbe yapmasına imkân veren yasal düzenleme 'iç hizmet kanununda' yapılan bir değişiklikle gerçekleştirildi. Senato, Tabii Senatörlük, Kontenjan Senatörlüğü, vb. seçimle gelen partinin iktidar olmasını engellemenin araçlarından bazılarıydı. 1971, 12 Mart darbesiyle 1960'da oluşturulan kurumsal yapı ve mekanizmalar kısmen takviye edilse de asıl tahkimat 12 Eylül 1980 darbesiyle yapıldı. Dolayısıyla bugünkü durum esas itibariyle 12 Eylül'ün eseridir. 1980 sonrasında seçimle gelen hükümetlerin manevra alanı iyice daraltıldı. Siyasi partiler, seçimler, hükümet, önceki dönemlerden daha da işlevsiz hale getirildi. Bir tür *Asıl Devlet Partisi*'nin belirleyici olduğu komprador ittifakın sekretaryası işlevine indirgendi ama asıl işlevi kitleleri aldatmak ve rejimi meşrulaştırmaktır. Elbette siyasi partiler sadece komprador egemen ittifakın sekretaryası ve kitleleri oyalama işlevi görmüyor, gerçek anlamda siyasi parti olmayan, Asıl Devlet Partisi'nin taşeronu olan söz konusu partiler daha çok bir şirkete benziyorlar. Böylesi koşullarda particilik bu işe bulaşanları zenginleştirmenin, bütçeyi ve hazineyi yağmalamanın ve yağmalatmanın bir aracına dönüşüyor... Hiç seçime girmeden bir parti Mecliste grup kurabiliyorsa, orada bir gariplik yok mu? Bu durum siyasi partilerin Asıl Devlet Partisi'nin taşeronu olmaktan dolayı nasıl birbirlerine benzedikleri, nasıl ilkesiz olduklarının da göstergesidir... Elbette siyasi partilerin giderek kamu hizmeti araçları olmaktan uzaklaşmaları sadece Türkiye'ye özgü bir şey değil. Fakat Türkiye'deki Asıl Devlet Partisi'yle siyasi partiler ve hükümet arasındaki ilişkinin Türkiye'nin bir özgünlüğü olduğunu söylemek mümkündür.

Son günlerde yeniden gündeme gelen 'yargıyı siyasallaştırma', 'dini siyasete alet etme', 'irticayı tırmandırma', vb. tartışmalar, ahmakları aldatmak içindir. Rejim her zaman 'do-

zunu kendi ayarladığı' bir dinci gericiliğe ihtiyaç duyuyorken, hükümeti dini siyasete alet etmekle, irticayı hortlatmakla suçlamak, gerçek durumu gözden kaçırmakla ilgilidir. Sorun dini siyasete alet etmekle değil, egemen ittifakın ihtiyaçları doğrultusunda dinci gericiliğin dozunu ayarlamakla ilgilidir. Önce Fetullah Gülen [ve diğerleri] sahneye sürülüyor tüm devlet olanakları seferber edilerek destekleniyor [Aksi halde Fetullah hoca o kadar ülkeler de o kadar okul-üniversite, vb'yi açabilir miydi?] sonra da irticanın başlıca tehdit olduğu söyleniyor... Necmettin Erbakan'ı sahneye sürüp-destekleyenlerle, irticadan şikayet edip, irtica ile mücadele ettiklerini söyleyenler aynı çevreler değil miydi? *Asıl Devlet Partisi'nin* izni ve onayı olmadan din bu şekilde araçlaştırılabilir, devletin içine bu kadar nüfuz edebilir miydi? Öyleyse neden? Fakat, irtica ile mücadele bir işlev daha görüyor: kendi yarattıkları, kendi eserleri olan 'tehlikeyle' mücadele ederek' rejimi büyük bir tehlikeden kurtarıyorlar... Velhasıl 'kurtarıcı misyon' gündemden hiç düşmüyor. Yargının siyasallaştırılmasına gelince, böyle bir devlet yapısı ve iktidar ikiliği geçerliyken, "Asıl Devlet Partisi" diye bir şey varken ve dokunulamaz, hesap sorulamazken, asıl söz konusu olan yargı bağımsızlığı değil, yargı bağımlılığıdır... Böyle bir rejim söz konusuyken, bağımsız yargıdan, hukuk devletinden, hukukun üstünlüğünden söz etmek abestir. Hukuk devleti şurada dursun Türkiye hiçbir zaman kanun devleti bile olmayı başaramamıştır... Demokratik denetim yollarının kapalı, sayısız dokunulmazlıkların ve tabuların geçerli olduğu bir rejimde, yargı elbette siyasallaşacaktır, zaten siyasallaşmış durumdadır. Başka türlü olabilir miydi? Yargı bağımsızlığını bir savcının ortadan kaldırması mümkün değildir ama kafaları bulandırmak için bir günah keçisi işe yarayabiliyor?

Şimdilerde hükümetle asıl devlet partisinin uzantıları olan bilinen yapılar arasında alevlenen tartışma, tam bir kayıkçı kavgasına benziyor. Elbette bu tür kayıkçı kavgalarının kendisi bir amaç değil, böylece başka yerlerde sessiz sedasız nice yağma ve talanın önü açılıyor, kurumsal ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar pekiştiriliyor... Bu arada bal tutan da parmağını yalıyor. "Asıl Devlet Partisi" devlet aygıtı üzerinde sağladığı denetim sayesinde mevcut yapıyı sürdürüyor. Söz konusu

denetim de esas itibariyle başta Genel Kurmay [TSK] olmak üzere, TSK'nın bir uzantısı olan MGK, Cumhurbaşkanlığı, Anayasa Mahkemesi, Yüksek yargı organları, Milli Güvenlik Akademisi, CHP, Barolar Birliği, Cumhuriyet gazetesi, MİT, TTK, TDK, medyadaki uzantılar, vb. araçlarla gerçekleştiriliyor. Dolayısıyla siyaset alanı bürokrasi tarafından bütünüyle kuşatılmış durumdadır ve siyaset-bürokrasi ilişkisi terstir. İlişki siyasetten bürokrasiye doğru değil, bürokrasiden siyasete doğrudur. Bu durum, siyasi partilerin –ki muvazaa partileridir- , seçimlerin, seçimler sonrası kurulan hükümetlerin, seyirciyi oyalamak dışında bir işlevinin olmadığı anlamına gelir. Cumhurbaşkanlığı seçiminin her zaman 'sorunlu' olması da sebepsiz değildir. Zira, Cumhurbaşkanlığı çok büyük yetkilerle donatılmıştır ve onun belirlenmesi 'Asıl Devlet Partisi'nin' ilgi alanındadır. Eski MİT müsteşarı Şenkal Atasagun, kendisine yöneltilen: "Cumhurbaşkanını da dinliyor musunuz, izliyor musunuz" sorusuna, "Gerek yok, bizim istemediğimiz kimse zaten Cumhurbaşkanı olmaz"...[6] diyordu. Her ne kadar Cumhurbaşkanı anayasanın 102'inci maddesi gereği TBMM tarafından seçilse de 'gerçek durumun' eşelenmesi gerekir. Aslında Meclis seçmiyor Meclise seçtiriliyor... En azından bugüne kadarki uygulama öyle...

İttihatçı-Teşkilat-ı Mahsusacı geleneğin mirasçısı olan "Asıl Devlet Partisi" dediğimiz odağın müthiş bir komplo, provokasyon, toplumu terörize etme, şiddeti tırmandırma ve linç ortamı yaratma yeteneği var. Bu durum her türlü demokratikleşmenin önünü kesmeye imkân veriyor. Rejimin Kürt sorunu başta olmak üzere hiçbir temel sorunu çözememesinin, çözmemekte direnmesinin asıl nedeni, sözünü ettiğimiz iktidar ikiliğidir. Bu durum tartışılmadığı, rejime dair gerçek söylenmediği, şeylerin üstünü örten sis perdesi kaldırılmadığı, velhasıl ideolojik netleşme sağlanamadığı sürece, kimse demokratikleşme konusunda kendini aldatmasın... O halde her zamanki önerimi tekrarlıyorum: Gelin rejimin niteliğini tartışalım...

---

[6] Fabrika dergisi, Temmuz 2005, s.63.

12 Eylül veya "Reel Atatürkçülük'ü" Anlamak!

12 Eylül askerî cuntası yirmi beşinci yılını doldurdu. Bu zaman zarfında 'Parlamento' ve yerel yönetimler defalarca yenilendi, nice hükümetler geldi geçti fakat cuntanın kurduğu makina, kayda değer bir değişikliğe uğramadan yerinde duruyor ve aynı istikamette yol almaya devam ediyor! Neden ülkeyi bir askerî kışlaya çeviren cuntanın eseri olan kurumsal yapı, mevzuat ve işleyişe bir türlü dokunulmuyor? Neden cunta sonrasının 'seçilmişleri' cunta anayasasından kurtulmayı bir türlü akıl etmiyor? Neden sadece anayasa suçu değil, ülkeyi yedi yüz seksen bin kilometre karelik bir işkencehaneye çevirerek, insanlık suçu da işleyenlerden hesap sorulmuyor? Neden cuntacıları ve şürekâsını yargı denetimi dışında tutan anayasanın geçici onbeşinci maddesi hâlâ yürürlükte? Neden bu kadar zamandır [78'liler dernekleri hariç] toplumun 'demokratik güçleri' cuntacılardan hesap sorulması yönünde kılını kıpırdatmadı? Neden cunta yürürlükteki anayasayı çöpe atarken, dönemin anayasa mahkemesi üyeleri birer hukukçu gibi davranmadı? Savunma hakkının 'timsali' baroların cunta karşısında sergiledikleri sefalet nasıl açıklanacak? Neden cuntacılar yargılanmazken, 'cuntacılar yargılansın' diyen savcı Sacit Kayasu meslekten ihraç edildi? Ve neden cuntanın üniversiteleri askerileştirmesi demek olan YÖK bu kadar kolay yerleşti ve hâlâ yerinde duruyor? Bilim haysiyetini savunmak durumunda olanların bu sefil hallerinin gerisinde ne var? Neden cuntanın devirdiği, seçimle gelmiş bir başbakan bir süre sonra yeniden başbakan, dahası cumhurbaşkanı olabiliyor ve cum-

hurbaşkanlığına terfi edişi vesilesiyle verdiği resepsiyona, başbakanlığına son veren cunta şefini 'onur konuğu' olarak davet edebiliyor? Elbette bu tür soruları çoğaltmak mümkündür ama cevapları gerilerde aramak kaydıyla...

Bugüne kadar 12 Eylül askeri cuntasına dair çok şey yazıldı. Yapılan değerlendirmeler daha çok cuntanın ortaya çıkardığı vahşet tablosunun, sistematik devlet terörünün, insanî yıkımın ve sosyo-ekonomik sonuçların sergilenmesiyle sınırlı kaldı. Askerlerin neden bu kadar kolay müdahale edebildikleri, 'sivil' denilenlerle ilişkileri, daha baştan söylemek gerekirse 'aynılığı' veya 'sivillerin' sivil olmadığı, sivil-asker özdeşliği, neden üniformasız olmanın sivil sayılmaya yettiği, darbeciliğin 'olağan', 'sıradan' bir yönetim geleneği oluşu, asıl misyonu mistifikasyon [yanılsama] yaratmak, rejime 'demokratiklik' görüntüsü vermek, diplomalıları ve halkı aldatmak olan Parlamento'nun içi boş kabuk oluşu, velhâsıl 'modern' denilen kurum, söylem ve mekanizmaların ne işe yaradığı gerektiği gibi tartışılamadı. Elbette, bu durum bizim için şaşırtıcı değildir. Zira devlet kafası taşıyan, bağnaz resmî tarih ve resmî ideoloji tarafından beyinleri dağlanmış, bilinci köreltilmiş, Avrupa-merkezli ideolojik yabancılaşmayla şerbetli 'aydınların' kendi gerçekliklerine yabancılaşmasında şaşılacak bir yan yoktur. Fakat sorun sadece ideolojik yabancılaşmayla açıklanabilir de değildir. Sorunun bir veçhesi de maddî-sınıfsal çıkarlarla ilgilidir. Türkiye'de 'modern' söylem, kurum ve mekanizmalar yeninin değil eskinin hizmetindedir. Bu duruma açıklık getirmeden 27 Mayıs'ı, 12 Mart'ı,12 Eylül'ü, 28 Şubat darbelerini, cuntacılık geleneğini, aynı şekilde 6-7 Eylül utancını, Kanlı Pazar'ı, 1 Mayıs'ı, Maraş'ı, Çorum'u, Sivas katliamını, Susurluk'u, Şemdinli'yi, sayısız siyasi cinayetleri anlamak mümkün değildir. Bağnaz resmî ideolojinin, resmî tarihin ve Avrupa-merkezciliğin okulunda yetişmiş sol hareket de daha iyi durumda değil... Kendi tarihini anlamaktan aciz, kendi dününden habersiz bir sol hareketin, toplumu, insanı, dünyayı değiştirme iddiasının inandırıcı olması mümkün değildir. 12 Eylül'le ilgili tutarlı bir yaklaşım ortaya koyabilmek, rejimin niteliği hakkında resmi tarih ve resmî ideoloji dışında, Avrupa-merkezli de olmayan bir teorik kavrayışı gerektiriyor.

Kafa karışıklığını aşmadan, resmî gerçekle hesaplaşmadan, 12 Eylül'ü ve sonrasını anlamak mümkün değildir.

Modernite, Modernlik ve 'Aydınlanma'ya' Dair Söylem ve Gerçek...

Türkiye'de moderniteye, modernleşmeye [çağdaşlaşma, muasır medeniyeti yakalayıp aşma retoriği] aşırı gönderme yapılır. Yenilikler, tanzimatlar, ıslahatlar ama asıl Cumhuriyet aydınlanmanın timsali sayılır. Oysa, Türkiye'nin tarihinin hiçbir döneminde ne modernite devrimi ne de aydınlanma diye bir şey yaşanmıştır. Bu ülkede hiçbir zaman Eski Rejim'le [Ancién Régime] hesaplaşma gerçekleşmedi. Osmanlı sistemindeki muhalefet her zaman bir iç muhalefetti, amaç hiçbir zaman yeni ve farklı bir şey yapmak değildi. Muhalefetin yegâne amacı, Eski Rejim'i yaşatmak, ihya etmek, 'ilelebet payidar kılmaktı...' Oysa, modernite ve aydınlanma, Eski Rejim'den kopmakla, onu aşmakla, velhâsıl, yeni, farklı, orijinal bir şeyler yapmakla ilgilidir. 1923'te kurulduğu söylenen Cumhuriyet'in de bu bağlamda herhangi bir orijinalliği yoktu. 28 Ekim 1923'te Türkiye'de biçimsel bir anayasal monarşi geçerliydi. Ertesi gün [29 Ekim] Mustafa Kemal, bir darbeyle Saltanatı ilga edip Cumhuriyet'i ilân etti. Fakat ilân etmekle Cumhuriyet kurulmazdı. Siz adını öyle koydunuz diye öyle olması gerekmez. Eğer Cumhuriyet, cumhurun [halkın] iradesinin tecellisi demeye geliyorsa, 29 Ekim'in bir gün öncesine göre halk iradesinin daha kapsamlı tecellî ettiği, en azından o yolu açan tarihsel bir an olması gerekirdi. Asla öyle bir şey söz konusu değildi. Adı Cumhuriyet olsa da asıl söz konusu olan padişahsız padişahlık rejimiydi. Mustafa Kemal, Ebedî Şef ilan edilmemiş miydi? Bu, Türk usulü bir cumhuriyetti... Görüntüyle gerçek arasındaki uyumsuzluğu dert edinenlerin, asıl darbenin padişaha yönelik olmaktan ziyade, İttihatçıların iktidarda gözü olan kanadına karşı yapıldığını, Mustafa Kemal'in fiili ve/veya potansiyel tehlike olarak gördüğü muhalefeti tasfiye amacı taşıdığını bilmeleri gerekirdi. Kaldı ki 1908'den beri geçerli rejim bir anayasal monarşiydi. Padişahın [Sultanın] sembolik bir varlığı söz konusuydu. Yöneten padişah değildi,

zira yasa yapamaz, dolayısıyla hükmedemez durumdaydı. Bu bakımdan 29 Ekim tipik bir darbeydi [coup d'état] ve bu dünyada darbeyle cumhuriyet kurulmazdı. Darbeler yeni bir şey yapmak için değil, geçerli statükoyu korumak için yapılır. Darbe, eskiyi sürdürmek üzere yeni bir ekibin direksiyona geçmesinden ibarettir... Sadece personel değişir ama bu sancısız bir şey de değildir. Ekseri kafalar da uçurulur... Velhasıl Mustafa Kemal'in şahsî diktatörlüğü olan otokratik rejime cumhuriyet adı verilmişti. Buna 'modern yüzlü monarşi' demekte bir sakınca yoktur. Kravatlı, fraklı, fötr şapkalı monarşi... O günden sonraki süreç, her türlü muhalefetin susturulduğu, sınırlı demokratik ve sivil halkların ezildiği bir süreçti. Emekçi halk çoğunluğunun cumhuriyetin kurulduğundan haberi bile olmamıştı. Anlaşılabileceği gibi, halk çoğunluğu olupbitenleri bir 'saray darbesi' olarak algılamıştı. Efendilerin kutsal devletleri etrafında dönen kara bulutlar zail olmuş, tehlike atlatılmış, sömürü, yağma ve talan olanakları yeniden güvence altına alınmıştı... Elbette, parlamento varlığını korudu ama içi boş kabuk olmak kaydıyla. Zira, Meclis üyeleri Mustafa Kemal tarafından tayin ediliyordu. Dernek kurmanın, siyasî parti kurmanın, ifade ve örgütlenme özgürlüğünün kesinlikle yasak olduğu bir rejimde parlamento içi boş kabuktur, sadece biçimsel bir varlığa sahiptir... Meclis, halk iradesinin değil, otokrasinin, benim Bonapartist diktatörlük dediğimin [Bkz. Paradigmanın İflası] hizmetindeydi, reel bir varlığı söz konusu değildi... İşte seksen iki yıldır 'coşkuyla kutladıkları' Cumhuriyet böyle bir şeydir.

Osmanlı Devlet sistemi esas itibariyle Memluk siyasî geleneğine dayanırdı. Savaşçı, din adamı (ulema), tacir [seyfiye-ilmiye–ticaret erbabı] üçlüsünün sınıfsal ittifakına dayalı bir egemenlik sistemiydi. Bu üçü arasındaki ilişki, diyalektik bir çıkar ilişkisiydi. Söz konusu gelenek Cumhuriyet döneminde de geçerli olmaya devam etti. Bir kopuş olmadığına göre başka türlü olması da zaten mümkün değildi... Bugün de onca modernlik, çağdaşlık, demokrasi, hukuk devleti, insan hakları, AB'ye katılma retoriğine, vb. rağmen Memluk siyasî geleneğinin devam ettiğini söylemek mümkündür. Orduyla diğerleri [komprador burjuvazi ve 'aydın' denilen modern ulema] ara-

sındaki ilişki, özü itibariyle bir değişikliğe uğramış değildir. Sözünü ettiğimiz diyalektik ilişkinin devamlılığının bir kanıtı olarak, komprador sermaye sınıfının bir bileşeni olan ordunun [TSK] üçüncü büyük sermaye grubu olduğunu ve birincilik için yarıştığını hatırlamak yeter... Aynı şekilde cömertçe aydın denilen 'modern mektepli taifenin'de darbelerdeki ve sonrasındaki tavrına bakmak yeterlidir... Askeri bürokrasi, sivil bürokrasi ve komprador sermaye üçlüsü arasındaki ilişki diyalektik sınıfsal çıkar ilişkisidir, yatay geçişlerle sürekli olarak beslenip yenilenen bir ilişki...

Türkiye'nin tarihinde bir modernite devrimi ve aydınlanma yaşanmadı. Kapitalist teknolojinin ürettiği şeylere sahip olmak, kapitalist devletlerden kurum ve söylem kopya etmek modernlik sayıldı. Moderniteyse, kadim metafizikten kopmakla, Eski Rejim'le hesaplaşmakla, siyasetin önünü açmakla, modernitenin bir gereği olan gerçekten lâik bir rejim kurmakla [modernitenin lâikliğe önceliği vardır dolayısıyla modernite devrimi yaşamamış, eski rejimle hesaplaşmamış bir devletin lâik sayılması mümkün değildir], bu amaçla dini siyasetten ayırmakla velhâsıl zihinsel bir devrimi gerçekleştirmekle, perspektifi, paradigmayı değiştirmekle mümkündür. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan, muasırlaşma [çağdaşlaşma], modernleşme, ilerleme, kalkınma, vb. sembolü sayılan yenilik ve reformlar, yeniyi kurmak için değil, Eski'yi yaşatmak içindi. Avrupa kapitalizminin meydan okuması karşısında bir tür savunmaydı. Osmanlı sisteminde XIX' uncu yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan tüm muhalefet odakları [Genç Osmanlılar, Jön Türkler de denilen İttihatçılar ve diğerleri] sistem içi muhalefetti. Onların sorduğu soru da padişahın sorduğu soruydu: Bu devlet nasıl kurtulur? Kimse "Eski Rejim"le hesaplaşma niyetinde değildi... Zaten sınıfsal olarak iktidardan ayrı ve ayrışmış da değillerdi, yöneten ekibe dahildiler, velhâsıl egemen sınıftılar... 29 Ekim 1923'te bir darbeyle padişahı tasfiye edip rejimin adını Cumhuriyet olarak değiştirenler de "Eski Rejim"i kurtarma, Kutsal Devlet'i yaşatma misyonuna koşulmuş, komprador imparatorluk bürokrasisini oluşturan İttihatçılar'dı. Osmanlı devlet sisteminde ilişkinin yönü devletten halka doğruydu. Cumhuriyet'ten sonra

bu durumda bir değişiklik olmadı. Daha da ötede, devlet-halk yabancılaşması daha da derinleşti. Zira Osmanlı İmparatorluğu döneminden farklı olarak, Cumhuriyet bürokrasisi halkı adam etme iddiası taşıyordu... Aslında bu devletin 'kendi halkını' sömürgeleştirmesiydi... Devletin halk kitlelerine bakışıyla, sömürgecilerin sömürge halklarına bakışı arasında büyük benzerlikler söz konusuydu. Dolayısıyla, Osmanlı döneminin reayası, Cumhuriyet'ten sonra da reaya olmaya devam etti, ama ona vatandaş dediler... Eğer bu toplumun insanı gerçekten yurttaş olabilseydi, yurttaş bilinci taşısaydı Türkiye böyle mi olurdu? Modernite devrimi yaşamış burjuva toplumlarında siyaset-ekonomi ilişkisi "Eski Rejim"den farklı olarak, ekonomiden siyasete doğrudur. Ekonomik gücü elinde tutanlar siyaseti belirler. "Eski Rejim"deyse, servete ve zenginliğe giden yol siyasetten [devletten] geçerdi. 1923 sonrasında bu bakımdan da bir farklılık söz konusu değildi. Siyaset ekonomiyi belirlemeye devam etti. Servete ve zenginliğe giden yol siyasetten geçiyordu. Bu yüzden, Türkiye'deki rejimi Avrupamerkezli ideolojik-teorik yaklaşımlarla kavramak mümkün değildir...

Eski Rejim'in Hizmetindeki 'Modern' Söylem, Kurum ve Mekanizmalar

Bu dünyada şeyleri, olguları, toplumsal süreçleri anlamanın yolu soru sormaktan geçer. Seksen iki yıldır insanların kafası 'modern' safsatalarla öylesine dolduruldu ki, insanlar soru soramaz, cevap arayamaz, yaşadığı gerçekliği sorgulayamaz duruma geldiler. Türkiye'de 'aydın' denilen mektepli taife kendi ürettiği yalana inanır. Aslında anlattığı yalan da kendine ait değildir. Bol keseden harcadığı yalan ve ideolojik safsatalar ona uygarlık timsali Avrupalı büyüklerinden mirastır. Avrupamerkezli ideolojinin bu ülkedeki ideolojik taşeronluğuna, gönüllü misyonerliğine koşulmuşlardır. Avrupalı 'evrensel bilimin' ve 'evrensel düşüncenin' timsali sayılınca, oradan ithal ettiği ideolojik kabulleri sorgulamasının, şüphe etmesinin yolu daha baştan kapanıyor. Aslında bizimki gibi kapitalist dünya sisteminin çevresinde yer alan ülkelerde 'aydın' denilen dip-

lomalı taifenin misyonu, ait oldukları halkların kendi gerçekliklerine, sömürgeci-emperyalistlerin gözüyle bakmasını sağlamaktır. Fakat yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, sorun sadece ideolojik yanılsamadan ibaret değildir. Söz konusu kesim, her zaman emperyalizmle kurulan ilişkiden, geçerli egemenlik biçiminden çıkar sağlar, sömürüye, yağma ve talana ortaktır. Görece de olsa hep ayrıcalıklı konumdadır. Bu yüzden, söz konusu kesimi sadece aldatılmış aldatıcılar saymak doğru olmaz. Bal tutup parmağını yalıyor.

Öyleyse sorun nedir? Modernite ait oldukları varsayılan kurumsal yapı, söylem ve mekanizmalar gerçekten öyle bir misyonun taşıyıcıları mıdır, yoksa bu durumda bir terslik mi var? Mesela Parlamento'dan başlayabiliriz. Türkiye'de Parlamento halkın değil, devletin temsil edildiği bir kurumdur ama devletin de temsile değil, yanılsama yaratmaya ihtiyacı vardır. Türkiye'nin tarihinde Parlamento, merkezin [yönetici sınıfın] ihtiyacını karşılamak üzere gündeme gelmiştir, kitlelerin talebi ve dayatmasının sonucu değildir. Yönetici egemen bürokrasinin varlığını korumada bir tedbir olarak düşünülmüştür. 1876'da açılan ilk meclis [Heyet-î Âyan ve Heyet-î Meb'usan] ve yürürlüğe konulan anayasa [Kanun-î Esâsî] devleti onarmanın araçlarından biri, bir 'yama' olarak görülmüştü. Sultan II. Abdülhamit ikna edilerek ilân edildi ve Sultan fikir değiştirince de kapatıldı. Devlet dışı sınıfların [burjuvazi, işçi sınıfı, yoksul köylülük, vb.] mücadelesi sonucunda kazanılmış bir mevzi olsaydı, reel bir temsil odağı durumuna gelebilseydi, herhalde kapatmak o kadar kolay olmazdı?... Parlamentonun 'merkezin' [iktidarın] bir manipülasyon aracı olduğu durumdaysa, onu açan her zaman kapatabilir de... Velhâsıl, ilk anayasa [Kanun–î Esâsî] 'merkez içi' bir düzenlemeydi... Meclisin açılması sömürgeci-emperyalist Avrupalılara hoş görünmek içindi. Emperyalistlere hoş görünmek de iktidarda kalmaya ve yağmayı sürdürmeye yarıyordu. Aradan geçen zamanda bu gelenekte bir değişiklik olmadı. Şimdilerde AB'ye katılma amacıyla 'demokratikleşme' ve 'insan hakları' adına yapılan yasal düzenlemelerle, yüz otuz yıl öncesinin 'Kanun-î Esâsî'si' arasında süreklilik var... Kanun-î Esâsî ve ilk meclisten yirmi iki yıl sonra Jön Türk darbesiyle (1908) meclisin

yeniden açılması da kitlelerin dayatmasından çok, merkez içi gerilim ve çatışmanın, imparatorluğu yaşatma kaygısının, Eski Rejim'i korumanın bir aracı olarak gündeme geldi. [Bkz. Yediyüz, Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi] Esas itibariyle de halkın temsil edildiği bir kurum değil, İttihatçı kliğin bir manipülasyon aracıydı. 1913 yılındaki Mahmut Şevket Paşa suikasti sonrasında da artık biçimsel planda bile bir kıymet-î harbiyesi kalmamıştı.

Cumhuriyet'in ilân edildiği tarihten 1950'ye kadarki dönem, Ebedî Şef ve Millî Şef diktatörlüğüydü. Meclis de diktatörlüğün meclisiydi. 1946'da bir muvazaa partisi olarak Demokrat Parti'nin kurulması, 'devletimizin bir ihtiyacı' olarak gündeme gelmişti, 1923'de devletimizin ihtiyacı olan Cumhuriyetin gündeme gelmesi gibi... Eğer devletimize birden çok parti gerekiyorsa, ona da devletliler karar verirdi. 1950 sonrasında artık meclis üyeleri 'şef' tarafından tayin edilmiyor, devletin kurdurduğu muvazaa partisine halk oy veriyordu. Kitleyi aldatmak bakımından etkin bir yol bulunmuştu. Dolayısıyla, daha önce başka yerde yazdığım gibi, milletvekili tayini artık siyasî partiler ve genel seçimler dolayımıyla yapılıyordu. Söz konusu olan gerçek anlamda bir 'çok partili sistem' değildi. Zira, halkın, işçilerin, yoksul köylülerin kendi öz örgütlerini, partilerini kurmaları kesinlikle yasaklanmıştı. Çok parti sistemi, birden çok devlet partisi sistemiydi. Zaten 'sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle olan Türkiye sosyal formasyonunda işçi ve köylü diye ayrı sınıflar da yoktu'... 14 Mayıs 1950 genel seçimleriyle başlayan dönem muvazaa partisi [partileri] aracılığıyla yönetme dönemidir. O tarihten sonra, ülkeyi, 1910'lu yıllardan beri hep iktidar olan, benim asıl devlet partisi dediğim ekip kulise çekilerek yönetecekti. Buna taşerona verme yöntemi de diyebilirsiniz. Şöyle bir ilişki biçimi ortaya çıkmıştı: Halk muvazaa partisi olan taşeronlara oy veriyor, asıl devlet partisi de kulisten yönetiyordu. Fakat, uzaktan kumandayla yönetim söz konusu olduğunda, taşeronla iş yapıldığında, sorunlar çıkması kaçınılmazdır ve çıkıyordu. Seçimler bir manipülasyon aracı, siyasî partiler devlet partisi olsa da, işe halk karıştırılınca asıl devlet partisiyle taşeron siyasî partiler arasında gerilimler ve sorunlar yaşanması kaçı-

nılmazdı. İşte peş peşe gelen darbelerin işlevi söz konusu sorunları ve gerilimleri aşmaktan ibarettir... Asıl devlet partisi, 27 Mayıs 1960'ta, 12 Mart 1971'de, 12 Eylül 1980'de, 28 Şubat 1997'de duruma müdahale edip, taşeronla yaptığı sözleşmeyi bozdu. Yeniden taşerona verme koşullarını oluşturduğunda [makinada istediği değişiklik ve düzeltmeleri yaparak, her seferinde yeni sözleşme koşullarıyla] yeniden muvazaa partilerine bıraktı. Her darbede asıl devlet partisinin bir daha kulisten sahneye çıkmadan yönetmesini sağlayacak bir işleyiş oluşturmaya özen gösterildi ama insan iradesinin geçerli olduğu bir toplumda bu mümkün olamazdı... Bir kere işin içinde sınıf mücadelesi vardı... Şöyle ikili bir yapı veya işbölümü oluşmuştu: İktidar "asıl devlet partisi"nin işi, kitleleri oyalamak da muvazaa partileri ve onlar tarafından kurulan hükümetlere aitti. Seçimlerin ve temsilin, hiçbir kıymet-î harbiyesi olmayan bir oyundan ibaret olduğu koşullarda, siyasî partiler de hükümet olduklarında tipik bir siyasî parti gibi değil de, bir şirket gibi davrandılar ve siyaset, kendilerini ve çevrelerini zenginleştirmenin, bütçeyi ve hazine mallarını yağmalamanın, velhâsıl bir koyup çok almanın bir aracına dönüştü ve külliyen yozlaştı. Fakat, birer muvazaa aracı olan söz konusu partiler 'küreselleşme çağında' kitleyi oyalama yeteneklerini de hızla kaybediyorlar. Zaten topluma yabancılaşmış olan rejim, yeniden kompradorlaşıyor ve sınırlı meşruluk temeli daha da aşınıyor... Söylediklerimizden parlamenter demokrasinin 'timsâli' sayılan Batı'da gerçek anlamda bir temsil olduğu sanılmasın. Burjuva partileri kitlelerden oy alırlar ama onları temsil etmezler. İnsanların kaderi parlamentolardan başka yerlerde belirlenir. Siyasî partilerin, seçimlerin, parlamentoların bir işlevi olabilmesi için, önce işe kutsal mülkiyeti [üretim araçlarının özel mülkiyeti] tartışarak ve gereğini yaparak başlamak gerekir... Aksi halde söz konusu olan, kitleleri oyalamaya yarayan bir seçim ve temsil mistifikasyonundan [yanılsamasından] başka bir şey değildir.

Modernitenin, modernliğin, modernleşmenin diğer araçları ve mekanizmaları için de aynı şey söz konusudur. Birer demokratik mevzi ve kazanım olması gerekenler, kitlelerin talebi, mücadelesi ve dayatmasının eseri olmaktan çok, iktidar sahip-

lerinin, özgürlüklerin, demokratikleşmenin, demokratik hakların önünü kesmek, yanılsama yaratmak amacıyla oluşturduğu kurumsal yapı ve mekanizmalardır. Haklar ve özgürlükler alanında geçerli yaklaşım: Halk, hak ve özgürlük istemeden biz verelim anlayışına dayanmaktadır. Öyle olunca da demokratik haklar ve özgürlükler bir gerçeklikten çok, bir biçim sorununa dönüşmekte ve içi boşalmaktadır. Yurttaş hakları olması gerekenler, devletin kendini tahkim etmesinin ve savunmasının aracına dönüşmektedir. Dolayısıyla, demokrasinin araçları ve mekanizmaları olarak sunulanlar, rejime, modernlik, 'demokratiklik', yasallık, vb. görüntüsü verip yanılsama yaratarak, asıl demokratikleşmenin, hakların ve özgürlüklerin engellenmesini sağlıyor. Bu tersliğin farkına varmadan Türkiye'deki rejimin niteliğiyle ilgili 'gerçeği' kavramak mümkün değildir... Tipik örnek anayasa mahkemesidir. Söz konusu kurum 27 Mayıs cuntasının eseridir ve 12 Eylül'de daha da tahkim edilmiştir. Kurumun varlık nedeni sanıldığı gibi en üst düzeyde hukukun tecellisi değil, demokratik çıkışların önünü kesmektir. Aksi halde seçilmiş beş yüz kadar Meclis üyesinin yapmadığını on beş yargıca bırakmak uygun olmazdı. Bu tür kurumlar, halk korkusunun, hak korkusunun, yoksul korkusunun, demokrasi korkusunun, özgürlük korkusunun ürünü olan kurumlardır, ama söylem farklıdır. Tüm kurumların üstünde MGK gibi asıl devlet partisinin egemenlik araçları bulunuyor. Rota hiçbir zaman parlamento ve ondan çıkan hükümetler tarafından belirlenmiyor... Ama cuntanın kulisten sahneye çıktığı dönemler dışında sürekli seçimler yapılıyor, meclis yenileniyor, hükümetler kuruluyor, hükümetler değişiyor... Yüksek yargı şanına yakışır bir iş yapıp, anayasa suçu işleyen cuntacıları yargılamayı akıl edebilir mi? Yoksa cuntacıları korumak için midir? İşkencecilerin ve devlet adına cinayet işleyenlerin cezasız kalması "asıl devlet partisi"nin müdahalesi ve koruması olmadan mümkün müdür?

'Derin Devlet' Safsatası...

Son zamanlarda 'derin devlet'ten çok söz ediliyor. Öyle bir şey var mı, mümkün mü? Eskiden yoktu da yakınlarda mı peydah-

landı? Yoksa çoktan beri vardı da şimdiler de mi arz-ı endam ediyor? 'Derin devlet' sözlüğe de girmiş. TDK sözlüğünde: "Devletin çıkarlarını gözetip kolladığı öne sürülen, göz önünde olmayan örtülü güç" şeklinde tanımlanıyor... Bu, 'devletin her zaman kendi çıkarlarını gözetemediği, onun yerine göz önünde olmayan bir gizli gücün söz konusu çıkarları gözetmesi' demek... Asıl saçmalık da 'derin devletten' sözedenler arasında bir cunta şefi ve onun önce başbakanlıktan atıp sonra yeniden başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yolunu açtığı zat da var... Türkiye'de derin devletten söz etmenin bir tek işlevi olabilir: Zaten yeterince karışık olan kafaları daha da karıştırmak. Kimse TC'nin niteliği hakkında gerçeği söylemeye yanaşmıyor. Aslında bu durumu sadece bir niyet meselesi saymak doğru olmaz. Resmî ideolojinin gözlere çektiği perde 'aydın' denilenlerin ve akademi taifesinin şeyleri görmesini, bilince çıkarmasını engelliyor. Bütün sorun tarih bilinciyle ilgilidir. Yakın tarih tahrifatlar, yalanlar, safsatalar çöplüğüdür. İşe çöplüğü temizleyerek başlamak gerekiyor. Sözünü ettiğimiz ikili yapı geçerliyse, orada bir derin devlet aramak niye? "Asıl devlet partisi"yle, onun taşeronluğunu üstlenen seçimle gelmiş hükümet arasında bir işbölümü söz konusu. Asıl devlet partisinin kendi "özel yasaları" ve bir yönetim üslubu var.

Söz konusu ikili yapı, gerektiğinde demokrasi oyununu tatil etmeye imkân verecek şekilde oluşturulmuş durumdadır ve böyle bir yapıda da darbeler istisna değil kuraldır. Kayığı sallıyorlar ve içindekilerin yeniden yerleşmesini sağlıyorlar... Kayık sallanarak fiili ve potansiyel taşeronlar ehlileştirilip, terbiye ediliyor, uyumlandırılıyor. Nitekim, Süleyman Demirel'in kırk yıl boyunca ve üç darbeye rağmen, parti lideri, başbakan ve cumhurbaşkanı olarak yerini koruması, hiçbir zaman kayığın devrilmediğinin kanıtıdır. Öyleyse tartışılması gereken MGK, askerî iç hizmet kanunun 35. maddesi, Millî Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB), 'gizli yönetmelikler', 'gizli anayasa', vb. değil, asla derinde olmayan 'asıl devlet partisi' ve geçerli ikili yapıdır. Zira, bu toplumun kaderini yaklaşık yüz yıldır elinde tutan asıl devlet partisidir. İttihatçılar 1908'de bir darbeyle iktidarı ele geçirmelerine rağmen, gizli örgüt olarak kalmayı sürdürdüler. Örgütün 'merkez-î umumi'si gizliliğini

korudu ve bir tür uzaktan yönetim geleneği oluştu. Geçerli ikili yapının ve yönetim anlayışının köklerini yaklaşık yüz yıl kadar gerilerde aramak gerekir. İşte 'cuntacılar neden yargılanmıyor, neden bu ülkede hesap sorma-hesap verme diye bir şey yok' sorusunun cevabı orada gizlidir. Söz konusu ikili yapı geçerliyken, 'hukuk devletinden', şimdilerde moda olan 'hukukun üstünlüğünden' söz etmek insanlarla alay etmektir... Bu durum karşısında anlı-şanlı hukuk otoriteleri nerede duruyor?

Kafa karışıklığı yaratan bir şey daha var. Kimileri 'derin devletin' tüm rejimlerde geçerli olduğunu ileri sürüyor; dolayısıyla bunun bir gereklilik, zorunluluk, velhâsıl normal bir şey olduğu imâ ediliyor. Bu, "o senin sözünü ettiğin her yerde var" sefil yaklaşımıdır. Başka yerde olması sende de olmasını mı gerektiriyor? Suimisal emsal olmaz denmemiş midir? Bu yanlışlık, Türkiye'deki durumla, diğer burjuva devletlerde farklı ağırlıklarda mevcut olan 'raison d'état'nın [hikmet–i hükümet] aynı şey sayılmasıyla ilgilidir. Rasion d' état [hikmet–i hükümet], "devletin yüksek çıkarları" denilen adına geçerli yasallığın, hukuk düzeninin dışına çıkılması, yasa dışı, hukuk dışı, gayrî meşru işlere girişilmesi demektir. Devlet içinde, devletin yüksekleri tarafından görevlendirilen bir 'ekip' geçerli yasallık dahilinde yapılması mümkün olmayan işlere girişir [komplo, provokasyon, siyasî cinayetler, vb.] ve bu tür 'örtülü' işlerin finansmanı da örtülü ödenekten yapılır. Neyin devletin 'yüksek çıkarı' olduğuna da devletin yükseklerindeki 'dar bir ekip' karar verir. Aslında bu durum, burjuva yasallığının ne menem bir şey olduğu hakkında da fikir verecek mahiyettedir. Elbette her yerde, tüm burjuva devletlerde geçerli olan durum, Türkiye için de aynı şekilde geçerlidir, ama Türkiye'deki durumu sadece raison d'état ile açıklamak fotoğrafın çok küçük bir bölümünü görmek, asıl sorunu gözden kaçırmaktır.

12 Eylül Restorasyonu

12 Eylül askerî darbesi, 'çok partili sistem' denilen muvazaa partileriyle yönetme [taşerona verme] yolunun açıldığı 1950 sonrasının üçüncü müdahalesiydi. Asıl devlet partisi kendi konumunu takviye etmek, kitleyi işin dışında tutmak, kutsal

devleti korumak için otuz yılda üç defa kulisten sahneye çıkmak zorunda kaldı. Her darbeye de bir gerekçe bulunacaktı. 1960 darbesi için Adnan Menderes'in DP hükümetinin baskıcı yöntemlere yönelmesi bahane edildi. Darbenin gerçek nedeni memleketin sahiplerinin, halkın, [ayak takımının] işe fazla karıştığından, çizmeyi aştığından rahatsızlık duymasıydı. Zira halk işe karıştığında yüzyıllardır iktidar olanlar iktidarsızlaşır, sömürü, yağma ve talan olanaklarından mahrum olurlardı... Menderes hükümeti gerçekten baskıcı yöntemlere yöneliyordu ama bu bir darbe gerekçesi olamazdı. Kaldı ki hiçbir gerekçe darbeleri meşrulaştıramaz... 27 Mayıs darbesi halkı olabildiğince işin dışında tutmaya imkân verecek bir kurumsal yapı ve işleyiş oluşturmayı amaçlamıştı. MGK'nin etkin bir yönetim aracı haline getirilmesi, Askeri İç hizmet Tüzüğünün 35. maddesinin kanun maddesi haline getirilerek darbeciliğin sistemin işleyişinin bir parçası haline getirilmesi, velhasıl darbe yapmanın yasallaşması, Senato ve Tabii senatörlüğün ihdası, anayasa mahkemesi ve DPT'nin kurulması, vb. asıl devlet partisinin kulisten yönetmesinin etkin araçlarından bazılarıydı...

12 Mart yükselen demokratik ve sol muhalefeti etkisizleştirmek üzere gündeme gelmişti. 27 Mayıs'ta oluşturulan yapı pekiştirildi. Ama darbe sol muhalefeti ezmede yetersiz kaldı. 12 Eylül ülkenin bölünmesinin, parçalanmasının eşiğine geldiği gerekçesine dayandırıldı. Oysa, asıl amaç 12 Mart'ta yeterince ezilemeyen solu ve Kürt hareketini bastırmak, demokratik ve sosyal açılımların önünü kesmekti... Fakat, müdahale etmek için ortamın müdahale edilebilir duruma getirilmesi gerekiyordu, sağ milisler silahlandırılıp solcuların, ilericilerin üzerine salındı, cinayet şebekeleri harekete geçirildi, ülke bilinçli ve sistematik bir şiddet ve terör girdabına sokuldu. Terör tırmandırılıp insanlar bezdirildi. Artık terörün ve şiddetin gerisindekiler, şiddeti ve terörü önlemek, vatanı kurtarmak üzere harekete geçebilirlerdi... Fakat 12 Eylül cuntası ilk iki darbeden ve ABD'nin CIA aracılığıyla peydahladığı Latin Amerika ve Asya darbelerinden [Üçüncü Dünya faşizmlerinden] çıkarılan dersler üzerine dizayn edilecekti. Cunta Çocuk Esirgeme Kurumu'na varıncaya kadar hiçbir şeyi esirgemeyecekti... Asıl devlet partisi adına hareket eden NATO ordusu ve 'sivil bürok-

rasi' tam bir baskı rejimini kurumsallaştırmak üzere harekete geçti. Anarşi ve terörü önlemek adına akıl almaz bir devlet terör rejimi kurumsallaştırıldı.

12 Eylül darbesi, 27 Mayıs ve 12 Mart'tan farklı olarak, sadece kurumsal yapının restorasyonuyla yetinmeyecekti. Rejimin egemen [resmi] ideolojisi olan Atatürkçülük'ün de Türk-İslâm sentezi denilen, hem egemen ittifakın ve asıl devlet partisinin hem de 'müttefikimiz' ABD'nin yeni dönem ihtiyaçlarına cevap verecek yeni bir yorumu gündeme gelmişti. Reel Atatürkçülük'ten habersiz 'aydın' denilen taifenin bir bölüğü, Türk-İslâm sentezinin 'gerçek Atatürkçülükten' bir sapma olduğunu sanıyordu... Eğer reel Atatürkçülük hakkında biraz kafa yormuş olsalardı, ortada bir sapma olmadığını kolaylıkla görebilirlerdi. Bu kesim görüntüyle gerçeği birbirine karıştırmanın kurbanıdır. Zaten gerçek entellektüelin, entellektüel çabanın ve gerçek bilimin varlık nedeni ve misyonu da görüntüyle gerçek [retorikle realite] arasındaki uyumsuzluğu ortaya çıkarmaktır. Nasıl gerçekte varolan kapitalizm, burjuva ideologlarının ve burjuva politikacılarının, iktisat profesörlerinin kafasındakinden, iktisada giriş kitaplarında yazılandan farklıysa, nasıl "reel sosyalizmin" tevatür edilenle bir ilgisi olmaya biliyorsa, zihinleri resmî tarih ve resmi ideoloji tarafından iğdişleştirilmiş 'aydınların' gönüllerinde yatandan farklı da bir reel Atatürkçülük var... Dolayısıyla, 12 Eylül devlet aygıtının ve egemen ideoloji olan 'reel Atatürkçülük'ün' kapsamlı bir restorasyonuydu. Terör ve şiddet bahane edilerek Memluk geleneğine dayalı sistem takviye edildi. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, asıl amaç, komprador egemen sınıf ittifakının ve kollektif emperyalizmin çıkarlarının güvence altına alınmasıydı. Devlet aygıtının ve egemen ideolojinin restorasyonu tamamlandığında da 'demokrasiye' izin verildi. Artık "Asıl Devlet Partisi"nin yazdığı senaryonun çekimleri başlayabilir, demokrasi oyununun figüranları rollerinin başına dönebilirlerdi ve döndüler.

Başka yerde yazdığım için 12 Eylül'ün nasıl bir tablo ortaya çıkardığının tahliline burada girmiyorum. 12 Eylül'ü anlamak rejimin niteliğini anlamaktan, rejimin niteliğini anlamak da 'reel Atatürkçülük'ü' anlamaktan geçiyor... Faşizmin Av-

rupa'yı sardığı yıllarda Paris'te bir uluslararası yazarlar toplantısı yapılıyor. Kürsüye her çıkan insanlığın yüksek değerlerinden, barıştan, özgürlükten, vb. söz ediyor, salonda bulunan Bertolt Brecht yerinden kalkıp kürsüye yöneliyor, mikrofonu alıp: "Yoldaşlar gelin üretim ilişkilerinden konuşalım" diyor. Bu yazıyı da bir öneriyle bitirebiliriz: Gelin rejimin niteliğini tartışalım...

Misak-ı Milli: Bir Efsaneyi Sorgulamak!

Bir fotoğrafa kimin nasıl baktığı, bir tarihsel-toplumsal olayı kimin hikâye ettiği, "nereye değil nereden bakıldığı" büyük öneme sahiptir. Seksen altı yıldır Türk milliyetçilerinin ve egemen sınıf sözcülerinin dillerine pelesenk ettikleri şu Misak-ı Milli ne menem bir şeydi? Misak-ı Milli denilenin gerçek dünyada bir karşılığı var mıydı? Tevatür edilenle gerçek durum arasında nasıl bir uyumsuzluk söz konusuydu? İkinci adı 'Ahd-ı Milli [milli yemin] olan söz konusu beyanname için gerçekten yemin edilmiş miydi? Eğer yemin edilmişse yeminin sahipleri yeminlerine sadık kalmışlar mıydı? Resmi tarihin neredeyse kutsal metin mertebesine çıkardığı *Misak-ı Milli Beyannamesi* somut bir gerçekliğe mi tekabül ediyordu yoksa bir retorik miydi? Bu yazıda Misak-Milliyle ilgili gerçeği anlatmayı, başka türlü söylemek gerekirse, 'gerçeğin üstünü örten perdeyi' kaldırmayı deneyeceğim. Türkiye'nin yakın tarihi esas itibariyle Mustafa Kemal'in *Nutuk*'ta anlattıklarının bir tekrarı veya ona uydurma çabasının ürünüdür, tam bir yalan çöplüğüdür, dolayısıyla daha baştan bir yöntem zaafıyla malûldür. Bir toplumun tarihinin bir kesitini bir tek şahsiyetin, üstelik o süreçte etkili olmuş bir şahsiyetin anlattıklarına dayandırmak, bilimsellik kriteri bakımından kabul edilebilir değildir. Elbette komprador egemen ittifakın, tarihi tahrif etmeye, olup bitenleri kendi çıkarları doğrultusunda hikâye etmeye, yalan üretmeye ve yalanı büyütmeye ihtiyacı vardı. Egemen olmak için gizlemek, gizlemek için de yalan, tahrifat, çarptırma, yok sayma, adıyla çağırmama, velhasıl hurafeler gerekli-

dir. İşte bu amaçla 'resmi tarihçiler taifesi' canla başla çalıştı ve çalışmaya devam ediyorlar. Elbette misyonları olayları tahrif etmek, çarpıtmak, hurafe ve yalan üretmek, yalanı büyütmek olanların, rejim tarafından ödüllendirilmeleri de anlaşılır bir şeydir. Üstelik söz konusu taifenin gerçeği gizlemedeki başarısı, bilimselliğin de gerçekleşmesi sayılıyor. Bu yüzden *bilim* ve *bilimci* kavramlarına ihtiyatla yaklaşmak her zaman gereklidir. Akademide yükselmenin yolu rejime dair yalanları üretmedeki 'sebat ve başarıya' bağlı. Rejimin adamları olan bu taifenin sloganı az çok şöyledir: *Gizliyorum o halde rejim tarafından ödüllendirilmeye de hakkım vardır...* Oysa yalanı üretmek için büyük çaba gerekmiyor. Asıl zor olan yalanı teşhir etmek, yalancıların ipliğini pazara çıkarmaktır. Yalanı teşhir etme kaygısı taşıyanların, gerçeğin peşine düşenlerin işi, yalan üreticilerinden elbette daha zordur ama, gerçeğin safında yer almaktan dolayı da yöntem üstünlüğüne sahip olduklarında şüphe yoktur. Zaten uzun vadede gerçek yalana galebe çalar ki, bu eşyanın tabiati gereğidir. Birincisi, gerçeği tam olarak gizlemek hiçbir zaman mümkün değildir; ikincisi, gizlemek yok etmek değildir ve vakti geldiğinde gerçek bütün ihtişamıyla arz-ı endâm eder.

Daha önce başka yerde yazdığım gibi, resmi tarih üreticileri, olayların hikâyesini Mustafa Kemal'in Samsun'a çıktığı 1919'dan başlatıyor. Sanki bir emperyalistler arası savaş yaşanmamış ve Osmanlı İmparatorluğu söz konusu savaşın tarafı değilmiş izlenimi yaratılıyor. Velhasıl hikâyenin başı sansür ediliyor. Yaratılan izlenim de kabaca şöyle: Ülke toprakları işgal ediliyor ve Milli Mücadeleyle düşman defediliyor, bir 'Ulusal Kurtuluş Savaşı' sonucu ülke kurtarılıyor... Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya-Avusturya safında, İngiliz, Fransız, Çarlık Rusyası'nın oluşturduğu İtilaf devletlerine karşı emperyalist savaşa katıldığı tarih olan 1914 yılında imparatorluğun nüfûz alanındaki topraklar yaklaşık 5 milyon kilometre kare idi. Resmi tarih tarafından büyük bir başarı sayılan Lozan Barış Antlaşması imzalandığındaysa 770 bin kilometre kareydi. İmparatorluk topraklarının ve nüfûz alanlarının nerdeyse % 85'i kaybedilmişti. Sahip olduğunun %85'ini kaybeden birinin %15'i koruduğu için aşırı övünç duyması tuhaf değil midir?

Demek ki, soruyu nasıl sorduğunuza bağlı olarak cevap da değişiyor. Gerçekten ulaşılan sonuç abartılacak bir başarı mıydı, ya da kimin başarısıydı? Aslında T.C Osmanlı İmparatorluğu'nun emperyalizm tarafından budanarak kuşa çevrilen versiyonunun yeni adıydı. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyete geçiş, resmi tarihçilerin hikâye ettiğinden farklı anlamlar taşımak durumundaydı. Emperyalist güçlerin bir aracı olan, bugünün Birleşmiş Milletler Örgütü'nün öncülü Milletler Cemiyeti'nin [Cemiyet- Akvâm] dayattığı 'yeni dünya düzenine' imparatorluğun merkezinin ve ondan koparılan kısımların *uyumlandırılmasıydı.* Esas itibariyle birinci emperyalistler arası savaş [Harb-i Umumi], odağında Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu ünlü "Şark Sorununu" çözmeyi amaçlayan bir savaştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu savaşta bir taraf olarak yer alması, "çözümü kolaylaştırıcı" bir işlev görmüştü... Osmanlı İmparatorluğu'nun TC'ye dönüşmesi de dahil, emperyalist savaş sonrası 'Orta Doğu' denilen bölgenin bugünkü biçimini alması daha savaş devam ederken Çarlık Rusyası'nın da onayını alan *'Antant devletlerinin',* İtilaf Devletleri'nden ikisinin, [İngiltere ve Fransa'nın] imzaladıkları Skyes-Picot gizli anlaşmasıyla [veya mutabakatıyla] belirlenmişti. Fakat 1917 Ekim devrimi bu anlaşmayı bazı bakımlardan 'tadil etme gereğini' ortaya çıkarmıştı. Haritanın oluşmasında etkili bir üçüncü unsur da, son anda [Nisan 1917] ABD'nin savaşa dahil olmasıdır. Sözünü ettiğimiz bu üç unsurun diyalektiği, Ortadoğu coğrafyasını biçimlendirdi ki, resmi tarih olaylara yön veren bu üç unsuru ısrarla yok saymayı, değilse geçiştirmeyi yeğledi.

Mustafa Kemal'in de gözden geçirip onayladığı anlaşılan, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından 1931 yılında yayınlanan **Tarih IV** de: *"Ferit Paşa'ya teklif olunan sulh şartları yalnız Osmanlı Devletini değil, Türk vatanını ve Türk Milletini de parçalamak mahiyetinde idi. Türkiye Büyük Millet Meclisi, buna derhal mukabele etti ve 18 Haziran celsesinde "Misak-ı Milliye" yemin ederek Türk topraklarının parçalanmasına*

müsaade etmeyeceğini cihana ilân eyledi" deniyor.[1] Aynı eserin sonuna konulan kronoloji cetvelindeyse, 18 Temmuz 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin Misak-ı Milli için yemin edildiği yazılı... Belli ki, bir rakam yanlışı var, zira TBMM'nin 18 Haziran 1920 de Misak-ı Milli gündemli bir oturumu yok, doğru tarih 10 Temmuz 1920 olabilir ama o gün de Misak-ı Milli gündemde yok. Nitekim o günkü oturumda milletvekili yemini edildiği anlaşılıyor ve yemin şöyle: " *Makam-ı Hilâfet ve Saltanatın ve Vatan ve milletin istiklâl ve istihlâsından* [elde edilmesinden] *başka bir gaye takip etmeyeceğime vallahi.".* Fakat, Misak-ı Milli'ye dair yazan ve konuşan herkes 18 Temmuz 1920 tarihini veriyor... Yeminde sözü edilen 'vatan' neresiydi, millet kimdi, milletvekilleri yeminlerinin başına koydukları Hilafet ve Saltanatı koruma sözünü neden tutmadılar? Neden yeminlerine ihanet ettiler? Altı maddeden oluşan Misak-ı Milli'nin tüm maddelerinin ihlâl edilmesi, arkasında durulmaması nasıl açıklanabilir? Bu ve benzer soruları ortaya atmak ve tartışmak soruna açıklık getirmek bakımından önemlidir. Her ne kadar resmi tarih, *Misak-ı Milli Beyannamesi*'ni kutsal bir metin mertebesine çıkarmak için zorlansa da, aslında söz konusu olan *gerçeklikten* çok bir söylemdi. İlerleyen sayfalarda Misak-ı Milli söyleminin izini sürerek, gerçekler karşısındaki konumunu tahlil etmeyi deneyeceğim. Fakat, Misak-ı Milli Beyannamesini yüceltenler sadece yerli resmi tarihçiler değil. Yerli resmi tarihçilerin imdadına yabancı meslektaşları da yetişiyor.

30 Ekim 1918'de Osmanlı İmparatorluğuyla İtilaf devletleri arasında Mondros ateşkes anlaşması imzalandı ama başta İngilizler olmak üzere İtilaf devletleri bu anlaşmaya uymadılar. 1 Kasım 1918'de Musul İngiliz generali Marshall tarafından işgal edildi. 23 Kasım'da da Fransız generali Franchet d'Esperay İtilaf devletleri adına İstanbul'u işgal etti. Yunanlılar 15 Mayıs'ta İzmir'e çıktı, 25 Temmuz'da da Edirne'yi işgal ettiler. 16 Mart 1920'de de İstanbul İtilaf devletleri tarafından resmen işgal edildi ve böylesi bir ortamda 10 Ağustos 1920'de

---

[1] Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti 1931, s. 64. İstanbul Devlet Matbaası,

Sevre Antlaşması imzalandı. Mütareke koşullarında yapılan seçimler sonucu oluşan son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 12 Ocak 1920'de toplandı ve 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi kabul etti. Misak-ı Milli Beyannamesi esas itibariyle mecliste oluşan sayıları 70 [kimilerine göre 88] olan *Felah-ı Vatan* grubunun eseriydi ve Meclis-i Mebusan'da yeterli çoğunluğun sağlanamadığı bir gizli oturumda toplantıya katılanların oy birliğiyle kabul edilip, 17 Şubat 1920'de de ilan edilmişti. Aslında söz konusu beyanname Edirne mebusu Şeref Bey'in gayretleriyle Meclis gündemine taşınmış ve yaptığı 'duygusal' konuşma etkili olmuştu. Altı maddeden oluşan beyannamenin birinci maddesinde: "*Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim 1918 günlü mütarekenin yapıldığı sırada düşman ordularının işgali altında kalan ve Arap çoğunluğunun oturduğu kısımların kaderi halklarının özgürce verecekleri oylara göre belirlenmek gerektiğinden, sözü edilen mütareke hattı dahilinde ve haricinde, dinen, ırken ve emelen bir olan ve birbirlerine karşılıklı saygı ve fedakârlık duyguları taşıyan, sosyal bakımdan uyum içinde bulunan Osmanlı İslam çoğunluğunun oturduğu bölgelerin tümü fiilen ve hükmen ve hiçbir sebeple ayrılamaz bir bütündür.*" deniyor. Dikkat edilirse bu madde çelişkiler içeriyor, dolayısıyla iç tutarlılıktan yoksun. Birincisi, ateşkes anında düşman ordularının işgali altında kalan Arabistan için bir halk oylaması hiçbir zaman gündeme getirilmiyor. Ateşkes anında Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde bulunan ve ateşkes ihlâl edilerek işgal edilen Musul Vilayeti Lozan Barış Antlaşmasıyla İngilizlere bırakılıyor. Metinde yer alan *mütareke dahilinde ve haricinde* ifadesi sınır sorununu bütünüyle belirsizleştiriyor. Böyle bir ifade söz konusu olduğunda, ülke sınırları belirsiz hale geliyor. Eğer bu ifade dikkate alınırsa ki, alınmak zorundadır, artık sınırların nereden geçtiği belirsizdir... Aynı şekilde Lozan'da çizilen sınırlar beyannamede sözü edilen: " *dinen, ırken ve emelen bir olan ve birbirlerine karşılıklı saygı ve fedakârlık duyguları taşıyan, sosyal bakımdan uyum içinde bulunan Osmanlı İslam çoğunluğunun oturduğu bölgelerin tümü fiilen ve hükmen hiçbir sebeple ayrılamaz*" deniyor ama sadece dinen ve emelen, ırken ve sosyal bakımdan uyum içinde olanlar değil, insanlar ailelere varıncaya ka-

dar parçalanıyor. Güney sınırında bölge halkının yaşadığı bu trajik durum bugün de devam ediyor. Bunun için Suriye sınırında dinî bayramlarda yaşananları hatırlamak yeter...

Beyannamenin ikinci maddesi: "Madde 2- *Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda aray-ı ammeleriyle* [özgür iradeleriyle] *anavatana ilhak etmiş olan elviye-i selase* [Kars, Ardahan, Batum] *için ledelicap* [istenirse] *arayı ammeye* [halk oyuna] *müracaat edilmesini kabul ederiz"* şeklinde. Bu madde de ihlâl ediliyor. Halk oylaması söz konusu olmuyor ve Batum Gürcistan'a bırakılıyor.

Üçüncü madde Batı Trakya'nın statüsüyle ilgili. Batı Trakya'nın geleceğinin Wilson Prensipleri [self- determinasyon] gereği halk oylaması sonucu belirleneceğine dair ve Batı Trakya konusunda da aynı *elviye-i selase* de olduğu gibi halk oylaması konusu savsaklanıyor ve bu maddeye rağmen Batı Trakya denilen bölge Yunanistan'a bırakılıyor.

Dördüncü Madde yukarıda sözünü ettiğimiz Milletvekili yemininde de yer alan "Hilafet ve Saltanat makamının korunmasıyla ilgili: "Madde 4- "*Makarr-ı Hilafet-i İslamiye ve Payitaht-ı Salatan-ı Seniyye ve Merkez-i Hükümet-i Osmaniye olan İstanbul şehri ile Marmaran-a Denizi'nin emniyeti her türlü halelden masun olmadır...*" şeklinde. Hilafet ve Saltanat Makamı kurtarılmak bir yana, bizzat bu beyannameyi hazırlayanlar tarafından tasfiye ediliyor! O halde Hilafet ve Saltanatı kurtarma yemini edenlerin söz konusu makamı bizzat tasfiye etmelerinin sebeb-i hikmeti nedir? Bu önemli soruyu birazdan tartışma konusu yapacağım ama burada şunu hemen söylemek gerekiyor: Böyle bir tasfiye başta İngilizler ve Fransızlar olmak üzere, emperyalist devletlerin istediği bir şeydi ve bu işi yapmak da Kuvay-ı Milliyeci kemalistlere düşmüştü... Beyannamenin beşinci maddesi azınlıklar hukukuna karşılıklılık esasları dahilinde uyulacağıyla ilgili. Altıncı ve son maddenin bugünkü dildeki ifadesi şöyle: Madde 6- "*Ulusal ekonomik gelişmemize olanak sağlamak ve daha çağdaş düzenli bir yönetimle işlerimizi yürütebilmemiz için her devlet gibi bizim de tam bağımsızlığa ve özgürlüğe ihtiyacımız vardır. Bu, yaşam ve geleceğimizin temelidir. Bu yüzden siyasal, hukuki ve mali, vs. gelişmemize mani sınırlamalara karşıyız. Borçlarımızı*

ödeme biçimi de bu esaslara aykırı olmayacaktır." Lozan da sadece sınırlar konusunda değil, mali ve ekonomik konularla ilgili de Misak-Milli'nin ruhuna ve lafzına aykırı çok önemli tavizler verildi. Misak-ı Milli o alanda da by-pas edilmişti. Resmi tarih'in sansür ettiği Lozan Barış anlaşmasının asıl adı *Yakındoğu işleri Hakkında Lozan Konferansı'dır* ve bilinen anlamda bir antlaşmadan çok, tam bir emperyalist dayatmadır. Lozan'da emperyalistler istedikleri her şeyi dikte ettirmişlerdi... Eğer diplomatik dile ve 'nezakete' itibar edilmezse, konferansın adı" *Ortadoğu'yu bölüp parçalama konferansı* da olabilirdi. İşte T.C. o parçalardan bir olarak varolmuştu. Dolayısıyla söz konusu antlaşma tüm alanlarda olduğu gibi iktisadi, mali, siyasi konularda da dayatmalar içeriyordu.

Millet Kimdi, Vatan Neresiydi, Hudutlar Nasıl Çizilmişti, "Milli Menfaat" Denilen Aslında Kimin Menfaatiydi?

Misak-ı milli'deki *milli* kelimesi milletle ilgili, millete ait anlamındadır ama oradaki millet bugünkü ulus anlamında değildi. Misak da sözleşme anlamını içeriyor. Misak-ı Milli'den anlaşılan da millet sözleşmesi olabilir. Çoğulu milel_olan milletin Osmanlı iktidar sisteminde ifade ettiği anlam bugünkünden farklı olarak, dine gönderme yapıyor ve "bir dine, bir inanca mensup olan topluluğu" ifade ediyordu. Osmanlı sisteminde bir topluluk eğer farklı dine mensupsa farklı bir millet sayılıyordu. Müslüman milleti, Hıristiyan milleti, Yahudi milleti gibi... Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde sadece bir dine mensup olanlar değil, değişik Hıristiyan mezheplerine mensup topluluklar da *millet* sayılıyordu. Bu o kadar ileri götürüldü ki, bir mezhebin içindeki farklı etnik unsurlar da *millet* sayılıp o statüden yararlanır olmuşlardı. Bu aşamada bir parantez açarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını koruyabilmek için ne tür çabalar içine girdiği ve millet kavramının nasıl bir gelişim seyri izlediğini hatırlatmak uygun düşüyor. Batı Avrupa'da ulusçuluğun gelişmesi, zengin bir etnik- dinî, kültürel, sosyal çeşitliliğe sahip Osmanlı İmparatorluğu'nda yankılanmaması mümkün değildi. Doğu Avrupa ve Balkanlardaki uluslar birer birer imparatorluktan koparken,

Osmanlı yönetici kliği bu süreci durdurmak, imparatorluğun bütünlüğünü korumak için genel iradeye dayalı, farklı dinî ve etnik unsurlara eşit haklar ve yasal statü tanıyan bir *Osmanlı Milleti* [İttihad-ı Anasır] yaratmayı denedi. Bugünün moda deyimi 'anayasal vatandaşlığa' dayalı bir birlik amaçlanıyordu. Tanzimat dönemi sonrası, özellikle de Âlî ve Fuat Paşalar zamanında gündeme getirilen bu proje başarılı olamadı, imparatorluktan kopuşlar devam etti. Mithat Paşa'nın düşüşünden sonra, hiç değilse Müslüman unsurları bir arada tutmayı amaçlayan bir *Tevhid'i İslam* [İslam birliği] projesi gündeme getirildi ama tarihsel koşullar bu tür bir projenin de gerçekleşmesi için uygun değildi. 1908 Jön Türk [İttihatçı] darbesinden sonra, ırka dayalı, panturan bir milliyetçilikle Batı'dan kovulmayı 'Türk ırkının' yaşadığı doğuya doğru genişleyerek ödünleme hezeyanlarına kapılmışlardı. Aslında İttihatçıların, özellikle de onların etkin kanadının [Enver, Talat, Cemal paşalar] emperyalist savaşa katılma isteği biraz da bununla [Tevhid-i Etrak] oluşturmakla ilgiliydi. Bu 'Türk ırkının' yaşadığı bölgeleri kapsayan bir Türk imparatorluğu kurma projesiydi. Sözünü ettiğimiz bu üç arayış başarısız oldu ve emperyalist savaşın sonunda imparatorluk çöktü...

Kavram kargaşası ve arayışlar milli mücadele ve sonrasında da devam etti. Milli Mücadele dönemi olan 1919–1922 aralığında Millet ve Türk Milleti kavramı hâlâ dinî bir içeriğe sahipti, etnik bir nitelik taşımıyordu. Gerek bizzat Mustafa Kemal tarafından, gerekse Büyük Millet Meclisi üyeleri tarafından kullanılan dil tartışmasız dinî içeriğe sahipti. Nitekim Milli Mücadele boyunca söz konusu mücadelenin öznesi sayılan *millet* sözcüğünden anlaşılan, Anadolu ve Rumeli'nin Müslüman ahalisinden başkası değildi. Misak-ı Milli Beyanamesinde "Osmanlı İslam ekseriyetiyle meskûn bulunan aksam" denilen de odur. Dikkat edilirse beyannamenin hiçbir yerinde Türk'ten Türklük'ten ve Türk Milletinden söz edilmiyor. Bu durum dönemin başka metinlerinde de öyledir. Mesela *Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Cemiyeti* nizamnamesinde *"bilcümle anasır-ı islamiye"* ibaresi yer alıyor ve Türk ve Türklüğe gönderme yapılmıyor. Nizamnamede *" bilumum islam vatandaşlar cemiyetin aza- ı tabiiyesindedir"* deniyor.

Dönemin tüm metinlerinde ve konuşmalarda Araplar hariç tutularak *İslam milletinden* söz ediliyor. Eğer etnik/kültürel kimlik değil de, dine gönderme yapan bir *millet* söz konusuysa, Müslüman Arapların neden bunun dışında tutulduğu sorusu ister istemez akla gelir. Aslında bunun Batılı söyleme *uyumun* bir gereği olduğu söylenebilir ki, bu da Milli Mücadelenin tarihsel anlamına dair esaslı sorunları tartışmayı gerektirecektir. Bilindiği gibi, Batılılar Osmanlı yönetimi altındaki Anadolu ve Rumeli'ye çoktan beri *Türkiye* adını vermişlerdi ve doğal olarak o bölgede yaşayan halka da etnik fark gözetmeksizin Türk diyorlardı. Mustafa Kemal de 1 Mayıs 1920'de BMM deki konuşmasında: "[Büyük Millet Meclisi'ni] teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı islamiyedir, samimi bir mecmuadır"[2] diyordu. Bir başka vesileyle de Mustafa Kemal benzer şeyler söylüyor, Anasır-ı islamiyeden ne anlaşılması gerektiğine açıklık getirmek istiyordu: "Bu hudud-u milli dahilinde tasavvur edilmesin ki, anasır-ı islamiyeden yalnız bir cins millet vardır. Çerkez vardır ve anasır-ı saire-i islamiye vardır. İşte bu hudut, memzuç bir halde yaşayan bütün maksatlarını, bütün manasıyla tevhit etmiş olan kardeş milletlerin hudud-u millisidir. (Hepsi islamdır, kardeştir sesleri).[3] Karesi mebusu Abdülaziz Efendi de Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndaki bir konuşmasında [19 Şubat 1920] şunları söylüyor: "[Türkten] maksat Türk, Kürt, Çerkes, Laz gibi anasır-ı muhtelife-i islamiyedir. Bu böylemidir? (Hay hay, öyledir sadaları, alkışlar]. Eğer Türk kelimesinin manası bu değilse, rica ederim, burada nutuk iradedildikçe Türk tabiri yerine anasır-ı islamiye densin."

Lozan Konferansı gereği yapılan nüfus mübadelesi de yukarıdaki yaklaşımın devam ettiğini gösteriyor. Nüfus mübadelesindeki kriter etnik-kültürel değil dinîdir. Bu konuda Sevan Nişanyan şunları yazıyor: "Türkçe konuşan, Grek harfleriyle yazan ve kiliselerinde Türkçe dua eden Karamanlılar ve Pontus Ortodoksları, ısrarlı protestolarına rağmen "Rum" sayılarak

---

[2] Bkz: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, III, TTK yayını, s. 73.

[3] 23.4. 1920'de BMM açış konuşması.

sınır dışı edilmişler, buna karşılık ırk ve anadil unsuru göz önüne alınmaksızın Girit ve Rumeli'nin müslüman halkı "Türk" sayılarak muhacerete kabul edilmişlerdir. Cumhuriyet döneminde anadili Rumca olan müslüman Of'lular, cumhurbaşkanlığı [Cevdet Sunay], bakanlık [Adnan Kahveci] , cunta üyeliği [Alb. Ahmet Kahraman] ve diyanet ileri başkanlığı [Dr. Mustafa Yazıcıoğlu] makamlara yükseleceklerdir. Buna karşılık anadili Türkçe olan Hıristiyanların aynı mevkilere gelebileceklerini düşünmek, muhayyile sınırlarını zorlar"[4]-[5]. İlerleyen dönemde, özellikle ırk esasına dayalı millet anlayışının [ırkçı milliyetçiliğin] abartıldığı 1930'lu yıllar ve sonrasında retorik değişse de bu anlayışın varlığını koruduğu görülüyor.

Misak-ı Milli Beyannamesi'nde ülkenin sınırları konusunda ateşkes anlaşması [Mondros Mütarekesi] sırasındaki durumun kabulü, sınırlar ve vatan kavramıyla ilgili soruları akla getiriyor. Aslında bu tür bir yaklaşım teslimiyetin ifadesidir. Eğer ateşkes anındaki durum farklı olsaydı, mesela Ankara işgal edilmiş olsaydı o zaman vatan topraklarının sınırı da farklı olurdu. Bunun tersi de pekâlâ mümkündü. Düşman orduları 30 Ekim 1918'deki hattın gerisinde durdurulmuş olsaydı, ülke sınırları, dolayısıyla Misak-ı Milli'ye dahil edilecek topraklar daha geniş olurdu. Eğer bir ülkenin toprakları işgal edilmişse bu haksız bir durumdur ve düzeltilmesi gerekir. Kuvay-ı Milliyeciler öyle bir talepte bulunmayı asla akıllarından geçirmiyorlar. O kadar ki, emperyalist işgalcilerin Mondros Mütarekesine rağmen işgale devam etmesini bile sorun etmiyorlar... Misak-ı Milli Beyannamesinin altı maddesinin de ihlâl edildiğine bakılırsa, Kuvay-ı Milliyeciler her koşulda emperyalist itilaf devletleriyle uzlaşmaya, onların tüm isteklerini kabule hazırdılar ama bir şartla: *Kutsal devletleri korunacaktı.* Onlar için hududun şuradan veya buradan geçmesi önemli değildi. Zaten *millet*'ten anladıkları da devletti. Devleti kurtarmak milleti ve vatanı kurtarmakla özdeşti. Osmanlı yönetici bürok-

---

[4] *"Kemalist Düşüncede "Türk Milleti" Kavramı"*, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1995 ss: 127-141.

[5] Yazar, isimleri sayfa altındaki notta veriyor, ana metne tarafımdan eklenmiştir.

rasisinin ve katledilen ve/veya sürgün edilen Ermenilerin ve Rumların mallarına el koymuş Müslüman-Türk tüccar sınıfının çıkarı *milli çıkar* sayılmıştı.

O halde Lozan Konferansında son derece mütevazı Misak-ı Milli şartlarının dahi budanması nasıl açıklanabilir? Osmanlı İmparatorluğunun yaklaşık son yüzyılı, Avrupalı emperyalistlerden birine veya diğerine yaslanıp, aralarındaki çelişkilerden yararlanarak ayakta kalma *"ilkesine"* dayanıyordu. Dönemin hegemonik emperyalist gücü olan İngiltere ve ikinci derecede emperyalist-sömürgeci bir güç olan Fransa, imparatorluğu doğrudan sömürge statüsüne indirgemek yerine -ki, bu diğer emperyalist güçlerle sorun yaratmak demekti- onu yarı-sömürge statüsünde muhafaza etmeyi yeğlediler. Bütün bu zaman zarfında Osmanlı yönetici elitinde emperyalist bir güce –tercihan Büyük Britanya'ya- dayanmadan varolamayacaklarına dair bir *"bilinç"* oluştu. Fakat İngiltere 19. Yüzyılın sonuna doğru [1895] yukarıdaki yaklaşımdan uzaklaştı. Mondros Mütarekesi sonrası dönemde tüm kesimlere hakim olan *bilinç* emperyalistlerin insafına sığınmak şeklindeydi... İtilaf devletlerini incitecek, gücendirecek hiçbir söz söylememeye, hiçbir eylemde bulunmamaya büyük özen göstermeleri bu yüzdendir. Hepsinin kafasında az-çok su soru vardı: *"Acaba başta İngiltere olmak üzere düvel- muazzama bize neyi münasip görüyordu..."* Anlamaya çalıştıkları o idi. Sivas Kongresi'nin manda tartışmalarıyla geçmesi bir tesadüf değildi. Kongreye katılan delegelerin sorunu, hangi devletin mandasına girmek ehven-i şerdir, ya da acaba bizi hangisi kabul eder sorularının tartışmasıyla geçmişti. Bir Amerikan mandasının ehven-i şer olduğu düşüncesi ağır basıyordu ama Amerika Birleşik Devletleri Anadolu'da bir manda rolü üstlenmeye yanaşmamıştı. Dönemin belgeleri, konuşmalar, emperyalistlerle temaslar süresince takınılan tavır, 'Barış Konferanslarındaki' Osmanlı delegasyonunun tavrı ve benimsenen üslûp, söylediğimizi doğrular niteliktedir. Durum böyle olduğu halde resmi tarih çok farklı bir söylem geliştirdi ki, bunların başında *yedi düveli yenme* safsatası geliyor. Fakat hepsi bu kadar da değil... Lozan, savaş meydanlarında kazanılan zaferin diplomatik alandaki taçlandırılması olarak sunuldu, hâlâ da sunulmaya

devam ediyor. Oysa Lozanla ilgili gerçek tam da Tolga Ersoy'un kitabının başlığına uygun düşüyordu: "*Lozan: Bir Anti-emperyalizm Masalı Nasıl Yazıldı?*".[6] Yedi düvel yenilmedi ama Lozan'da yedi düvelin her istediğine razı oldular. Oysa, mütareke'den sonra İtilaf devletlerine tek kurşun atılmadı. Bir tek Yunanlılarla savaşıldı ki, emperyalist güçler Yunanlılara desteği kesip 1920'den sonra Kuvay-ı Milliyecilerle uzlaşma tercihi yaptıkları andan itibaren Yunan ordusunun Anadolu'da tutunması imkânsızdı. Kaldı ki, Yunanlılarla savaş resmi tarihin ısrarla abarttığının aksine sınırlı bir savaştı. 15 Ekim 1921'de imzalanan *Türk-Fransız İtilafnamesi* emperyalistlerle uzlaşmanın başlangıcıydı ve söz konusu *İtilafname* Misak-ı Milli'nin açık ihlâli anlamına geliyordu...

Misak-ı Milliyi Ve Yemini Hatırlatmanın Bedeli

"Yakındoğu İşleri Hakkında Lozan Konferansı" sadece Türkiye ile İtilaf devletleri arasındaki sorunları emperyalizmin tek yanlı çıkarına olarak çözen bir antlaşma değil, Ortadoğu'yu biçimlendiren, bölgedeki emperyalist çıkarları güvence altına alan bir düzenlemeydi. Söz konusu antlaşma zaten son derecede mütevazi şartlar içeren Misak-ı Milli'nin de gerisindeydi. Türkiye Lozan'da fiilen olmasa da hukuken hâlâ Osmanlı İmparatorluğuna ait olan Suriye, Irak, Lübnan, Filistin'in manda yönetimlerine bırakılmasını kabul etti. Aynı şekilde Mısır, Sudan ve Libya üzerindeki tüm haklarından vazgeçti. Limni, Semandirek, Midilli, Sakız, Sisam, adaları dahil 12 ada Yunanistan ve İtalya'nın hükümranlığına bırakıldı. İskenderun sancağı Suriye sınırları dahil edilerek, geçici nitelikteki Türk-Fransız İtilafnamesi onaylandı. Batı Trakya Yunanistan'a, Musul İngilizlere bırakıldı. Sonuç itibariyle söz konusu antlaşmayla, Batı Trakya, Ege adaları, Musul, İskenderun sancağı [bugünkü Hatay vilayeti], Batum [Gürcistan sınırlarına dahil edildi] Misak-ı Milli' hilafına "çözüldü"... Türk donanmasının Çanakkale ve İstanbul boğazına girişi yasaklandı [ve bu durum 22 Temmuz 1936 *Montrö Boğazlar Sözleşmesi*, imzalanıncaya

[6] Bkz: Sorun Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2004.

kadar devam edecekti], Osmanlı borçları kabul edildi ve 1951 yılına kadar da ödendi, "...beş sene müddetle- Türkiye'de adli idare ıslah edilene kadar- hukukçulardan müteşekkil bir müşavirler heyetinin' Türkiye'de görev yapması kabul edildi ki, bu durum Türkiye'de 1920'li yıllarda yapılan "hukuk inkılâbının' gerisinde kim olduğunu ortaya koyuyor. Türkiye hukuk sistemini emperyalizmin ihtiyaçlarıyla *uyumlandırma* sözü verdiğinde kapitülasyonların kaldırılması artık sorun olmaktan çıkmıştı. Kaldı ki, İttihatçılar kapitülasyonları tek taraflı olarak daha önce kaldırmışlardı. Zaten Kapitülasyonlar da emperyalizm için anlamını çoktan yitirmişti, zira, Türkiye burjuva hukukunu kabul edeceği sözünü verdiği koşullarda, hukukî kapitülasyonların kaldırılması emperyalizm için sorun teşkil etmiyordu. Nihayet, Lozan da gümrüklerin beş yıl süreyle eski düzeyinde korunacağı taahhüt edildi. Birinci Lozan görüşmeleri kesildiği koşullarda, alel acele toplanan İzmir İktisat Kongresi'yle, emperyalist kampta kalınacağı, emperyalizmin ekonomik-ticari-finansal çıkarlarına zarar verilmeyeceği imâ edildi... İşte resmi tarihin eşine az rastlanır bir diplomatik zafer saydığı, her yılın 24 Temmuz'unda resmen kutlanan, 'ateşli nutuklar atılan' şu ünlü Lozan antlaşması böyle bir şeydi... Bu durum, yenilginin, teslimiyetin nasıl bir zafer olarak sunulabildiğinin ve buna insanların nasıl inandırıldığının ibret verici bir örneğidir.

Misak-ı Milli diye yola çıktığını ilân eden, her vesileyle Misak-ı Milli'den söz eden BMM üyelerinin bu kadarını kabullenmesi elbette kolay değildi. Lozan Konferansı'na gönderilen İsmet Paşa başkanlığındaki Türk delegasyonu, başta İngiliz heyet başkanı Lord Curzon olmak üzere, emperyalist delegasyonların dayatmaları karşısında bir varlık gösteremedi. BMM'nin heyete verdiği, sınırlar, Adalar, Batı Trakya, Boğazlar, azınlıklar, kapitülasyonlar ve borçlarla ilgili, vb. talimatla, emperyalist cephenin talepleri arasında bir "uyum" ve "uzlaşma" mümkün olmadı. Bunun üzerine görüşmeler kesildi [4 Şubat 1923].

Mustafa Kemal 23 Nisan 1920'de kendini BMM başkanı seçtirmeyi başardığı tarihten itibaren, şahsi iktidarını güçlendirmek için sürekli mücadele etti. Tüm çabalarına rağmen

BMM üzerinde tam hakimiyet kurmayı başaramadı. Daha Lozan'a gönderilecek heyetin seçiminde sorunlar çıksa da Mustafa Kemal, İsmet İnönü başkanlığında bir heyeti Meclise kabul ettirdi. Birinci tur Lozan görüşmelerinde dayatılan koşulları mevcut meclis kompozisyonunun kabul etmesi mümkün görünmüyordu. Lozan'da verilen tavizlere en şiddetli eleştirileri yönelten şahsiyetlerden biri olan Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey hunharca katledildi. Bununla BMM üyelerine gözdağı veriliyordu... Böylece itiraz edenlere bir mesaj verildi ama Mustafa Kemal bu kadarıyla yetinmeyerek, meclisi feshetti ve bir kaç kişi dışında muhaliflerin yeniden seçilmesi engellendi. Misak- ı Milli Mustafa Kemal ve dar ekibi için artık bir ayakbağı haline gelmişti. İsmet Paşa delegasyonuna ve Rauf Bey Hükümetine sert eleştiriler yönelten İzmit milletvekili Sırrı Bey'in Misak-ı Milli Beyannamesini bizzat kaleme alanlardan biri olduğunu hatırlatması üzerine Mustafa Kemal: *"Keşke yazmaya idiniz. Başımıza çok belalar koydunuz"*[7] dediği biliniyor. Lozan 'barış görüşmeleri' üzerinde Mecliste sert tartışmalar sürerken, söz alan Mustafa Kemal: *"Misak-ı Milli'nin ne olduğunu önce anlamalı, ondan[sonra] mütecavizlerin kimler olduğunu ortaya koymalı. Misak-ı Milli hiçbir zaman şu hat şu hat diye hiçbir zaman hudut çizmemiştir. O hududu çizen şey milletin menfaati ve Heyet-i Celile'nin iabethazarıdır"* demişti. Mustafa Kemal eleştirileri püskürtmek için hep sınırların belirsizliği argümanını kullanmayı yeğledi. Gerçekten de Misak-ı Milli'de açıkça belirlenmiş sınırlardan söz edilmiyordu. Beyannamenin birinci maddesindeki *"mütareke hattı haricinde ve dahilinde"* ibaresi bu tür manipülasyonları kolaylaştırıyordu. Gerçekten de mesele sınır meselesi değil, *"milletin menfaatiydi"* milletten kastedilen de devletti, orada söz konusu olan kutsal devletin sahiplerinin menfaatiydi... Misak-ı Milli'ye dahil olan Musul savaşsız, çatışmasız İngilizlere bırakılmıştı ama hâlâ "Kerkük Türk'tür, Türk kalacak" türü nutuklar atılıyor. Misak-ı Milli'ye dahil olmayan Kıbrıs için 'barış harekâtı' düzenlenip adanın kuzeyi işgal ediliyor...

---

[7] Bkz: TBMMGCZ, III, s. 1319.

Kürtler Misak-ı Milli'nin Neresinde Duruyordu?

Bilindiği gibi, Misak-ı Milli Beyannamesi'nde Kürt adı geçmiyor. Birinci maddede "din ortaklığından", "Osmanlı İslam ekseriyetinden", "ayrılık kabul etmez bir bütün"den söz ediliyor. Milli Mücadele boyunca, "Türklerin ve Kürtlerin Misak-ı Millisi"nden, self determinasyon'a, muhtariyete, mahalli idare kurma hakkına varıncaya kadar bir dizi vaad de bulunulsa, Kürtlerin farklı bir etnik kökene sahip oldukları çekingen bir tarzda da olsa da ifade edilse de, o dönemde geçerli 'millet' anlayışından ötürü, Kürtlerin *Türk Milletinden* sayıldığı izlenimi ortaya çıkıyor. Fakat gerek beyannamenin birinci maddesi, gerekse de Mustafa Kemal'in 18 Aralık 1919 tarihli demeci, daha işin başında çelişkiyi ortaya koyuyor. Nitekim, Mustafa Kemal söz konusu demecinde şunları söylüyordu:" *[...] devlet için milli yeni bir hudut kabul ettik [...] Bu hudut ordumuz tarafından silahla müdafaa olunduğu gibi aynı zamanda Türk ve Kürt anasırıyla meskun aksamı vatanımızı tahdit eder".*[8] Kürt yurdu olan Musul Vilayeti 2 Kasım 1918'den itibaren İngilizlerin işgali altında olduğuna göre, Kürdistan'ın bölünüp-parçalanmasına razı olunduğu, bu durumun sorun edilmediği anlaşılıyor... Mustafa Kemal 24 Nisan 1920'deki demecindeyse *"[Erzurum Kongresinde] vatan hududu dahilinde yaşayan anasır-ı islamiyenin her birinin kendine mahsus olan muhitine, âdatına, ırkına mahsus olan imtiyazatı bütün samimiyetle ve mukabilen kabul ve tasdik edilmiştir"*[9] diyor. Açıkça ifade edilmese de Kürtlerin self-determinasyon hakkına sahip oldukları imâ ediliyor. Fakat Amasya Protokollerinde daha net ifadeler kullanıldığı görülüyor. Bir taraftan bu tür beyanatlar verilirken, diğer yandan da Türk, Kürt, Çerkez, vb. birliğine ve bunların bölünmezliğine yapılan vurgunun dozu artıyor. Devletin durumu netleştikçe, başta Mustafa Kemal olmak üzere, yönetici kliğin duruma hakimiyeti pekiştikçe, emperyalistlerle anlaşma yolunda mesafe kaydedildikçe, üslubun da değiştiği görülüyor. Bu sorunla ilgili yapılan tüm konuşmalar mutlaka

---

[8] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, s. 12.

[9] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, 2. baskı, s. 30.

birliğe-bölünmezliğe yapılan bir vurguyla bitiyor. Meclisin ve hükümetin hem Kürtlerin, hem de Türklerin meclisi ve hükümeti olduğu, Lozan Konferansı'na giden heyetin Türkleri ve Kürtleri temsil ettiği, Misak-ı Milli'nin Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de Misak-ı Milli'si olduğu ifade ediliyor. Eğer söylemin lafzından ziyade ruhu dikkate alınırsa, asıl niyetin Kürtleri Türkleştirmek olduğunu söylemek mümkündür. Anadolu'da Türk ırkına dayalı bir devlet-ulus kurmak isteyenler, ülkeyi Rum ve Ermenilerden temizleyerek zaten bu yolda büyük bir mesafe kaydetmişlerdi. Geriye Kürtleri Türkleştirmek, değilse hizaya getirmek kalıyordu. T.C. elbette Kürtlerle bir arada yaşamak istiyordu ama bir şartla: Kürtler hiçbir hak talebinde bulunmadıkları sürece...

T.C. iktidarının bu tür bir politika uygulayabilmesi, bizzat Kürtler tarafından da kolaylaştırılmıştı. Nitekim herbiri ayrı bir 'devletçik' halindeki Kürt aşiret şefleri arasındaki bölünmüşlük ve rekabet, onların gelecekleriyle ilgili ortak tavır almasını, ortak bir politik program izlemesini olanaksız hale getirmişti. Bir bölüğü açıkça Kuvay-ı Milliyecilerle ortak hareket ederken, bir bölüğü de silahlı mücadele yürütüyordu, bir başka kesim iki taraf arasında 'kararsızdı', vb. Zaten Kürt aşiret reisleriyle Kuvay-ı Milliyeciler arasındaki *"muğlak mutabakat"* Hilafet Makamı'nın tasfiyesinden sonra problemli hale gelmişti. Resmi söylem, sorunun Lozan Konferansı'nda çözüldüğünü, Kürtler Lozan'da temsil edilerek Self- determinasyon hakkını kullandıklarını, artık söyleyecek sözlerinin olmadığını ileri sürerek, sorunu kapatmaya çalışıyor. Gerçekten Lozan da Kürtler temsil edilmiş miydi? Edilmişse ne kadarını kim temsil etmişti? Bu soruların burada cevaplanması için yerimiz yok ama şu kadarını söyleyebiliriz: Kürdistan'ın güneyi [Musul Vilayeti] İngiliz işgali altında olduğuna göre, Lozan'a o bölgeden temsilcilerin katılması zaten mümkün değildi. Üstelik Kürtler İngilizlerle savaşmaktaydı. Daha baştan İngilizlerle anlaşarak Kürt yurdunun parçalanmasına onay verenlerin bugün hâlâ Kürtlerin self-determinasyon hakkını kullandığını söylemesi ne anlama geliyor?

Resmi tarih imalatçılarının zorlamaları ve imal ettikleri safsatalar bir yana bırakılırsa, T.C.'nin sınırları 'yedi düvele'

karşı 'ulusal bir kurtuluş savaşı' veren Kuvay-ı Milliyeciler tarafından değil, emperyalistler tarafından ve onların tekyanlı çıkarlarını gerçekleştirecek biçimde çizilmişti. Daha önce başka yerde[10] yazdığım gibi, Sovyet Devrimi ve iç savaşta Bolşeviklerin zaferi, emperyalist hesapları alt-üst etmişti. Bolşeviklerin zaferi ve devrimin yayılma potansiyeli karşısında başta İngiltere olmak üzere emperyalist güçler, *Sevre Antlaşması*'nda tâdilat yapmak zorunda kaldılar. Orhan Dilber'in ifade ettiği gibi: " *Zaten asıl büyük değişiklik Türkiye'nin Misak-ı Milliye göre genişlemesi biçiminde değildir. Nitekim yukarda gösterildiği gibi, bu bakımdan bir daralma söz konusudur. Bu nedenle söz konusu değişikliği Kuvay-ı Milliye'nin Misak-ı Milli aşkıyla daha büyük topraklar fethetmesi biçiminde yorumlamak yerine, emperyalistlerin Büyük Ermenistan ve bir özerk Kürdistan'dan vazgeçmesi biçiminde yorumlamak gerekir. Türkiye'nin sınırlarının birtek bu çerçevede genişlemiş olması ve başka cephelerde bilakis geri çekilmiş olması da bu yorumu açıkça doğrulamaktadır. Bu bakımdan emperyalistler Ermenistan'ın küçültülmesini tercih etmiş ve Batı Ermenilerini de buna razı etmişlerdir. Kürtlerin kuzeyde kalan kesimini de 7 düvele karşı savaş havasındaki azgın Kuvay-ı Milliyecilerin önünde yalnız bırakmışlardı.*"[11] Dolayısıyla, Türkiye'nin sınırlarını belirleyen başlıca faktörler: Bolşeviklerin Çarlık Rusya döneminde işgal ettiği topraklardan çekilmesi, ABD'nin de *Sevre*'den doğan haklarından vazgeçmesi ve Sovyet devriminin emperyalist dünyada yarattığı korkudur. İşte T.C.'nin ve Ortadoğu'nun savaş sonrasında aldığı biçim bu üç faktör tarafından belirlenmişti. Artık o aşamada sorun, sınırların şuradan veya buradan geçmesi değil, emperyalist çıkarları tehdit eden komünist yayılmayı engellemekti ve T.C. bir tampon bölge olarak bu işlevi yerine getirecekti...

---

[10] **Paradigmanın İflası,** Özgür Üniversite Kitaplığı.

[11] Bkz: "*Bir Emperyalist Saldırı Projesi [BOP]Orhan Dilberle Söyleşi*", in ozguruniversite.org Güncel Yazılar, 7 Nisan 2006.

Milli Mücadele ve Anti-emperyalizm Söylemi

"...Tarihçinin tahrifatı teknik olmaktan öte ideolojiktir: çatışan çıkarlar dünyasında vurgulamayı seçtiği her olgu, [tarihçi istese de istemese de] ekonomik, siyasal, ırkçı, ulusçu ya da cinsiyetçi bir çıkar çevresinin amacını destekler."

Howard Zinn[1]

"Asıl Devlet Partisi" tarafından sipariş edildiği anlaşılan, satışı için nerdeyse milli seferberlik ilan edilip, tüm devlet kurumları tarafından da pazarlanan, *Şu Çılgın Türkler* adlı romanın arka kapağındaki tanıtım yazısında, Milli Mücadele'yle ilgili olarak: "*dünyadaki en meşru, en ahlaklı, en kutsal savaşlardan birinin, emperyalizme karşı verilmiş ve kazanılmış ilk kurtuluş savaşının, bir millileşme ihtilalinin romanı, şaşırtıcı bir yakın tarih destanı...*"[2] deniyor. Aynı eserin başka bir yerinde de: "*Bugün Türk gençliği biri ötekine benzemeyen iki tarihe inanıyor: Biri bu romanın esas aldığı* **sağlıklı ve dürüst,** *belgelere dayalı, hepimize gurur veren gerçek tarih... Öteki Cumhuriyeti yıkmak için çabalayanların uydurdukları, yalanlarla dolanlarla dolu, sahte tarih*"[3] deniyor... Buradaki amacım, resmi ideolojideki aşınmaya karşı bir savunma, nafile

---

1 Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi, İmge Kitabevi, 2005. S. 14, çev: Sevinç Sayan Özer

2 Turgut Özakman, **Şu Çılgın Türkler,** Bilgi Yayınevi 2005.

3 **Şu Çılgın Türkler,** age, s. 687–688.

bir zorlama, Mete K. Kaynar'ın[4] isabetli bir şekilde **"bir resmi tarih mevlüdü"** dediği söz konusu romanın eleştirisini yapmak değil. Belli ki, bu zorlama tarihî roman, seksen yıllık dönemde oluşturulan resmi ideolojinin aşınmasından duyulan rahatsızlığın ifadesi... Elbette egemen sınıfın ve akıl hocalarının tarihi tahrif etmekte, yaşanmış olanı kendi ihtiyaçları doğrultusunda 'yeniden kurgulamakta' çıkarı vardır. İktidar olmak ve iktidarda kalmak için *gizlemeye*, gizlemek için de yalan, tahrifat, yok saymaya, vb. ihtiyaçları var ve buraya kadar bir sorun yok... Özakman ve benzerlerinin, gerçek dünyada hiçbir karşılığı olmayan bir anti-emperyalizmden söz etmeleri de şaşırtıcı değil. Asıl sorun kendilerini solda sayanların, yalanın değil, gerçeğin safında yer alması gerekenlerin de, egemen resmi tarih anlayışını içselleştirmiş olmalarıyla ilgili... Resmi tarih Milli Mücadele'nin sadece bir *kurtuluş savaşı* değil, aynı zamanda yeryüzünün ezilen halklarına kurtuluş yolunu gösteren *anti-emperyalist* bir mücadele olduğunu vâz ediyor. Resmi tarihten bağımsızlaşamayan, yakın tarihe eleştirel bakma basiretini ortaya koyamayan, gerçeğe asıl ihtiyacı olması gereken sol da, 1918–1923 döneminde anti-emperyalist bir kurtuluş savaşı verildiğini sanıyor... Aslında bu durum Türkiye'deki sol hareketin ideolojik-entellektüel azgelişmişliğinin de bir göstergesidir. Kaydetmek gerekir ki, anti-emperyalizm konusundaki kafa karışıklığı sadece Türkiye'ye özgü bir şey değil. Sovyet Devrimi'nin hemen arkasından oluşturulan Üçüncü Enternasyonal'in [Komintern] yakla-şımlarındaki tutarsızlıklar, Üçüncü Enternasyonal'a sinmiş Avrupa-merkezli ideolojik yabancılaşma da, anti-emperyalizm konusundaki kafa karışıklığına kaynaklık etti ve bugün dahi söz konusu kafa karışıklığı aşılmış değil. İlginç olan bir şey de, Üçüncü Enternasyonal'in sömürgeler, anti-emperyalist mücadele ve ulusal kurtuluş savaşlarına dair yaklaşımlarının oluşmasında Türkiye'ye ilişkin tartışmaların merkezi bir öneme sahip olmasıdır. Bu sorunla ilgili tartışmaya ilerleyen sayfalarda dönmek üzere, Milli Mü-

---

[4] Mete K. Kaynar, *Bir "Resmi Tarih Mevlüdü" Şu çılgın Türkler'in* **Resmi Tarih Tartışmaları 2,** Özgür Üniversite Kitaplığı 56, Ankara 2006, ss: 153–207.

cadele'nin *anti-emperyalistliği söylemini* tartışmaya başlaya biliriz. Gerçekten Birinci emperyalistler arası paylaşım savaşına, itilaf devletleri [İngiltere, Fransa, Çarlık Rusyası, İtalya...] karşısındaki, İttifak devletleri [Almanya, Avusturya-Macaristan...] safında katılan Osmanlı İmparatorluğunun, yenilginin ardından bir anti-emperyalist mücadele yürütmesi teorik olarak mümkün müdür? İttihatçıların, emperyalistler arası bir savaşta taraf olmaktan beklentileri ne idi? Pratikte olanlar nasıl oldu ve kimin için ne anlama geliyordu? Milli Mücadele aslında kimin mücadelesiydi? Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyelerinden biri olan T.C. bölgedeki emperyalist çıkarlar aleyhine mi varlığını sürdürdü yoksa emperyalist çıkarların ve emperyalist savaş sonrasında oluşturulan *status quo*'nun, ya da aynı anlama gelmek üzere 'yeni dünya düzeninin' bir bileşeni miydi? Esas itibariyle bir diplomatik süreç olan 1918–1923 aralığında Yunanlılara karşı yürütülen savaş bir *kurtuluş savaşı* sayılabilir miydi? Osmanlı İmparatorluğunu emperyalist savaşa sokanla, bir hükümet darbesiyle [coup d'état], bir anayasal monarşi olan rejimin adını Cumhuriyet olarak değiştiren aynı odak olduğuna göre, olup bitenleri *anti-emperyalizm* ve *ulusal kurtuluş* kavramlarıyla açıklamak soruna uzaktan bakmak anlamına gelmez mi? Bir bütün olarak emperyalistler arası savaşın başladığı 1914'den T.C. ile savaşın galibi İtilaf devletleri arasındaki "*Yakındoğu İşleri Hakkında Laussanne [Lozan] Konferansı*"nın sona erdiği 24 Temmuz 1923 arasında, "Ortadoğu'yu sarsan on yılda" anti-emperyalizm kavramına uygun bir şey yaşandı mı?

1913'ten itibaren iktidar üzerinde tam denetim kurmayı başaran İttihat ve Terakki Partisi [Fırkası], Osmanlı devletini emperyalistler arası boğazlaşmaya dostlar alış- verişte görsün diye sokmadı... Amaç, yeniden paylaşımdan pay koparmak, imparatorluğu büyütmekti. Lâkin hesap daha baştan yanlış yapılmıştı, zira, emperyalistler arası savaş, Osmanlı topraklarını paylaşmak için çıkartılmıştı. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğunun taraf olduğu İttifak devletleri kazansa dahi paylaşımdan alabilecekleri pay sınırlıydı. Üçlünün [triumvirat-Enver, Talat, Cemal Paşalar] en karizmatik ve en gözü pek şahsiyeti olan Enver Paşa, emperyalistler arası savaşa: "As-

ya'daki Türkleri ve Müslümanları birleştirmek, Avrupa'da kaybettikleri toprakları geri almak, Adriyatik'ten Hint sularına kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurmak üzere girdiklerini" açıkça ifade ediyordu. Kim bilir, belki böylesine büyük bir imparatorluğun başında olmayı da hayal ediyordu... Emperyalist savaşın tarafı olanlar yenilgiden sonra bir mucize sonucu anti-emperyalist mi olmuşlardı? Yoksa çok büyük ödünler karşılığında küçük bir devlete razı mı olmuşlardı? Rivayet olunduğu gibi ortada bir 'başarı' var mıydı? Eğer varsa kimin başarısıydı?

"Ulusal kurtuluş" Söyleminin Gizlediği 'Gerçek'

Nasıl bir kişinin kendi hakkında söyledikleri onun hakiki şahsiyeti hakkında fikir edinmek için yeterli değilse, bir sosyal hareketin niteliği de o hareketi yönetenlerin söylediklerine bakılarak anlaşılamaz. "Ulusal kurtuluş" kavramı, bir emperyal güç tarafından işgal ve/veya ilhak edilmiş, tahakküm altındaki bir halkın bir ayaklanma, sonucu özgürleşmesi, kendi kaderini tayin eder hale gelmesini ifade eder. *Ulus* denilen hiçbir zaman 'proleter'bir ulus olmadığına, olamayacağına [kapitalizmin ulaştığı aşama veri iken] ve toplum uzlaşmaz çelişkilere sahip sınıflara bölünmüş olduğuna göre, ulusal kurtuluş kavramı kaçınılmaz olarak problemlidir. Bu yüzden tırnak içine alınmıştır. Amerikan bağımsızlık hareketini alalım: Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonilerinden bazıları bir araya gelerek bir hareket başlattılar ve İngiltere'den bağımsızlaştılar. Bağımsızlık 'ulusun' kendi kaderini tayın ettiği anlamına geliyor muydu veya 'ulus'a kimler dahildi? Bağımsızlık ülke nüfusunun yaklaşık %20'sini oluşturan Afrika kökenli köleler, Amerikan yerlileri, mütevazı insanlar, işçiler, vb. için bir anlam ve değer taşıyor muydu? Gerçekten toplumun tüm kesimleri kaderlerini tayin eder hale gelmişler miydi? Bağımsızlıktan sonra köleler köle olarak kaldı, bizzat bağımsızlık hareketinin önderleri çok sayıda kölenin sahibiydiler... 'Kurtuluştan' sonra Batıya doğru yayılma ve yerli halka yönelik jenosit hızlandı, sömürü derinleşti... Aslında yegâne değişiklik, mülk sahibi sınıfların İngiltere'ye [Büyük Britanya] haraç vermekten kurtulmasından

ibaretti. Başka türlü söylersek, sorun iki taraf arasında bir sosyal artık bölüşümünden ibaretti... Dolayısıyla 'kurtuluş' herkes için aynı anlama gelmiyordu... İkinci Dünya savaşından sonra bağımsızlıklarını "kazanan" bazı Afrika ülkelerinin anayasaları İngiliz Sömürgeler Bakanlığında hazırlanmıştı. Böylesi bir bağımsızlık da 'ulusal kurtuluş', gerçek bir 'bağımsızlık' sayılacak mıdır? XIX'uncu yüzyılda İspanya ve Portekiz'den bağımsızlaşan Orta ve Güney Amerika [Latin Amerika] ülkeleri, başta İngiltere ve ABD olmak üzere kapitalist hiyerarşinin yükseklerinde yer alan ülkelerin yarı-sömürgesi durumuna geldiler. "Bağımsızlık" yerliler ve Afrika kökenli köleler için hiçbir anlam taşımıyordu. Dolayısıyla, XIX'uncu yüzyılda kolonilerin bağımsızlaşması ABD örneğinin tekrarından başka bir şey değildi. Devlet aygıtı düzeyinde, ezilen halklar, sömürülen sınıflar lehine bir 'yenilik' söz konusu değildi. Bu nedenle iktidarın el değiştirmesi, yabancının işlevini yerlinin devralması, ya da bir kliğin bir başka kliğin yerine geçmesi sanıldığından çok daha az önemlidir... Daha önce doğrudan sömürge statüsündeki bir ülkede yabancıların yerini "yerel bir iktidarın", alması gereklidir ama yeterli koşul değildir. Bu, doğrudan devletin niteliğini angaje eden bir şey olduğu için... Zira, bir sosyal formasyonu dışarıya bağımlı ve edilgen kılan veçhe, sadece siyasi nitelikte olan değildir. Bağımlılık, ekonomik, sosyal, kültürel-ideolojik, vb. veçheleri de kapsar. Bu yüzden bağımsızlık bir bayrak, bir milli marş, bir devlet başkanına sahip olmaktan öte bir şeydir. Kolonyalist-emperyalist sömürü ve şartlandırmadan kurtulmak, siyasi veçheyi aşan bir içeriğe sahip olmalıdır. Böyle bir durumda kriter, devletin niteliğinin değişip, değişmediği, ne yönde ve nasıl değiştiğidir...

O halde "kurtuluş savaşı" kavramı karşısında Türkiye'de olup-bitenler ne anlama geliyordu? Bir kere Osmanlı İmparatorluğu yerli yerinde duruyordu ve dünyayı paylaşmak üzere savaşan taraflardan biriydi. Son yüzyılda emperyalist Batı'nın yarı-sömürgesi statüsüne indirgenmiş olsa da, bağımsız bir devletti. Savaştan yenik çıkmasına, topraklarının büyük bir bölümünün işgal edilmesine rağmen, hâlâ bir aktör olarak sahnedeydi. Mondros mütarekesinin, Sevre Antlaşmasının ve

Milli Mücadele dönemindeki tüm antlaşmaların tarafıydı ve bilinçli olarak Lozan Antlaşması denilip tam adı telaffuz edilmeyen, *Yakın Doğu İşleri Hakkında Laussanne Konferansı,* Osmanlı Devletinin söz konusu süreçte taraf olup imzaladığı antlaşmaların sonuncusuydu. Laussanne Konferansı öncesinde bir darbeyle Saltanat'ın tasfiyesi ve devletin adının Cumhuriyet olarak değiştirilmesi, esasa ilişkin bir değişiklik sayılmazdı. Devletin adını değiştirse de, söz konusu olan basbayağı bir darbeydi ve darbeyle bir rejimin niteliği değişmezdi. Rejimin niteliğinin değişebilmesi için bir halk devrimiyle eski devlet aygıtının tasfiye edilmesi ve halk çoğunluğunun devleti yeniden yapılandırması gerekir. Oysa, Mustafa Kemal'in darbesiyle devlet aygıtı değişikliğe uğramış değildi. Sadece devlet aygıtının bürokratik kadroları düzeyinde sınırlı bir değişiklik söz konusuydu ki, zaten darbelerin de daha fazlasını yapması mümkün değildir. [1918–1923 dönemi için 'ulusal kurtuluş' ve 'anti-emperyalizm' kavramlarını kullanmak uygun değil ama bu döneme bir iç savaş dönemi, Yunanlılarla savaş dönemi, Osmanlı egemen-bürokratik sınıfının iç çatışma dönemi demek mümkündür.] Bu alandaki yanılsamalar, devrimle darbenin birbirine karıştırılmasından, hükümet darbesinin devrimle özdeş sayılmasından kaynaklanıyor.[5] 1918–1923 aralığında diplomatik çabaları sürdürenlerle 'Kuvay-ı Milliye'yi örgütleyenler aynı odaklardı. Elbette söz konusu ekip içinde kimi sorunlara ilişkin tartışmalar ve çatışmalar yaşanıyordu ama bunlar olağandı ve sorunun esasını angaje etmiyordu. Herkesin ortak amacı Osmanlı İmparatorluğundan geri kalanı kurtarmak, devletin bekasını sağlamak, yönetici elitin ayrıcalıklarını ve sınıfsal çıkarlarını güvence altına almaktı. Zaten Mondros Mütarekesinden [30 Kasım1918] sonra yegâne savaş Yunanlılarla yapılmıştı ve Yunanlılara karşı savaşın adı olan 'Kuvay-ı Milliye' de merkez tarafından örgütlenmişti.

Bir "ulusal kurtuluş savaşı", uzun zamandır bir yabancı gücün tahakkümü altında bulunan, varlığı [ekonomisi, kimliği,

---

[5] Bu konuda ilginç bir makale için bkz: Orhan Dilber, "*Devrim*", in Özgür Üniversite Kavram Sözlüğü II, Özgür Üniversite Kitaplığı, 2006

kültürü, vb.] baskı altına alınmış bir halkın bu durumdan kurtulma mücadelesidir. Bu yüzden emperyalist savaşın tarafı olan Osmanlı Devleti söz konusu olduğunda, 'kurtuluş savaşı' kavramı uygun değildir. Adı Üstünde bir devletten söz edildiğine göre... Savaşı kaybeden taraftaki Almanya da işgale uğramıştı. Almanya işgal altındaki toprakları geri almak için mücadele ettiğinde bu durum nasıl kavramın bilinen anlamında bir 'ulusal kurtuluş mücadelesi' sayılmazsa, aynı şey Türkiye için de geçerliydi. Zaten Milli Mücadele'nin anti-emperyalist bir 'ulusal kurtuluş savaşı' olduğu sonraki dönemin bir yakıştırmasıdır... Bir devlete ait toprakların bir başka devlet tarafından işgal edilmesine karşı yürütülen mücadele, ulusal kurtuluş mücadelesi değil, sadece geçerli uluslararası hukuk ve teamüllere göre haksız sayılan bir durumun düzeltilmesidir. Dolayısıyla, T.C.'nin emperyalizme karşı yürütülen bir mücadele sonucu kurulduğu söylemi resmi tarihin ve resmi ideolojinin bir uydurmasıdır.

Anti-emperyalizm Kavramı

Anti-emperyalizm kavramı geçtiğimiz yüzyılın en problemli, en muğlak kavramlarından biriydi. Maalesef bu durum XXI'inci yüzyılın ilk on yılında da değişmiş değil. Esasen sorun, bizzat kavramın kendisinde mündemiçtir. Bir şeye karşı olmak tek başına yeterli değildir, zira herkes 'o şeye' farklı nedenlerle karşı çıkıyor olabilir, dolayısıyla her durumda karşı çıkışın anlamı ve içeriği de farklı olur. Kaldı ki, karşı çıkışın anlam ve değeri de emperyalizmden ne anlaşıldığına göre değişecektir. Eğer emperyalizmden emperyal yayılma, başka bir ülkenin topraklarını işgal etme, ele geçirme, velhasıl yabancı bir gücün hakimiyeti anlaşılırsa, dar bir işbirlikçi kesim dışında hiç bir Allahın kulu yoktur ki, bu tür bir işgale ve dış tahakküme karşı çıkmasın... Oysa, sadece işgale karşı çıkmak anti-emperyalizmle özdeş değildir. Bu yüzden bir kimsenin ABD ve diğerlerinin askeri müdahalelerine karşı çıkmak için anti-emperyalist olması, kendini öyle tanımlaması gerekmez. Irak'a yönelik Amerikan-İngiliz saldırısına, Papa dahil, Batılı liberallerin ve muhafazakârların bir bölüğü de karşıydı ama

onların asla anti-emperyalizm diye bir sorunu olamazdı... O halde karşı olmanın, 'antiliğin' bir başına bir kıymet-i harbiyesi olması mümkün değildir. Bir hastalığa karşı olmak, onu nasıl teşhis ettiğiniz ve nasıl tedavi edeceğinizle birlikte bir anlam ve değer taşıyabilir. Bu yüzden tek başına anti-emperyalizm söyleminin 'olumlu' bir içeriğe sahip olması, kapitalizmi dert etmeyen bir hareketin anti-emperyalist sayılması mümkün değildir, zira *kapitalizm emperyalizmdir*. Eğer bu özdeşlik dikkate alınmaz ise, gerçek dünyada varolan kapitalist sisteme değil de hayalî, ne idüğü pek de belli olmayan bir 'düşmana' veya 'kötülüğe' karşı mücadele ediliyormuş izlenimi yaratılabilir, nitekim yaratılıyor. Giderek anti-emperyalist mücadele de işin esasından çok sembollere saldırı niteliği kazanıyor. Tutarlı anti-emperyalist tavır, sadece Saddam Hüseyin rejimini yıkmayı amaçlayan Amerikan-İngiliz işgaline karşı değil, daha önceki dönemde Saddam'ı destekleyen ABD ve diğer Batılı emperyalistlere karşı olmayı da gerektirir. Saddam rejimiyle Batılı emperyalist güçler arasında bir çıkar çatışması olsa da, son tahlilde Irak'ın emekçi halkına karşı emperyalistlerle her koşulda ittifak içinde olduğu gerçeğini yok sayan, soruna sınıfsal bir perspektiften bakmayan bir anti-emperyalizm mümkün değildir... Kendi ülkesindeki anti-kapitalist muhalefeti hunharca ezen bir Üçüncü Dünya diktatörü, anti-emperyalist bir dil kullandığında, kimi popülist politikalar uyguladığında, Batılı anti-emperyalistler ve onların dünya kapitalizminin çevresindeki çömezleri hemen o diktatörü anti-emperyalist kahraman ilân ediyorlar. Bu tür aymazlıklar da sadece anti-kapitalist- anti-emperyalist mücadeleye zarar vermekle kalmıyor, enternasyonalizmi de anti-enternasyonalizme dönüştürüyor. Bu durum, Batılı anti-emperyalistlerin Üçüncü Dünya ülkelerindeki sınıfsal ayrışma ve çatışmaya uzaktan bakmasıyla, gerçek durumu anlamaktan aciz oluşuyla ilgilidir. Söz konusu ülkelerdeki sınıf çatışması yok sayılıyor. Sosyalizmi, anti-kapitalizmi ve anti- emperyalizmi her zaman Batılı ağabeylerinden öğrenen Avrupa-merkezli ideolojik yabancılaşmayla malûl Üçüncü Dünya sol hareketi de ekseri benzer aymazlıklardan yakayı kurtaramıyor...

Yaklaşık son yüzyılda anti-emperyalizm konusundaki kafa karışıklığının başlıca nedenlerinden biri, Komintern'in [Üçüncü Enternasyonal] sömürge ve yarı-sömürgelere ilişkin politikasıydı. Elbette burada Komintern'in yaklaşımının ve söz konusu yaklaşımın trajik sonuçlarının geniş bir değerlendirmesini yapmak gibi bir amacımız yok. Fakat, bugün de geçerli kafa karışıklığının köklerinin geçen yüzyılın ikinci onyıllarına kadar gerilere gittiğini söylemek mümkündür. Bu yüzden Kominternle ilgili bir hatırlatma, şimdilerde geçerli söylemi daha iyi anlamak için gereklidir. Batı solu her zaman Avrupa-merkezli ideolojik yabancılaşmayla malûldü. İkinci Enternasyonal açıkça sömürgeciliği savunuyordu ve kendini hiçbir zaman 'uygarlaştırıcı misyon' saplantısından kurtaramadı. İkinci enternasyonalin ihaneti ve iflası üzerine, ona bir tepki olarak ortaya çıkan Komintern de [Üçüncü Enternasyonal] hiç bir zaman ikinci emperyalistler arası savaş sonrasında "Üçüncü Dünya" denilecek olan toplumlarla, dünya nüfusunun yaklaşık dörtte üçünün yaşadığı sömürge ve yarı-sömürge ülkelerle ilgili tutarlı bir yaklaşıma sahip olmadı. Batı solundaki hakim yaklaşım, dünyanın öteki dörtte üçünün kurtuluşunun merkez kapitalist ülkelerdeki sosyalist devrimlerin başarısına bağlı olduğu şeklindeydi. Bu yaklaşım Üçüncü Enternasyonal komünist partileri tarafından da içselleştirilmişti. Nitekim Komintern'in ikinci kongresinde sömürge ve yarı-sömürgelerle ilgili tartışma, Avrupa komünist partilerinin soruna ne kadar yabancı olduklarını göstermişti. Zaten ikinci kongreye kadar sömürge ülkelerdeki komünist hareket temsilcileri Komintern'e dahil edilmiş değildi. Başta Almanya olmak üzere Avrupa'da devrim beklentisi vardı ve (şimdilik) Avrupa'da devrimin mümkün olmadığı anlaşıldığında, Doğu'ya, sömürge ve yarı-sömürgelere dönülmüştü. İlk defa Komintern'in ikinci kongresinde sömürgeler sorunu gündeme geldi ve tartışma metropol kapitalist ülkelerdeki sosyalist devrimle sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketlerinin ilişkisi üzerinde odaklandı. Yapılan tartışmalar, başta Sovyetler Birliği Komünist Partisi olmak üzere, Batı komünist partilerinin sömürge ve yarı sömürgelerdeki devrim sorununa 'uzaktan baktıklarını', durumu anlamaktan aciz olduklarını ortaya koyuyor-

du. İkinci Kongrede sömürgeler sorunuyla ilgili sert tartışmalar yapıldı. Hindistan delegesi M.N. Roy, Komünist enternasyonal partilerinin yaklaşımını şiddetle eleştirerek, tartışmanın eksenini tersine çevirecek görüşler ortaya attı. Ona göre Avrupa'daki devrimci hareketin kaderi Doğu ülkelerindeki devrimin başarısına bağlıydı. Roy'a göre Doğu'da zafer kazınılamadığı sürece, Batı'dan bir şey beklemek abesti, zira Doğu'dan zenginlik transferi devam ettikçe, Batı burjuvazileri 'kendi' proletaryalarına ödünler verme olanağına kavuşuyordu ki, bu da hareketi her zaman zaafa uğratan bir şeydi. Roy, "*bu kaynak kesin olarak kurutulmadan, Avrupa işçi sınıfının kapitalist düzeni yıkamayacağı*" görüşünü dile getiriyordu. Lenin Roy'un tezlerine şöyle cevap veriyordu: "*Yoldaş Roy, Batı'nın kaderinin münhasıran Doğu'daki devrimci hareketin gücü ve gelişmesine bağlı olduğunu söylediğinde çok ileri gidiyor. Her ne kadar Hindistan'da beş milyon proleter ve otuz yedi milyon topraksız köylü olsa da, Hint komünistleri henüz bir komünist parti kurmayı başaramadılar. Bu gerçek bile tek başına yoldaş Roy'un görüşlerinin büyük ölçüde temelsiz olduğunu gösteriyor.*"[6] Her ne kadar Lenin'le Roy arasındaki tartışmada bir orta yol bulunsa da, bunun bir kıymeti harbiyesinin olmadığı ilerleyen dönemde anlaşılacaktı. Roy'un ısrarı üzerine metne şu cümle eklenmişti: "*Modern kapitalizmin ayakta kalmasının nedeni, sömürgelerden elde edilen aşırı kârlardır. Batı bu aşırı kârdan mahrum kalmadıkça, Avrupa işçi sınıfının kapitalist düzeni yıkması mümkün olmayacaktır.*"[7]

Komintern'in yaklaşımı 'devrimci oldukları sürece ulusal burjuva hareketlerinin' desteklenmesi, komünistlerin sadece bu hareketlere katılmakla kalmayıp, bizzat ulusal kurtuluş harekelerini örgütlemeleri' şeklindeydi. İkinci Kongre kararında şöyle deniyordu: "*Biz komünistler burjuva bağımsızlık hareketlerini, yalnızca bu sonuncular gerçekten devrimci iseler ve sömürge yöneticiler köylüleri ve sömürülen kitleleri devrimci bir ruhla eğitme ve örgütleme çalışmalarımızı engellemedikleri*

---

[6] F. Claudin, **La Crise du Mouvement Communiste Internationale: du Comintern au Kominform, p. 246.**

[7] F. Claudin, a.g.e, p. 248.

zaman destekleyeceğiz, eğer bu koşullar yoksa, bu ülkelerin komünistleri reformist burjuvaziye karşı da mücadele etmelidirler."[8] Komintern'in ikinci kongrede benimsediği bu yaklaşım tutarlı olmaktan uzaktı, XX'inci yüzyılda sömürge ve yarısömürgelerle klasik anlamda 'devrimci' bir burjuvazi artık mümkün değildi. İkincisi, Komintern süratle oportünist bir çizgiye kayarak, dünya devrimi perspektifini bir yana bırakıp, Sovyet devletinin çıkarlarının savunucusu haline geldi. Sovyet devleti de zaten proletaryanın devleti olmaktan çıkıp, onu ezen bir aygıta, bürokratik bir diktatörlüğe dönüşmüştü. Başka türlü söylersek, Komintern ve ona bağlı komünist partiler, Sovyetler Birliği'nin diplomatik bir manipülasyon aracına dönüştürülmüştü. Milli Mücadele'nin anti-emperyalist bir hareket olduğu tezi de esas itibariyle Sovyetlerin ve Komintern'in bu harekete verdiği desteğe dayandırılıyor. Daha önce başka yerde yazdığım gibi, bir harekete destek verenlerle o hareketi yönetenlerin amaçlarının çakışması diye bir zorunluluk yoktur.[9] Sovyet rejiminin çıkarları güneyde bir tampon bölge yaratarak rahatlamayı gerektiriyordu ve bu yüzden Milli Mücadele'ye verilen destek, hareketin anti-emperyalistliğiyle ilgili değildi. Lozan görüşmeleri sırasında, Sovyetler Birliği delegesi Çiçerin, İngiliz Lord Curzon'a şunları söylemişti: *"İngiliz muhafakârlığının en iyi gelenekleri, Rus ve İngiliz nüfûz bölgeleri arasında bir ara duvar örmekti. Biz de şimdi Türk halkının özgürlüğü ve egemenliği temeli üzerinde bu duvarı dayandırarak aynı şeyi önermekteyiz."*[10] Aslında Çiçerin'in örmekten söz ettiği duvar, Türkiye'deki ve dünyanın başka yerlerindeki komünist harekelere karşı örülmüş bir duvardı... Sovyetler Birliğinin ve onun diplomatik bir manevra aracına dönüştürülen Üçüncü Enternasyonal, kendi oportünist politikaları için 'teoriler' üretiyordu. Bunun ibret verici bir örneğini, Komintern'in IV'üncü dünya kongresinde E. Varga vermişti: *"Oysa, örneğin Türkiye gibi başka ülkeler de vardır. Orada toprak ağaları bizzat milli*

---

[8] İbidem p. 245

[9] Bkz: **Paradigmanın İflası- Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş,** Özgür Üniversite Kitaplığı.

[10] S.L. Meray, **Lozan Barış Konferansı,** Tamım II., cilt.I, Kitap I., s. 151-152.

hareketin liderleri olmuşlardır..." Toprak ağalarının liderliğinde bir 'milli hareket' ne anlama gelebilirdi ve böyle bir harekete verilen destek nasıl olup da o hareketin anti- emperyalistliğinin kanıtı sayılıyordu? Milli Mücadele, devleti koruyup yaşatmayı amaçlıyordu ve bunun için de emperyalistlere veremeyecekleri taviz yoktu. Emperyalist savaşta Rum ve Ermeni mallarına el koymuş Toprak ağaları ve 'Müslüman' tüccar taifesinin Osmanlı merkezi bürokrasisiyle ittifakı demek olan Milli Mücadele, anti-emperyalist bir 'kurtuluş savaşı' sayılabilir miydi? *Milli mücadele geleneksel hakim sınıfların çıkarlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir hareket, dolayısıyla emekçi kitlelere karşı bir düşman ittifaktı.* Böyle bir hareketi başkalarının kendi çıkarları gereği desteklemesi anlaşılır bir şeydir ve orada bir sorun da yok. Lâkin Türkiye'deki sosyalistlerin dahi onu anti- emperyalist saymaları, kendi tarihine yabancılaşmış olmakla ilgilidir, velhasıl insan havsalasını zorlayan bir şeydir... Türkiye'deki sol hareketin ezici çoğunluğunun hâlâ anti- emperyalist saymaya devam ettiği Milli Mücadelecilerin işe gerçekten anti- emperyalist olan komünistleri hunharca katlederek başladıklarını ve bu iflah olmaz zihniyetin 86 yıldır devam ettiğini hatırlatmanın bir anlamı var mı? Velhasıl, Milli Mücadele anti-emperyalist değil, gerçekten anti-emperyalistlere karşı bir hareketti...

Milli Mücadele'nin 'Anti-emperyalistliği' Söylemi Sonradan Uyduruldu...

İttihat ve Terakki Hükümeti emperyalist savaşa bir 'Turan imparatorluğu' kurma amacıyla katıldı. Batı'daki kayıplarını Doğu'ya doğru genişleyerek ödünleme niyeti taşıyordu. 30 Kasım 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesiyle yenilgiyi kabul etti. Mondros'ta ateşkes ilan edildi ama İtilaf devletleri ateşi tam olarak kesmiş değillerdi. Kaldı ki, ateşkes anlaşması da zaten tuhaf bir ateşkesti, zira karşı tarafın yeni işgallerine açık kapı bırakıyordu. Buraya kadar sorun yok. Sorun ateşkes

---

[11] E.H.Carr, **The Bolshevik Revolution,** p. 477'den aktaran Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi II,** s. 712–713.

sonrası dönemde olup-bitenlerin ne anlama geldiğiyle ilgili ve resmi tarih emperyalistler arası savaş sonrası diplomatik süreci çarpıtarak, garip bir versiyon üretme yoluna gidiyor. Emperyalistler arası çıkar çatışması ve nüfuz yarışı, savaş sonrası diplomatik dönemin uzamasına neden oldu. Mondros Mütarekesinden Laussanne'a [24 Temmuz 1923] kadarki dönem savaşın galibi İtilaf devletleri arasında diplomatik mücadele dönemiydi. Bu sefer de galipler birbirine düşmüşlerdi... Fransızlarla İngilizler arasında Filistin, Suriye, Lübnan gibi bir dizi anlaşmazlık konusu vardı. Çıkarları 'uyumlandırmak' zaman alıyordu. İngilizler İtalyanların önünü kesmek için Yunan ordusunun İzmir'e çıkışını teşvik etti. Fakat Yunan ordusunun İzmir'e çıkışı, Batı Anadolu'da ilerlemesi ve durdurulması, daha sonra da geri çekilmesinde İngilizler hep belirleyici oldu. Bu bakımdan Yunanlılarla savaş abartıldığından çok daha az önemliydi. İşte Milli Mücadele'nin anti-emperyalistliği bu savaşa dayandırılıyor. Yunanlılarla savaş ve Batı Anadolu'nun Yunan işgalinden kurtuluşu, Milli Mücadeleyi anti-emperyalist bir hareket yapar mıydı? Söz konusu olan ne kavramın bilinen anlamında bir 'kurtuluş savaşı', ne de anti-emperyalist bir savaştı, besbelli "milli mücadeleydi", velhasıl devletin kendini koruma mücadelesi... İtilaf devletleri Milli Mücadele hareketiyle uzlaşmak için başlıca üç koşul ileri sürüyorlardı: 1. Anadolu'da Bolşevikliğe izin vermemek, sol muhalefeti, reel ve potansiyel anti-kapitalist, anti-emperyalist odakları tasfiye etmek; 2. İslamcılık yapmamak, zira İstanbul'daki Halife Sultan, tüm İslam âleminin halifesiydi ve İngiliz ve Fransız sömürgelerinde geniş bir Müslüman halk yaşıyordu; 3. Emperyalist güçlerin ekonomik çıkarlarına zarar vermemek. Milli Hareketi yönetenler bu üç konuda hiçbir sorun çıkarmamaktan yanaydılar ve çıkarmadılar. İşte Laussanne Antlaşması böylesi bir mutabakatın sonucunda imzalandı. Osmanlı yönetici eliti olan Jön Türkler [*İttihatçılar*] için vazgeçilmez olan yegâne şey 'kutsal devletleriydi' ve devlet korunduğu sürece hiçbir şeyi sorun etmezlerdi ve etmediler. Öyleyse soruyu tekrar sormak gerekir: Anti-emperyalist unsurları tasfiye eden, saltanatı tasfiye ederek [aslında saltanatı tasfiye etmek Hilafet makamını da tasfiye etmektir, zira, hilafet ve saltanat birbirinden asla

ayrılamaz bir bütündür. Vatikan'ın hem devletin hem de dinin merkezi olması gibi...] onu ideolojik bir merkez olmaktan çıkaran, böylece İngiliz ve Fransız emperyalizmlerine imparatorluktan koparılan Müslüman-Arap Ortadoğusunda kolayca devletçikler oluşturma ve yönetme olanağı sağlayarak işini kolaylaştıran; Osmanlı borçlarını ödemeyi taahhüt eden, yabancı sermayeyi millileştirmek gibi bir niyet taşımayan, vb. bir hareket nasıl olup da "dünyanın ilk anti-emperyalist kurtuluş savaşı" sayılıyor? Böyle bir hareketin anti-emperyalistliği bir yana, yeni bir şey kurması, "yeni bir şey" yapması dahi asla mümkün değildi. Eğer yeni bir devlet kurulmuş olsaydı Osmanlı borçları otuz yıl süreyle ödenmeye devam edilir miydi?.. Aslında genel bir tarihsel perspektiften bakıldığında anti-emperyalist bir kurtuluş savaşı sayılıp, yere- göğe sığdırılmayan Milli Mücadele Hareketi sonucu ortaya çıkan durum, emperyalizmle yeni tip bir 'uyumun' sağlanmasıydı. Yegâne değişiklik devletin adının Cumhuriyet olarak değiştirilmesiydi ama orada da cumhur'un [halkın] esamesi okunmuyordu, aslında bugün dahi okunuyor değildir... Söz konusu olan bir isim değişikliğiydi. Bu isim değişikliği, ne devlet-toplum sınıfları arsındaki ilişki düzeyinde, ne de emperyalizmle ilişkiler bakımından bir 'yenilik' anlamına gelmiyordu... Birincisi, yönetenlerle yönetilenler ilişkisi olduğu gibi kalmıştı; ikincisi, T.C. ile emperyalist dünya arasındaki ilişki kayda değer bir değişikliğe uğramış değildi. İşte bağnaz bir resmi tarih ve resmi ideoloji oluşturmak için büyük çaba harcanmasının sırrı da burada yatıyor. Seksen yıldır resmi tarih ve resmi ideoloji üreticileri yaşanmış olanı tahrif etmek için yoğun çaba harcadılar ve gerçek dışı bir tarih versiyonu oluşturdular. Bu resmi tarih ve resmi ideoloji toplumun ufkunu karartmaya, önünü kapatmaya devam ediyor. Lâkin artık yalanların, tahrifatların, yok saymaların, vb. işe yaramadığı bir döneme girildiğinde şüphe yok. "Asıl devlet partisi" katındaki rahatsızlığın, hırçınlığın, hazımsızlığın gerisinde de bu korku var. Aslında söz konusu olan son tahlilde sınıf mücadelesini angaje eden bir şeydir. Velhasıl gerçeğe ihtiyacı olanlarla yalana ihtiyacı olanlar arasındaki ezelî ve ebedî mücadele...

Anti-emperyalizm Yabancı Düşmanlığı ve/veya 'Kendi' Devletine Sahip Çıkmak Değildir...

Şimdilerde Birleşmiş Milletler çevresindeki örgütlerin, akademik çevrelerin ve medyanın *Güney* dedikleri dünya sisteminin çevresinde yer alan bağımlı ülkeleri, sanki bunlar kapitalizmin dışındaymış gibi garip bir algılama alışkınlığı var. Bunlar 'merkez' kadar 'gelişmiş' olmadıkları için sanki kapitalist değillermiş, ya da kapitalizmin dışındaymış gibi, saçma bir anlayış geçerli. Bizzat bu tür bir anlayış da kapitalizmi, kapitalizmin *temel gelişme yasalarını ve eğilimlerini'* anlamamaktan kaynaklanıyor. Elbette Nijerya'daki kapitalizm, ABD'dekinden, Güney Kore'deki Almanya'dakinden, Türkiye'deki İngiltere'dekinden, vb. farklıdır ve bu farklılık kapitalist gelişmenin doğasında içerilmiş temel bir eğilimin sonucudur... Gabon'daki kapitalist üretim ilişkileri elbette Fransa'dakinden farklıdır ve Fransa ile Gabon arasındaki ilişki de eşitsiz bir ilişkidir. Şüphesiz kapitalizmin 'varlık nedeni' olan bu ilişki, Fransız kapitalizmi lehine sonuçlar doğurmaktadır ama buradan hareketle Gabon'un kapitalist olmadığı, oradaki devletin de kapitalist sınıfın çıkarlarından başka şeyleri gerçekleştirme amacı taşıdığı anlamını çıkarmak saçmadır. Gabon dünya kapitalist sisteminin çevresinde yer almaktan ötürü, kapitalizmin kötülüklerine daha çok maruzdur. Bu durum onun kapitalist bir sosyal formasyon olmadığı anlamına gelmez ama kapitalizmden kurtulmak konusunda, ilişkinin karşıt zemininde bulunan Fransa'dan 'daha büyük potansiyele' sahip olduğunu söylemek mümkündür. Kapitalizm ve emperyalizm konusundaki kafa karışıklığı, anti-emperyalizmle ilgili kafa karışıklığına da kaynaklık ediyor. Sosyalist mücadelenin zaafa uğradığı son iki-üç on yılda ölçü iyice kaçırılmış durumda. Elbette önceki dönemde de kapitalist dünya sisteminin çevresinde yer alan ülkelerde, çıkarları' emperyalizmle çelişen bir "milli burjuvaziden" ve "milli burjuvaziyle" emekçi kitlelerin oluşturacağı ittifakın, yarı-feodal ve yarı-sömürge ilişkileri tasfiye edecek bir 'milli demokratik devrimi' gerçekleştire bileceğinden söz edenler vardı... Bu safsatanın bir versiyonu da "kapitalist olmayan kalkınma yoluydu". Bir şeyi mefhum-u muhalifiyle tanımla-

mak, kafa karıştırmanın etkin bir yöntemidir. Bir şeyi telaffuz etmekten kaçınıyorsanız, kendinden değil de, hayâlî veya meçhul bir karşıtından söz edebilirsiniz... O halde kapitalist yol değilse ne idi, nasıl bir yoldu? İşte anti-emperyalizm kavramı da böylesi ideolojik bir işlev görüyor. Ne olduğu pek de belli olmayan, her zaman önemli bir muğlaklık içeren, açıkça tanımlanmayan *bir kötülüğe* karşı olmak, sonuçta iki şeye yarıyor: 1. Mevcut durumun sürüp gitmesine; 2. Bu tür söylemleri dillerine pelesenk edenlerin vicdanını rahatlatmaya...

Merkez ülkelerin 'Avrupa-merkezli ideolojik yabancılaşmayla şerbetli' sol kesimleri, ekseri kapitalizmi, onun kutuplaştırıcı niteliğini anlamaktan acizdirler. Dolayısıyla emperyalizmi de... Kapitalist gelişmenin kaçınılmaz olarak *kutuplaşma* yaratmak durumunda olduğu gerçeğini anlamaktan aciz oldukları ve çevredeki sosyal formasyonlara da uzaktan baktıkları için, İranda'ki Mollalar rejimini ve genel bir isimlendirmeyle "Politik İslam" denilen gerici hareketleri rahatlıkla anti-emperyalist sayabiliyorlar. [Bir yanlış anlamaya meydan vermemek için, bu hareketlerin İslam'a gönderme yaptıkları, İslâmî bir dil kullandıkları için gerici olduklarını söylüyor değiliz. Bir İslâmî hareket de pekâlâ ilerici olabilir ve kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadele de edebilir ama, mevcut olanlar için öyle bir durum söz konusu değil.] Elbette bu sosyal formasyonların 'gerçekliğine' uzaktan bakanların orada 'ilerici' bir şeyler görmeleri, karanlıkçı, modernite ye, aydınlanmaya, özgürleşmeye, sosyal eşitliğe, kadınların emansipasyonuna velhasıl sosyalizme açıkça düşman hareketlere kimi olumlu hasletler vehmetmeleri bizim için şaşırtıcı değildir. İşte *somut durumun somut tahlili* böyle zamanlarda ve durumlarda gereklidir... Amerikan saldırısına ve işgaline karşı mücadele eden 'politik İslam'ın farklı versiyonları kapitalizmi, kapitalist sömürüyü, emperyalizmi gerçekten sorun ediyorlar mı? Kapitalist yağma düzenine karşılık ne teklif ediyorlar? Bir şey teklif etmeleri mümkün müdür? Bizzat bu hareketlerin kendileri de kapitalizmin, emperyalizmin ürünü değil mi? Ya da bu ikisi birbirlerini karşılıklı olarak yeniden üretmiyor mu? Birinin varlığı diğerinin varlık nedeni değil mi? Anti-emperyalizm kavramının bu tarz kullanımı, kavramın gerçek anlamında tam

bir *söyleme* dönüşüyor, dolayısıyla kapitalist dünya sisteminin çevresinde yer alan ülkelerdeki sınıfsal ayrışmayı, oradaki kapitalist sömürüyü, kapitalist ilişkileri, devletin kapitalist çıkarların hizmetinde emekçi sınıfı ezen bir aygıt olduğu gerçeğini gözden uzaklaştırıyor... Bir şeyi ne olmadığıyla değil de ne olduğuyla anlamaya çalışırsanız, çevredeki sınıfları, sınıf ayrışmalarını ve sömürü ilişkilerini ve antagonik sınıfsal çelişkileri, oradaki işçi sınıfını, onun bileşenlerini, topraksız ve az topraklı geniş köylü kesimini, giderek yoksullaşıp, eriyen 'küçük esnaf' kitlesini, kapitalistleri, komprador burjuvaziyi, tüm kerametlerin emperyalist Batı'dan menkul olduğundan asla şüphe etmeyen diplomalı taifeyi, vb. tüm somutluğuyla kavramanız mümkün olabilir. Anti-emperyalizm söylemi söz konusu ülkelerin gerçeğine uzaktan bakmaya imkân vererek, açıkça telaffuz edilmese de -zımnî olarak- bir tür çıkarları emperyalizmle çelişen "proleter ulus" varsayımına ve yanılsamasına kaynaklık ediyor...

Türkiye'deki 'ulusalcılık' söylemini dillendirenler de başka yerlerde olduğu gibi, milliyetçi-popülist söylemlerin ve politik İslam'ın benzeri bir işleve koşulmuşlardır ve onların bu topraklardaki benzeridirler. Bir kere 'ulusalcılık' basbayağı milliyetçiliktir. Yapılan ve yapılmak istenen de ideolojik bir manipülasyon veya zihinsel bir akrobasidir. Bunların özgürlük, sosyal eşitlik, demokrasi gibi kaygıları yoktur. Bu konuda Kürt sorununa yaklaşımlarına bakmak yeter... Hiçbir zaman Türkiye'deki rejimi adıyla çağırmaya yanaşmazlar, devletin [rejimin] niteliğini tartışma konusu yapmazlar, kapitalizmi de ağızlarına almazlar ama bol bol anti-emperyalizmden söz ederler. Zira, anti-emperyalist olduğunu söylemenin reel bir karşılığı, bir 'maliyeti' yok... Bunlar "NATO'cu anti- emperyalistlerdir..." Özelleştirmelere karşı değiller. Bu konuda sadece iki rezervleri var: 1. Satılan devlet işletmeleri yabancılara gitmesin; 2. 'Stratejik öneme sahip', ülke güvenliği ve savunması için önemli olan işletmeler özelleştirilmesin... "Milli kapitalizm" diye bir şeyin mümkün olduğunu sanıp, kendi kapitalizmini ve kapitalistlerini dışarıya karşı savunmanın anti-emperyalistlikle bir ilgisi olabilir mi? Kapitalistlerin yerlisiyle yabancısı, "millisiyle gayri-millisi" arasında Çin Seddi mi var,

yoksa içeriyle dışarı *tek ve aynı şey* midir? Kaldı ki, devlet kapitalist bir devlet olarak kaldıkça, devletleştirmeler de özelleştirmeler de sadece kapitalist sınıfın çıkarlarına hizmet edebilir... Türkiye'deki 'ulusalcıların' asla anti-emperyalist olmaları mümkün değildir ama komprador kapitalist sistemi meşrulaştırmak ve mevcut durumu sürdürmek üzere ideolojik bir işlev gördükleri kesindir. Zaten "her söz her ağıza yakışmaz" denmemiş midir? O halde iki şey: 1. Yabancı düşmanlığı anti-emperyalizm değildir; 2. Emperyalizm içerdedir zira daha önce de ısrarla söylediğimiz gibi, *kapitalizm emperyalizmdir*...

Devletçilik: Bir "ilke" Nasıl Keşfedildi?

1930'lu yıllarda siyasi iktidarın yaptığı her şeyi 'ilke' saymak adetti. Yapılan her şeye, alınan her önleme, uygulanan her politikaya orijinallik atfetmek garip bir gelenek haline gelmişti. Bir şeyin 'ilke' ve "inkılâp" sayılması, bir hükümet kararına orijinallik atfedilmesi için, onun Mustafa Kemal'in yaşadığı dönemde olup-bitmesi yeterliydi. Kapitalizmi temellerinden sarsan Büyük Dünya Ekonomik Krizi [1929–1933] koşullarında olayların zoruyla devlet müdahaleciliğinin artması, devletin ekonomiye daha çok müdahale etmek zorunda kalması ve devlet müdahaleciliğinin bir biçimi olan devlet işletmeciliğinin genişlemesi, dönemin yöneticilerinin devletçilik diye "yeni" bir "ilke" daha keşfetmeleriyle sonuçlanmıştı... Krizin ekonomide ortaya çıkardığı 'kopukluğu' gidermek üzere yapılanlar, rejimin ilkelerinden biri sayılarak, önce CHF [Cumhuriyet Halk Fırkası] programına [1931], arkasından da anayasaya sokuldu [1937]. Bu kısa yazıda nasıl olup da 'liberalizm' şampiyonu iktidar partisi CHF'nin [aslında parti demek pek uygun değildir zira tek parti diktatörlüğü geçerliyken, devletten 'görece bağımsız' bir siyasi parti mümkün değildir. Devlet, hükümet, parti iç içe geçmiş olduğu için, bunlar arasındaki ayrım silikleşmiş durumdadır...] birden bire 'devletçilik ilkesini' keşfettiğinin, "zaruretin nasıl fazilet" sayıldığının öyküsünü anlatmayı deneyeceğim. Fakat, daha baştan 'devletçilik' diye bir ilke'nin ya da farklı bir sosyo-ekonomik sistemin mümkün olmadığını, devletçilik kavramının bir uydurma olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Zira, kapitalizm zaten devletle bir ve

bütündür. Devlet müdahalesi olmadan kapitalist sınıf da, onun egemenliği de mümkün değildir. O halde sorun devlet müdahalelerinin biçimi ve yoğunluğuyla ilgili olabilir. Her tarihsel konjonktürde kapitalist sınıfın veya daha kapsamlı bir kavramı kullanmak gerekirse, burjuvazinin çıkarlarıyla uyumlu bir devlet müdahalesi söz konusu oluyor. Müdahale esastır ama biçimi konjonktüre göre değişir. Bu yüzden liberalizmi devletçiliğin karşıtı saymanın, ya da devletçiliği sanki liberalizm ve sosyalizmden farklı, ayrı bir 'sistemmiş' gibi sunmanın, ideolojik bir manipülasyon olmanın ötesinde bir kıymet-i harbiyesi yoktur. Aksi halde kapitalist bir sosyal formasyonda devlet ve onun işlevi hakkında kafa karışıklığından kurtulmak mümkün olmaz. Zira, karşıtlık liberalizmle devletçilik arasında değil, kapitalizmle sosyalizm [komünizm] arasındadır. Nitekim 1908 Jön Türk darbesinden 2007'ye kadarki yüzyıllık dönemde, devlet müdahaleciliğinin farklı biçimleri ve yoğunlukları söz konusu olmuştur ama bu zaman zarfında 'devletçilik' diye farklı, orijinal bir uygulama asla söz konusu olmamıştır. Zaten devlet kapitalist bir devlet olarak kaldıkça olması da mümkün değildir. Eğer yukarıda söylediğimiz gibi, devlet-kapitalist sınıf [burjuvazi] birliği söz konusuysa... Devletçilik ilkesi tam bir uydurmadır ama 'devletçilik' diye farklı, özgün bir şeyin varlığına inanlar hep oldu. Bugün de var. Bir devlet partisi olan, bu niteliği itibariyle de tipik burjuva partilerine benzemeyen CHP'nin 'altı ok'undan biri hâlâ devletçiliktir. Aslında şeylerin ne olduğuna kendileri karar verdikleri için, hezeyanlarını ve kuruntularını dünyanın gerçekliği saymaları şaşırtıcı değildir...

1908 sonrası dönem bir kapitalist sınıf [burjuva sınıfı densin] yaratma dönemiydi. Ve bu süreçte Osmanlı sosyal formasyonunun emperyalist dünya sisteminin çevresinde yer almaktan kaynaklanan 'özgünlükleri' söz konusuydu. Kapitalist dünya sistemin merkezinde ilkel sermaye birikimi iki kaynağa dayanmıştı: İşçi sınıfının sömürüsü ve dış yağma ve talan [koloniyalizm ve emperyalizm]. Türkiye'de dış yağma ve talan yolu çoktan kapanmış olduğu gibi, bizzat Osmanlı sosyal formasyonunun kendisi de dış sömürüye maruzdu, dolayısıyla sadece içerinin sömürüsüyle ilkel sermaye birikimi sağlanabi-

lirdi. 1910'lu yıllardan itibaren ilkel sermaye birikiminin iki kaynağı söz konusuydu: Rum ve Ermeni mallarının yağma ve talanı ve içerde gerçekleşen sosyal artığa elkoyma. Aslında Rum ve Ermeni mallarını ele geçirme bir tür 'iç kolonizasyon' sayılabilirdi. İlerleyen dönemde sermaye birikiminin aldığı biçimi anlayabilmek için, Türkiye'de geçerli egemen sınıf ittifakı üzerinde kısaca durmak uygun olur. Osmanlı sisteminde egemen sınıf ittifakı Memluk sisteminin bir versiyonuydu. Sınıf ittifakı esas itibariyle 'savaşçı- ulema- tacir üçlü ittifakına dayanıyordu. Savaşçının başat durumda olduğu bu ittifak, imparatorluğun emperyalizmin baskısı altına girmesiyle sarsılsa da, özde bir değişikliğe uğramamıştı. [Türkiye'de memluk geleneğiyle ilgili iki örnek: 19 Eylül 1922 de 54 milletvekili, 37 tüccar ve bazı subay ve üst düzey bürokratlar tarafından kurulan Türkiye milli İthalat ve İhracat Şirketi ve hemen her alanda faaliyet gösteren ve şimdilerde en büyük özel sektör kuruluşlarından biri haline gelen OYAK'tır] Sadece bileşenlerden biri olan ulema zamanla 'modern' [kravatlı] ulemaya dönüşmüştü. 1923 sonrasında bu sınıf ittifakında iki değişim yaşanacaktı: 1. "Klasik" ulema kalıntıları tasfiye edilecek; 2. savaşçı [asker] ve modern ulema aleyhine, ticaret kesiminin ağırlığını artırdığı bir süreç yaşanacaktı. Fakat sınıf ittifakının niteliği ve bu ittifakta modern ulema haline gelen bürokrasi'nin ve ordunun [savaşçıların] özel konumlarından ötürü, burjuvalaşma veya ilkel sermaye birikimi özgün bir nitelik kazanmıştı. Bürokrasinin bir bölümü hızla zenginleşiyor, bu durum iktidar bloğunda zaman zaman gerilim ve çatışmalara neden oluyordu. Bürokrasi içinde hızla zenginleşen klikle, sömürü ve talandan yeterli pay alamayanlar arasındaki 'gerginlik' resmi ideoloji tarafından abartılarak, sömürü ve yağmadan yeteri kadar pay alamayan küskün kesimin "devrimci" olduğu sonucuna varılıyordu. Aslında başlarda egemen sınıfın başat unsuru olan bürokrasinin üst kesimleri hızlı bir tempoyla kapitalist sınıfa dahil oluyordu. 1923 sonrasında bizzat Mustafa Kemal'in o dönemin en büyük birkaç özel bankasından biri olan İş Bankası'nın sahibi olması, işlerin nasıl yürüdüğünün tipik bir göstergesidir. Devletin misyonu kapitalist sınıfı büyütüp güçlendirmekti ama süreç doğal olarak "güçlendirenlerin

bir bölüğünün de güçlenmesiyle" sonuçlanıyordu. Velhasıl bal tutanlar sadece parmaklarını yalamakla kalmıyorlardı...

Daha Laussanne barış görüşmeleri tamamlanmadan toplanan İzmir İktisat Kongresinde neyin nasıl yapılacağı belirlenmişti. Kongrede alınan kararların özeti şu idi: Tüm olanaklar seferber edilerek bir kapitalist sınıf yaratılacak ve bu süreçte devlet başat rol üstlenecekti. Yabancı sermayeyle ortaklık arayışları daha Mütareke [30 Kasım 1918] günlerinde başlamıştı. Fakat, hızla palazlanacak bu kapitalist sınıf ancak komprador bir kapitalist sınıf olabilirdi ve öyle de oldu. Malları ve servetleri yağmalanan Rum ve Ermeni komprador unsurların emperyalizmle kurdukları aracılık işlevi, bundan sonra Müslüman-Türk unsurlarca üstlenilecek, devlet bu amaçla harekete geçirilecekti. 1922 de kurulan ve İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlara damgasını vuran Milli Türk Ticaret Birliği'nin' bir bildirisinde: "Türk tüccarının ithalat ve ihracat ticaretinde hakimiyetini temin etmek ve milli iktisat vadesinde milli tüccara teveccüh eden vezaifin ifâsını teshil eylemek maksadıyla... teessüs eyleyen Milli Türk Ticaret Birliği", deniyordu. 1923'den 1931 yılına kadar kimsenin aklına devletçilikten söz etmek gelmemişti. İşlerin İzmir İktisat Kongresi'nde benimsenen rotada yürüyeceği beklentisi vardı. Fakat, kapitalist dünya sistemini temellerinden sarsan "1929 krizi" devlet müdahaleciliğinin yeni bir versiyonunu zorunlu hale getirmişti. Bir 'ihracat ekonomisi'[1a] niteliğine sahip Türkiye ekonomisinde krizin yarattığı deprem, ekonomik alanın da ötesine geçerek, bizzat egemen sınıf ittifakını da tehdit ediyordu. Başka türlü ifade etmek istersek, kriz dar anlamda 'ekonomik' olanın ötesinde sorunlar ortaya çıkarmış, dolayısıyla devlet müdahalesinin 'özgün bir biçimini' zorunlu hale getirmişti.

1923–1931 aralığında Müslüman/Türk komprador sermaye, devlet tekellerini [inhisarlar] ele geçirme, sermayesinin çoğu devlet tarafından sağlanan anonim şirketlerin içini boşaltma, yabancı şirketlere ortak olma veya onların paravanı olma, dev-

---

[1a] Bkz: Fikret Başkaya, **Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına – İki Bunalım Döneminde Türkiye Ekonomisi,** 2. Baskı, Ankara 2004, Özgür Üniversite Kitaplığı, ss. 17–26.

letten iş alma, karaborsa, spekülasyon, stokçuluk, vb. gibi, az zamanda yüksek kâr vaad eden alanlara yöneliyor, tam bir yağmacı zihniyetiyle hareket ediyordu. Fakat, dönemin "hür teşebbüsü" sadece tacir sınıfından oluşmuyordu. Bürokrasinin ve siyasetin üst-düzey unsurları da hızla 'yetkin' işadamlarına dönüşüyordu. Ve söz konusu 'milliyetçi', vatan kurtarıcı zevat bu işe daha 1923 öncesinde başlamıştı. Bunun ibret verici bir örneğini Korkut Boratav Türkiye'de Devletçilik adlı eserinde veriyor: "Daha 1920 yılı içersinde iken, yeni kurulmuş olan Büyük Millet Meclisi'nin ikinci başkanı ve adliye vekili olan Celalettin Arif'in siyasi nüfuzunu İtalyan sermayesi lehine kullandığını görüyoruz. Celalettin Arif, Ereğli kömür havzasında bir maden arama ve işletme imtiyazına sahiptir ve 1919 yılında İtalya'ya giderek Terni şirketine bu imtiyazı %10 hisse karşılığında devreder. 1920 yılında henüz savaş halinde bulunduğumuz İtalyanlara ait yirmi beş kişilik bir grup, maden imtiyazını işletmek üzere Ereğli'ye gelir ve o tarihlerde Meclis ikinci başkanı ve adliye vekili olan Celâlettin Arif, iktisat vekiline, İtalyanlara gereken kolaylığı göstermesi dileğiyle bir telgraf çeker..." Boratav şöyle devam ediyor: "Burada önemli olan husus, Milli Mücadele'nin henüz başında iken, Türkiye ile açıkça muhasım olan bir ülkeye ait şirketlerle pervasızca işbirliğine ve ortaklığa girişmiş bir şahsın en yüksek siyasi mevkilerden bazılarını işgal etmekte bulunmasıdır.[1]

Resmi tarih ve resmi ideoloji tarafından anti-emperyalist bir mücadele sayılıp yere göğe sığdırılmayan Milli Mücadele döneminde emperyalizmle ilişki kurmak için sabırsızlanan üst düzey siyaset erbabının marifetleri saymakla bitmez. Bunlardan en çok bilineni ünlü Chester imtiyazıdır. Bu imtiyazın imza tarihi 8 Nisan 1923 tür ve henüz Laussanne Antlaşması'nın imzalanmasına aylar vardır... Söz konusu imtiyaz anlaşmasına göre: "Chester grubu, Ankara'dan Kerkük'e ayrıca Samsun ve Doğu Beyazıt'a kadar uzanan 4400 km. Uzunluğunda demiryolu ve üç liman yapımını üstleniyor. Buna karşı-

---

[1] Y. S. Tezel, SBF Dergisi, c XXV, No.1'den. Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik,** İmge Kitabevi. 2. Baskı, Şubat 2006, ss, 52–53.

lık inşa edilecek demiryolu hatlarının çevresinde kırk kilometrelik şeritler içersindeki bütün maden ve petrol kaynaklarının işletilmesi imtiyazına doksan dokuz yıl için sahip oluyordu. Demiryolu ve limanların işletilme hakkı da aynı süre için Amerikalılara bırakılıyordu, imtiyazlı şirkete Türk özel sermayesinin de azamî %50 oranında ortak olması öngörülmüştü. Şirket oldukça sınırlı tutulan bir vergi yükümlülüğünü de üstleniyordu."[2] Amerikan ve İngiliz emperyalizminin çıkar çatışması sonucu Musul Vilayeti'nin Laussanne Antlaşmasıyla İngilizlerde kalması yüzünden bu imtiyaz anlaşması uygulanamamıştı ama burada önemli olan, söz konusu girişimin 'Milli Mücadeleyi' yürüten ekibin zihniyetinin tipik dışa vurumu olmasıdır...

1923–1931 döneminde geçerli yaklaşım, devlet tekellerinin imtiyazlı özel şirketlere devredilmesi, kurulan devlet işletmelerine özel şahısların ortak edilmesi velhasıl bugünkü gibi açıkça telaffuz edilmese de özelleştirme yönündeydi. Mustafa Kemal tarafından kurdurulan bir muvazaa muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın [SCF] lideri Fethi Bey [Okyar] bu uygulama için: "...devletçilik, devlet sermayesini hususi adamlar vasıtasıyla işletmek ve umumi hizmetleri hususi adamlara bırakmak suretiyle tecelli ediyor"[3] dediğinde dönemin hakim anlayışını özetliyordu. O halde nasıl oldu da devletçilik Cumhuriyet Halk Fırkasının programına girdi ve bir "ilke" sayılıp altı oktan biri oldu? Bu durum o zamana kadar geçerli, devlet eliyle özel kişileri zengin etme, kamuya ait zenginliği özel şahıslara yağmalatma yaklaşımında ciddi bir kırılma anlamına geliyor muydu? Başka türlü ifade edersek, kabaca 1932–1939 dönemindeki devlet müdahaleciliği [devletçilik] 1923–1931 dönemindekinden farklı bir şey miydi? Aslında yönetici elitin 1932 sonrasında devlet işletmeciliğinin genişlemesi yönündeki tercihi, dünya ekonomik krizinin ekonomide yarattığı depremin sosyal ve politik alanlara da sıçrama korkusunun, egemen sınıfların kendilerini tehdit altında hissetmelerinin sonucuydu. Kadro dergisinde yayınlanan bir makalede Başbakan İsmet

---

2 Boratav, age, s. 55.

3 TBMM Zabıt cerideleri, 2.10.1930. aktaran Boratav. Age,s. 75.

İnönü, durumu şöyle ifade ediyordu: "... sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için, herşeyden evvel devleti iktisatta yıpratacak âmillerden kurtarmak lazım geliyordu"[4] Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın [SCF] güdümlü bir muhalefet olmasına rağmen, süratle güdümlü olmaktan çıkma potansiyeline sahip olduğunun anlaşılması, yönetici eliti korkutmuştu. Nitekim devletçiliğin altı oktan biri olarak, parti programına girdiği CHP'nin üçüncü büyük kongresinde [Mayıs 1931] bu ilkeyle ilgili bir tartışma bile yapılmıyor. Aslında 'devletçiliğin' bir ilke olarak parti programına girmesi asla bir "paradigma değişikliği" anlamına gelmiyordu. Söylenen şu idi ve yeni bir şey de değildi: "Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha, memleketi memuriyete eriştirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde – bilhassa iktisadi alandadevleti fiilen alâkadar etmek mühim esaslarımızdandır."[5]

Aslında "milletin umumi menfaatleri..." gibi hamaset edebiyatı bir yana bırakılırsa, kriz koşullarında tıkanan, daha da ötede tehlikeye giren sömürü ve yağmanın önünü açmak için yoğun devlet işletmeciliği konjonktürel olarak olarak gündeme gelmişti. Dönemin devlet işletmeciliğini kapitalizmle sosyalizm arasında bir 'üçüncü sistem' olarak gösterme gayreti içindeki Kadro dergisi yazarlarından Vedat Nedim Tör'de ortada "devletçilik" diye bir ilke olmadığını itiraf ediyor: "...devletçilik tam olarak devlet siyasetimize mal edilmiş olsa idi, bugün bu münakaşaları yapmazdık. Cumhuriyetçilik yahut lâiklik prensipleri üzerinde herhangi bir münakaşaya cevaz verilebilir mi?"[6] diyor. Şevket Süreyya Aydemir de, "Devletçilik prensibini, muz mîsullü niyete göre tat değiştiren bir nesne gibi kullanmak isteyenler hep varolmuştur"[7] derken benzer bir noktaya değiniyor. Kadro'cuların yaklaşımı şöyleydi: "Madem ki, bir

---

4 *"Fırkamızın Devletçilik Vasfı"*, Kadro Cilt 2, sayı 22. S.12.

5 CHF Programı, İstanbul 1931, ss.11- 12.

6 Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, 3, cilt, ss. 459–460, Remzi Kitabevi, İstanbul 1966.

7 **Tek Adam**, age., s. 17.

inkılâp vardır o halde bu inkılâbın bir de izahı olmalıdır".[8] Herhalde olayların zoruyla gündeme gelen ve misyonu 'hür teşebbüsü' palazlandırmak olan devlet işletmeciliğine ilke dendiğinde, inkılâbın izahı da yapılmış oluyordu... Aslında 'zorunluluğu' açıklayan da bizzat sermayenin [ticaret sermeyesi] kifayetsizliği, cılızlığıydı. Eğer kriz koşullarında bazı Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi, oldukça gelişmiş bir ticaret burjuvazisi olsaydı, söz konusu ticaret sermayesi ithal ikâmesi yapacak sanayi yatırımlarına girişerek, ekonomide ortaya çıkan 'boşluğu' doldurabilirdi.[9] Söz konusu kesimin yetersizliği bu işi devletin üstlenmesini, bu amaçla da ithal ikâmesi yapacak bir yatırım programı uygulamasını gerektirmişti.

Teorik olarak geçerli olabilecek ikinci çözüm, yabancı sermaye girişinin artması ve bu sermayenin sanayi yatırımlarına yönelmesi olabilirdi. Fakat, kriz koşullarında önemli miktarda yabancı sermaye girişi olması mümkün değildi. Dünya ölçeğinde kâr oranlarının düştüğü, pazarın ciddi bir şekilde daraldığı, tüketimin dolayısıyla talebin aşırı düşüşler kaydettiği bir tarihsel konjonktürde, yabancı sermayenin 'ithal ikâmesi' yapacak düzeyde gelmesi mümkün değildi. Şüphesiz bir miktar yabancı sermaye girişi olmuştu ama bu hem yeterli değildi, hem de sanayi alanına yatırım yaparak sanayi çıkışlı ürün ithalatını ödünlemeye niyetli değildi. Oysa, ekonomide ortaya çıkan 'kopukluğu' aşmak, ekonominin işlerliğini sağlamak sanayi üretiminin artırılması gerekiyordu. Kriz koşullarında dış kredi [borçlanma] yolları da kapanmıştı. İşte böylesi koşullarda devletin ekonomiye daha çok müdahale etmesi, kolay kazanca alışmış, güçsüz özel sermayenin itibar etmediği sanayi ünitelerini kurmak bizzat devlete düşüyordu. Söz konusu olan bir 'tercih' olmaktan çok bir zorunluluktu. Bu da devlet işletmeciliğini dayatıyordu...

Bu bağlamda gündeme gelen I. Sanayi Plânında: " Bu programa hususi teşebbüs erbabı tarafından tesisine imkân görül-

---

[8] Kadro cilt I [Tıpkı basım], Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara 1978, s. 20.

[9] Bu konuda bkz: Fikret Başkaya, **Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına- Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi,** Özgür Üniversite Kitaplığı 2. Baskı 2004. Özellikle de ss. 29-124.

meyen sanayi şubeleri ithal edilerek, devlet veya Milli müesseselerin teşebbüsü olarak kurulmaları düşünülmüştür. Ancak bu ana-sanayi, hususi teşebbüs ve sermaye erbabına da çok geniş ve faideli "İndüstrie" imkânları bahşedecektir. Devlet teşebbüsü ile kurulacak ana demir sanayii, hususi müteşebbislerin yeniden tesis edecekleri makine, tel, çivi, döküm boru, civata, vida ve saire fabrikalarına ve sanayiye ucuz ve kolay tedarik edilir yarı mamül emtia verecektir. Yeni bez dokuma sanayimiz, mevcut milli fabrikalarımızın inkişaflarına bir pay bıraktığı gibi, pamuk, ip, halat, kadife, pelür, kordela, şerit, pasmenteri eşyası ve pamuk örme sanayiine de yeni faaliyet imkânları bahşedecektir."[10]

Dönemin etkin politik şahsiyetlerinden biri olan CHF genel sekreteri Recep Peker, devletçilik denilenden ne murad edildiğini şöyle ifade ediyordu: "Ticaret faaliyetlerini serbest tutmakla... beraber yapılması lâzım olan işlerden şahsi teşebbüslerin başaramayacaklarını veyahut şahsi teşebbüse bırakmakta zarar tasavvur ettiklerini devlete yaptırmak yolunu tercih ediyoruz... Lüzumu yerinde devlet müdahalesi olmadığı zaman diğer harici şartların hem kazanmak isteyenleri, hem de memleketin bütün hayatını tazyik edeceği [de söylenebilir]. Fırkamız devleti yapıcı... idare edici... tanzim edici bir... unsur kabul ediyor.... Fakat biz... vatana şevketli bir istikbal hazırlayabilmek için devletçilik yükünün mesuliyet[i] altına gidiyoruz."[11] Recep Peker, başka bir vesileyle de devletçilik anlayışıyla ilgili şunları söylüyordu: "Fırkamızın noktai nazarına göre devletçilik şudur: Tek vatandaşın yapamayacağı, tek vatandaşlardan mürekkep şahsiyeti hükmiyenin, hususi şirketlerin yapamayacağı işleri devlet yapmalıdır... Hakikaten sıkıntılarımızın mühim bir kısmı devletçilik vasfının daha henüz tam işleyecek tekâmülü bulmamış olmasıdır."[12]

Kapitalizmin krize girdiği dönemlerde yoğun devlet müdahaleciliği mutlaka gündeme gelir ama müdahalenin modalitesi

---

[10] Afet İnan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933.** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972,s. 12.

[11] Aktaran korkut Boratav, age, s. 168.

[12] Aktaran Boratav, age, ss 168–169.

her kriz döneminde farklıdır. Böylece sermaye birikiminin koşulları takviye edilir. 1929 Krizi sonrasında hem sistemin merkezini oluşturan emperyalist ülkelerde, hem de çevrede, müdahale yöntem ve araçları değişmekle birlikte, yoğun devlet müdahaleciliği istisna değil, kuraldı. Emperyalist dünya sisteminin çevresinde yer alan Türkiye'deki müdahale, daha sonra Kamu İktisadî Teşekkülleri [KİT] denilecek olan devlet işletmelerinin kurulması ve oldukça kapsamlı devlet işletmeciliği biçimini almıştı. İşte krizin etkisiyle ekonomide ortaya çıkan boşluğu doldurmak amacıyla yapılanlara devletçilik dendi ve dönemin ideolojik havasına uygun olarak, devletçilik adının arkasına ilke sıfatı getirilerek ilke sayısı artırıldı... O dönemde devletçilikten oldukça çok söz edilmesi bu yüzdendi. 1938'den sonra artık bu söyleme daha az itibar edilecekti, zira amaç hasıl olmuştu. Fakat, 1938 sonrasında artık devletçiliğin daha az telaffuz edilmesi, 1945 sonrasında da bir kavram olarak gündemden kesin olarak düşmesi, devlet müdahaleciliğinin sona erdiği anlamına gelmiyordu. Böyle bir anlayış, 1932–1937 aralığında yapılanları abartmak, sanki farklı ve orijinal bir şeymiş intibaı yaratmak, ona hak etmediği misyonlar yüklemek olur. 1945 sonrasının müdahaleciliği artık 'yeni sömürgeciliğe' uyum sağlayan bir müdahale olacaktı. O dönemden sonra uygulanacak ekonomik politikalar, dolaysıyla gündeme gelecek devlet müdahaleleri, dönemin hegemonik gücü olan ABD'nin çizdiği doğrultuda yol alacaktı. Türkiye'nin "Küçük Amerika" olma tercihi yaptığı koşullarda başka türlüsü mümkün müydü? Egemen sınıflar koalisyonu "yeni konjonktürü" değerlendirmekte gecikmemişti. Nitekim 1930'lu yılların koyu "devletçilik" yanlısı Recep Peker, 1946 Ağustosu'nda dönemin başbakanı olarak sunduğu hükümet programında: "İktisadi faaliyetlerimizde hususi teşebbüs ve sermayeden faydalanmak, hususi teşebbüslerle devlet teşebbüsleri arasında farklı bir muameleye meydan vermemek, onların emniyetle çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek, devlet teşebbüsleriyle hususî sermaye arasında işbirliği sağlamak, devlet işletmelerinin hususî teşebbüslerle başarılabilecek sahalara yayılmalarını

önlemek ve buna aykırı durumları gidermek kararındayız."[13] diyordu...

Kapitalist sınıfla devlet ilişkisi ve müdahaleciliğinin iki versiyonu olan, devletleştirme-özelleştirme diyalektiğini, 'inek metaforuyla' ifade edebiliriz. Devlet, emekçi sınıflardan topladığı vergilerle [aslında haraç demek daha uygundur] inekler edinip bakımını yapar, sütüyle sermaye sınıfını besler. Bu aşamada iktisat profesörleri yapılanın "iktisat bilimine" ne kadar da uygun olduğunu kanıtlamakla müşküldürler. Sermaye palazlanıp, rüştünü ispat etme aşamasına gelince artık ineklerin sütüyle yetinmez, onlara sahip olmak da ister. Elbette hepsine değil, en çok süt verenlerine... Diğerleri, "ekonomiye yük" sayılıp gözden çıkarılır... İşte "özelleştirme" denilen böyle bir şeydir. Bu aşamada da iktisat profesörleri özelleştirmelerin neden ve nasıl iktisat biliminin bir gereği olduğunu kanıtlamak için yoğun çaba harcarlar ve hak ettikleri hediyelere de kavuşurlar... Şu yere-göğe sığdırılamayan, saf bilimin timsali "ilm-i iktisat" işte böyle bir misyona koşulmuştur... Elbette bu nihai bir durum değildir. Eğer özel işletme ve dalların verimli hale gelmesi zorlaşırsa, o zaman da kapitalistlerin söz konusu işletmeleri ve dalları kamu statüsüne dönüştürmekte çıkarları vardır. Millileştirme [kamulaştırma] ilgili üretimin sürdürülmesini [bu arada istihdamın da] sağlar ve özel sektörü değişik artı-değer transferlerinden yararlandırır, ortalama kâr oranlarını yükseltir. Bundan başka eğer millileştirmeler [tazminat ödemeden yapılmak yerine] özel firmaların satın alınması biçiminde oluyorsa, kapitalistler daha verimli işletme ve dallara yeniden yatırabilecekleri bir para sermayeye kavuşurlar.

Bununla birlikte, özel kesimi destekler durumda bir kamu sektörünün genişlemesinin kapitalistler açısından maddi ve ideolojik sınırları vardır. Maddi açıdan, kamu sektörü özel sektör için bir yük oluşturmaz. Eğer bu işletmeleri yaşatmak için gerekli sübvansiyonlar, kapitalistlerin umdukları yararlardan büyükse, bu durumda söz konusu işletmelerin kapatılmasını tercih edeceklerdir. İdeolojik bakış açısından ise, durum

---

[13] Bilsay Kuruç, **İktisat Politikasının Resmi Belgeleri,** Ankara, 1963, s. 14'den aktaran K. Boratav, age., s.355.

şudur: kapitalistlerin [yararlı bile olsa] açıkça millileştirmekten yana bir tavır koymakta çıkarı olamaz. Zira, üretim araçlarının özel mülkiyetine bazı sınırlar getirmeyi önerirlerse, başkalarının tüm üretim araçlarının millileştirilmesini gündeme getirmesinden korkarlar."[13-a]

Mehmet Saffet, yukarıdaki metaforu doğrularcasına şöyle diyordu: "İnkılâp neslini reşit oluncaya kadar, kendi kendisini idare edecek seviyeye gelinceye kadar elinden tutacak Türk devletçiliği."[14] Ve ikinci emperyalistler arası savaşın sonuna gelindiğinde [1945] "inkılâp nesli" reşit olduğunu ilân edecektir... Elbette CHP yöneticileri de durumdan vazife çıkarmakta gecikmeyecekler, devletçiliği "tek parti devrinin icabı sayılarak anayasaya sokulmuş" bir umde olarak eleştirip, anayasadan çıkarmaya hazır olduklarını ilan edeceklerdi... Partinin 1947 kurultayında da "devletçilik" diye bir ilkenin söz konusu olmağını, asıl amacın özel sermayeyi palazlandırmak olduğunu itiraf edeceklerdi. Artık devir "Hür Teşebbüs" devriydi.

Kapitalist dünya sisteminin savaş sonrasında yeni bir genişleme dönemine girmesiyle birlikte, devlet müdahaleciliğinin modalitesi de değişecekti. 1950'de bir muvazaa partisi olarak "iktidara" gelen Demokrat Parti [DP], devlet işletmelerini [KİT'ler] özelleştireceğini ilân etmişti. Oysa, on yıllık 'iktidar' döneminde özelleştirme şurada dursun, kamu işletmelerinin sayısı ikiye katlanmıştı. Bu durum, Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerde işleri piyasaya bırakma tercihinin [ekonomik liberalizmin] anlamsız bir kuruntu olduğunu gösterir. Liberalizm bir retoriktir ama sermayenin çıkarı için devlet müdahalesi olmazsa olmaz bir kuraldır. Dolayısıyla süreklilik arzeder. Kapitalizmin yeniden "yapısal krize" girdiği ve liberalizmden çok söz edildiği [neoliberalizm çağı] dönemdeki [1980 sonrası] müdahalelerin misyonuyla, iki emperyalistler arası savaş arasındaki müdahalelerin misyonu arasında fark yoktur. Birincide daha çok devletleştirmeler, ikincide özelleştirmeler gündeme gelmiş

[13-a] Jacques Gouverneur, **Kapitalist Ekonominin Temelleri – Çağdaş Kapitalizmin Marksist Ekonomik Tahliline** Giriş, çeviri: Fikret Başkaya, İmge Kitabevi, ss. 142–143.

[14] Varlık sayı 4'ten aktaran V. Nedim, Kadro sayı 21, s. 15.

olsa da, her ikisinin de amacı, sermayenin tek yanlı çıkarlarını gerçekleştirmektir. Fakat, kapitalizmin genişleme dönemi olan 1945–1975 aralığında sınıfsal güç dengesinin [faşizmin yenilgisi, ulusal Kurtuluş Savaşları, Sovyet Sistemi] görece ezilen-sömürülen sınıflar ve halklar lehine dönmesiyle, sadece sermayenin tek yanlı çıkarına işleyen durumun ötesine geçilebilmişti. Güç dengesinin görece de olsa emekçi kitleler lehine dönmesi, toplumun ezilen kesimleri lehine bazı düzenlemeleri mümkün hale getirmişti. Bu durum, kapitalist bir toplumda, devletin egemen sınıf olan burjuvazinin bir baskı ve egemenlik aracı olduğu gerçeğini değiştirmemekle birlikte, devletin aynı zamanda bir "sınıf mücadelesi alanı" olduğunu, orada emekçi sınıflar lehine bazı sınırlı mevzilerin kazanılabileceğinin de bir göstergesidir.

Devletçilik 1932–1934 yıllarında yayınlanan Kadro dergisi yazarları tarafından konjonktürel bir iktisat politikası değil de, bir sistem olarak gösterilmeye çalışılmıştı. Kadrocular kapitalist sistemi ve devleti anlamaktan aciz oldukları için, kendi kuruntularını ve hezeyanlarını 'dünyanın gerçeği' sanıyorlardı. Bir kere Türkiye'nin anti- emperyalist bir devrim sonucu kurulduğunu sanıyorlardı. Üstelik bu devrimin dünyada eşi görülmemiş orijinal bir devrim olduğunu kanıtlama gayreti içindeydiler. Türkiye'de sınıfların, dolayısıyla sınıf çelişkilerinin mevcut olmadığını, devletçiliğin Türkiye ve benzer durumdaki ülkeler için 'özel bir sistem', kapitalizmden de sosyalizmden de farklı bir şey olduğunu ve misyonunun da zaten sınıf çelişkilerini önlemek olduğunu ileri sürüyorlardı. Derginin yazarlarından İsmail Hüsrev: "hakiki devletçilik cemiyetin bünyesinde bir istihaleyi ifade eden bir sistemin ifadesi olabilir"[15] diyordu. Aslında lafzen ifade etmeseler de Türkiye'de [ve benzer durumdaki ülkelerde] sınıfların, dolayısıyla sınıf çelişkilerinin henüz teşekkül etmediğini, Türkiye sosyal formasyonunun proleter bir ulus olduğunu ileri sürüyorlardı. Onlara göre "Türk sistemi ... bir sınıf hakimiyetine değil, millet hakimiyetine" dayanıyordu. İsmail Hüsrev bu duruma açıklık getirmek üzere şöyle diyordu: "Milli Kurtuluş hareket-

[15] Bkz: *Kadro*, sayı 19.

leri kapitalizmin emperyalist safhasının bir reaksiyonu olarak tarih sahnesine çıkmıştır... Milli Kurtuluş hareketi ise evvela cihan içinde milletleri milletlere esir etmeyen hür ve müsavi haklı milletler nizamını, saniyen dahile karşı tezatsız milli vahdeti yaratmak gayesindedir... Dahili ayrılıkları... tasfiye etmek ister. Bu itibarla... sınıflar arasında uzlaştırıcı değil, sınıf tezatlarını tasfiye edici bir hareketi temsil eder".[16] Kadrocular Kemalizm'e bir orijinallik kazandırma, onu 'orijinal bir sistem' olarak formüle etme çabası içine girmişlerdi. Bu bağlamda devletçiliği de ideolojik kurgularının temeline yerleştirme yanlısıydılar. Fakat dönemin iktidarı bu tür tartışmaları 'gereksiz' sayarak derginin kapatılmasını isteyince tartışmalar son buldu. Velhasıl kadroculaın çabası, sınıfların ve sınıf tezatlarının ortaya çıkmasını önlemeye yetmeyecekti!... Boratav bu konuda şöyle yazıyor: "Bu durumda Kadroculara, 1934 içinde 'devrim ideolojisini parti yapar; siz ihtisas adamları olarak devlet mekanizması içinde inkılâbın ve devletçiliğin hizmetine koşunuz!' anlamına gelen ciddi bir uyarı yapıldığı ve Kadro'nun yayın hayatına bu nedenle son verdiği anlaşılmaktadır. Kadro'nun yazı kadrosu ise, büyük çoğunluğuyla bu tavsiyeye uyarak çeşitli devlet hizmetlerinde "teknokratlar" olarak görev almışlardır."[17]

Kadroculaın 1930'lu yılların ilk yarısında devletçilikle ilgili olarak ileri sürdükleri görüşlerin 27 Mayıs 1960 askerî darbesinden sonra yayınlanmaya başlayan Yön dergisi tarafından yeniden gündeme getirilmesi, küçük burjuva ideolojisinin canlılığının bir ifadesi sayılabilir. Fakat, 12 Mart 1971 askeri darbesi, ama asıl Türkiye'yi neoliberalizm tirenine bindirmek üzere peydahlanan 12 Eylül askerî cuntası, küçük burjuva hezeyanlarına son noktayı kayacak, devletçiliğin ne anlama geldiğini dost da, düşman da anlayacaktı... İzleyen yıllarda da devletçilik sadece 1930'lar hasretiyle yanıp tutuşan çok dar bir 'radikal kemalist' grup dışında telaffuz edilmeyecek, sadece bir 'ok' olarak CHP'nin ambleminde kalacaktı...

---

[16] İsmail Hüsrev, agm.

[17] **Türkiye'de Devletçilik**, age.

Neden Resmi Tarih?

"Eğer nereden gelindiği
bilinmiyorsa, nereye
gidildiği de bilinmez"
Afrika atasözü

Resmi tarih, hâkim sınıfların bilinmesini istediği tarihtir. Tarihin, geçmişte yaşanmış olanın iktidar sahiplerinin ihtiyaçları doğrultusunda kurgulanmış versiyonudur. Bu amaçla toplumsal bellek [hafıza–ı enâm] yok edilmek, toplum hafıza kaybına uğratılmak istenir, fakat, resmi tarih oluşturmak bir başına amaç değildir. Asıl amaç 'resmi ideoloji' oluşturmaktır. Velhasıl, resmi ideoloji oluşturmak için resmi tarih oluşturmak, resmi tarih oluşturmak için de toplumun hafıza kaybına uğratılması, toplumsal belleğin [kolektif hafızanın] yok edilmesi, bozulması, tahrif edilmesi, *bugünün egemenlerinin ihtiyacına uygun bir bellek imâl edilmesiyle* mümkün oluyor.

Resmi tarih, yalan, tahrifat, yok saymaya [occultation], adıyla çağırılmamaya, sansür ve otosansüre dayanan bir tarih versiyonudur. Toplumsal bellek, egemen sınıfların ihtiyacına cevap verecek şekilde yeniden kurgulanır. Dolayısıyla genç nesillere öğretilen tarih 'gerçek tarih' değil ısmarlama üzerine üretilmiş bir tarih versiyonudur... Bu "uydurulmuş tarih" başta genç nesiller olmak üzere, kitleler tarafından 'içselleştirildiğinde' amaç gerçekleşmiş sayılır. Öyleyse bir toplumun hafızasını [belleğini] yok etmeye, değilse bozmaya, hafıza kaybı

[amnésie] yaratmaya, tarihi tahrif etmeye kim neden ihtiyaç duyuyor sorusu akla gelir. İktidar olmanın ve iktidarda kalmanın yolu gizlemekten, unutturmaktan, toplumu geçmişine yabancılaştırmaktan, toplumu *"tarihsizleştirmekten, kimliksizleştirmekten"* geçiyor. Zira, toplumsal hafıza toplumsal kimliğin en temel yapıcı unsurudur. Bu yüzden *"iktidar gizlemesini bilenindir"* denmiştir. Hafıza kaybına uğramış, kim olduğunu, ne olduğunu, nereden geldiğini bilmeyen, kendi geçmişine yabancılaşmış birine hükmetmek çok daha kolaydır. Bir birey için geçerli olan bu durum, toplum için de aynı şekilde geçerlidir. Hakim sınıflar binlerce yıllık tecrübelerinden biliyorlar ki *toplumun geçmişine hakim olmadan bugününe ve geleceğine hakim olmak mümkün değildir.* İşte, toplumun hafıza [bellek] kaybına uğratılma gereği böyle bir ihtiyaçtan doğuyor. Bu iş de düzen tarafından yere göğe sığdırılmayan anlı-şanlı tarihçiler, saray uleması ve/veya *akademik statünün gardiyanları* tarafından gerçekleştiriliyor. Sömürü düzeni tarihçisini ve tarih eğitimini boşuna önemsemiyor. Okullarda okutulan tarih her zaman 'kaybedenlerin' değil kazananların, kitlelerin değil komutanların, kralların, padişahların, imparatorların, ulu önderlerin yazdıkları, yazdırdıkları tarihtir. Öyle bir tarih ki orada tarihin asıl yapıcıları, gerçek özneleri olan geniş halk kitlelerinin esâmesi okunmaz... Savaşı kazanan, vatanı kurtaran, her zaman ulu hakandır, şanlı kraldır, padişahımız efendimizdir, ulu önderimizdir. Velhasıl tarihi yapan kitleler değil 'kahramanlardır'. Üzerinde yaşadığımız ülke bize 'ulu önderin' bir lütfudur... Bizi sadece düşmandan kurtarmakla kalmamış, bir de vatan bağışlamıştır, eğer ulu önderimiz olmasa vatanımız da olmazdı, biz de olmazdık... Orhun Kitabeleri'nde Bilge Kağan şunları söyler: *"Tanrı buyurduğu için, ben çalışıp kazandığım için Türk halkı da öylece kazanmış oldu şüphesiz. Ben erkek kardeşimle beraber bu kadar önderlik edip çalışmasa ve muvaffak olmasa idim, Türk halkı ölecek idi, yok olacak idi."*

Hakim sınıfların ihtiyacına göre yazılmış tarih, işe, geçmişi tahrif ederek, geçmişte yaşanmış olana dair tabular oluşturarak, bazı olayları öne çıkarıp önemini abartıp, bazılarını yok sayarak, değilse önemsizleştirerek, karartarak, silikleştirerek, kişiyi yüceltip, kişiye tapınmaya dayalı bir kişi kültü yaratarak, ama

hepsinden önemlisi geçmişin bilinmesi istenmeyen kısımlarını unutturup, hafıza kaybı [amnésie] yaratmakla mümkün oluyor. Kimi zaman yok saymaya yok etme eşlik eder, kitapların yakılması, kütüphanelerin ateşe verilmesi, o toplumun geçmişini çağrıştıran araçların tahrip edilmesi, tarihi eserlerin yok edilmesi gibi. Kimi zaman da yaşanmış bir olay efsaneleştirilir, yaşanmış bir başka olay yok sayılır veya gerçekleştirilmiş olan ne varsa bir tek şahsiyete [lidere] mâl edilir. Kişiyi yüceltmekten, kişi kültü yaratmaktan amaç, sadece tarihi tahrif etmek, kafaları bulandırmak değildir, böylece tarihin gerçek öznesi olan kitlelerin rolü yok sayılır. Öyle bir anlayış yerleştirilir ki sanki tarih büyük adamların elinde oyuncaktır. Böyle yazılmış bir tarih de kaçınılmaz olarak elitist, erkek merkezli ve militaristtir. Dolayısıyla, bize miras kalan tarih 'gerçek tarih' değil, aracın direksiyonundakilerin 'uygun ve gerekli gördüğü' *ısmarlama üzerine üretilmiş tarihtir.*

Geleceği kurmak için 'tarihten ders çıkarmak', bu amaçla da tarihi öğrenmek gerektiği söylenir. Oysa asıl amaç tam da bunun tersini yapmakla ilgilidir. *Egemen sınıflar toplumun geleceğini karartmak için geçmişini karatmak durumundadırlar.* Tarih eğitiminin amacı insanların -özelikle de genç nesillerin- geçmişleriyle, tarihleriyle, atalarıyla gurur duymasını sağlamaktır. Geçmişle gurur duymak için de geçmiş şanlı olmalıdır. İşte devlet tarihçisi bu aşamada devreye girer ve şanlı bir geçmiş imalatına girişir. Fakat tarihçinin misyonunu gerçekleştirebilmesi için önce tarihin bir *uzmanlık alanı,* tarihçinin de 'toplumsal hafıza uzmanı', biliminden sual olunmaz otorite sayılması gerekir. Aslında bu, bir tür *seçme, ayıklama, yok sayma, velhasıl temizlik operasyonudur.* Tarihçi utanılacak ne varsa yok sayar, üstünden atlar, 'geçmişin kirlerini temizler', boş kareleri doldurur... Şanlı bir geçmiş kurgusuyla amaçlanan sadece gurur duyulacak bir geçmiş yaratmak değildir. Şanlı geçmiş bugün yaşanan kötülükleri unutturma işlevi de görür. Fakat bellek kaybı yaratmaktan amaç bununla da sınırlı değildir. Böylece iktidar sahipleri (büyük gaspçılar ve şürekâsı), sadece ayrıcalıklı konumlarını güvence altına almış olmazlar, *işledikleri insanlık suçlarının, katliamların, kıyıcılığın ve zulmün hesabının sorulmasını da engellemeyi amaçlarlar.* Hafıza

kaybı yaratma amacı gerçekleştiğinde egemen sınıflar *masumiyetlerini de kanıtlamış olurlar...* Dolayısıyla resmi tarih *zalimlerin zulmünün cezasız kalmasını sağlar,* bir tür *berat ettiricidir,* Ermeni sorununa dair bağnaz 'resmi refleks' İttihatçılar'ın işlediği insanlık suçunun hatırlanmasını engellemek içindir. Eğer bu vesileyle yalanlardan biri deşifre edilir, açığa çıkarsa, başka yalanların da çorap söküğü gibi ortalığa dökülme riski vardır ki böyle bir şey büyük gaspçıların ve ideolojik uşaklarının korkulu rüyasıdır.

Siyasetçiler, devlet adamları ve sözcüleri sık sık "Tarih tarihçilere bırakılmalıdır." derler. Aslında bununla *"tarih benim tarihçilerimden başkasına bırakılamaz."* demek isterler... Bu yüzden toplumsal bellek alanı, toplum hafızası densin, önemli bir ideolojik mücadele alanı, dolayısıyla *sınıf mücadelesini angaje eden bir şeydir.* Resmi tarih [ve ona dayanan resmi ideoloji] yalana, tahrifata yok saymaya, adıyla çağırmamaya ["sözde Ermeni soykırımı" gibi], tabulaştırmaya, kişi kültüne [Mustafa Kemal'in putlaştırılması] vb. dayandığı için, mantıkî, etik, bilimsel iç tutarlılıktan yoksun, inandırıcılığı şüpheli, son derece kırılgan bir tarih versiyonudur. Son dönemde efsane üreticilerinin yeniden arzı-endam etmesi ["Şu Çılgın Türkler" ve benzeri zorlamalar] tam da söylediğim durumla ilgilidir... Bu yüzden resmi tarihin sadece tarihçiler, *akademik statünün gardiyanları* tarafından savunulması mümkün değildir. Resmi tarih, yasalar, mahkemeler tarafından da korunmaya muhtaçtır. Herhangi biri 'resmi tarihi' teşhir edip, 'gerçek tarihe' ulaşmaya kalkar, "mayınlı alana girer", rejimin tabularına dokunursa, karşısında sadece devlet tarihçisini, 'zihin gardiyanlarını' bulmaz, polisi, savcıyı, yargıcı, nihayet hapishaneyi de bulur... Durum böyleyken, devlet tarihçisinin rejim tarafından ödüllendirilmesi, *tarafsız bilimin* timsali sayılması, burjuva düzeninin bir ironisidir... Elbette bu, resmi tarihe karşı çıkıp "başka", "farklı" bir tarih versiyonu oluşturmayı amaçlayanın yazdığı tarihin mutlaka *gerçek tarih* olduğu anlamına gelmez. Asla böylesi bir kesinlik söz konusu değildir. Devlet tarihçisi [resmî tarihçi] değil, öyleyse söylediği muteberdir diye bir kural yoktur ve olmamalıdır. Bu resmi tarihe karşı çıkan, resmi tarihi teşhir etme niyeti taşıyan tarihçinin, sadece yöntem üstünlüğü-

ne sahip olduğu anlamına gelir. Yalanın karşısında durmak, geçmişe ezilen, sömürülen sınıflar, gerçeğe ihtiyacı olan 'asıl tarih yapıcılar' tarafından bakmak, asıl misyonu yalan üretmek olan 'devlet tarihçisine' göre 'gerçeği yakalamak' bakımından daha avantajlı durumda olmaktır. Dolayısıyla, resmi tarihe karşı çıkanın bilimsel yetkinliğe sahip olması, bilimsel öğelerin diyalektik bütünlüğünü yakalaması, kendinden beklenen yüksekliğe çıkabilmesi gerekir.

Genel bir çerçevede geçerli olan durum, Türkiye söz konusu olduğunda daha da belirgindir. Böylesine köşeli, bağnaz bir resmi tarih versiyonu oluşturup, genç nesillerin zihnini yalanla doldurmanın nedeni, iktidar sahiplerinin *meşruiyet* sorunuyla ilgilidir. Egemen sınıfın egemenliği, sadece zora, çıplak şiddete dayanarak sürdürülemez. Kaba kuvvet, çıplak şiddet, iktidar olmayı sağlasa da iktidarın kalıcı olabilmesi için ideolojik egemenlik [gönüllü kabullenme] gereklidir. Fakat, insanların [toplumun] bilincine nüfûz edebilme yeteneğine sahip bir egemen ideoloji, sadece lafla, nutukla, kahramanlık ayinleriyle, bıktırıcı törenlerle, marşlarla, şanlı geçmiş masallarıyla, düşmanı denize dökme edebiyatıyla, vb. mümkün olmaz. *Kitlelerin bilincine nüfuz edecek, yanılsama yaratacak ideoloji bile bir maddi arka plânı varsayar.* Velhasıl kitlelerin 'yeni düzenin' durumlarını iyileştireceğine inanmaları, ikna olmaları gerekir. İkna olmaları için de maddi dünyada asgari düzeyde de olsa bir şeylerin değişmesi, gerçekleşmesi gerekir.

İşte bir darbeyle Cumhuriyet'i kuran İttihatçı kliğin maddi dünyada kitlelere teklif edeceği fazla bir şeyin olmaması, onların egemen ideoloji üretme yeteneklerini zaafa uğratıyordu. Gönüllü kabullenme anlamında bir egemen ideoloji oluşturmanın mümkün olmadığı koşullarda, bağnaz bir resmi ideoloji oluşturmaya mecburdular. Resmi ideoloji de ancak resmi tarihe dayandırılabilirdi ve öyle oldu. Mustafa Kemal kliğinin bir darbeyle kurduğu Cumhuriyet, emekçi halk çoğunluğunun yaşam koşullarını iyileştirici bir şeyler teklif etme yeteneğine sahip değildi. Bir kere Cumhuriyet [zaten gücü ve etkinliği kalmamış Halife Sultan'ın sahneden çekilmesi dışında] hiçbir köklü yenilik içermiyordu. Sadece gaspçıların sömürü, yağma ve talanı güvence altına alınmıştı. Gaspçıların durumu da

emekçi çoğunluk aleyhine güvence altına alınabildiğine göre, Kemalist kliğin önderliğindeki bürokrat, toprak ağası, komprador burjuvazi ittifakı, kitlelerin bilincine nüfuz edecek bir egemen ideoloji oluşturamazdı. İşte maddi plandaki bu zaaf, ideoloji dünyasına daha çok yaslanarak telafi edilmeye çalışılınca, ortaya garip bir resmi tarih ve resmi ideoloji versiyonu çıktı. Eğer 1923'ten sonra toprak ağalarına ve hazineye ait topraklar yoksul ve topraksız köylülere dağıtılsaydı, küçük çiftçilere kredi ve tarımsal girdi kolaylıkları sağlanabilseydi, işçilerin yaşam koşullarını iyileştirici bazı düzenlemeler yapılsaydı, devlet-toplum yabancılaşmasını hafifletici kimi yöntem ve araçlar devreye sokulabilseydi, sınırlı da olsa halk iradesinin tecellisinin yolu açılabilseydi, vb. yukarıda söylediğim 'maddi geri plân' kısmen de olsa gerçekleşmiş olabilirdi - Hâkim sınıf ittifakının yapısı ve konumu böyle bir açılıma engeldi. Tam tersi gündeme geldi, toprak ağalarının toprakları 1923 sonrasında daha da genişledi... Devlet-toplum yabancılaşması derinleşti, her türlü demokratik açılımın önü kesildi... Bağnaz diktatörlüğün ideolojik alanı önemsemesi, tarihi tahrif etmek ve yeni bir tarih versiyonu oluşturmak için *Türk tarih tezi, Türk dil tezi* gibi gülünç çabalar ve zorlamalar içine girmesi, yeni olduğunu söyleyen iktidarın kitlelere teklif edecek *yeni bir şeyi* olmamasıyla ilgiliydi. Kendisi *eski* olan *yeni bir şey* teklif edebilir miydi? Bu yüzden Türkiye'deki rejim her zaman ideolojik alanı önemsemiştir.

Okullarda okutulan tarih *gerçeğin tarihi* olmaktan çok ideolojik bir kurgudur. Genel bir çerçevede de CHF [Cumhuriyet Halk Fırkası] kongresinde Mustafa Kemal'in sunduğu Büyük Nutuk'a dayanıyor. Bir ülkenin tarihi sadece bir siyasi şahsiyetin hikâye ettiğine dayandırılabilir mi? Mustafa Kemal'in yapılan her şeyi kendisine mal etmesi ve olayları öyle hikâye etmesi işin doğası gereğidir. Bir kere Nutuk'ta anlatılanlarla gerçekte yaşanlar arasında bariz uyumsuzluk var. İkincisi, yakın tarih yazılırken ekseri birinci emperyalistler arası savaş yok sayılıyor. Aslında emperyalist savaş atlanarak, geçiştirilerek yazılan tarihin bir kıymet-i harbiyesi olması mümkün değildir. Aynı şekilde 1908 de geçiştiriliyor. Oysa, asıl kırılma noktası resmi tarihin ısrarla ileri sürdüğü gibi 1923 değil, 1908'dir. Daha

önce başka yerde yazdığım gibi [Yediyüz-Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi] 1923 sonrasında kurulan rejim 'İkinci İttihat'çı rejiminden başka bir şey değildi. Üçüncüsü de, kişi kültü yaratmayı, kişiye tapınmayı marifet sayan bir tarih anlayışı, modernite sonrası dönemin toplumuna yakışmaz... Fakat Türkiye'nin tarihinde ve o tarihin hiçbir döneminde bir *modernite devriminin* ve *aydınlanmanın* yaşanmamış olması, hâlâ kişi kültünü sürdürmeyi mümkün kılıyor. Gerçek durum böyledir ama Cumhuriyet *modernitenin* ve *aydınlanmanın* timsâli sayılıyor... Bu durum Türkiye'deki bilimsel-entelektüel azgelişmişliğin rahatsız edici bir göstergesidir ve bilimsel-entelektüel azgelişmişlikle resmi tarih ve resmi ideoloji birbirlerini karşılıklı olarak yeniden üretiyor.

İradi olarak geçmişi yok saymak mümkündür ama *geçmişi yok etmek mümkün değildir*. Resmi tarihin yok saydığı, yok etmek için onca çaba harcadığı *gerçeklerin aradan* onca zaman geçmesine rağmen, öcünü alırcasına ve inatla gündemdeki yerini alması bu yüzdendir. Geçmiş bugünkü zamanda bizde varolmaya, bizimle yaşamaya devam ediyor. Tarih *sağır* ve *dilsiz* değildir, duyup söylemeye devam ediyor ve edecek ama bu kendiliğinden olacak bir şey değildir. Eğer tarihimize sahip çıkarsak, yalancıları, tahrifatçıları, efsane ve tabu imalatçılarını teşhir edebilirsek, *tarih bizi özgürleştirecektir*. Bu yüzden ünlü İngiliz tarihçisi Martin Bernal'in dediği gibi: "*Tarih tarihçilere, akademik statünün gardiyanlarına, bırakılmayacak kadar önemlidir.*"

"Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı": Kimin Egemenliği, Kimin Bayramı?

TBMM'nin açılışının yıl dönümü her 23 Nisan'da "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" olarak tüm yurtta, KKTC'de dış temsilciliklerimizde 'coşkuyla' kutlanıyor. Yurt dışından da çocuklar davet ediliyor. Bu yüzden, 23 Nisan sadece bizim çocuklarımızın değil, "tüm dünya çocuklarının da bayramı sayılır!..." Böylece Türkiye 'bayram enternasyonalizmi' konusunda dünyaya örnek oluyor. Bazı aileler kendilerine benzeyen yabancı ailelerin çocuklarını evlerinde ağırlıyor. Bunun dünya barışı için ne kadar önemli olduğunu söylemeye gerek yok. Türkiye bu soylu davranışıyla sadece dünya barışına katkıda bulunmakla kalmıyor, bir de dünyaya örnek oluyor... Eğer başka ülkeler de 23 Nisanı 'ulusal egemenlik ve çocuk bayramı' ilan ederlerse, savaşlar ve çatışmalar insanlığın kötü bir anısı olarak geride kalacaktır... Kendi çocuklarının bir kısmını 'sokak çocuğu' sayıp düşman ilan etse, ya da ilkokula gidenler arasından 'terörist' olanları ayıklayıp vahşice katletse de, siz bunları dikkate almayın. Bizimkiler böyle şeyleri boşuna yapmazlar. Mutlaka bir bildikleri vardır. Belki sokak çocuklarının 'ulusal egemenliğe' zarar verdiğini düşünüyorlardır... Kim bilir... 'Sokak çocuklarını' bilmem ama 12 yaşında körpe bedeni kurşunlarla delik deşik edilen Uğur Kaymaz'ın suçunu biliyorum. Uğur, küçük yaşına rağmen 'devletin bölünmez bütünlüğü' için "büyük bir tehlikeydi", "teröristti" dolayısıyla da ulusal egemenliği tehlikeye atmıştı...

Kendi çocuklarını düşman ilan eden, ilkokul çağındakileri bile terörist sayıp katleden bir devletin yılın bir gününü 'çocuk bayramı' olarak kutlaması ikiyüzlülüktür diyenler olabilir, Bu tür şeyler söyleyenler devletimizi yıkmak isteyen bölücülerdir, yıkıcılardır, demokrasi düşmanlarıdır. Bunlar ulusal egemenliğimize kasteden 'iç düşmanlardır' ve dış düşmanlarımızdan daha da tehlikelidirler... Bunlar TİT'in (Türk İntikam Tugayı) ilgi alanına giren unsurlardır... Geçenlerde bizim komşu Mahmut efendinin kafasına bir soru takılmış, neden bazı çocuklar "sokak çocuğu" da diğerleri değil? "Sokak çocuğu" diye ayrı bir tür mü var? Çocuklar, "sokak çocuğu" olanlar ve olmayanlar diye ikiye mi ayrılıyor? Velhasıl Mahmut efendinin kafası karışık... Bak Mahmut Efendi dedim bu "sokak çocuğu" meselesi, kapitalizmle, sömürüyle, emperyalizmle, sömürgecilikle, küreselleşmeyle, özelleştirmeyle, neoliberalizmle, 'yapısal uyum programlarıyla' İMF ile, Dünya Bankası ile, Dünya Ticaret Örgütüyle, Davosla, G 7'lerle, NATO'culukla, Türkiye'deki emperyalizm uydusu komprador rejimle, hortumculukla, mafyacılıkla, "asıl devlet partisiyle", uzun lafın kısası Türkiye'deki rejimin niteliğiyle yani Atatürkçülükle ilgili bir meseledir... Mahmut efendinin yüzü buruştu: "Eğer, dedi bu işin gerisinde bu kadar çok şey varsa vay halimize..." O zaman kestirme bir izah olarak, bu dedim netice itibariyle sınıfsal bir meseledir... Nasıl yani dedi. Birileri kamuya (topluma) ait zenginliğe el koyunca, yağmalayınca, hortumlayınca, diğerleri de aç, işsiz, eğitimsiz velhasıl, korumasız, çaresiz, çıplak duruma düşüyor... Çocukların sokağa düşmesi yağmurun toprağa düşmesi gibi doğal bir şey değil... Zira kapitalizm demek, birilerinin (azınlığın) zenginleşmesi için başkalarının (çoğunluğun) yoksullaşması demektir. Sokaktakilere bak anlarsın... Sokağa atılmış binlerce çocuk arasında bir tane TÜSİAD'cı, MÜSİAD'cı çocuğu var mıdır? Öyle bağnaz, öylesine halk düşmanı, öylesine pervasız bir rejim ki, sadece çocukları sokağa atmakla kalmıyor, bir de onları düşman ilan ediyor... Ülke zenginliği küçük bir azınlık tarafından bu tempoyla ve hoyratça yağmalanmaya devam edildikçe (kalkınma yol aldıkça), sokak çocuklarının sayısı da artmaya devam edecek, rejimin

'iç düşmanları' da... Tabii bayramlar, kutlamalar, hamaset edebiyatı da...

Dağa taşa 'egemenlik kayıtsız şartsız milletindir' yazmakla, egemenlik ulusundur demekle, ulus egemen olmuyor. Türkiye'de halk, egemenliğin yakınına hiç uğramadı, uğratılmadı. Osmanlı döneminde halka reaya (sürü) denirdi, Cumhuriyetten sonra vatandaş (yurttaş) dediler. Öyle bir yurttaş ki, yurdun sorunlarına dair bir şey söylemeye kalktığında ya öldürülür, ya işsiz ve aç bırakılır, işkence edilir, ya da hapse atılır. Yurttaş mı olmak istiyorsun? Al sana denir. Soru sormak, hak talebinde bulunmak, hak aramak "memleketin sahipleri" tarafından kesinlikle yasaklanmıştır. Herhalde bu 'çağdaşlığın' bir gereğidir, kim bilir... Oysa yurttaş yaşadığı toplumun sorunlarıyla ilgilenen anlamındadır. Peki o kadar insan konuşmuyor mu? Elbette konuşuyor ama işin esasına dokunmamak şartıyla. Kokuşmuş rejimin soygunundan kırıntı alan taife 'asıl sorunlara dokunmadığı sürece' kırıntı almaya devam ediyor, rejim tarafından da ödüllendiriliyor. Hiç biri paradigmayı sorgulamaya yanaşmaz, mayınlı bölgeden özenle uzak durur. Lâkin bir başına rejimin 'kutsallarına', 'tabularına', 'dokunulmazlarına' dokunmamak rütbe, unvan, para ve üne giden yolu aralamaz. Bir de tabu üreticiliği ve bekçiliği yapmak gerekir... Zaten kemikçilerin öyle insanî, etik kaygılarla bir ilgileri, o tarakta bezi olmadığı için, sorgulamayı değil, tabu üretmeyi, yalan üretmeyi, yalanı büyütmeyi yeğliyorlar.

İnsanlar, siyasi partiler var, seçimler yapılıyor, seçimle hükümetler değişiyor diye, bunun "demokrasi" olduğunu sanıyor. Kuru fasulyenin ne olduğunu bilmeyene mercimeği kuru fasulye diye yedirebilirsiniz. Esasen Türkiye'deki rejim, yarı-otokratik- yarı-militer bir rejimdir. Son seksen yılın ne kadarı sıkıyönetim altında geçti? Bu, askerî rejim demektir. Geri kalanında da ordu bazen doğrudan bazen de kulisten yönetti ve halen de yönetiyor. Dolayısıyla, bir vesayet rejimidir söz konusu olan. En büyük korkuları özgürlük ve demokrasidir. Demokrasi, sivil haklar ve özgürlükten korktukları kadar hiçbir şeyden korkmazlar... Siyasi partiler rejime 'temsilî demokrasi' süsü verip, kitleleri ve 'mektepli taifeyi' aldatmaya yarayan "asıl devlet partisinin" taşeronlarıdır... Partiden çok şirkete

benzerler. Partiler, parti yönetimini ve çevresini zenginleştirme aracıdır. Bunlar, ya bütçeyi yağmalayarak ya da kamuya ait zenginliği (hazine arazileri, vb.) hortumlayarak varlıklarını sürdürüyorlar. İşte 'demokrasinin vazgeçilmezleri' denilenler bunlardır... Zaten temsilî demokrasi, gerçek demokrasinin önünü kesmek için kurgulanmıştır ve bir seçim ve temsil mistifikasyonundan ibarettir. Dünyanın 'en demokratik' denilen ülkesinde bile insanların kaderi parlamentolarda belirlenmez. Devasa şirketlerin yönetim bürolarında, finans kurumlarının merkezlerinde, Davos gibi kayak merkezlerinde, velhasıl parlamentoların dışında belirlenir... İnsanlar oy kullanarak demokratik haklarından vazgeçtiklerini beyan etmiş oluyorlar... Mülkiyet sorununu tartışma konusu yapmayan bir demokrasi asla mümkün değildir?

Ulusal egemenlik ve çocuk bayramı bir defa daha kutlanacak. 23 Nisan akşamı televizyonlar ertesi gün de gazeteler "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayrımı tüm yurtta, KKTC'de dış temsilciliklerimizde coşkuyla kutlandı" diyecekler. Siz söylenene bakmayın. Böyle bir rejim söz konusuyken, bu tür bayramlara halkın bırakın coşkuyla katılmasını, kerhen bile katılması mümkün değildir. 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim kutlamalarına halkın çok küçük bir kısmı, öğrenci çocuklarının hatırı için katılır. Bunlar son tahlilde devlet bayramlarıdır. Zira, ne Meclisin açılmasında ne de Cumhuriyetin kurulmasında halkın (ulusun densin) bir dahli olmamıştır... Kendileri söylerler, kendileri çalarlar, kendileri oynarlar... Bu sefer kutlayıcılara bir çift sözüm var: Hunharca katlettiğiniz Uğur Kaymaz'ın dul annesinin gözü üzerinizde ve üzerinizde olmaya devam edecek... Tabii Uğur'un ve babası Mehmet Kaymaz'ın hayaleti de...

Terörle Mücadele mi? Halkla Savaş mı?

Ezilen halkların, sömürülen sınıfların, dünyanın zenginliğinin asıl üreticisi olanların "kurtuluşu, onların kendi ellerindedir." Bu genel tespit elbette doğrudur ama yeterli değildir. Eliniz olacak ama tutan bir el de olmak koşuluyla... Ezilen/sömürülen sınıfların ve halkların elinin tutmasının koşulu da kendi dilini, kendi söylemini, kendi kavramlar dünyasını oluşturmasına bağlı. Eğer kendilerini egemen sınıfların, sömürgecilerin, emperyalistlerin tuttuğu aynada görmeye devam ederlerse, elleri tutmuyor, gözleri görmüyor demektir. Öyleyse sorun, ideolojik planda özgürleşmeyle, ideolojik kölelikten kurtulmakla, kendi gerçekliğine kendi gözüyle bakabilmekle, şeylerin neden ve nasılını kavrayacak bir yüksekliğe çıkabilmekle ilgilidir. Sınıflara bölünmüş, uzlaşmaz çelişkilerin geçerli olduğu bir dünya'da ve toplumda herkes için aynı anlama gelen bir kavram elbette mümkün değildir. O zaman kim konuşuyorsa ya egemenin diliyle konuşuyordur, ya da kendi diliyle konuşuyordur. Ezilen halklar/sömürülen kitleler kendi dilleriyle konuşmaya başladıkları anda artık rejim için tehlikelidirler... O aşamadan sonra 'duruma göre' kendi diliyle konuşana yakıştırılan sıfatlar zengin bir çeşitlilik arz eder: eşkıya, haydut, zındık, çapulcu, bölücü, vatan haini, 'dış güçlerin ajanı/maşası', devlet düşmanı, şimdilerde terörist...

Bu dünyada her zaman, her yerde ve her koşulda herkes için aynı anlama gelen bir terör tanımı mümkün müdür? Fransızlar 1830 yılında Cezayir'i işgal edip sömürgeleştirdiler. O günden sonra Cezayir halkı sömürgeci zulmüne sürekli baş

kaldırdı ve bu durum Cezayir'in sömürgeciliğin doğrudan versiyonundan kurtulduğu 1962 yılına kadar devam etti. Baş kaldırı eylemi Fransızlar tarafından terörist eylem sayılıp her seferinde kanla bastırıldı. Sistematik işkence ve katliamlar tam 132 yıl boyunca aralıksız devam etti. Bu zaman zarfında Fransızlar terörle, teröristlerle savaş adı altında halkla savaştılar... Başka türlü olabilir miydi? Siyonist İsrail 1948'den beri topraklarını işgal edip/sömürgeleştirdiği Filistin halkına karşı bir etnik temizlik savaşı yürütüyor. Akıl almaz bir devlet terörü uyguluyor. İsrail terörist devlet sayılıyor mu? Egemen medyaya, siyaset dünyasına, akademiye, aydın denilen diplomalılara bakın anlarsınız. Onlar kimin terörist olduğunu biliyorlar: İsrail tanklarına taş atan İntifada çocukları, intihar eylemcileri, Hamas... Bırakın İsrail'i terörist devlet olarak tanımlamayı, bu yönde bir îmaya bile rastlayamazsınız. İsrail'in yaptıkları özsavunma, meşru müdafaa sayılıyor. Söylem ve tanım sadece insanlık suçu işleyenin ayıbını örtmekle de kalmıyor, karşı tarafı iflah olmaz bir baş belası olarak sunmayı da başarıyor. Türkiye'de Kürtler ne zaman hakları, özgürlükleri, haysiyetleri için sahneye çıksalar ya eşkıyadırlar ya da terörist... Özgürlüğü gasbedilen onu kazanmak üzere ortaya çıktığında, bu teröristlik sayılıyor da, hakları gasbedenin o durumu sürdürmek için uyguladığı, baskı, şiddet, zulüm, katliam, işkence neden terör eylemi sayılmıyor? Egemenin çıkarı öyle gerektirdiği, egemenin söylemi de öyle münasip gördüğü için... Amerikalılar Felluce'de çoğu kadın ve çocuk binlerce savunmasız insanı hunharca katlettiler, hâlâ da katlediyorlar. İnsanlarla birlikte kenti de yok ettiler... Eğer terör tanımında silahsız/savunmasız sivillere zarar verme kriteri varsa, Amerikalıların işledikleri insanlık suçu neden sorun yapılmadı? 1987 Aralık ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 'terörizmle ilgili bir karar alındığında, karara bir ülke [Honduras] çekimser kaldı, iki ülke de [ABD ve İsrail] karşı oy kullandılar. Zira, karardaki bir paragrafta " bir halkın sömürgeci yönetimine veya askeri işgale karşı mücadele etme hakkı vardır" ibaresi yer alıyordu...

Neyin ne zaman terör eylemi sayılacağına başta ABD olmak üzere emperyalistler karar veriyor. Saddam'ın Irak halkına uyguladığı devlet terörü ne zaman sorun oldu? Saddam'ın

devrilmesine karar verildiği zaman... Saddam'ın iflah olmaz bir diktatör olduğu, Irak halkına terör uyguladığı, binlerce insanı katlettiği, işkenceden geçirdiği bir sır değildi. Saddam'ı kitle imha silahlarına da sahip bir "terörist" ilan edip Irak'ı işgal eden ABD ve müttefiklerinin yaptığı Irak halkına karşı kapsamlı bir savaştır. Kitle imha silahları bahane edilerek savaş açılan Irakta ölenlerin sayısı bugüne kadar kitle imha silahlarıyla öldürülenlerin toplamını çoktan aştı? Amerikalıların Vietnam'da 'balığı yakalamak için denizi kurutma' operasyonu doğrudan halka karşı açılmış bir savaş değil miydi?

Amerikan Hava Kuvvetleri Nikaragua'nın [1984] limanlarını ve hava alanlarını bombalarken, ABD'nin Nikaragua büyükelçisi Antony Quaintain: "Eğer onlar yaparsa bu terördür, eğer biz yaparsak özgürlük mücadelesidir " demişti. Aslında büyükelçi Amerikan emperyalizminin 200 yıldır yaptıklarının ne anlama geldiğini îma ediyordu... Amerikan başkanı Reagan tarafından hararetle desteklenen Guatemala'nın askerî diktatörü J, E, Rioss Montt: "Sıkıyönetim ilan ettiğimize göre, artık yasal olarak öldürebiliriz" demişti. Aslında tam bir Amerikan yetiştirmesi ve uşağı olan diktatör, sözünde durdu ve 70 bin yerliyi katletti. Yukarıdaki iki alıntıdan birincisi, iktidarla söylem veya kavramla güç arasındaki ilişki; ikincisi de burjuva legalitesinin ne menem bir şey olduğu hakkında fikir veriyor... Neden Filistinlilerin yaptığı terör sayılıyor da Siyonist rejimin yaptığı meşru müdafaa olarak değerlendiriliyor? Demek ki, gerçeğe ihtiyacı olanların, iktidara, güce ve zenginliğe ihtiyacı olanların kavramlarına ve söylemlerine itibar etmemeleri gerekiyor. Velhasıl kendi kavram ve söylemlerini oluşturmaya ihtiyaçları var. Açlığa, yoksulluğa, haksızlığa, adaletsizliğe, sömürü ve zulme, dünyanın beşeri ve doğal kaynaklarının bir küresel mafya çetesi tarafından yağmalanmasına gerçekten karşı iseniz ve karşı çıkıyorsanız artık siz teröristsinizdir... Eğer karşı çıkıyormuş gibi yaparsanız demokratik tepkiden söz edilecektir. Bir şeyi söylemek, aynı zamanda başka şeyi söylememek içindir... Eğer bir sıfat karşı tarafa yakıştırılırsa, bu kendini o tür bir nitelemeden muaf tutmak anlamına geliyor. Hak ve özgürlük mücadelesi yapana bir kere terörist sıfatı yakıştırıldı mı, o yakıştırmayı yapan özne kendini o sıfatın

dışına atmış olur. Bu vesileyle Sainte Augustine'in naklettiği ünlü anekdotu hatırlamamak olmaz. 'Bir deniz korsanını yakalayıp Büyük İskender'in huzuruna getirirler. İskender korsanı görür görmez bağırmaya başlar: "sen nasıl dünyanın huzurunu bozarsın, denizleri taciz edersin, vb"... Korsan bir fırsatını bulur ve şöyle der: "Benim küçük bir gemim var ve bana hırsız diyorlar, senin koskoca bir donanman var sana da imparator diyorlar". Asıl terör devlet terörüdür ama devlet bu işi yasalara ve teamüllere uygun olarak yaptığı için kimse devlet terörünü sorun etmez. Devletin uyguladığı şiddet [terör] ülkenin bölünmez bütünlüğünü korumak içindir, asayişi, huzur ve güven ortamını tesis etmek içindir, anarşiyi önlemek içindir, anayasal nizamı tesis etmek içindir, devleti savunmak içindir, terörün kökünü kazımak içindir, vb... Asıl terör devlet terörü, asıl terörist de devlettir, zira devlet hem şiddet kullanma tekeline sahiptir, öyle bir hakka sahip olan yegâne aygıttır, hem de her türlü terörü uygulamak için müthiş bir donanıma sahiptir.

Bir bireysel teröristin veya bir terörist gurubun uygulayabileceği şiddetin yüzbinlerce katını uygulamasına olanak veren bir donanıma sahiptir. Devletler terör uygulamak için orduya, polise, işkence uzmanlarına, kitle imha silahlarına varıncaya kadar tahrip gücü çok yüksek silahlara sahiptir. Amerikan Haber Alma örgütü'nün [CIA] açıkladığı ramaklara göre, 1968–1980 aralığında devlet terörü sonucu ölenlerin, bireysel ve grup terörist eylemleri sonucu ölenlere oranı 500'e 1 dir [1/500]. Devlet 'iflah olmaz bir illet' olarak gördüğü teröristlerden 500 kat daha fazla öldürüyor ama bu durum asla ilgi ve kaygı konusu yapılmıyor... Bu konuda bir yanlış anlama da terörün zayıfın silahı olduğu düşüncesidir. Aslında terör güçlünün [devletin] silahıdır ama ideolojik alanda güçlünün egemenliği, ideolojik aygıtları [medya, okullar, üniversiteler, diplomalı taife, vb.] denetler durumda oluşu, güçlünün söyleminin genel kültür kategorisi durumuna getiriyor ve güçlünün [devletin] terörünü gözden uzaklaştırıyor. Şimdilerde medya devlet terörünü asla sorun etmiyor. Tam tersine terörist devletlerin ideolojik meşrulaştırıcısı/koruyucusu işlevi görüyor.

Gözden kaçan bir şey de devletlerin mücadele ettiklerini söyledikleri terörün asıl yaratıcısının da bizzat devletler oldu-

ğudur. Bir devlet halkın bir kısmını veya tamamını, bir etnik gurubu, özgürlüğünden, temel haklarından, kimliğinden, dilinden, kültüründen, vb. mahrum ettiğinde, sömürüyü derinleştirici ekonomik-sosyal politikalarla halkı açlığa ve sefalete ittiğinde, kitlelerin bu saldırı karşısındaki haklı talepleri geri çevrildiğinde ortaya çıkan tepkiyi bahane ederek saldırıya geçiyor. Bir tür terörist yaratıp yok etme süreci başlatılıyor. Kitleler önce terörize edilip tepkiye zorlanıyor sonra da terörle eziliyor. Fakat teröristler bahane edilerek asıl halkla savaşılıyor. Kapitalizmin kapsamlı krizi [ekonomik, sosyal, politik, ideolojik-kültürel, etik...] derinleştikçe dünyanın her yerindeki burjuva devletler kaçınılmaz olarak kendilerini terörle mücadele retoriğiyle yeniden üretebilir duruma geliyorlar... Bu arada demokratikleşmeden de çok söz ediliyor ve edileceğe benziyor... Bu durum, burjuva uygarlığının iflasının tescilidir. Terörle savaş denilenin aslında halka karşı savaş olduğunun anlaşılabilmesi için, egemenin dilinden ve söyleminden kurtulmak gerekiyor. Kiminle arkadaş olduğunu söyle kim olduğunu söyleyeyim denir. Bunu bu yazı bağlamında kimin diliyle konuştuğunu söyle, ne durumda olduğunu, neleri yapabileceğini söyleyeyim şeklinde ifade edebiliriz...

Bir Cinayetin Anatomisi

Her siyasi cinayetin ardından ortak bir ses yükseliyor: Katil-katiller bulunsun... Suçlular hesap versin... Bu arada devlet ricalinden ve güdük siyaset erbabından da: En kısa zamanda suçlu veya suçluların yakalanıp adalete teslim edileceği söyleniyor. Ve hiçbir zaman suçlular yakalanmıyor... Muhalif tepkileri yatıştırmak ve dosyayı kapatmak için de ekseri ilgisiz kişiler yakalanıp yargılanıyor veya yargılanıyormuş gibi yapılıyor. Ve siyasi cinayetler peşi sıra sürüp gidiyor. Neden? Neden yaklaşık yüzyıllık bir dönemde işlenen onlarca siyasi cinayet onlarca katliam açığa çıkartılıp bir türlü gereği yapılmıyor? Neden bu ülkede bir 'siyasi cinayet ve katliam geleneği' var? Neden bir 'hesap sorma- hesap verme geleneği' yok? Ve neden "siyasi sorumlular" bu cinayetleri asla dert etmiyor? Bu soruların cevabını bu ülkede geçerli devlet anlayışından başka yerde aramak beyhudedir. Burada hiçbir zaman bildik anlamda yurttaş olmadı, hak, hukuk, adalet bilinci de yerleşemedi... Burada 'memleketin sahipleri' var ve memleket için neyin iyi neyin kötü, neyin gerekli neyin gereksiz olduğuna onlar karar veriyor. Burada devlet kutsaldır ve onun için, onun adına yapılan her şey mubah, gerekli ve sorgulanmaktan muaftır. Her halde modernite ve aydınlanmaya bu kadar gönderme yapılan ama bu kavramlarla ilgisi laf kalabalığından ibaret olan başka bir ülke yoktur. Eğer 'kutsal devlet' anlayışı geçerliyse, orada hukuk bir görüntüden ibarettir ve bir kıymet-i harbiyesi olması da mümkün değildir. Bu yüzden, siyasi cinayet geleneğiyle hesaplaşmanın yolu, geçerli "siyasi kültür" ve

devlet zihniyetiyle hesaplaşmaktan geçiyor. Eğer devlet 'kutsal' sayılırsa, orada bildik anlamda yurttaş da olamaz ve olamıyor... Türkiye'de hiçbir zaman 'Eski Rejimden', eski devlet anlayışından bir kopuş yaşanmadı. Bir aydınlama ve modernite devrimi yaşanmadı. Modern kurumsal yapılar, mekanizmalar ve söylemler 'yeninin' değil, 'eskinin' hizmetindeydi. Meselâ bizdeki "parlamento" halk çoğunluğunun kazandığı bir mevzi olmak yerine, iktidarı güçlendirmenin, rejimi meşrulaştırmanın bir aracıydı. Bilinen anlamda bir "parlamento" değildi ve hiçbir zaman da olmadı... Demokratikleşmenin önünü kesmek için bizzat devletlûlar tarafından gündeme getirildi... Rejime modernlik görüntüsü veren diğer bir dizi kurum, mekanizma ve söylem için de aynı şey geçerlidir. Bu terslik anlaşılmadan yapılan tartışmaların bir kıymet-i harbiyesi yoktur. Öyleyse bu tuzaktan kurtulmanın bir tek yolu var: Yakın tarihimize 'kutsal devletin' adamlarının gözüyle bakma aymazlığından kurtulmak ve tarihi "devletin belleği" olmaktan çıkarmak... Bize 'ilericilik' olarak sunulan modern kurumlar, mekanizmalar ve söylemler gerçekten kimin için ne anlama geliyordu? Söylemle gerçek durum arasında nasıl bir uyumsuzluk var?

Eğer Türkiye'de resmi ideolojinin ısrarla iddia ettiği gibi, Cumhuriyet, 'Eski Rejimi' [Ancién Régime] tasfiye etmiş olsaydı, bugün ne Ermeni Faciasıyla ilgili inkârda ısrar edilir, ne de Hrant Dink hunharca bir cinayete kurban giderdi. Sadece bu siyasi cinayet bile, yakın tarihimizi saran sis perdesinin neleri nasıl örttüğünü göstermeye yeter. Bu ülkede geçerli devlet anlayışı ve siyasi gelenek, modern değil 'gelenekseldir', "Eskiye aittir!" Devlet çıkarı için cinayet işlemek vaka-i adiyedendir... "Devlet için silah çekmek" özendirilen bir şeydir. Ve bu kökleri yüzyıl kadar gerilere giden utandırıcı bir gelenektir... İşte bu gelenektir ki, toplumu her alanda tam bir 'çözümsüzlük sarmalına' hapsediyor ve rejimi rehin alarak, onu hiçbir sorunu çözemez hâle getiriyor. Her türlü demokratikleşme girişimini boşa çıkarıyor... Her hamlede batağa saplanması da bu yüzdendir. İstedikleri kadar modern bir dil kullansınlar, istedikleri kadar 'çağdaşlıktan', 'çağ atlamaktan' söz etsinler, Türkiye'yi yöneten zihniyet hâlâ İttihatçı zihniyetidir ve bu zihniyet halkı yok sayan, halkı dışlayan, sözü sa-

kınmamak gerekirse 'halk düşmanı' bir zihniyettir. "Kutsal devlet" anlayışının geçerli olduğu bir toplumda hukuktan, adaletten, hukukun üstünlüğünden, demokratikleşmeden, vb. söz etmek abestir... İttihatçı gelenek 'vatan' dediği zaman bir coğrafya ve o coğrafyada yaşayan bir halkı değil, devleti, yani kendini kasteder... Bu yüzden 'vatana ihanetin' ne olduğuna da, nasıl cezalandırılması gerektiğine de kendi karar verir. Orada siyasi cinayet son derecede 'olağan' bir şey sayılır ve hesap sormak diye bir şey de yoktur... Cumhuriyet bu geleneğin devamı olarak var oldu ve varolmaya da devam ediyor. Eğer sözünü ettiğim bu durum bilince çıkarılıp gereği yapılmazsa, siyasi cinayetler kaldığı yerden devam edecektir. Tabii bugüne kadarki ah- vahlar da... Bir şeyi olmadığı yerde aramak boşunadır. Eğer bu cinayet ve tüm cinayetler aydınlatılmak isteniyorsa – ki asla öyle bir niyet yoktur- bizzat cinayete değil, gerisindeki sisli arka plâna projektör tutmak gerekir... İkircikli olmayan bir tarzda yakın tarihimizle hesaplaşamaz, "resmi gerçeği" sorgulayıp gereğini yapamaz isek, bu yeni siyasi cinayetlere hazır olduğumuz anlamına gelir.... Bunu yapmanın yolu, resmi tarihin ve resmi ideolojinin sunduğundan farklı bir tarih ve toplum anlayışına ulaşmaktan geçiyor.

Unutmamak gerekir ki, TC geleneğinde siyasi cinayet, rejime içerilmiş bir olgu veya 'gelenektir'. Başka yerlerde olduğu gibi bir 'istisna' değil, kuraldır. Elbette başka ülkelerde de siyasi cinayetler işleniyor ama orada bizdeki gibi yüzlerle ifade edilmediği gibi, faillerin yakalanıp adalete teslim edildiği de oluyor. Türkiye'de 'faili meçhul' söylemiyle, devlet kaynaklı, devlet destekli siyasi cinayetler tartışılır ve sorgulanır olmaktan çıkarılıyor... Sadece tekil siyasi cinayetler değil, bizde sayısız kitle katliamlarının da sorgulanmaktan, yargılanmaktan muaf olduğunu hatırlatmaya gerek yok. Eğer bir sorunu gerçekten anlaşılır kılmak istiyorsanız, soruyu gerektiği gibi sorma basiretine sahip olmanız gerekir... Öyle bağnaz bir resmi ideoloji geçerli ki, daha baştan insanların düşünme yetisini dumura uğratıyor ve soru sorma, cevap arama yolunu, velhasıl verimli tartışmanın önünü kapatıyor. Artık şu iflah olmaz "genel tekrara" son verilmek isteniyorsa, geçerli aymazlıktan kurtulmak, rejimin niteliğini tartışabilmek ve yakın tarihimize

'resmi' olmayan bir gözle bakabilme basiretini ortaya koymak gerekiyor... Unutmamak gerekir ki, "devletin kutsal sayıldığı yerde, insanın bir kıymet-i harbiyesi yoktur"... Tabii hukukun ve adaletin de... Hrant Dink'in vurulmasının duyulması üzerine insanların hemen Taksim Meydanı'nda toplanıp oradan akın akın cinayet mahalline yürümesi ve özellikle de yürüyüş sırasında atılan sloganlar: "Hepimiz Hrant Dink'iz", "Hepimiz Ermeniyiz"... galiba ve ilk defa bir şeylerin değişmekte olduğunun habercisi... Umalım ki, Sevgili Hrant Dink'in yaşamının sonu olan bu alçakça cinayet, rejimi sorgulamanın, rejimin sayısız tabularıyla hesaplaşmanın başlangıcı olsun...

Fikret Başkaya'nın 2 Mart 2005'de Ankara 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde Yaptığı Savunmadır.

Sayın Yargıç

Bundan 12 yıl önce yazdığım iki makalede, TCK'nın 159/1'-inci maddesinde belirtilen suçu işlediğim, "Türk devletinin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif ettiğim" iddia edilerek, savcılık makamı tarafından 3 yıla kadar hapisle cezalandırılmam istenmektedir. Söz konusu yazılardan birinde 12 Eylül askeri cuntası döneminde yapılan işkencelerden söz edilmekte, diğerinde de Sivas katliamında devletin sorumluluğu hatırlatılmaktadır. Günlük, Özgür Gündem gazetesinde yayınlanan bu iki yazı, 4 yıl sonra "Akıntıya Karşı Yazılar" adlı kitapta tekrar yayınlandı, 2002 de bir defa daha yayınlandı. Ancak kitabın ikinci baskısının (yazının üçüncü baskısı) yapıldığı 2003 de dava açıldı. Eğer bu yazılarda bir suç unsuru var idiyse, savcılık makamı neden dava açmak için tam 10 yıl bekledi? Üzerime atılan bu komik suçu kabullenmem asla mümkün değildir. Daha da ötede, hakkımda böyle bir dava açılmış olması, tam bir skandaldır. Şahsıma yönelik suçlamalardan biri, işkencecileri teşhir etmem, diğeri de 37 değerli insanımızın diri diri yakılmasında devletin dahli olduğunu söylememdir.

12 Eylül cuntasının bizzat kendisi büyük bir suçtu, zira cuntacı generaller seçimle gelmiş bir hükümeti yıkmış, anayasa suçu işlemişlerdi. Sadece bu gerekçe bile, cuntacıların yargı-

lanması için yeterliydi. Cuntacılar Türkiye'yi 780 bin kilometre karelik bir işkencehaneye çevirdiler, insanlık suçu işlediler. Neden insanlık suçu işleyenleri değil de beni yargılıyorsunuz? Aslında bu durum, suçlunun değil, suçluyu işaret edenin peşine düşmektir... Ayıbın üstüne gitmek yerine, ayıbı açığa vuranın peşine düşmektir... Ayıbı açığa vurmak daha büyük ayıp olduğu için mi? Dolayısıyla burada bir yanlışlık var. Bu, yanlış açılmış bir davadır... Devletin manevi şahsiyetinin "tahkir ve tezyif edildiği" söyleniyor. Yüz binlerce kişi işkenceden geçirilirken, yüzlercesi işkence-hanelerde can verirken, devletin manevi şahsiyeti 'güçleniyor muydu?' Devlet otoritesini kullanan kamu görevlileri ne kadar çok işkence yaparsa, devletin maneviyatı o kadar yükseliyor mu? Ortalama mantık ve muhakeme yeteneğine sahip her insan, 'devletin manevi şahsiyeti' diye bir şeyin olmayacağını, olamayacağını gayet iyi bilir. Son tahlilde devlet, bir tüzel kişiliktir. Tüzel kişilerin maneviyat dünyasıyla bir ilgisi yoktur.

Zira, maneviyat, irade ve bilinç sahibi insanlara mahsus bir şeydir. Devleti ağlarken, gülerken, pikniğe giderken hiç gören olmuş mudur? Bir kısım akıl-ı evvel kanuna öyle yazdı diye, öyle olması gerekmiyor. Bugüne kadar nice tiranlar, zâlimler, kanlı diktatörler, halk düşmanı rejimler, en temel hukuk ilkesinin, en temel insan haklarının bile inkârı olan nice kanunlar çıkarmışlardır, ama, bunlar uygar insanlık vicdanı tarafından lânetlenmiştir. Zaten bu tür safsataların hiçbir kıymet-i harbiyesinin olması da mümkün değildir. Zira, hukuk ilkeleri, hukuk kuralları ve kanunlar, evrensel etik değerlerden neşet ettiğinde bir değere sahip olabilirler. Devletin manevi şahsiyeti olmadığı gibi, hakkımda açılan davanın da hukukî mesnedi yoktur. Yargılanmakta olduğum TCK'nin 159'uncu maddesine gelince: Bu madde 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunu'ndan 1926 da TCK'ye aktarılmış, İtalya'da faşizmin iktidarda olduğu 1930'lu yıllarda yapılan değişiklikler TCK'ye da yansıtılmıştır. Bu madde, toplum karşısında devleti koruyan, 'Kutsal Devlet' anlayışını dayatan bir maddedir. Dolayısıyla, modernite öncesine ait bir zihniyeti temsil etmektedir. Bilindiği gibi, modernite, kutsal devlet anlayışını çoktan mahkûm etmiştir. Daha da ötede bu madde, faşist ideolojiyi yansıtmaktadır. Zira,

modern dünyada asıl korunması gereken devlet değil, yurttaşlardır. Dolayısıyla, bu madde, bireyi yok sayan, devleti kutsayan, şimdilerde çoktan terkedilmiş 'hikmet-i hükümetçi zihniyetin, "devletin yüksek çıkarları" zihniyetinin eseri olan bir maddedir.

Bugün hâlâ böyle bir kanun maddesinin yürürlükte olması bir talihsizliktir ve süratle yürürlükten kaldırılmalıdır. Fakat, TCK'nın 159/1 maddesi, yeni TCK'nın 301'nci maddesinde de aynen korunmaktadır. Bu maddenin asıl işlevi, düşünceyi yasaklayarak, özgür tartışmanın koşullarını ortadan kaldırmaktır. Bu tür bir mevzuat yürürlükte kaldıkça, Türkiye'de ifade (düşünce) özgürlüğünden asla söz edilemeyecektir. Zira, söz konusu madde, siyasi iktidar sorumluluğu taşıyanları ve iktidarı kullananları eleştirinin dışında tutma amacı taşımaktadır. İfade (düşünce) özgürlüğü yasaklanmaya devam edildikçe, devlet aygıtını saran çürüme de derinleşmeye devam edecektir. Bugün devlet aygıtının tüm unsurlarına sirayet etmiş olan yolsuzluk ve çürümenin başlıca nedenlerinden biri, ifade özgürlüğünün, dolayısıyla da özgür tartışmanın yasaklanmış olmasıdır... Bilindiği gibi, ifade (düşünce) özgürlüğünün varlık nedeni devleti ve onun işlemlerini, tasarruflarını ve uygulamalarını eleştirmektir. Aksi halde ifade özgürlüğünden söz etmek mümkün değildir. Bu gerçek iyice anlaşılmadan yapılan ve yapılacak olan kanun değişikliklerinin bir kıymet-i harbiyesi olamaz... Eğer bir ülkede insanların kaderini belirleyen kararları alanlar ve onları uygulayanlar eleştirilemiyorsa, orada ifade özgürlüğünden, modernitеden, demokrasiden, insan haklarından, hukuktan ve hukuk devletinden söz etmek mümkün değildir. Aslında bu tür kanun maddeleriyle asıl korunan ve korunmak istenen, çoktandır kendilerini "memleketin sahibi" olarak görmeye alışık belirli güç odaklarının ayrıcalıkları ve çıkarlarıdır. Aslında devleti koruma söylemi ve bu tür kanun maddeleri, 'büyük hırsızları, yağmacıları, hortumcuları, katliamcıları, devlet içine çöreklenmiş canileri koruma' maddeleridir... Ne yazık ki, bu seksen yıllık bir gelenektir. Sadece 12 Eylül cuntasının generalleri değil, o dönemde siyasi iktidarı kullanan herkes işkencelerden sorumludur, topluca insanlık suçu işlemişlerdir ve mutlaka yargılanmaları ve cezalandırıl-

maları gerekir. İşkence sorumluluğu bizzat ve bilfiil işkenceyi yapanla sınırlı da değildir.

Nitekim, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 1984 tarihli Cenevre Konvansiyonu, bu konuya açıklık getirmiştir. Konvansiyonun işkencenin tanımının yapıldığı birinci maddesinde, işkenceyi yapanla birlikte, işkence emrini veren kamu görevlisinin, göz yuman, teşvik eden, onaylayan diğer yetkili kamu görevlilerinin, amirlerin de işkence faili sayılması gerektiğini kabul etmektedir. Oysa, Türkiye'de işkenceciler devlet tarafından korunuyor ve cezalandırmak şurada dursun terfi ettiriliyor. Elbette işkencenin kural olduğu bir rejimde işkencecilerin korunması şaşırtıcı değildir. Sadece 12 Eylül döneminde değil, Türkiye'de işkence genel geçer, sistematik bir sorgulama yöntemidir. 12 Eylül 1980 –31 Aralık 1980 arası yaklaşık iki buçuk aylık dönemde, 43 kişi işkenceyle öldürülmüştür. Elde edilebilen resmî verilere göre, 12 Eylül 1980'le 12 Eylül 1995 aralığında işkenceden ölenlerin sayısı 460 dır. 12 Eylül 1980'e kadarki 13 yıllık sürede işkencede ölenlerin sayısı da 20 dir... Bu rakamlar cuntacı generallerin neyin peşinde oldukları, hangi karanlık misyonun hizmetinde olduklarını göstermiyor mu?

Cuntacı generaller 'ülkeye huzur ve güven getirmek için' seçimle gelmiş hükümeti yıktıklarını söylemişlerdi. Şu rakamlar ülkeye 'huzur ve güvenin' nasıl getirildiği hakkında fikir verecektir: 650 binden fazla insan gözaltına alınmıştır, bunların büyük çoğunluğu işkenceden geçirilmiştir. 1 milyon 683 bin kişi fişlenmiştir, 210 bin dava açılmış ve 230 bin kişi yargılanmıştır, 7 bin kişi için idam cezası istenmiş, 517 kişiye idam cezası verilmiş ve bunlardan 50'si asılmıştır... Generallerin marifeti elbette bunlarla sınırlı değildir... Bugüne kadar insanlık suçu işlemiş olan generallerin yargılanmamış olması, bu toplumun ayıbıdır. Er ya da geç, ama mutlaka yargılanacaklardır. Zira, tarih bize toplum hafızasının bu tür vahşetleri unutmadığını ve vakti geldiğinde hesap sorulduğunu göstermektedir. Sivas katliamına gelince, ortada 70 milyon insanın gözleri önünde gerçekleşmiş bir katliam, utanç verici bir vahşet var. Eğer devlet otoritesini kullanan siyasiler ve görevliler isteselerdi, bu vahşet yaşanmaz, toplum olarak bu utancın altında ezilmezdik. Sivas Katliamıyla, 6–7 Eylül olayları, 1

Mayıs 1977 "Taksim katliamı", 1979, Maraş, Çorum, Sivas katliamları ve daha niceleri arasında büyük benzerlik var. Bu bir 'Susurluk geleneğidir' ve kökleri 1910'lu yıllara kadar gerilere gitmektedir... Tüm bu vahşetlerin, katliamların, cinayetlerin arkasında da benim "asıl devlet partisi" dediğim, güç ve iktidar odağı bulunmaktadır. Türkiye'yi asıl yöneten de "asıl devlet partisi"dir. Cuntanın eseri olan 1982 Anayasası'nın geçici 15'inci maddesini sorun yapmayan, sanki öyle bir şey yokmuş gibi davranan bir parlamento olabilir mi? Böyle bir ülkede demokrasiden, insan haklarından söz edilebilir mi? Parlamentonun işi cuntanın arabasını sürmek midir? Çeyrek yüzyıl boyunca parlamento kaç defa 'yenilendi', ama kimse 15'inci maddeyi sorun etmedi. Türkiye'de seçimle gelen hükümetler "asıl devlet partisi"nin taşeronudur. Bu ikilik ortadan kaldırılmadıkça, görünen ve gerçek iktidar ayrımı devam ettikçe, Susurluk geleneği de devam edecektir. Bu toplumun tarihini bilenler, halkın kendiliğinden bu tür aşırılıklara girişmediğini bilirler. Toplumun kültüründe bu tür aşırılıklar yoktur. Devletin özendirmesi, kışkırtması, manipülasyonu, tahriki olmadan yapılmış tek bir katliam örneği de yoktur.

Olay bir kısım devlet ajanları tarafından kışkırtılmış, müdahale etmek durumunda olanlar da vaktinde müdahale etmemişlerdir. Gerçek failleri gözden kaçırmak için de gelişi güzel insanlar yakalanıp, yargılanmıştır. Olayın hemen ardından yapılan açık-lamalar, sonraki dönemde yetkililerin, tanıkların, savunma avukatlarının beyanları, gazete yazıları ve video çekimleri, söylediklerimi doğrular niteliktedir. Dava yeniden açılmalı ve 'asıl sorumlular' yargılanmalıdır. Fakat sadece katliamcılar değil, o dönemde idari ve siyasi sorumluluğu olan herkesten hesap sorulmalıdır. Türkiye'nin yakın geçmişinde üstü örtülmüş yegâne katliam Sivas katliamı değil. Geçmişin üstü örtülmüş suçları yalan çöplüğüne benziyor ve geleceğe kök salıp bugünü de kirletiyor. Ve çöplüklerde biriken metan gazı gibi bir gün mutlaka patlıyor. Toplumun dününü ve bugününü karartanlar geleceğini de karartıyorlar. Bugüne kadar karanlıkta kalmış tüm katliamları, tüm toplu cinayetleri ve vahşetleri aydınlatmak için, sınırsız soruşturma yetkisine sahip, üyeleri doğrudan halk tarafından seçilen, bir yargıçlar

meclisi oluşturulmalı, karanlıkta kalmış katliamları ve cinayetleri soruşturup, açığa çıkartmalıdır. Zira, bu toplumun insanlarının gerçeği bilmeye hakları vardır. Maruzatım bundan ibarettir.

Saygılarımla...

İKİNCİ BÖLÜM

Avrupa-merkezcilik

"Geçmişin bugünkü kültürel tavırlar üzerindeki etkisi, geçmişin kendisinden daha önemlidir."
Edward Said[1]

Şimdilerde *Avrupa* olarak bilinen coğrafi bölge, Yeni Dünya'nın [Amerika] fethinden önce, Asya'nın Batı ucunda fakir bir tarımsal yarım adaydı. Dünya ekonomisinin önemsiz bir unsuruydu ve dünyanın geri kalanına sunabileceği fazla bir şeye de sahip değildi. Dünya ekonomisinin hatırı sayılır bir unsuru olabilmesinin yegâne yolu, fetihlerden geçiyordu. Orta Çağdaki *Haçlı Seferleri* tam da bu ihtiyaçtan doğan bir macera idi. Daha sonraki dönemde [15.yy] İspanya'dan Yahudilerin ve Endülüs Müslümanlarının atılması, Batı Afrika'dan köle ticareti ve 1492 sonrasında İspanyollar tarafından Amerika Kıtası'nın fethi, birikmiş zenginliğin yağmalanması, oradaki uygarlıkların tarih sahnesinden silinmesi, jenositler ve katliamlar, Avrupa'dan taşınan bulaşıcı hastalıklar sonucu ortaya çıkan emek açığını kapatmak üzere Afrikalıların *avlanıp* köleleştirilerek Amerika'ya taşınması, Avrupa denilen bölgenin altı katı büyüklüğündeki Amerika toprağının Avrupalıların

---

[1] **Kültür ve Emperyalizm. Kapsamlı Bir Düşünsel ve Siyasal Sorgulama Çalışması,** Çeviri: Necmiye Alpay, Hil Yay. 1995 s. 56.

özel mülkü haline getirilmesi; değerli madenlerin [altın, gümüş] çıkartılıp Avrupa'ya taşınması, daha baştan kapitalist nitelik taşıyan tarımsal plantasyonların açılması... Atlantik bölgesini önemli bir ekonomik-ticari merkez haline getirdi. Avrupa'nın zenginliği esas itibariyle üç kıtanın beşeri ve doğal zenginliğine ve servetine *el koymaya* dayanıyordu.

İzleyen yüzyıllarda Afrika ve Asya'nın büyük bölümü de sömürgeleştirildi veya yarı-sömürge statüsüne indirgendi. Dolayısıyla, *modern dünyanın* tarihi, kapitalizmin, emperyalizmin, sömürgeciliğin tarihiydi. Sömürgeci-emperyalist Avrupalılar dünya ölçeğindeki etkinliklerini ve egemenliklerini artırdıkça, yeni bir insanlık tarihi versiyonu da oluşturdular, yeni bir dünya haritası yaptılar ve merkeze kendilerini yerleştirdiler. Giderek egemenin söylemi küresel plânda egemen olmaya başladı. Avrupalılar kendi uygarlıklarının yegâne uygarlık olduğuna, bunun özgün bir uygarlık olduğuna, fetihler öncesinde de Avrupa'nın diğerlerinden üstün olduğuna, başka uygarlıklardan iktibas yapmadığına, önce kendilerini inandırdılar, eş zamanlı olarak başkalarını da inandırmaları gerekiyordu. Aksi halde egemenlikleri kalıcı olamazdı. Zira, sömürgecilik sadece ekonomik ve politik bir kategori değil, aynı zamanda kültürel-ideolojik-entellektüel veçheleri de olan bir olgudur. Amerika, Afrika, Asya halklarının toprağını almak yeterli değildi, ruhuna da el koymak, bunun için de kültürel kimliklerini yok etmek gerekiyordu. İşte bu işi de şimdilerde *avrupa-merkezcilik* denilen ideolojik kurgu yapacaktı... *Avrupa-merkezciliği*; Batı Avrupalıların kendileri ve başkaları hakkında oluşturdukları düşünceler, tasavvurlar, teoriler, yakıştırmalar, hezeyanlar, safsatalar, yalanlar, yok saymalar, tahrifatlar... yığını olarak tanımlamak mümkündür. Fakat, önemli olan sadece bunların uydurulması, kurgulanması değil, yayılması, başkalarına *nüfûz etmesidir*, başka türlü ifade etmek istersek, hedef alınan kitleler [Avrupa-dışı toplumlar], *yeryüzünün lânetlileri* tarafından *içselleştirilmesidir*. Egemenlik altına almada kaba kuvvet veya çıplak şiddet en azından başlangıçta gerekli olabilir ama köleleştirme, *bilincin köleleştirilmesi* gerçekleşmeden kesin ve kalıcı değildir. Yani egemen-tâbî ilişkisi, ideolojik kölelik olmadan mümkün değildir... *Avrupa-merkez-*

li ideolojinin misyonu, benim *sömürge bilinci* dediğimi dayatıp sürekliliğini sağlamaktı. Bu bakımdan sömürgecilikten ayrı bir *modernleşme* mümkün olamazdı. Avrupa-dışı toplumlar kendilerini sömürgecinin sunduğu aynada gördüklerinde, artık sömürgecilik *içsel bir kategori* haline gelmişti. Bilinci sömürgeleşmiş, kendini sömürgecinin tuttuğu aynada gören bir insan topluluğu, artık *kendi gözüyle göremez, kendi eliyle tutamaz* demektir. Zira, gösterilen şey, sömürgecinin göstermek istediğidir... Bu yüzden gerçek durumu bilince çıkarabilmek için, *sömürgeleştirmeyle, **sömürgeleşmişlik durumu*** ayrımını yapmamız gerekiyor. Bir yabancı gücün bir başka toplumu işgal edip, kendine bağımlı hale getirmesi tarihte sık rastlanan bir şeydi, ama modern sömürgecilik veya aynı anlama gelmek üzere **kapitalist yayılma,** önceki dönemlerin emperyal yayılmasından farklı niteliklere sahipti. Birincisi, Avrupa sömürgeciliği ırkçı bir yayılmaydı; ikincisi, modern sömürgecilik öncesi dönemdeki emperyal yayılmadan farklı olarak, kapitalist yayılma bir *sömürü metabolizması* şeklinde tezahür ediyor. Nüfuz ettiği toplumları ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, ideolojik, entellektüel olarak baştan sona dönüşüme uğratıyor. Sadece ekonomisine, siyasetine nüfuz etmiyor, kimliğini de tahrip ediyor ve ona *sömürgeleşmişlik* kimliğini dayatıyor.

Sömürgeci Avrupalılar önce kendileri ve başkaları hakkında bir dizi gerçek dışı *ideolojik safsata* ürettiler: Avrupalı akıllı [rasyonel], yetenekli, çalışkan, bilime ve sanata yatkın, keşifçi, bu yüzden üstün bir uygarlık yaratmışsa, *ötekiler* de bu hasletlerden yoksunsa, *ilkel, barbar, geri, azgelişmiş* olarak kalmışlar demektir! Zira, onlar rasyonel düşünceden yoksundur [irrasyoneldir], tembeldir, bilime ve sanata ehil değildir, gelenekten yakayı kurtaramaz, keşif ve icat yeteneği yoktur, orada *doğu despotizmi* geçerlidir, toplum durağandır, kendiliğinden ilerlemesi mümkün değildir... İkinci olarak, bu tür yakıştırmalar bir de *modernite patentli, aydınlanma timsali, evrensel bilimsel hakikatler* sayıldı... Eğer öyleyse, geriliğe mahkûm söz konusu toplumları hareket ettirmek, kımıldatmak, 'modern tarihin' içine sokmak Avrupalıya düşerdi... Velhasıl *çevre merkeze, Avrupa-dışı toplumlar Avrupa'ya benzemelidir.* Eğer söz konusu olan kapitalizmse, kapitalist yayılmaysa, *sermaye-*

nin hareketiyse, kapitalist yayılma da sömürgecilikle, emperyalizmle özdeşse, her seferinde ve *her düzeyde* **hiyerarşi veya kutuplaşma** üretmeye mahkûmsa, *benzeme ve benzetme problematiğinin* ne menem bir şey olduğu açıktır. Kapitalist dünya sistemi veya aynı anlama gelmek üzere sermayenin hareketi, her ileri aşamada, *kutuplaşmayı, hiyerarşiyi, farklılıkları, eşitsizlikleri, sömürgeleşmişlik durumunu* derinleştiriyor. Dolayısıyla, kapitalist-emperyalizm koşullarında *başkalarının* merkez gibi olması, onu yakalaması, ona benzemesi, *kalkınması* mümkün değildir. Avrupa solu bu durumu anlamaktan acizdi, zira Avrupa-merkezli ideolojik yabancılaşmayla malûldü. Avrupa merkezli ırkçı ideolojik yabancılaşmayla *şerbetli* bir sol hareketin, kapitalizm dışında *yeni* ve *farklı* bir şeyler tasavvur etmesi, tasarlaması, teklif etmesi zaten iyimserlik olurdu. Birinci Enternasyonal de, İkinci Enternasyonal de açıkça sömürgecilikten yanaydılar, zira *uygarlaştırıcı misyona* inançları tamdı. Üçüncü Enternasyonale hakim Avrupa-merkezcilik, sömürgelerden gelen kimi itirazlara rağmen, birincinin ve ikincinin yolundan devam etti. Zaten *komintern* Stalinist egemen bürokrasinin bir ideolojik-diplomatik manipülasyon aracına indirgenmişti.

Bu yüzden, geçerli Avrupa-merkezli paradigma dışında, *yeni, farklı* bir şeyler yapma iddiasında olanların, dünyayı değiştirmek isteyenlerin, benim *sömürgeleşmişlik durumu* dediğim hakkında bilinç açıklığına ulaşmaları gerekiyor. Nasıl tarihsel Avrupa solu kapitalist sistemin bir iç-unsuru, bir bileşeni olmanın ötesine geçememişse, ulusal bağımsızlık hareketleri de aynı paradigmanın esiri olmaya devam ettiler. Zira, toprakları sömürgeciden temizlemek, *sömürgeleşmişlik durumunun* ötesine geçildiği anlamına gelmiyordu. Kaldı ki, *sömürgeleşmişlik durumu* veri iken, artık sömürgeci-emperyalist güçlerin doğrudan denetimi de gereksiz hale gelmişti. Doğrudan sömürgecilik sermaye için pahalı bir şeydir ve *zorunluluk* dışında sermayenin itibar edeceği bir şey değildir. Dolayısıyla, doğrudan sömürgecilik, sömürgeciliğin bir *ilk aşamasıydı.* Artık yerini başka egemenlik-bağımlılık biçimlerine bırakabilirdi... Milli Kurtuluş Hareketleri sonucu kurulan ulus-devletlerin içi boş kabuk olmanın ötesine geçememesi, tam da

yukarıda söylediğimiz *sömürgeleşmişlik durumunun*, *sömürgeciliğin içselleşmesinin* sonucudur. Nitekim, XIX' uncu yüzyılın başında Latin Amerika, ikinci dünya savaşı sonrasında da Asya ve Afrika'nın sömürge halkları 'bağımsızlıklarını kazanmalarına' rağmen, sorunun özüne dair kayda değer bir değişiklik söz konusu olmadı. Sömürgeciliğin tasfiye edildiği söylemi, XX'nci yüzyılın ikinci yarısına ait bir efsaneydi... Zira, *sömürgeleşmişlik durumu* sömürgeciliğin tasfiyesine engeldi... Söz konusu ülkeler sömürgecilikten kurtulmak şurada dursun, yaptıkları her şey *sömürgeleşmişlik durumunu* daha da derinleştirdi. 1923 sonrası 'reformlarının' ve politikalarının Türkiye'yi emperyalist Batı'ya daha da bağımlı hale getirmesi bu yüzdendi. Siyasi bağımsızlıklarını 'kazanan' halklar-uluslar, doğrudan sömürge oldukları dönemdekinden daha hızlı ve daha kapsamlı olarak kendilerini sömürgeleştirmiş olanları taklide yöneldiler, onlara benzemeye çalıştılar. Kendileri olmayı akıl etmelerine *sömürgeleşmişlik durumu* engeldi... Oysa taklit hem mümkün değildi hem de arzulanır bir şey de olmamalıydı... Sonuç uydulaşmanın, bağımlılığın, zenginlik transferinin, kimliksizleşmenin, kültürel yozlaşmanın derinleşmesi oldu. Daha önce başka yerde yazdığım gibi, sadece egemenliğin biçimi ve araçları değişmişti. *Sömürgeleşmişlik durumu* ve/veya *sömürgeciliğin içselleşmesi* veri iken, uzaktan denetim pekâlâ mümkündü. Doğrudan sömürgecilik dönemindeki genel valilerin, yüksek komiserlerin, memurların, askerlerinin, polisin, velhasıl sömürge bürokrasisinin yerini, *uluslararası denilen* ama aslında emperyalizmin kolektif çıkarlarına veya kolektif emperyalizmin çıkarlarına hizmet eden kurumlar ve mekanizmalar [IMF, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Davos, G7'ler...] alabilirdi. Söylediklerimizden artık militer gücün gereksiz hale geldiği, Amerikan deniz piyadelerine ihtiyaç kalmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Aksi halde dünyayı baştanbaşa saran Amerikan üslerine gerek kalmazdı... Eninde sonunda egemenlik zor öğesi olmadan mümkün değildir. Bağımsızlıktan sonra, önceki dönemde sömürgeci-emperyalist güçlerin üstlendiği baskı ve denetim işlevi büyük ölçüde Batılı efendilerin rahle-i tedrisinden geçmiş yerli yönetici unsurlara ihale edildi. Doğrudan sömürgecilik dönemindeki sömürgeci

bürokrasinin yerini şimdilerde yerli 'milliyetçi bürokrasiler' almış durumda... Bundan sonraki mücadele emperyalizmle birlikte *yerli milliyetçi egemenlere* karşı yürütülebilir... Tutarlı bir anti-kapitalizm içermeyen hareketlerin, anti-emperyalistlik taslamaları olsa olsa kendilerini ve kitleleri aldatmaya, gericiliği yeniden üretmeye yarar... Fakat, mücadelenin başarısı üç soruna dair zihinsel açıklık gerektiriyor: 1. Bilinci özgürleştirmek, *sömürgeleşmişlik durumunu* anlamak ve aşmak; 2. Kapitalizm koşullarında neyin mümkün olmadığı konusundaki kafa karışıklığından kurtulmak; 3. [Özel] mülkiyeti tartışmaya cesaret etmek.

Fetihler ve sömürgecilikle birlikte binlerce yıllık Batı dışı düşünce ve 'bilimsel birikim' yok sayıldı, en azından marjinalleştirildi. Sömürgecilikle yaşıt olan Batı sosyal düşüncesi [kapitalist kültür] başka uygarlıkların bilimsel-entellektüel birikimini yok saydı veya inkâr etti. Bunun mümkün olmadığı durumlarda bilim adamlarının ismi değiştirildi. [Batı Asyalı İbni Sîna'nın adı *Avicenna,* El Kindi *Alkindius,* İbni Rüşt *Averros* olarak değiştirildi...] Batı sosyal düşüncesi kendi uygarlığının *özgün* ve başka uygarlıklardan iktibas yapmadığını ilân ettiği anda, Batı dışı sosyal düşünceyi yok sayması, inkâr etmesi kaçınılmazdı. Avrupa-merkezli sosyal düşüncenin [sosyal bilim] insanlığın ortak eseri olan birikimi reddedip, yok sayıp kendini dayatması demek, dünya ölçeğinde entellektüel sömürgeciliğin yayılması, etkinlik alanını genişletmesi demekti. Belirli bir eşik aşıldıktan sonra, Batı sosyal düşüncesi evrensellik içeren düşünce olarak sunuldu ve dünyanın geri kalanı da bu bakışı *içselleştirdi*... Şimdilerde Üçüncü Dünya'da 'ortalama' diplomalı, akademisyen, şair, yazar, vb... Avrupa-Amerika kaynaklı her düşüncenin, her teorik yaklaşımın, her eserin evrenselliğin timsali olduğundan şüphe etmez... Safsataların nasıl hikmetinden sual olmaz *evrensel bilim* sayıldığına dair en iyi örnek herhalde 'iktisat bilimi' denilip üniversitelerde okutulan, adına sayısız Nobel ödülleri verilendir. Söz konusu 'iktisat teorisi' dünyanın gerçekliğiyle ilgisi olmayan safsatalar yığınından başka bir şey değildir. Misyonu burjuva toplumunun, kapitalizmin anlaşılmasını engellemek ve olup-bitenleri meşrulaştırmaktır. Öyle ki, tam da bilimin bulunması

gereken zeminin karşı kutbundaki ideolojik safsatalar evrensel bilim sayılıyor... Ne yazık ki, bir şeyin, bir olgunun inanç kategorisi haline gelmesi için, bir *gerçekliğe* tekabül etmesi gerekmiyor. Şimdilerde bilim çoktan bilim olmaktan çıkmış durumda. Bilimsel faaliyetin *olmazsa olmazı* olan *şüpheye* dayanmak yerine bir *inanç kategorisi* haline gelmiş durumda...

Son dönemin 'medeniyetler çatışması' tezi, Avrupa-merkezciliğin tipik bir tezahürüdür. Zira, *değişmez, ebed – müddet geçerli* 'Batılı değerler' olduğu varsayımına dayanıyor. Oysa, böylesi bir kabûl, bilimsel olmak bir yana, mantık ve izâna da ters düşer. Bir toplumun kültürünü oluşturan unsurların değişmezliğini, durağanlığını iddia etmek, Elif ba'da kırk hata yapmaktır. Sadece *değişmez Batılı değerler*den söz edilmiyor 'Batılı değerler' hep olumlu şeylere dairdir: özgürlük, demokrasi, sivil haklar, insan hakları... Oysa, bunların vitrine konulması öyle bir gerçeklik olduğu anlamına gelmiyor. Fakat, orada bir tuzak daha var: kavramların içeriğine, ne anlama geldiğine, gelmesi gerektiğine de *uygar beyaz adam* karar veriyor. Batı'nın *ebed –müddet geçerli, değişmez* değerleri arasında, ırkçılık, sömürgecilik, emperyalizm, jenosit, faşizm, nazizm, frankizm, stalinizm de var mı? Batı, kendini uygarlık timsali sayıyor ve kitle imha silahları çoğaldıkça Batı medeniyeti, bilimsel ve teknolojik gelişme zafer kazanıyor. Kitle imha silahları 'insanlık suçu' işlemek için üretilmiyor mu? Eğer bu tür silahlar Batılı uygar beyaz adamın elinde olursa 'dünya barışını' ve 'istikrarı' korumak için [Burada "barış" ve "istikrarın" ne menem şeyler olduğunun tartışmasına girmiyorum] gereklidir, Başkalarının [Avrupa dışı rejimlerin] elinde olursa, dünya barışı ve istikrar tehlikededir... Batı, özgürlüğün, insan haklarının, demokrasinin, vb. timsaliyse, İslam Ortadoğusu'na ne yakışır dersiniz: Ortadoğu'nun Müslüman halkları için üretilmiş standart klişelerden bazıları şunlardır: fanatizm, irrasyonellik, modernizm düşmanlığı, terör, şiddet, sakal, sarık, kalaşnikof... Aslında emperyalist Batı, kendi fanatizmini ve kıyıcılığını gözden uzaklaştırmak için, *başkalarının* zaaflarını bahane ediyor...

Batı sosyal düşüncesi [sosyal bilim densin] daha baştan iflah olmaz bir ırkçılıkla malüldü. Sömürgeci Avrupalılar baş-

langıçta 'üstünlüklerini' dine [Hıristiyanlık] dayandırdılar. Burjuva devrimlerinden, özellikle de sanayi devriminden sonra, ideolojik meşrulaştırıcı referansları dinden ırka kaydı. Avrupalı üstün ırk olduğu için diğerlerinden üstündü... İkinci dünya savaşından sonra faşizmin ve ırkçılığın lâfzen mahkûm edildiği, sömürge halklarının 'biçimsel bağımsızlığa kavuştuğu' koşullarda, ırk üstünlüğü argümanı işe yaramaz hale geldi, şimdilerde ırkçılık kültür ırkçılığıdır. Avrupa-Amerika, üstün ilerici kültürün timsali sayılıyor... *Yeryüzünün Lânetlileri* Batının zenginliği ve refahı tarafından büyüleniyor. Oysa, Batının zenginliği, dünyanın geri kalanının boyunduruk altına alınmasının, köleciliğin, yağma ve talanın, sömürünün, sömürgeciliğin ve emperyalizmin sonucudur; ama Batılılar bunu hiçbir zaman kabul etmediler. Avrupa-merkezli egemen ideoloji, *birinin zenginliğiyle diğerinin yoksulluğu* arasındaki ilişkinin tartışılmasını ve anlaşılmasını engelliyor [Burada zenginlik ve yoksulluktan ne anlaşılması gerektiğinin tartışmasına girmiyorum...]. Tam tersine, kendilerini hep 'büyük insanlık' karşısında alacaklı saydılar. Oradaki mantık da kabaca şöyleydi: Avrupalı "öteki halklara" manevi şeyler veriyor, onları medeniyete sokuyor, kendi üstün-eşsiz medeniyetinin ürünlerine onları ortak ediyor... Oysa, sömürgelerden gelen *maddi şeylerdi* ve hiçbir zaman kendi sunduğu yüksek *manevi değerlerin* karşılığı olamazdı... Aslında bu düşünce tarzı egemenlik ilişkisinin değişmez kuralıdır. Egemen olan, kendini manevî zenginliğin timsâli ve sahibi olarak görür ve maddi zenginliğe de sahip olmaya hakkı olduğuna inanır... Bugün de bu anlayışın aynı yoğunlukta sürüp gittiğini söylemekte bir sakınca yoktur. Şimdilerde *yeryüzünün lânetlilerine* insan hakları, demokrasi, insanî yardım, rejim değişikliği, Büyük Orta Doğu Projesi, vb. önermiyorlar mı? Buna petrol karşılığı insan hakları ve demokrasi de diyebilirsiniz... Ama emperyalistler hep alacaklı kalmak şartıyla...

Emperyalist Batılıların insanlığın geri kalanı için ve onlar adına 'düşünmesi', 'tasarlaması', 'tasavvur etmesi', 'karar vermesi' demek olan Avrupa-merkezciliği aşmak, bilincimizi özgürleştirmeye bağlı. Zira, kavramların ne anlama gelmesi gerektiği, tartışma gündemi, tartışma konuları ve biçimi, vel-

hasıl *entellektüel rotamız* hâlâ Avrupa-Amerikalılar tarafından belirleniyor ve bu durum, geçerli paradigmanın sorgulanmasını engelliyor. Başka türlü ifade etmek istersek, artık dünyanın gerçekliğine kendi gözümüzle bakabilmeyi başarmamız gerekiyor. Bunun da yolu şüphe etme, geçerli paradigmayı sorgulayabilme yeteneğimize bağlı. Zira *anlamak aşmaktır* denmiştir. Elbette tersinden *bir Avrupa-merkezcilik* yaratma tuzağına düşmeden. XXI'inci yüzyılın başında gerçekten evrensel düşünceyi yaratmanın yolu, beynimizi Avrupa-merkezli ideolojik virüsten temizlemekten geçiyor.

Modern Çağın Tabusu: Mülkiyet

Tabu, üzerinde konuşmanın yasaklandığı, "dokunulmazlığı" olan, tekin olmayan anlamındadır. Mülkiyet, modern çağın en önemli tabularından biridir ve tüm diğer tabulara kaynaklık etmektedir. Velhasıl, tabuların tabusudur. Bir şeyi, bir olguyu, bir toplumsal süreci, bir şahsiyeti, yaşanmış bir olayı, vb. tabulaştırmaktan amaç, gerçeği gizlemek, gerçeğin üstünü örtmektir. Başka türlü ifade etmek istersek, tabular, şeyleri gözden uzaklaştırmaya, tartışılır ve anlaşılır olmaktan çıkarmaya yarıyor. Gerçeği gizlemekteki amaç da egemenliği, ayrıcalıkları, hiyerarşiyi koruyup, sürdürmektir.

Fransız sosyalist teorisyen Pierre Joseph Prudhon, *Mülkiyet nedir?* başlığını taşıyan ünlü eserinin başlangıç cümlesinde sorduğu soruya, *mülkiyet hırsızlıktır* cevabını verir. Elbette Prudhon sorunun cevabını iki kelimeyle vermiyor. Neden öyle olduğunu anlatmak için tam 418 sayfa yazıyor. Bana göre [özel] mülkiyet *gasptır. Gasp, bir* şeye zorla ve/veya hileyle sahip olmak, ele geçirmektir. Fakat benim burada neden öyle olduğunu ortaya koyabilmem için Prudhon kadar uzun yazma olanağım yok. Bir kaç sayfada kısa bir özet yapmakla yetinmem gerekiyor.

Yaklaşık son iki yüzyılda [özel] mülkiyet, burjuva düşüncesinin, burjuva siyasetinin ve hukuk sisteminin temel eksenini oluşturdu. Elbette mülk sahibi kapitalist sınıfın, daha geniş anlamda burjuvazinin [özel] mülkiyeti kutsaması, tabulaştır-

ması boşuna değildir. Mülkiyet konusundaki tabulaştırma, ayıbın üstünü örtme işlevi görüyor! Zira, toplumun ortak kullanımına sunulması gereken, toplum tarafından topluca [kollektif] *sahiplenilmesi* gereken araçların az sayıda insanın özel mülkü statüsüne indirgenmesi, sadece saçma değil, aynı zamanda bir insanlık ayıbıdır... Öyleyse, kritik soru şu olmalıdır: Bir insanın sahip olduğu şeyler, onun kendi eseri midir, başkasının emeğinin sömürüsünün sonucu mudur?

Bir şeyi, bir toplumsal olguyu tabulaştırmanın, tartışma gündeminin dışına atmanın en etkin ve en kestirme yolu, o şey veya olgu hakkında kafa karışıklığı yaratmaktır. Mülkiyet konusunda yapılan da aynı şeydir. Bir kere bir insanın kendisi ve/veya ailesiyle birlikte kullandığı şeyler, ev, mobilya, kap - kacak, halı- kilim, tencere- tava, giysi, vb. ile başkasının emeğini sömürme olanağı ve ayrıcalığı veren üretim araçlarına [geniş topraklar, fabrikalar, bankalar, makinalar, binalar, vb.] sahip olmak aynı şey sayılıyor. Küçük bir toprak parçasını kendi emeğiyle işleyip geçimini sağlayan bir küçük çiftçi ile yüzbinlerce dönüm toprağa sahip olan ve binlerce insan çalıştıran bir tarım kapitalisti, sanki aynı şeymiş gibi sunuluyor. Bir kere bir insanın diş fırçasına sahip olmasıyla, bir başkasının diş fırçası fabrikasına sahibolması aynı şey sayıldı mı, artık ideolojik bulanıklık yaratmak kolaylaşıyor. Bir insan 100 bin dönüm verimli toprağa ancak zorla, şiddet kullanarak, hileyle sahip olabilir ve *zor öğesi* [şiddet] devreye sokulmadan da koruyamaz. Üretim araçlarının [özel] mülkiyet konusu olması demek, sadece başkalarının üretim için gerekli araçlardan yoksun olması değil, aynı zamanda yaşam için gerekli araçlardan da yoksun olması demektir ki, bu tür bir *yoksunluk* durumundakiler için uygun düşen kavram *proleterdir*. Öyleyse, birilerinin [azınlık] başkaları [çoğunluk] aleyhine olarak zenginleşmesi için, çoğunluğun *mülksüzleştirilmesi* gerekiyor. Bir kere bu eşik aşıldı mı da, *proleterleşmiş* emekçiler sermayeyi [mülkiyeti] sürekli büyütüyor. Üretim araçlarının zor ve hileyle küçük bir azınlığın [özel] mülkiyeti durumuna getirilmesi durumu, üretim araçlarından yoksun olan geniş kitlenin gayri insâni yaşam koşullarına mahkûm edilmesi demektir. Çelişik olarak *ücretli emek mülksüzleştirilmenin sonucudur ve özel*

mülkiyetin de yaratıcısıdır... Yaşam için gerekli araçlardan yoksun olmanın nedeni, üretim araçlarından yoksunluktur, yaşam araçlarından yoksunluk da besbelli ki, *gayri insânîdir* ve bir *gasp* olan [özel] mülkiyetin sonucudur.

Önce kamuya [topluma] ait olması gereken üretim araçları birileri tarafından *gasbediliyor*, sonra da bu duruma *hukukîlik* dolayısıyla *dokunulmazlık* kazandırılıyor. Dolayısıyla, geçerli hukuk sistemiyle *gasp* arasında garip bir ilişki var... Başka türlü ifade etmek gerekirse, *gaspın hukuka önceliği var...* İşte zorla el koymanın sonucu olan bu mülkiyet de devlet tarafından korunuyor. *Hukuk devleti* denilip yüceltilen, dillerden düşürülmeyen işte budur... Eğer mülkiyet *gasp* ise, meşru da değildir. Yasada öyle yazıyor diye meşru olması da gerekmiyor... O zaman ister istemez geçerli hukuk sistemi kimin eseridir sorusu akla gelir... Bir ülke düşünün ki, o ülkede ekilebilir toprakların %90'ı ve tüm diğer üretim araçları 20 kadar aileye aittir. Bu durum pekâlâ yasal olabilir, zira yasalar da 20 ailenin eseridir ama asla meşru değildir... Zenginliğin esas itibariyle tarıma [toprağa] dayandığı kapitalizm öncesi dönemde yasalar toprağın mülkiyetine sahip olanlar veya fiilen toprağı temellük edenler tarafından yapılıyordu ama ideolojik bir manipülasyon yapılarak, bu durum bir *Tanrı buyruğu* olarak sunuluyordu. Kapitalizm çağındaysa yasalar *çekleri imzalayanlar* tarafından yapılıyor... Modern çağda ideolojik manipülasyon için Tanrıya gönderme yapılmıyor. Hukuk devleti, yasallık, mülkiyetin *evrensel bir hak olduğu safsatası, demokrasi oyunu, vb.* Tanrı referansının yerini almış durumda. Mülkiyetin *evrensel bir hak* olduğu ısrarla söyleniyor da, mülkiyetin ne olduğu, ne anlama geldiği asla tartışılmıyor, tam tersine mülkiyet kavramı tabulaştırılıyor...

Bu yüzden [özel] mülkiyetin radikal bir bilimsel eleştirisi, burjuva toplumunda içi boşluktan asla kurtulması mümkün olmayan, "hukuk devleti", "hukukun üstünlüğü", özgürlük ve eşitlik gibi kavramların anlaşılması ve teşhir edilmesi bakımından da gereklidir. "Şanlı" İngiliz Devrimi, Amerikan 'Bağımsızlığı' ve Büyük Fransız Devrimi'nin temel metinleri, onların devamı olan BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi *eşitlik* ve *özgürlük* kavramlarını *mülkiyet* kavramıyla aynı düz-

leme yerleştiriyor. Nitekim, 1789 tarihli Fransız Anayasası'nın [İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi] ikinci maddesinde: "*her siyasal topluluğun ana amacı, hukukî taahhüt altındaki, doğal insan haklarını korumaktır. Bu haklar özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir*" deniyor, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 17'inci maddesinde de: "*her insanın tek başına ya da başkalarıyla birlikte mal ve mülk sahibi olmaya hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılamaz.*" deniyor. Üretim araçları küçük bir azınlığın tekelinde olduğu, geniş toplum kesimlerinin kavramın gerçek anlamında proleterleştiği bir toplumda, bu tür ilke beyanlarının sadece seyirciyi oyalamak gibi bir işlevi olabilir...

Bu aşamada zenginliğin kaynağına dair bazı kısa hatırlatmalar yapmak uygun olur. Zenginliğin iki kaynağı var: Toprak [doğa] ve emek. Bu ikisi olmadan ne yaşam ne de uygarlık mümkündür. Fakat, toprak insan emeğiyle yaratılmış bir şey değildir. Topluma, tüm insanlığa aittir ve öyle olması gerekir. Topluma, kamuya ait olması gereken toprağın özel şahıslar tarafından mülk statüsüne indirgenmesi, başkalarının topraktan yararlanmasının önlenmesi demektir. Fakat, bir kişinin sadece toprağın sahibi olması yeterli değildir. Toprağı işleyecek köle, serf, reaya veya ücretli tarım işçisine [proleter] ihtiyaç vardır. Başkasının emeğini sömürmeden zenginleşmek, servet sahibi olmak mümkün değildir. Bugün dünyanın en zengin ailelerinin, en büyük şirketlerinin servetinin kaynağı araştırılsa, kaynağın toprak olduğu görülecektir. Toprağın üstüne sahibolan toprak- altı zenginliğe de sahip oluyor. Rockefeller ailesinin zenginliği petrole dayanır, Mellons'ların zenginliği alüminyumdur, vb. Toprağın altındaki milyonlarca milyarlarca varil petrolün bir kişi, bir aile tarafından kullanılması, sahiplenilmesi, mülk edinilmesi kabullenilebilir midir, mantıklı mıdır, haklı mıdır, meşru mudur? Bu aşamada gözden kaçan husus şudur: Birilerinin üretim araçlarının [toprak, fabrikalar, binalar, makineler...] mülkiyetine sahip olması, sadece başkalarının [çoğunluğun] mülksüzleşmesi, dolayısıyla da yaşam için gerekli araçlardan yoksun olması sonucunu doğurmuyor, aynı zamanda mülksüzleşmiş, proleterleşmiş kitleyi mülk sahibi sınıfın

kollektif kullanımına da sunuyor. Zira, başkasının emeğini sömürme olanağı yoksa, ne geniş topraklara, ne de büyük fabrikalara sahip olmanın bir kıymet-i harbiyesi yoktur... Ne topraklar ne de fabrikalar *canlı emek* devreye girmeden bir sosyal fazla, bir artı-değer, velhasıl zenginlik üretemez. Öyleyse, toprak kamunun ortak kullanımına bırakılmalıdır. Hava nasıl insanların ortak kullanımına sunulmuşsa, tüm toprak altı ve toprak üstü zenginlik [potansiyel], denizler, göller, ırmaklar, okyanuslar da insanlığın ortak kullanımına sunulması gereken yaşam alanları ve kaynaklarıdır.

Bir insanın başkasının emeğini sömürmeden zenginleşmesi, servet sahibi olması mümkün değildir. Başkasının emeğini sömürmenin, başkaları aleyhine zenginleşmenin yolu da üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmaktan geçiyor. Ne toprak ne de diğer üretim araçları [fabrikalar, makineler, aletler, binalar, vb.] kapitalistler [mülk sahipleri] tarafından üretilmiş değildir. Üretim araçları daha önce harcanmış *canlı emeğin* ürünü olan şeylerdir. Başka türlü ifade etmek istersek, *kollektif sosyal emeğin* ürünü olan şeylerdir. Bu aşamada W. Godwin'den uzunca bir alıntı yapmak uygun düşüyor:

Uygar toplumlarda her türlü zenginliğin kaynağı insan emeğidir. Zengin olmak, bir başkasının emeğinin ürününe el koyma ayrıcalığına sahip olmaktan başka bir şey değildir[...]. Toplumun zengin ve yönetici kısmı en zayıf hayvanları avlayan aslan gibidir. Toprak sahibi ürünün en büyük parçasına el koyar, kapitalist de onun yolundan gider, aynı şekilde gözü doymaz bir tavır içindedir. Oysa, bir başka toplum düzeni için bugün ortaya çıktıkları biçimiyle her iki sınıftan da vazgeçilebilir[...]. Özellikleri ne olursa olsun, bir insanın bir başka insanın emeğinin ürününe el koymasına imkân veren sistemdir. Uygar toplumda hemen hiçbir zenginlik, harcama ve lüks yoktur ki, açıkça insan emeğinden kaynaklanmasın [...]. Herkes içtiği her bardak şarabın, giydiği elbisenin hesabını yapabilir. Birilerinin lüks şeylere sahip olması için kaç kişi köleleştirilmiştir, kaç kişi alınteri ve emek harcamıştır, yetersiz beslenip aralıksız çalışmış, koyu bir cehalete itilmiş ve kaba duyarsızlığa sürüklenmiştir[...]. Mülkiyet, bugün yaşayan insanların günlük çalışmasının ürünüdür. Bugünün mülk sahiplerine

ataları tarafından miras bırakılanlar da, ayrıcalıklarına dayanarak hoyratça hemcinslerinin emeğinin ürününe sahiplenmelerinden başka bir şey değildir[1].

Egemen burjuva düşüncesi [özel] mülkiyeti *evrensel, mutlak, kutsal* bir hak sayıyor. Elbette egemen burjuva ideolojisinin mülkiyeti *gasp* sayması beklenemezdi... Fakat, insanlık tarihinin geride kalan dönemlerinde bugünkü anlamda bir [özel] mülkiyet kavramı yoktu. İnsanlar üretim araçlarına değil, yaşam için gerekli tüketim araçlarına sahip olabiliyorlardı. Başta en önemli üretim aracı olan toprak olmak üzere, üretim araçlarına *kollektif sahiplenme* söz konusuydu. Sadece kişisel kullanım araçları [giysi, kimi küçük alet-edevat, mücevher, vb...] özel sahiplenme konusuydu. Daha sonraki dönemde emek verimliliği artıp [teknolojik gelişme] entansif tarıma geçilince, toprak da [özel] mülkiyet konusu haline gelmeye başladı ama bugünkü anlamda bir kapsayıcılığa ve belirleyiciliğe sahip değildi. Haraca dayalı prekapitalist toplumlarda toprak imparator, kral, sultan, padişah... tarafından sahiplenilir, çiftçilere kullandırılır, artık ürün haraç şeklinde doğrudan üretici olan köylüden alınırdı. Haraççı [tributaire] tarzın sınırlı bir versiyonu olan feodal toplumda toprağın mülkiyeti toprak soylularına aitti. Serfler [tenanciers] toprağı angarya karşılığında işlerdi.

Mülkiyet kavramı bakımından asıl kırılma noktası kapitalizmle başladı. Üretim araçlarındaki her gelişme mülkiyet alanını genişletirken, mülksüzler kitlesini de büyüttü. Tartışmanın özünü angaje etmediği için, burada daha çok hukuk terimleri olan *temellük, zilyedlik, intifa hakkı* üzerinde durmamız gerekmiyor. Fakat, önemli saydığımız bir hususu hatırlatmakla yetinebiliriz: Birincisi, devlet mülkiyetiyle sosyal mülkiyet veya aynı anlama gelmek üzere *sosyal sahiplenme* birbirine karıştırılıyor veya aynı şey sayılıyor; İkincisi de, sosyal veya kamusal mülkiyet aleyhine olarak özel mülkiyet teşvik ediliyor. Oysa, üretim araçlarının devletleştirilmesi,

---

[1] An Enquiry Concerning Political Justice and its Influence on Moral and Happiness, [1793], agy, Jean Jaurés, Histoire Socialiste de la Révolution Française, c. IV, s. 516.

onun emekçilerin [işçi sınıfının] ortak mülkiyeti olduğu anlamına gelmiyor. Böylesi bir otomatizm veya kesinlik söz konusu değildir...

1917 sonrasında Sovyetler Birliğinde üretim araçları devletleştirildi ama *sosyalleşemedi*... Üretim araçları üzerinde emekçilerin, işçilerin *reel denetimi* sağlanamadı, *sosyal sahiplenme* mümkün olamadı. Verimlilikçi [produktivist] paradigmanın dışına çıkılamadı. Velhasıl, kamulaştırma bir biçim sorunu olmanın ötesine geçemedi. Oysa, önemli olan biçimsel bir yasal transfer değil, *reel sosyal sahiplenmeyi, işçi denetimini* gerçekleştirmekti...

Üçüncü küreselleşme çağı da denebilecek olan 1980 sonrasında, [özel] mülkiyet açısından yeni bir eşik daha aşılmış durumda. Kamuya ait ne varsa, devlete ait ne varsa, hazineye ait ne varsa, özel mülkiyet alanı dışında kalmış ne varsa talan ediliyor, yağmalanıyor, [özel] mülkiyet kategorisine dahil ediliyor... Artık kamu hizmetleri de dahil hiçbir şey neoliberal özelleştirme saldırısının kapsamı dışında değil... Sermayenin değerlenmesine imkân veren ne varsa özelleştiriliyor, başka bir ifade ile özel yağma ve talan alanı haline getiriliyor. Üstelik bu durum, [sosyal] *bilimin* bir gereği olarak sunuluyor! Öyle bir kendinden menkûl [sosyal] bilim ki, sömürüyü, yağmayı ve talanı meşrulaştırıyor... Bilimin, bilimsel çabanın misyonu bu kepazeliği meşrulaştırmak mıdır? Özelleştirme çılgınlığının [şimdilik!] ciddi bir tepkiyle karşılaşmaması düşündürücüdür ve doğrudan ideolojik kölelikle ilgilidir... Kapitalizm emek sömürüsüne dayalı bir *ücretli kölelik rejimidir* ki, kamuya ait olan, olması lâzım gelen üretim araçlarının özel şahıslar tarafından yağmalanması sonucunu doğuruyor. Dünya Ticaret Örgütü [DTÖ] insanlığın ortak mirası olan bilimsel-entellektüel birikimden, biyolojik çeşitliliğe kadar akla gelen ne varsa, özel mülk kategorisine indirgemek için yoğun bir çaba harcıyor. Genetik müdahaleler yoluyla ve *fikri mülkiyet* safsatasıyla insanlığın ortak mirası olan binlerce yıllık bilgi birikimi de [özel] mülkiyet kategorisine indirgeniyor... Çokuluslu şirketler önce bir bitkiyi genetik değişime uğratıyor, arkasından da patentini alıyor. Ve çiftçinin kendi ürününden tohum kullanması engelleniyor. Bu kepazelik "katır tohum"

veya "terminatör tohum" kavramlarıyla ifade ediliyor. Çokuluslu şirketin genetik dönüşüme uğrattığı ve patentini aldığı ürünü öyle programlıyor ki, o ürün hasadından ayrılan tohum *ürün vermiyor*... Üstelik patent sahibi firma tarafından çiftçiler tarafından kullanılması da yasaklanıyor. Oysa, bilimsel bilgi birikimi insanlığın, toplumun ortak mirasıdır ve kamu kaynaklarıyla ve kamusal çabalarla ortaya çıkmıştır...

Bugün insanlığın yüz yüze geldiği tüm yıkıcı sonuçların temelinde bir *gasp* olan, üretim araçlarının *[özel] mülkiyeti* yatıyor. Mülkiyet sorununu yok sayarak, atlayarak yapılacak tartışmaların bir kıymet-i harbiyesi olamaz. Bu yüzden, tüm *modern tabuların tabusu* olan [özel] mülkiyeti tartışma basiretini ortaya koyabilmemiz gerekiyor. Sendikalar ve solda yer alan siyasi partilerin bile, bu sorun karşısındaki aymazlığını anlamak mümkün değildir...

Şimdilik egemen ideoloji, mülksüzleştirilmiş, ezilen ve sömürülen sınıflarda *yanılsama* ya da aynı anlama gelmek üzere, *yanlış bilinç* yaratmayı başarıyor... Sömürücü sınıfların, yaşam standardının *mülksüzleştirilmiş* sınıflar tarafından *taklit edilebileceği umudu* canlı tutuluyor ve insanlar körü körüne hiç bir zaman kazanmanın mümkün olmadığı bir yarışa sokuluyor... Oysa, hiyerarşik sistemlerde *dikey geçişler* sadece istisnadır ve *istisnalar kuralı doğrulamak içindir*... Bir işçinin [ki, her zaman potansiyel işsizdir...] gaspçı sınıfa dahil olma olasılığı, umut pazarına itilmiş birinin sayısal lotodan büyük ikramiye kazanarak zengin olma şansından daha fazla değildir. Elbette loto oynayanın hem teorik, hem de pratik olarak büyük ikramiyenin sahibi olma olasılığı vardır ama olasılık 215 milyonda birdir... Demek ki, oynayanla oynamayan arasında *kazanmama şansı* nerdeyse eşit... [Elbette lotaryanın neden olduğu ahlâkî yozlaşma ayrı bir tartışma konusudur...].

Modern çağın tüm temel metinleri [özel] mülkiyeti kutsuyor. Bundan sonra kaleme alınacak evrensel insanlık bildirgeleri ve tüm temel metinler, anayasalar, vb. mutlaka şu üç maddeyle başlamalıdır:

1. Dünyanın tüm kaynakları insanlığın tamamına aittir, hiçbir surette gasp edilemez;

2. Hiç kimse, ona başkasının emeğini sömürme olanağı veren üretim araçlarının mülkiyetine sahip olamaz;

3. Başkasının emeğinin sömürüsüne dayalı bireysel zenginleşme bir insanlık suçudur...

Bu yazıyı bir öneriyle bitirebiliriz: Gelin [özel] mülkiyeti tartışalım...

Kardelen, 28 Temmuz 2005.

Emperyalizm

Latince *imperium* ve *imperialis*'den türetilmiş bir kavram olan *emperyalizm*, bir ulusun [esas itibariyle de onun egemen fraksiyonunun] çıkarı için, başka ulus veya ulusların [halkların] hazinelerine, zenginliğine, toprağına, emeğine, yeraltı ve yerüstü kaynaklarına el koymasını sağlayan bir egemenlik - bağımlılık biçimi olarak tanımlanabilir. Bir egemen devletin bir başka ulusun [halkın, topluluğun] zenginliğine el koyması için her zaman doğrudan denetim gerekli değildir. Sömürü, bağımlılık, hakimiyet ve şartlandırma ilişkilerinin geçerli olması için, mutlaka söz konusu ülkenin bir egemen [emperyal] ulus tarafından işgal veya ilhak edilmesi gerekmez. Başka araçlar ve yöntemlerle de emperyalist ilişkileri sürdürmek mümkün olabiliyor. Bunun için çıkarları emperyal gücün çıkarlarıyla örtüşen bir *yerli elitin* varlığı ve bu elitin *yerel bir egemen güç haline gelmesi* yeterlidir. Şimdilerde sömürgeciliğin *doğrudan [klasik] biçimi* tasfiye edildiği halde, emperyalist dünya sisteminin çevresinde yer alan bağımlı ülkelerin kaynaklarının eskiden olduğu gibi emperyalist çıkarlar için kullanılabilmesinin nedeni budur.

İmparatorlukların ve emperyal egemenliğin ilk site devletlerin tarih sahnesine çıktığı döneme kadar gerilere giden bir tarihi olduğunu söylemek mümkündür. Tarihte bilinen ilk imparatorluk *Akadlar*dı [M.Ö XXIII], *Eski Mısır, Çin, Büyük İskender, Roma, Bizans, Osmanlı, Eyyübi, Aztek, Timur imparatorluğu, vb.* kapitalizm öncesi dönemin imparatorluklarından bazılarıydı. Dolayısıyla, emperyal egemenlik biçimi kapita-

lizmle birlikte tarih sahnesine çıkmış bir süreç değildir. Emperyalizm kavramı ilk defa 1902 de J.A. Hobson tarafından kullanılmıştı. Oysa emperyalizmin binlerce yıllık, geçmişi vardı. Kapitalizme özgü *modern emperyalizmin* de yaklaşık beşyüz yıllık bir tarihi var. Zira, bir yerde bir kavramın kullanılmaması, ya da kavram yokluğu, orada o kavrama uygun düşen bir tarihsel ve toplumsal sürecin mevcut olmadığı anlamına gelmiyor... *Jenosit* kavramı 1948 de sözlüklere girse de insanlık tarihinin son beşyüz yılı aynı zamanda jenositlerin de tarihiydi... Elbette bunun tersi de aynı şekilde geçerlidir: Bir yerde bir kavram kullanılıyor diye, orada o kavrama *uygun düşen* bir gerçeklik olması gerekmiyor. Şimdilerde *demokrasi* kavramı çok kullanılıyor ama demokratik olduğu söylenen rejimler demokrasinin karikatürü bile değildir...

Üretici güçlerin gelişmişlik düzeyinin emek sömürüsünü mümkün kılması, toplumun sınıflara bölünmesi ve devletin ortaya çıkmasıyla, emperyal egemenlik de mümkün hale gelmişti... Emperyalizmin kapitalizme önceliği var ama kapitalist emperyalizmin de *kendine özgülüğü* söz konusudur. Başka türlü ifade etmek istersek, kapitalizmin özgünlüğünden kaynaklanan nedenlerden ötürü, kapitalist emperyalizm, *geleneksel imparatorluklardan* temelli farklı niteliklere sahiptir. Kapitalizm öncesi dönemin egemenlik biçimleri [devletleri densin], esas itibariyle haraca dayalı sistemlerdi. Devleti oluşturan sınıf veya sınıflar, üretici sınıftan haraç alırlar, bunu da bir *Tanrı buyruğu* olarak dayatırlardı. Üretim tarzı *basit yeniden üretime* dayalıydı. Ortaya çıkan sosyal artık, yönetici sınıf tarafından harcanırdı. Kapitalizmde olduğu gibi genişletilmiş yeniden üretim söz konusu değildi. Sosyal artığı artırmanın bir yolu da fetihlerdi. Buna *komşular aleyhine genişleme* demek mümkündür. İşgal ve ilhak edilen ülke yağmalanır, birikmiş hazinelerine el konur ve ülke halkı haraca bağlanırdı. Elbette fethedilen yerlerdeki halk ekseri kıyım ve katliama maruz kalırdı. Egemenlik sistemi [veya üretim tarzı] *basit yeniden üretime* dayandığı için, egemenlik altına alınan topluluklar haracı ödedikleri ve egemenliğe itiraz etmedikleri sürece, *eskiden olduğu gibi* yaşamaya devam ederlerdi... Fetih, işgal ve

ilhaka rağmen ekonomik, sosyal, kültürel yapılar köklü değişikliğe uğramazdı.

Yeni ve *orijinal* bir üretim tarzı olan kapitalizmin tarih sahnesine çıkmasıyla, egemenlik ilişkisi ve tahakküm altındaki halkların yaşam koşulları köklü değişime zorlandı. Üretim tarzları tahrip edilip, sömürgeci-emperyalist merkezlerin çıkarına göre yeniden biçimlendirildi. Kapitalizm, haraca dayalı üretim tarzlarından farklı olarak, sermayeye ve sermayenin *genişletilmiş yeniden üretimine* dayanıyor. Bu temelli bir farktır. Kapitalist emperyalizmin bir başka özgünlüğü de, sadece sınır komşuları aleyhine olarak genişlememesi, deniz aşırı bölgelere doğru da yayılmasıdır. Bir başka temel fark da, *yayılma ve genişleme dinamiğinin* sistemin özünde içerilmiş olmasıdır. Zira, kapitalizm öncesi dönemin devletleri, emperyal yayılma olmadan, *dış fazla* olmadan da varlığını sürdürebilirken, kapitalizmin *rekabete ve genişletilmiş yeniden üretime* dayandığı için, genişlemeden, yayılmadan varlığını sürdüremiyor. Bu yüzden emperyalizm kapitalizmde içerilmiş, onda *mündemiç* bir eğilimdir [genişleme ve yayılma eğilimi]. Ve barışçı bir yayılma kapitalizm koşullarında mümkün değildir. Kapitalist rekabet geçerliyken her kapitalist işletme için *büyümek* veya *yok olmak* ikilemi söz konusudur. Velhasıl, sermaye büyümeden varolamıyor. Bu da her seferinde daha çok hammadde, işgücü ve teçhizat kullanmayı [sermayenin büyümesi anlamında] ve tabii daha geniş pazarlara sahip olmayı, başka bir ifade ile *rakipler aleyhine büyümeyi ve yayılmayı gerektiriyor*. Çokuluslu şirketler veya *tarnsnasyonal şirketler* denilen dev kapitalist işletmeler, söz konusu eğilimlerin bir sonucudur. Kapitalist üretim süreci yoğunlaşma ve merkezileşme eğilimini ve *dinamiğini* [tekelleşme] bünyesinde barındırıyor. Şimdilerde bir kapitalist işletmenin başarısı, küresel plândaki başarısıyla ölçülüyor. En büyük üçyüz çokuluslu şirket [transnasyonal] dünya üretici potansiyelinin yaklaşık dörtte birini kontrol ediyor ki, bunun 5 trilyon dolarlık bir değere denk geldiği tahmin ediliyor... *Royal Dutch/Shell'in* yıllık geliri İran'ın GSMH'sına [milli gelir] eşit... İki çokuluslu şirketin, *Mitsui ve General Motors'un* satışları toplamı, Danimarka, Portekiz ve Türkiye'nin GSMH'sı toplamından

daha büyük... Aynı şekilde Sahra'nın Güneyindeki tüm Kara Afrika ülkelerinin GSMH toplamından da 50 milyar dolar daha fazla... İsviçre kökenli bir transnasyonal olan *ABB,* 140 ülkede faaliyet gösteriyor. *Royal Dutch/Shell* 50 ülkede petrol araması yapıyor, 34 ülkede rafinerileri var ve ürettiği petrolü 100 ülke pazarında satıyor... Aynı şekilde İngiliz kökenli bir kimya tekeli olan *ICI,* 40 ülkede üretip 150 ülkede satıyor...

Bu yüzden emperyalizm, *arizi veya istisnai* bir durum değildir, kimi kralların, imparatorların, siyasetçilerin, ya da *demokratik* olarak seçilmiş devlet başkanlarının, kaprislerinin, aşırılıklarının, gaddarlığının, şan ve şöhret düşkünlüğünün, akılsızlığının, vb. sonucu olarak ortaya çıkmıyor. Şimdilerde ABD'nin emperyalist saldırısını yoğunlaştırması, Beyaz Saray'a ve Pentagon'a çöreklenmiş, *neocons* denilen *şahinlerin* marifeti değildir. Beyaz Saray ve Pentagon'da başkaları olsaydı da sürecin özüne dair bir değişiklik olmazdı, sadece üslûp değişirdi... Öyle olduğuna dair sayısız kanıt ve gerekçe mevcuttur. Bu temel nitelikten ötürü de, *kapitalizm emperyalizm üretmeden, emperyalizm savaşsız, hegemonya da düşmansız* varolamaz... Son dönemde kimilerince emperyalizmin geride kaldığı, *post-emperyalist* bir döneme girildiği, başkaları tarafından da [Antonio Negri- Michael Hardt] artık emperyalizmin eski emperyalizm olmadığına dair tezler ileri sürülüyor. Bu sonuncular, son emperyalist savaşın Vietnam Savaşı olduğunu, artık bilinen anlamda emperyalizmin gerilerde kaldığını ileri sürüyorlar... Eğer kapitalizm, kapitalizm olarak yerinde duruyor, üstelik yıkıcılığı da artıyorsa, emperyalizmin artık gerilerde kaldığını, ya da *ehlileştiğini* iddia etmek, sadece teorik plânda sakat değil, aynı zamanda anti-kapitalist, anti-emperyalist mücadelenin başarısı bakımından da tam bir aymazlıktır. Dün Avrupalılar, Kuzey Amerikalılar, Japonlar, Asya, Afrika ve Latin Amerika'ya doğal kaynaklar, hammaddeler ve pazarlar için gidiyorlardı. Bu gün de ABD'nin başını çektiği *kollektif emperyalizm,* aynı nedenler ve gerekçelerle Afganistan'ı, Irak'ı işgal ediyor... Kaldı ki, bundan sonra anti-emperyalizm kavramını anti-kapitalist kavramından ayrı, telaffuz etmemek gerekiyor.

Kapitalizm rekabete dayanıyor ve bir *sömürü metabolizması* şeklinde varoluyor, eşitsiz gelişiyor, sürekli olarak kutuplaşma yaratıyor. Başka türlü ifade etmek gerekirse, kapitalizm kutuplaştırıcı bir öze ve işleyişe sahiptir. Bir kutupta yoksulluk üretmeden karşı kutupta zenginlik üretmesi mümkün olmuyor. Bu durum, kapitalist üretimin bir *sömürü metabolizması* oluşunun doğal sonucudur... [Amerikalı golf oyuncusu Tiger Woods'un çokuluslu şirket NIKE'nin Endonezya'da çalıştırdığı tüm işçilerden daha çok kazandığını hatırlatalım...] Başka yerde de yazdığım gibi, piramide benzeyen bir ekonomiler ve toplumlar hiyerarşisi söz konusudur. Dolayısıyla, modalitesi ve biçimi değişse de emperyalist dünya sistemi her zaman egemen merkez[ler] ve egemenlik altındaki çevreden oluşuyor. Daha kapitalizmin tarih sahnesine çıktığı dönemden itibaren [XVI yy.] sistem hiyerarşikti. Egemen çevre [emperyalist merkezler] – egemenlik altındaki çevre [sömürgeciliğin ve emperyalizmin çarpıtıp, gelişme sürecini bozduğu sosyal formasyonlar] arasında bir *asimetri* oluştu ve bu durum, ilerleyen dönemde biçim değiştirse de özü hep aynı kaldı, üstelik her ileri aşamada daha da derinleşti. Bu niteliği itibariyle emperyalizm *kapitalizmin bir aşamasında ortaya çıkmış* bir süreç, bir *yenilik* veya *orijinallik* değildir. Hiyerarşik dünya sisteminin egemen konumdaki ekonomileri arasındaki [emperyalistler arası] rekabet, çatışma ve savaşı davet ediyor. İkinci emperyalistler arası savaş sonrasına kadar, emperyalist ülkeler arasındaki sürekli çatışma ortamı söz konusuydu ve hegemonya için mücadele eden çok sayıda emperyalist ülke vardı. XIX'uncu yüzyılın hegemonik gücü olan İngiltere başta Fransa gibi "eski rakiplerin" yanında yeni yetme emperyalist güçlerin (ABD, Almanya, Japonya...) baskısı altındaydı ve yüzyılın sonunda İngiltere'nin ekonomik ve militer üstünlüğü aşınma sürecine girmişti. Zaten iki emperyalistler arası savaş [1914–1918 ve 1939–1945] da geçerli emperyalist *status quo*'yu bozmakta çıkarı olan emperyalist güçlerin dayattığı savaşlardı. Samir Amin'in ifade ettiği gibi, 1945 öncesinde emperyalizm *çoğul* olarak ifade ediliyordu. Emperyalist güçler arasında sürekli rekabet ve çatışma durumu söz konusuydu. İkinci emperyalistler arası savaşta bu durum değişti. Başta XIX'uncu yüzyılın

hegemonik gücü olan İngiltere olmak üzere Fransa, Almanya ve Japonya savaştan büyük güç kaybına uğrayarak çıktılar [zaten Almanya çökertilmiş ve parçalanmıştı, aynı şekilde Japonya'da çökertilmişti]. Sovyet devrimi emperyalist burjuvazinin hesaplarını alt-üst etti. Aslında saldırgan bir Sovyetler Birliği yoktu ama daha önce de ifade ettiğimiz gibi emperyalizmin [hegemonyanın] düşmana, tehdide ihtiyacı vardı, aynı şimdilerde olduğu gibi. *Siyasal İslam, İslam terörü* türü kavramlar doğrudan emperyalizmin [esas itibariyle de hegemonik güç olan ABD'nin] *düşman ihtiyacını karşılamak üzere üretilmiştir*... Benzer bir ideolojik manipülasyon *soğuk savaş* için de yapılmış ve Sovyetler 'hür dünya' için büyük bir tehdit olarak sunulmuş, üstelik insanlar da buna inandırılmıştı... Emperyalizm açısından asıl sorun, bağımsızlıklarını kazanan ve *Üçüncü Dünya* denilen ülkeleri emperyalist sistem içinde tutmaktı. Bu yüzden Batı Avrupa ve Japon burjuvazileri sınıfsal çıkarlarının bir gereği olarak, ABD tarafından *vasalleştirilmeyi* kabullendiler ve bir tür *kollektif emperyalizm* durumu oluştu. Batı Avrupa ve Japon burjuvazileri için Üçüncü Dünya'nın çekip çevrilmesinin ABD'ye bırakılması uygun düşüyordu. Zira, tartışmasız bir hegemonik güç durumuna gelmiş olan ABD, gerektiğinde askeri olarak da emperyalist burjuvazinin çıkarlarını koruyabilir durumdaydı ve koruyordu. Bilindiği gibi, bir emperyalist devletin hegemonik güç statüsüne terfi edebilmesi için, rakiplerine ekonomik, militer ve siyasal-ideolojik planda üstünlük sağlaması gerekiyor. Fakat sistemin niteliğinden ötürü, hegemonya her zaman *göreli* ve *geçicidir*... Birincisi, rekabete dayalı dinamik bir sistem söz konusu olduğu için hegemonya her zaman tehdit altındadır, dolayısıyla geçicidir; ikincisi de rakiplerin varlığından ötürü mutlak değildir...

Emperyalizm kapitalizmde içerilmiş bir temel eğilimin tezahürü olsa da, emperyalist saldırının yoğunlaştığı dönemlerden söz etmek mümkündür. Bu anlamda üç tarihsel dönemden söz edebiliriz. Birincisi Kristof Kolomb'un macerasıyla başlayan dönemdir. Bu dönemde yıkım daha çok Amerika kıtasında kısmen de Afrika'da gerçekleşti. İkinci aşama, sanayi devriminden sonra, esas itibariyle de Avrupalı, Japon ve Kuzey Amerika kapitalist devletleri arasında hammaddeler ve dünya

pazarı için rekabetin kızıştığı XIX'uncu yüzyılın son çeyreği ve XX'inci yüzyılın başına rastlamıştı. Bugünkü hiyerarşik dünya sisteminin oluşumu, söz konusu ikinci kapsamlı saldırı döneminde tamamlanmış, çevre-merkez asimetrisi ve ikiliği tamamlanmıştı. Üçüncüsü de 1980 den sonra, esas itibariyle de Sovyet Sisteminin çöktüğü 1990 sonrasında ortaya çıkan emperyalist saldırıdır ama artık emperyalizm kavramı kullanılmıyor... Bir edeb-i kelâm yapılarak *küreselleşme* deniyor. Sanılmasın ki bu saldırılar karşılıksız kaldı veya kalıyor. Birinci kapsamlı saldırıya köle isyanları damgasını vurdu. İkinci kapsamlı emperyalist saldırının karşılığı 'ulusal kurtuluş hareketleri' oldu. Şimdilerde *küreselleşme* denilen üçüncü kapsamlı saldırıya karşı da dünyanın her yerinde mücadeleler yükseliyor ve yükselecektir...

Küreselleşme denilen neoliberal emperyalist saldırının amacı, her zaman olduğu gibi şimdilerde kibarca *Güney* denilen Üçüncü Dünya ülkelerini sermayenin sınırsız sömürü, yağma ve talanına açmaktır. XXI'inci yüzyılın başında söz konusu sömürü, yağma ve talan tarihte görülmemiş kapsam ve derinliğe ulaştığı halde, kapitalizmden, emperyalizmden, sömürüden, vb. söz edilmiyor oluşu, rahatsız edicidir ve doğrudan ideolojik kölelikle ilgilidir. Bu durum yukarda zikrettiğimiz bir tespiti de doğruluyor. Bu gün sömürgeci emperyalist devletlerin doğrudan sömürgesi olan hemen hiçbir *Üçüncü Dünya Ülkesi* yok, ama doğrudan sömürge oldukları dönemdeki gibi 'dış' sömürüye maruzlar... Yeraltı ve yer üstü kaynakları, beşeri zenginlikleri [işgücü] ve pazarları emperyalist şirketlerin sınırsız kullanımına sunulmuş durumda. Bunun nedeni Üçüncü Dünya'daki rejimlerin bütünüyle *yeniden kompradorlaşmış* olmasıdır. Dolayısıyla 'ulusal bağımsızlık' bir safsatadır ve ulus-devletler de emperyalizmin bir egemenlik aracına dönüşmüş durumdadır... Biçimsel bağımsızlığı sahip *uydu devletlerin* ekonomik ve sosyal politikaları bütünüyle emperyalist merkezlerin kurumları [IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, vb.] tarafından dikte ettiriliyor... Ulusal aygıtlar emperyalizmin ayak işlerine koşulmuş durumda... *Büyük İnsanlığın*, dünyanın tüm zenginliğini üreten *Yeryüzünün Lânetlilerinin* bu kapsamlı emperyalist saldırı karşısında

sessiz ve tepkisiz kalacağı sanılmasın. Saldırı mutlaka karşılık bulacaktır. Bu sefer sömürgeciler ve emperyalistlere karşı mücadele, yerli komprador egemenlere, yerli oligarşilere karşı mücadeleyle birlikte yürüyebilir. Artık mücadele aynı anda anti-kapitalist, anti-emperyalist olmak zorunda, zira *kapitalizm emperyalizmdir*... Fakat, gerçek anlamda sosyalist bir dünya düzeni kurma perspektifinden yoksun bir anti-emperyalist, anti-kapitalist mücadelenin kalıcı başarı sağlaması mümkün değildir... ABD'nin dayattığı barbarlık ve vahşet bir kader değil. Eşitliğin, kardeşliğin, dayanışmanın geçerli olduğu, doğaya saygılı, sömürüsüz, sınırların olmadığı, tam bir saçmalık olan ulus-devletin geçmişin kötü bir anısı olarak kaldığı bir dünya ve insanlık toplumu oluşturmak mümkün ve gereklidir...

Sömürgeciliğin Beşyüz Yılı: Efsaneler ve Gerçekler

"Zengin olmak, bir başkasının
emeğinin ürününe el koyma
ayrıcalığına sahip olmaktan
başka bir şey değildir".
W. Godwin[1]

Geride kalan XX'inci yüzyılla başlıca üç efsane damgasını vurdu: Sömürgeciliğin tasfiye edildiği [dekolonizasyon], kalkınmacılık söylemi ve 'evrensel nesnel sosyal bilim' safsatası. 18–25 Nisan 1955'de toplanan Bandung Konferansı'nda yeryüzünün lânetlileri, dünya sahnesinin bir aktörü olma iddiasıyla bir araya geldiler ve sömürgeciliğin sonunu ilan ettiler. Bu yazıda, sömürgeciliğin II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekten tasfiye edilip edilmediği, [dekolonizasyonun gerçekleşip gerçekleşmediği] başka bir ifade ile söylemle gerçek arasındaki uyumsuzluk tartışma konusu yapılacak.

Marx, Friedrich Bolte'ye yazdığı 23 Kasım 1871 tarihli bir mektupta: "Eski veçheler yeni biçimler ve görüntüler altında kendilerini yepyeni bir şeymiş gibi sunarlar"[2] demişti. Gerçek-

---

[1] **An Inquiry Concerning Political Justice and its Influence on Moral and Happiness** (1793). a.g.y. Jean Jaurès, Histoire Socialiste de la Révolution Française, c IV, s. 516.

[2] Bkz: Marx-Engels, **Selected Correspondance**, Progress Publicher, 1975, s. 253.

ten 'yeni' olduğu söylenen bir toplumsal süreç 'ne kadar yenidir' sorusu, sosyal gerçekliği anlama iddiasında olanlar için büyük öneme sahiptir. İkinci Dünya Savaşını izleyen yaklaşık yirmi yıllık dönemde, o zamana kadar az sayıda Avrupa ülkesinin, ABD ve Japonya'nın 'doğrudan sömürgesi' olan halklar, 'siyasal bağımsızlıklarını' kazandılar ve uluslararası hukuka göre egemen devletler durumuna geldiler. Sömürgeci tahakkümden kurtulduklarına göre, kalkınmaları, uluslararası devletler camiasının eşit statüye sahip saygın üyeleri olmamaları için bir engel kalmadığı söylendi. Artık kendilerine dayatılan yoksulluk, sefalet ve aşağılanmışlık durumundan kurtulabilirlerdi... Oysa, aradan geçen yaklaşık yarım yüzyıllık dönemde gerçek durum hiç de tevatür edildiği gibi değil. Tam tersine, sömürgeciliğin tasfiyesinden sonra Üçüncü Dünya ile emperyalist merkezler (kalkınmış ülkeler) arasındaki zenginlik uçurumu daha da derinleşmiş durumda. Şimdilerde de yeryüzünün beşeri ve doğal kaynaklarına ve zenginliğine eski sömürgeci – emperyalist devletler, 'doğrudan sömürgecilik' döneminde olduğu gibi el koymaya devam ediyor... Neoliberal küreselleşme çağında "Güney" denilen ülkelerin yağma ve talanı kaldığı yerden, üstelik derinleşerek yol alıyor. Bu somut durum, XX'inci yüzyılın üç efsanesini tartışmayı gerektiriyor: Gerçekten kalkınma diye bir şey mümkün müdür? Başka türlü söylersek dünyanın geri kalanının emperyalist merkezlerin 'gelişmişlik' ve 'yaşam düzeyini' yakalaması mümkün müdür? genel geçer bir evrensel nesnel sosyal bilim olabilir mi? Sömürgecilik gerçekten tasfiye edildi mi? Yoksa Marx'ın dediği gibi eski olan yeni görüntüler altında varolmaya devam mı ediyor? Değilse durum nedir?

1. Sömürgecilik Cephesinde Yeni Bir Şey Yok...

Bugünkü Kuzey-Güney kutuplaşmasının tarihi yaklaşık beşyüz yıl gerilere gidiyor. Sömürgeciliğin veya sömürgeleşmişlik (coloniality) durumunun kökleri, birinci sömürgecilik dönemi de denilebilecek olan Kristof Kolomb'un macerasıyla (1492) başladı. Bu ilk sömürgecilik çağının birinci aşamasında Yeni Dünya'daki (Amerika kıtası) uygarlıklar tahribedildi, halklar

jenoside tabi tutulup imha edildi, birikmiş hazineler yağmalandı. Fakat, yeni değeri yaratacak insan, dolayısıyla işgücü kalmamıştı. Amerika Kıtasının sömürgeleştirilmesinin ikinci aşamasında madenlerde ve tarımsal plantasyonlarda çalışacak insan ihtiyacı (iş gücü) Afrika'nın köleleştirilmesini, dolayısıyla köle ticaretini gündeme getirdi. Velhasıl, İspanyol Konkistatörlerinin başlattıkları maceranın Kara Afrika'da ortaya çıkardığı tahribat devasa idi... Bu talihsiz sürecin Rönesans, modernite, aydınlanma olarak bilinen dönemlerde yaşanmış olması da üzerinde ısrarla durulması gereken bir husustur. Sanayi devrimine giden süreçte, iki kıtanın yağmalanması ve sömürülmesi çok önemliydi ama bu gerçek ekseri Avrupa-merkezli tarih yazıcıları ve Avrupa-merkezli ideoloji tarafından yok sayılmıştır. Sanayi devriminden sonra sömürgeleştirilme sırası Eski Dünya'ya geldi ve Asya ve Afrika kıtaları XVIII'inci yüzyılın sonundan XX'inci yüzyılın ilk on yıllarına kadarki süreçte az sayıda Avrupa ülkesinin ikinci olarak (ve daha sonra) Japonya ve ABD'nin doğrudan sömürgesi veya yarı-sömürgesi (nüfûz bölgesi) statüsüne indirgendi. Bir fikir vermek için: 1878 yılında yeryüzünün %67'si Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilmiş durumdaydı. 1914'de bu oran %84.4'tü... Bu sürecin sonucunda sömürgeci-emperyalist ülkelerin ihtiyacına uygun bir işbölümü ve uzmanlaşma oluştu. Başka türlü ifade etmek gerekirse, sömürgeleştirilmiş bölgelerin yer altı, yerüstü kaynakları ve işgücü potansiyeli sömürgeci devletlerin ihtiyacı doğrultusunda biçimlendirildi. Bu, bir yanda egemen sömürgeci devletler, diğer yanda sömürgeleştirilmiş, tarihleri, kültürleri, kimlikleri tahribedilmiş sömürge halklarının oluşturulduğu bir dünya sistemiydi.

450 yıllık dönemde sömürgeci –emperyalist Avrupalılar sadece dünyayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda biçimlendirmekle (biçimsizleştirmekle) kalmadılar, Avrupa-merkezli bir ideoloji (dünya görüşü densin) oluşturup sömürge halklarına dayattılar. Kendileriyle diğerleri arasına kalın duvarlar ördüler. Oluşturdukları Avrupa-merkezli ideoloji (dünya görüşü), olumlu olan ne varsa Avrupalının kendi eseri sayıyordu. Avrupa uygarlığının üstünlüğü, başka halkların ancak Avrupa'ya benzediğinde kurtuluşa ulaşabileceği, Avrupalıların dünyanın geri kalanını

uygarlaştırmakla yükümlü olduğu inancına dayanıyordu. Bu fanatik anlayış sadece Avrupalı sömürgeci elite mahsus bir saplantı değildi. Metropollerin geniş halk kitleleri de bu görüşü çoktan içselleştirmişti... Fakat, asıl sorun sömürgelerdeki yerli elitlerin de bu Avrupa-merkezli ideolojik safsataları içselleştirmeleri, dünyaya ve kendilerine Avrupalının gözüyle bakmalarıydı. Dolayısıyla, ısrarla vurguladığımız gibi, sömürgeleşme, sömürge halklarının ama asıl 'Avrupalılaşmış', 'Batılılaşmış' elitlerin bilincinin sömürgeleştirilmesiydi. Bu, sömürgeciliğin içselleşmesi durumudur ki, doğrudan sömürgeciliğin tasfiyesi (dekolanizasyon) sonrasında sömürgecilik durumunda (coloniality) kayda değer bir değişikliğin olmaması, tam tersine sömürgeciliğin, dolayısıyla kutuplaşmanın derinleşmesi, bu durumla doğrudan ilgilidir. Zira, söz konusu eşik aşıldıktan sonra, artık sömürgecilik durumu (coloniality) doğrudan sömürgeciye gerek kalmadan yol alabiliyor... Nitekim, Güney ve Orta Amerika'da ki 'bağımsızlık' hareketleri gerçek anlamda bağımsızlık hareketleri değildi. İspanya ve Portekiz'den bağımsızlaşan söz konusu ülkeler, İngiltere ve ABD'nin nüfuz bölgeleri durumuna geldiler. Dünya sistemindeki konumları hiçbir değişikliğe uğramadı. Kaldı ki, bir 'sosyal devrim' söz konusu değildi. Ne üretim araçlarının (toprak) mülkiyetine dokunulmuş ne de yerliler ve Afrika kökenli kölelerin durumunda bir değişiklik ortaya çıkmış değildi. Bu ülkeler siyasal planda ve uluslararası hukuka göre bağımsızdılar ama bunun pek kıymet-i harbiyesi yoktu. İngiliz sömürgeciliğinin önde gelen simalarından Benjamin Disraeli, "sömürgeler bağımsız olduklarında sömürge olmaktan kurtulmuş olmazlar" derken tam bunu ifade ediyordu. Osmanlı İmparatorluğu gibi siyasal olarak bağımsız ülkelerin durumu da bir ülkenin siyasal (yasal) bağımsızlığından çok, dünya sistemindeki konumunun ve işlevinin belirleyici olduğunu gösterir. Birçok bakımdan bugünkü Türkiye 1880'lerdeki Osmanlı İmparatorluğundan farksızdır. Türkiye siyasi plânda o zaman da 'bağımsızdı' bugün de 'şeklen bağımsızdır' ama dünya sistemi içindeki yeri özde aynıdır. Buradan giderek sömürgecilikten kurtulmanın sadece siyasi bağımsızlıkla mümkün olmadığı, kaldı ki, ekonomik, ideolojik, entelektüel, kültürel, sosyal bağımlılık koşullarında, siyasi

bağımsızlığın da bir biçim sorunu olmanın ötesine geçemediğini söylemek mümkündür.

Genç Endonezya'nın karizmatik devlet başkanı Ahmet Sukardo, ev sahipliği yaptığı Bandung Konferansını açış konuşmasında: 'Sömürgeciliğin sadece bir ülkenin yabancı bir ülke tarafından fiziki denetim altına alınması olmadığını, ekonomik ve entelektüel veçheleri de olan bir süreç olduğunu, farklı kılıklara bürünebildiğini' söylemişti. Bir kapitalist devletin bir başkasını egemenliği altına alıp sömürgeleştirmesinin nedeni, söz konusu ülkenin beşeri ve doğal kaynaklarını sömürmek, sermayeye değerlenme alanı açmak, sermaye için pazar yaratmaktır. Bu amacın elde edilmesi için mutlaka 'doğrudan denetim' gerekmez. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgeciliğin doğrudan versiyonunun tasfiyesi, sömürgeciliğin sonu değil, yeni bir biçim altında devam etmesiydi. Ülkeleri 'bağımsız' olduğuna göre yoksul halk kitleleri artık kalkınma efsanesiyle oyalanabilirdi. Sömürgeci devletlerin çıkarlarını gerçekleştirmek üzere oluşturulan kurumlar, Bretton Woods kurumları [IMF, Dünya Bankası, GATT (bugünün Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) atası, vb.] sömürgeci yönetimlerin yerini alabilirdi... Böylece teker teker ülkelerin doğrudan sömürgesi olan ülkeler tüm sömürgeci-emperyalist ülkelerin kollektif sömürgesi durumuna gelmişlerdi. Aslında kollektif sömürgecilik doğrudan sömürgecilikten daha az zahmetli, daha etkindir, üstelik yabancı düşmanlığını da tahrik etmez... Kollektif sömürgeciliğe maruz ülkeler geçerli süreci, 'milliyetçilik', 'ulusal çıkarlar', 'kalkınma', 'emperyalist ülkeleri yakalama', vb. gibi safsatalarla şimdilik kabullendirmeyi başarıyor... 1980 sonrası dönemde Güneyin yoksul ülkelerine dayatılan ve tam bir yıkım tablosu demek olan 'yapısal uyum programları', Kuzey tarafından silah zoruyla dayatılmadı. Elbette bu durum silah zorunu dışlamaz. Emperyalist çıkarlar gerektirdiğinde zor öğesi de devreye girer... Irak'ta olduğu gibi... ABD başta olmak üzere emperyalist ülkeler Üçüncü Dünya'da asayişi söz konusu ülkelerin işbirlikçi-komprador yöneticilerine havale etmiş durumda. Orada sömürgecilerin kendi 'güvenlik güçleri' bulunmuyor, ama Üçüncü Dünya rejimlerini silahlandırılarak sorun çözülüyor. ABD'nin yardım

programlarının üçte ikisi güvenlik (kimin güvenliği?), silah alımı ve personelin eğitimi için kullanılıyor. Elbette dünyanın dört bir bucağına yayılmış Amerikan üslerini hatırlamamak olmaz... Üçüncü Dünyanın [Güneyin] işbirlikçi-komprador elitleri baskı işlevini sömürgeci yöneticilerden devralmış durumda. Kendi halklarına zulmederken bunu, iç düşmanla mücadele retoriğine dayandırıyorlar. Velhasıl iç tehdit söylemi Üçüncü Dünya rejimlerinin aslında kimin rejimi olduklarının açık bir ifadesidir... Dolayısıyla, Üçüncü Dünya'nın geniş emekçi kesimleri için de bir düşman tanımlaması yapmanın zamanı çoktan gelmiş olmalıdır. Eğer bu rejimler için düşman içerdeyse, yoksulların da dostlarını nerede arayıp, bulacaklarına karar vermeleri ve gereğini yapmaları gerekecek...

Yerli yönetici elitlerin çıkarları emperyalist çıkarlarla örtüştüğü için, tam bir yağma ve talan demek olan yapısal uyum programları dayatılabiliyor. Bu yüzden François Partant Üçüncü Dünya'daki yönetimlerin halkın çıkarlarıyla çeliştiğini söylerken, yerinde bir tespitte bulunuyordu.[3] Aksi halde tam bir yıkıma dönüşen 'yapısal uyum programları' uygulanamaz, özelleştirme adı altında söz konusu ülkelerin kamu işletmeleri ve kamu hizmetleri dünyanın bit pazarında çokuluslu şirketlere peşkeş çekilemezdi... Oysa, sömürgelerin yoksul köylüleri için bağımsızlık ekebilecekleri toprağa sahibolmak anlamına geliyordu ama bağımsızlıktan sonra (Çin Halk Cumhuriyeti gibi bir kaç istisna dışında) gerçek bir toprak reformu hiç gündeme gelmedi...

Neoliberal küreselleşme çağında bir ülkeyi sömürgeleştirmek, beşeri ve doğal zenginliğini sömürüp-yağmalamak için, ülke topraklarını işgal etmek gerekmiyor. Sömürgecilik 'dünya pazarının bütünleşmesiyle' gerçekleşiyor. Yeni sömürgeci güçler de 'doğrudan sömürgecilik döneminde olduğu gibi devletler değil', "dünyanın yeni efendileri" durumuna terfi etmiş olan çokuluslu şirketler. [Elbette bu devletin sahneden çekildiği anlamına gelmiyor. Aksi halde kapitalizm diye bir şey de olmazdı...] Sovyet sisteminin çöküşü, Çin'in ve Hindistan'ın

---

[3] Bkz: Kalkınmanın Sonu, (F. Başkaya çev, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara, 2005).

da dünya ekonomisine entegrasyonuyla "ekonomik sömürgecilik" ya da aynı anlama gelmek üzere özel teşebbüs emperyalizmi düşü gerçekleşmiş görünüyor. G-7'lerin denetimindeki Bretton Woods kurumları aracılığıyla azgelişmiş ülkelerin beşeri ve doğal kaynaklarının yağmalanmasının önündeki tüm engeller birer birer kaldırılıyor...

2. Kalkınma Mümkün Değildir

Sömürgeciliğin "doğrudan" biçiminin tasfiye sürecine girdiği II. Savaş sonrasında, sömürgeci-emperyalist devletler [merkez] yeni bir misyon keşfettiler: daha önceleri uygarlaştırdıkları halkları kalkındırmak... Kalkınmadan 'kendi kendini sürdürebilen bir ekonomik büyüme, bu amaçla kurumsal bir yapı oluşturma, geniş toplum kesimlerinin refah düzeyini, başka bir ifade ile toplumsal refahı artırma, demokrasinin ve insan haklarının güvence altına alındığı bir sosyo-politik düzen anlaşılıyordu'...

Oysa, her zaman olduğu gibi retorik realiteden farklıydı. Yeni dönemin hegemonik gücü olan ABD için kalkınmacılık söylemi komünizmin önünü kesmek üzere gündeme getirilmişti ve asıl amaç Amerikan sermayesinin önünü açmaktı. Özel sektöre dayalı bir büyüme öneriliyordu. Lâkin kapitalist rasyonelliğe dayalı bir kalkınma stratejisi mümkün değildir. Azgelişmiş denilen ülkelerin neden azgelişmiş oldukları tartışılmadan şöyle bir yaklaşım benimsendi: Söz konusu ülkelerin sorunu sermaye ve teknik bilgi eksikliğidir, Batı bu eksikliği 'dış yardımlarla' giderebilir ve Üçüncü Dünya kalkınma yoluna sokulabilir... Aslında daha önce de başka yerde yazdığımız gibi, azgelişmiş denilen 'çevre ülkelerin' sorunu teknik planda gerilik ve sermaye yetersizliğinden önce, dünya sistemindeki konumuyla ilgiliydi. Sorun, kalkınma yarışına geç katılmakla, sürece sonradan dahil olmakla ilgili değildi. Zira, söz konusu ülkeler azgelişmiş değil, farklıydılar ve bu durum sömürgeleşmişliğin sonucuydu. Dolayısıyla, kapitalist dünya sistemi içinde kalarak veya Batı'nın ulaştığı 'gelişmişlik' düzeyine başka yollarla ulaşmak mümkün değildi. Beşyüz yıllık sömürgecilik döneminde oluşmuş işbölümü ve uzmanlaşma

radikal bir değişikliğe uğratılmadan, ekonomilerin ve toplumların yönünü 'içe döndürmeden', eski bir kavramı kullanmak gerekirse gerçek bir huruç harekâtı gerçekleşmeden kalkınmadan söz etmek seyirciyi oyalamanın ötesinde bir anlam ifade edemezdi. Elbette bir huruçu gerçekleştirmek, dünyadan soyutlanmak, içe kapanmak anlamında değildir. Bununla kastedilen dış ilişkileri içerinin ihtiyacına göre dizayn etmekle ilgilidir. Velhasıl, aracın yönünün değiştirilmesi gerekiyordu. Sömürü, bağımlılık, şartlandırma ilişkileri mahkûm edilip, geçerli çerçevenin dışına çıkılmadan, söz konusu ülkelerin dünya sistemi içindeki konumlarının köklü bir değişime uğraması, kalkınması, refahı yakalaması mümkün değildi. Kaldı ki 'dış yardımlar' geçerli eşitsiz, sömürü ve bağımlılık ilişkilerini sürdürme ve derinleştirme işlevi görüyordu. Yardımlar "yerli" yönetici elitleri maaşa bağlamak gibi bir şeydi ve söz konusu kesimler "yardımlar" aracılığıyla soysuzlaştırılmış, emperyalizmin yerli uzantıları durumuna getirilmişlerdi. Aslında "yardımlar kalkınmanın değil, geçerli bağımlılık zincirinin kopmasını engellemenin aracıydı". Dolayısıyla, asıl söz konusu olan yardım değil, bir tuzaktı... Kalkınmacı söylem, gerçek durumun tartışılmasını ve anlaşılmasını engelleme işlevi görmüştü. Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından ilan edilen birinci kalkınma on yılının sonunda söylemle gerçek durum arasındaki uyumsuzluk ortaya çıkmış bulunuyordu. Söz konusu olan ekonomik büyümeydi ve ekonomik büyüme sadece dar bir ayrıcalıklı eliti zenginleştirmişti.

Kalkınmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştı ama yüksek sesle telaffuz edilmiyordu. Daha sonra kalkınma kavramı önüne bir niteleme sıfatı eklenerek kullanılmaya başlandı [sosyal kalkınma, bir başka kalkınma, insanî kalkınma, endojen (içe dönük) kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, vb...] Aslında bu, kalkınmanın imkânsızlığının ilanıydı... Şimdilerde hızı kesilse de sürdürülebilir kalkınma kavramı çok kullanılıyor. Bu, geçerli sürecin sürdürülemezliğinin kabulüdür. Kapitalizm koşullarında kalkınma mümkün değildir, zira, söz konusu olan sermayenin büyümesidir. Ekonomik büyüme de denilen sermayenin büyümesi, insana ve doğaya zarar vermeden yol alamaz ve kaçınılmaz olarak kutuplaştırıcıdır. Yoksulluk

yaratmadan zenginlik yaratamaz... Fakat, geçerli "sosyal bilim", özellikle de burjuva iktisat teorisi, büyümeyi kalkınmayla özdeş sayıp dayatarak, şimdilik yanılsama yaratmayı başarıyor. Kapitalizm kamuya ait olan zenginliğin özel şahıslar (kapitalistler) tarafından yağmalanmasından başka bir şey değildir. Birincisi, kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu bir dünyada gerçek anlamda kalkınma mümkün değildir. İkinci olarak, kalkınmadan, emperyalist merkezlerin üretim, tüketim ve refah düzeyini yakalamak anlaşılıyor. Güney denilen yoksul ülkelerin Batının 'refah düzeyini' yakalamasına bizzat kapitalizmin mantığı engeldir. Zira, kapitalizm doğası gereği, hiyerarşi üretmeden, aynı anda zenginlik ve yoksulluk üretmeden, kutuplaşma yaratıp derinleştirmeden yol alamaz. Kapitalizm doğası gereği kutuplaştırıcıdır. Kaldı ki, Batı modeli mümkün olsa bile taklit edilmeyi haketmiyor. Zira, insan ihtiyaçlarını tatmin için değil, kâr amacıyla yapılan bir üretim söz konusudur. Üretilen şeylerin çoğu toplum refahı için gerekli şeyler değildir... Nihayet, Batı modelinin dünyanın geri kalanı tarafından taklit edilmesinin ekolojik olarak da mümkün olmamasıdır. Bugünkü üretim ve tüketim düzeyi bile ekolojik felaketin koşullarını yaratmışken, Güneyin de, emperyalist merkezler kadar üretmesi, tüketmesi, kirletmesi, yok etmesi, hem saçmadır hem de sürdürülebilir değildir. İnsanlığın tamamının Batılıların üretim ve tüketim düzeyine ulaşabilmeleri için üzerinde yaşadığımız gezegen gibi üç gezegen gerekecek... Kaldı ki, Üçüncü Dünya (Güney) hükümetleri kalkınma kavramını hala telaffuz etseler de, onun yerini uyum kavramı almış durumda... Uyum demek sömürgeciliğin kaldığı yerden yol almaya devam etmesinden, küresel planda eşitsizliğin, hiyerarşinin ve kutuplaşmanın derinleşmesinden başka bir şey değildir...

3. Evrensel Nesnel Sosyal Bilim Söylemi...

Egemenlik şiddete dayansa da, ideolojik kerte devreye girmeden sürdürülebilir değildir. Dolayısıyla, ikna etmenin, kabullendirmenin, köleleştirmenin yolu ideolojik egemenlikten geçer. Batı sosyal düşüncesi sömürgecilik sürecinde oluştu ve sınıfsal planda ve evrensel düzeydeki hiyerarşiyi, kutuplamayı,

her türden eşitsizliği meşrulaştırıp, sürdürme misyonuna koşuldu. Sömürgeci-emperyalist Batı'nın oluşturduğu ideolojik tezler, giderek evrensel geçerliliği olan nesnel (her zaman her yerde geçerli) bilim sayıldı. Oysa, sosyal alanı angaje eden bir sorun söz konusu olduğunda yansızlık, tarafsızlık (objektivite) mümkün değildir. Bilim insanı tarafsız olmalıdır söylemi bu gerçeği yok saymak içindir. Kapitalizme özgü sınıfsal/ etnik, cinsiyetçi hiyerarşi veya ayrım, uluslararası işbölümü ve uzmanlaşmayla eş zamanlı olarak ortaya çıktı. Başka türlü söylersek, daha birinci sömürgecilik çağında ırkçı/sömürgeci bir dünya görüşü oluşturuldu. Buna göre Avrupalı ve onun uygarlığı üstündü. Başlarda bu üstünlük dine ve kan temizliğine *pureza de la sangre* dayandırıldı. Biyolojik ırkçı söylemi meşrulaştırıp kabullendirmek için sosyal biyoloji ve ırk ıslahı safsatası bilim sayıldı. Batı bilimi ırkçılığı meşrulaştırmanın aracıydı... Daha sonra biyolojik ırkçılığın yerini kültürel ırkçılık alacaktı. Yaklaşık beşyüz yıl geriye giden sömürgecilik tarihinde ırkçılık farklı görüntülerde olsa da Batı sosyal düşüncesinin temel bileşeni olmaya devam etti. Eğer 'modern dünya' denilen sömürgeci ayrıma, farklılığa ve hiyerarşiye dayanıyorsa –ki öyledir- ve bugün de yaşadığımız durum esas itibariyle sömürgeleşmişlik (coloniality) durumuysa, böyle bir dünyada tarafsız, evrensel bir sosyal düşünce veya sosyal bilim mümkün değildir. Öyleyse, bilginin nerede ve kimin tarafından, nasıl üretildiği sorusu hayati öneme sahiptir. Sömürgecinin ürettiği bilginin sömürge insanları tarafından (özellikle de sömürge elitleri, akademi taifesi, 'aydınlar', 'sanatçılar', yazarlar, şairler, siyasetçiler, vb. tarafından) içselleştirilmesi durumunda sömürgeleşmişlik durumunun bilince çıkarılması zorlaşıyor. Zira, sömürge insanı kendi gerçekliğine kendi tarafından bakamaz duruma geliyor. Sömürgeci-ırkçı Batılının yanlı-taraflı bakışı herkesin bakışı haline geldiğinde artık Batı sosyal düşüncesi veya Batılının ürettiği bilgi (knowledge) ister istemez evrensel bir kategori haline geliyor ve öyle algılanıyor...

Söylediğimize açıklık getirmek için 'yoksulluk' tartışmasına gönderme yapabiliriz. Bugünkü 'modern yoksulluk' doğrudan kapitalizmin eseridir ve kapitalizm koşullarında da

çözümü mümkün değildir. Irkçı-Batıcı sosyal düşünce (sosyal bilim) ve onun önemli bir bileşeni olan burjuva iktisat teorisi, yoksulluğu kapitalizmin değil, başka faktörlerin eseri sayıyor. Demografik (nüfus artışı) ya da "doğru iktisat politikaların" uygulanmamasına vb. dayandırıyor. Doğru politikalar da Bretton-Woods kurumlarının önerdiği politikalardır... Aslında söz konusu olan da Samir Amin'in yazdığı gibi yoksulluk değil yoksulluğun modernleşmesidir, dolayısıyla sadece yaşamak için gerekli araçlardan yoksunluk değildir.[4] Bir kere IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü, vb. evrensel nesnel bilimin timsali sayıldı mı, bu duruma karşı çıkmak, bilimsellikten uzaklaşmak sayılıp lânetlenecektir... Batılılar tarafından üretilen bilginin evrensel geçerliliği olan bilim sayılması ve başkaları (dünyanın geri kalanının elitleri (mektepli taife) tarafından içselleştirilmesi, taraflı-yanlı-sübjektif bilginin evrenselleşmesi anlamına geliyor. Oysa, sayısız ayrımcılıklarla (sınıfsal, etnik, kadın-erkek, vb) malûl bir dünyada her zaman ve her yerde geçerli bir sosyal düşünce (sosyal bilim) mümkün değildir. Aslında böyle bir kabul, ideolojik tezlerin bilim sayılmasıdır. Şimdilerde Güney denilen kapitalizmin çevresinde yer alan ülkelerde geçerli politikalar emperyalist merkezlerde üretilen "yanlı-taraflı" bilginin veya ideolojinin içselleştirilmesinin ürünüdür. Dolayısıyla bilimle, bilimsellikle ilgili geçerli yaklaşımlar aşılmadan, bilincin özgürleşmesi gerçekleşmeden yaşanabilir bir dünya kurmak mümkün değildir. Bilincin sömürgecilikten kurtulmaya ihtiyacı var ve bu da ancak mücadeleyle mümkündür.

Doğrudan sömürgeciliğin tasfiyesinin ilân edildiği Bandung Konferansı'ndan yarım yüzyıl sonra, sömürgeleşmişlik durumunda kayda değer bir değişikliğin olmayışı, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Bu durum sömürgeciliği (koloniyalizmi) bütün veçheleri itibariyle (insanî, tarihsel, ekonomik, sosyal, politik, kültürel, ideolojik, vb.) eleştirel bir tahlile tâbi tutmayı gerektiriyor. Bunun için de Batıcı söylem ikircikli olmayan bir tarzda mahkûm edilmelidir. Böyle bir

---

[4] Bkz: Samir Amin, **in les Luttes Paysannes et Ouvrière face au defi du XXI e siècle** ed. Les Indes Savantes, 2005 pp. 353–361.

radikal eleştiri, asla bilim karşıtlığı, modernite aleyhtarlığı, bilim düşmanlığı değildir. Tam tersine, bilimsel çabaya ve moderniteye gerçek onurunu iade etmektir. Başka türlü ifade etmek istersek, beşyüz yıllık paradigmanın olumsuzlanması (negasyonu) gerekiyor. Bu da geçerli kalkınmacılık söyleminin ve ulus-devletin ötesine geçmeyi, yeni tasavvurları, yeni bir toplum ve uygarlık projesini, velhasıl yeni bir paradigma oluşturmayı gerektiriyor... İnsanlığın ulaştığı bugünkü aşamada artık Bandung'un ihya edilmesi elbette mümkün değildir ama yeryüzünün lânetlilerinin Bandung'un ideallerinin çok gerisine savrulmuş olduğunu da unutmamak kaydıyla...

Azgelişmişlik

Azgelişmişlik ikinci emperyalistler arası savaş sonrasının bir kavramı olsa da, tarihsel-toplumsal bir süreç olarak kapitalizmle yaşıttır. Kapitalist yayılma ve genişlemenin bir tezahürüdür. Başka türlü ifade etmek istersek, kapitalizmin *öteki yüzüdür,* ya da *azgelişmişlik kapitalizmdir.* Eğer *azgelişmişlik durumu* kapitalizm kadar gerilere giden bir süreç idiyse, neden 1949'dan önce böyle bir kavram ortada yoktu? Bu durum, *kavramlar dünyasıyla- egemenlik ilişkisi* bağlamını angaje eden bir sorundur. Azgelişmiş denilen bölgeler [Asya, Afrika, Latin Amerika, Okyanusya] sömürgeci-emperyalist ülkelere tâbî idiler, onların egemenliği altındaydılar, metropollerin uzantısı durumundaydılar. Üstelik bu durum *olağan* bir şey sayılıyordu. İkinci Savaş sonrasında sömürge halkları *biçimsel bağımsızlıklarını* kazandıkları dönemde de, ideolojik-entellektüel bağımlılık, dolayısıyla Avrupa-merkezli ideolojik yabancılaşma, etkili olmaya devam etti. Dolayısıyla, henüz kendileri hakkında düşünebilecek, kendi *durumlarını* bilince çıkarabilecek yüksekliğe çıkmış değillerdi... Sömürgeciliğin tahribatı çok derindi... *Ne olduklarına, nasıl olmaları gerektiğine* hâlâ onları sömürgeleştirmiş olanlar karar veriyordu. Nitekim, kapitalist dünya sisteminin çevresinde yer alan ülkeler için *yakıştırılan* kavramların veya *adlandırmaların* nerdeyse tamamı Batı kökenlidir. Bunun anlamı, sömürgeciliğin

doğrudan biçiminin tasfiye edildiği dönemde bile, kendileri adına düşünenlerin sömürgeciler olmasıdır...

Kavramın Serüveni

Azgelişmişlik kavramı ilk defa ABD başkanı Harry Truman tarafından, 'Birleşik Devletlerin durumuna' dair yıllık geleneksel konuşmasında, 20 Ocak 1949 da kullanıldı. Truman söz konusu konuşmada, 'insanlığın öteki yarısının içinde bulunduğu yoksulluk ve sefalete' gönderme yapıyordu: "*Dördüncü olarak, cesaretle yeni bir program ortaya koymalıyız ki, ileri bilimsel ve endüstriyel gelişmemizin sunduğu avantajlar, azgelişmiş bölgelerin durumunu iyileştirmenin ve büyümenin hizmetine sunulabilsin. Dünya nüfusunun yarıdan fazlası sefalete benzer koşullarda yaşıyor, yetersiz besleniyor, hastalıklardan muzdarip. Ekonomik yaşamları ilkel ve durağan. Onların yoksulluğu sadece kendileri için değil, en zengin bölgeler için de bir handikap ve tehdit oluşturuyor. Tarihte ilk defa insanlık bu kitlelerin acısını dindirecek teknik ve pratik imkânlara sahiptir*"diyordu. [Public Papers of President (january 20) pp.114–115]. Aslında ABD başkanını asıl kaygılandıran, dünyanın geri kalanındaki yoksulluk ve sefalet değil, yoksulluk ve sefaletin ABD için bir *tehdit* olmaktan çıkarılmasıydı. Truman'dan 55 yıl sonda Bush'un Saddam'ı bir *tehdit* olmaktan çıkarması gibi... Fakat sömürgeciliğin *doğrudan biçiminin* tasfiyesinin hızlandığı, yeni ulus-devletlerin ortaya çıkıp Birleşmiş Milletler Örgütü'ne katıldığı koşullarda, *azgelişmişlik, azgelişmiş ülkeler* gibi kavramlarının kullanılması *diplomatik nezakete uygun* düşmüyordu... 1950 sonrasında özellikle BM çevrelerinde ve resmi dilde *gelişmekte olan ülkeler* ya da *gelişme yolundaki ülkeler* kavramları yeğlendi.

Fransız demograf Alfred Sauvy, 14 Ağustos 1952'de haftalık *L'Observateur* [şimdiki Nouvelle Observateur] de yayınlanan, *Bir Gezegen Üç Dünya* [Trois monde, une planète] başlığını taşıyan ünlü makalesinde, *Eski Rejim* dönemindeki *Üçüncü Sınıf* [tiers–état] analojisiyle, *Üçüncü Dünya* kavramını ortaya attı. Devrim öncesi Fransa'da güç ve iktidar odağı olan *Soylular* ve *Kilise* dışında kalan sömürülen ve aşağılanan

[emekçi] sınıflara *tiers-état* denirdi. Aslında Alfred Sauvy, Büyük Fransız Devrimi'nin karizmatik siması Emmanuel Joseph Sièyes'e gönderme yapıyordu. Sièyes: "*Üçüncü sınıf* [tiers état] *nedir? Herşey. Bugüne kadar siyasi düzendeki yeri ne idi? Hiç bir şey. Ne olmak istiyor? Bir şeyler olmak istiyor*" demişti. Sauvy, *Üçüncü Dünya* kavramıyla, "Avrupa soyluluğuna ve Amerikan 'klerjesine' dahil olmayan, gezegenin devasa beşeri ve doğal zenginliğine sahip, kapitalist ve komünist iki dünya tarafından da tanınmayı isteyen, Asya ve Afrika halklarının tamamını kastediyordu"[1] Fakat *Üçüncü Dünya* kavramı asıl Asya ve Afrika halklarının tarih sahnesine çıktığı Bandung Konferansından sonra [18–25 Nisan 1955] yaygın kullanıma ulaştı. O dönemden sonra özellikle medya, emperyalist Batı ve Sovyet sistemi dışında kalan ve büyük çoğunluğu siyaseten '*bağlantısızlık hareketi*' tarafından temsil edilen ülkeler için *Üçüncü Dünya* kavramını kullandı.

Franz Fanon'un *yeryüzünün lânetlileri* dediğine ilginin arttığı yıllarda, söz konusu ülkeleri –toplumları tanımlamak için kullanılan bir kavram da *proleter uluslar*dı. Proleter uluslar burjuva-proleter karşıtlığının gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler veya *Çevre ve Merkez* için de geçerli olduğu düşüncesine gönderme yapıyordu. Latin Amerika kökenli *bağımlılık okulu* ve I. Wallerstein, A.G. Frank, Samir Amin gibi *neo-marksist teorisyenlerin* ortaya attığı *periferi* [çevre] veya *çevre kapitalizmi,* özellikle sol entellektüeller ve sol akademisyenler tarafından yeğlenen bir kavram oldu. 1960'lı 1970'li yıllarda kullanılan bir kavram da *geri bıraktırılmış ülkeler*di. Şimdilerde, *neoliberal küreselleşme* çağında Birleşmiş Milletler Örgütü, Akademi camiası ve resmi çevreler *gelişmekte olan ülkeler* veya *gelişme yolundaki ülkeler* yerine artık *Güney* kavramını kullanmayı yeğliyor... Söz konusu ülkeleri tanımlamak için kullanılan başka kavramlar da var: Sanayileşmemiş ülkeler, 'kötü kalkınmış [mal-developed] ülkeler', 'yükselen uluslar

---

[1] Bkz: Jean Lacouture, *Bandung 1955: Sömürgecilik Çağının Sonu veya Yeryüzünün Lânetlileri Dünyayı Yeniden Keşfederken,* [çeviri Fikret Başkaya], Özgür Üniversite Forumu, Ocak-Mart 2005, sayı 29. ss. 18–27.

[emerging nations], vb. Asıl sorunumuz olan *azgelişmişlik* denileni tartışmaya geçmeden önce, yukarıda söz edilen kavramlar üzerinde kısaca durmak yararlı olabilir.

Gelişme yolundaki ülkeler veya gelişmekte olan ülkeler kavramları, gelişme sürecinin dışında kalmış olan ülkelerin, nihayet kalkınma sürecine dahil olduklarını, *yarışa başladıklarını* imâ ediyor. Elbette neden 'gelişmemiş oldukları' sorusunu atlayarak, yok sayarak... Üçüncü Dünya, diğer iki dünya dışında kalanları ne olduklarıyla değil de *neyin dışında olduklarıyla* tanımlıyor ve hem geçerli rejimlerin niteliği, hem de her iki blokla kurulan ilişkilerin niteliği ve çeşitliliği hakkında bir açıklık taşımıyor. *Proleter uluslar* kavramıysa, söz konusu ülkelerdeki keskin sınıfsal ayrışmayı ve eşitsizlikleri yok sayıyor. Zira, %80/%20 ilişkisi hem dünya ölçeğinde, hem emperyalist ülkelerde, hem de azgelişmiş denilen ülkelerde aynı şekilde geçerlidir. Proleter denilen uluslar, sınıfsal ayrışma bakımından metropollerden özde farklı değildir. Proleter uluslar kavramı, sanki ulusun tamamının emperyalizm tarafından aynı biçimde ve yoğunlukta sömürüldüğü izlenimini yaratıyor. Bir ülkenin kapitalist dünya sisteminin *çevresinde* yer alması, onun kapitalist bir ülke olmadığı anlamına gelmez. Böyle bir kavram kullanıldığında, emperyalist burjuvazi ile çıkar ortaklığı içinde olan yerli egemen sınıf yok sayılmış olur. *Geri bırakılmış ülkeler* kavramıysa, kapitalist yayılmanın nesnelliği sorununu dikkate almıyor. *Çevre kapitalizmi* kavramı realitenin anlaşılması bakımından avantajlı olmakla birlikte, çevreyle-merkez arasındaki bağımlılık, hâkimiyet, egemenlik ve şartlandırma, velhasıl *belirleyicilik* ilişkisini kavrasa da, çevrenin çeşitliliğini yeterince ifade etmiyor. Son bir-iki on yılda yeğlenen *Güney* 'de bağımlılık, sömürü, hakimiyet ilişkilerini yok sayan *nötr* bir kavramdır ki, sanki aradaki fark coğrafi bir şeymiş izlenimi yaratıyor... *Sanayileşmemiş ülkeler* kavramı da kapitalizmin temel eğilimlerini yok sayan bir kavramdır. Bir ülkenin emperyalist dünya sistemi içindeki edilgen, tâbî konumunu, egemen merkezlerle kurulan eşitsiz ilişkileri sadece sanayi yokluğuyla açıklamak mümkün değildir. Zira, emperyalist merkezle kurulan *tamamlayıcılık-bağımlılık* ilişkisi, bir tarihsel dönemden diğerine değişebilir ve değişiyor. Siz pamuk

ihraç ederken merkez, pamuk ipliği ve pamuklu dokuma üretir, siz pamuk ipliği ve kumaş üretirken, merkez, otomobil, helikopter üretirse, siz konfeksiyon ve otomobil montajı yaparken merkezdekiler, bilgisayar ve dijital ürünler ve süper füzeler üretirse, teknoloji ve finans tekeline sahip olmaya devam edersе, sizin bazı sanayilere sahip olmanız sanıldığından daha az önemlidir. Önemli olan ne üretip sattığınızdan çok, bağımlılığın aldığı biçim, eşitsiz ilişkinin varlığı, sömürünün, dolayısıyla da kaynak transferinin devam edip etmediğidir. *'Kötü kalkınma'* kavramı daha baştan sakattır, zira kalkınmanın iyisi yoktur... Bununla 'iyi kalkınma' diye bir şeyin var olduğu, bunun da başta ABD olmak üzere Batı Avrupa [AB] ve Japonya tarafından temsil edildiği imâ ediliyor. Birincisi, söz konusu ülkelerin 'refahı', 'kalkınmışlığı' dünya'nın geri kalanının aşırı sömürüsü, doğal çevrenin tahribatı, insanın insanlıktan çıkarılması, insanlığın ve uygarlığın tehlikeye atılması pahasına gerçekleşmektedir, bunda özenilecek, imrenilecek bir şey yoktur! İkincisi, 'Batı modeli' taklit edilebilir değildir. Zira, birilerinin 'kalkınmışlığı' ile diğerlerinin 'kalkınmamışlığı' arasında *belirleyicilik* ilişkisi var. Başka türlü ifade etmek istersek, birinin *gelişmişliği* diğerinin *azgelişmişliğinden* bağımsız değil... Üçüncüsü de herkesin emperyalist Batı gibi olmasının ekolojik sınırıyla ilgilidir. Zira, tüm ülkelerin 'gelişmiş' denilen dünya [Batı] düzeyinde üretmesi, tüketmesi, kirletmesi, yok etmesi halinde ait olduğumuz gezegenden daha fazlasına ihtiyaç var! Demek ki, herkesin Batı gibi olması mümkün değildir. Kaldı ki, diğerlerinin Batı'yı taklit etmeleri arzulanır bir şey de değildir. *'Yükselen uluslar'* [emerging nations] da ahmakları aldatmaya yarayan bir adlandırmadır. Aslında bununla en çok sömürüye açık, kapitalist kârı en kolay ve çabuk artırmaya [spekülasyon, vb.] uygun bağımlı ülkeler kastediliyor, bir tür pohpohlama unsuru da içermek kaydıyla...

Azgelişmişlik Efsanesi

Ekonomik olarak azgelişmiş Asya, Afrika, Latin Amerika ülkeleri, yoksulluk, yüksek doğum oranları, gelişmiş denilen ülkelere bağımlılık, vb. gibi ortak özellikleriyle tanımlanıyor.

Bu ülkelerin ekseri temel maddeler [madenler–tarım ürünleri] ihraç edip, karşılığında sanayi ürünleri ithal ettikleri, emperyalist metropollere ekonomik-teknolojik-ticari olarak bağımlı oldukları söyleniyor da, *neden öyle olduklarından* söz edilmiyor. Aslında *azgelişmişlik durumu,* söz konusu ülkelerin fetihler denilen süreç sonucunda doğrudan veya dolaylı egemenlik altına alınmış olmalarının, *sömürgeleşmişliğin,* ekonomilerinin ve kültürlerinin tahribedilmiş olmasının, tarihsel gelişmelerinin engellenmesinin, dolayısıyla *doğal-normal gelişme* sürecinin dışına atılmış olmanın, emperyalist metropollerin ihtiyacı doğrultusunda biçimlendirilmelerinin, biçimsizleştirilmelerinin sonucudur. Batı egemenliğiyle oluşan *dünya pazarı,* egemenlik altındaki ülkelerin beşeri ve doğal kaynaklarının sömürgeci-emperyalist ülkeler tarafından kullanılmasını mümkün kılmıştı.

Avrupa-Amerika merkezli egemen düşünce, azgelişmişliği *özel bir tarihsel durum* olarak görüyor. Bu ülkelerin içine sürüklendikleri *durumun* sömürgecilik ve emperyalizmden bağımsız bir olgu veya süreç olduğuna insanları inandırma amacı taşıyor... Bu anlayışa göre, söz konusu toplumların yoksulluğu, iklim koşullarının uygun olmayışından, topraklarının verimsiz, insanlarının da tembel ve yeteneksizliğindendir, vb... Oysa gerçek durum bu tür uydurmaları yalanlar mâhiyettedir. Eğer, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri, yer-altı ve yer üstü zenginliğe, zengin hazinelere sahip olmasaydı. Avrupalı *uygar- beyaz adamın* bu ülkelere işi ne idi. Yegâne amacı zenginleşmek, bu amaçla da nerede ne bulursa yağmalamak, talan etmek olanların, yoksul ülkelerde işi nedir? Öyleyse: 1. Azgelişmiş denilen ülkeler yoksul değil zengindir; 2. yoksul olan ülkeler değil, halklardır; 3. Söz konusu toplumların yoksulluğu, kapitalist sömürünün, sömürgeciliğin, emperyalist yağma ve talanın, sonucudur; 4. Azgelişmişlik denilen *modern bir süreçtir* ve *modernleşmenin* sonucudur, zira *sömürgeleşmeden* ayrı bir *modernleşme* mümkün değildir; 5. Söz konusu ülkeler sömürgeleştirildiler veya yarı-sömürgeleştirildiler, biçimsel bağımsızlığın kazanıldığı dönemde *yeni-sömürge* statüsüne indirgendiler, şimdilerde *küreselleşme* denilen çağda da *yeniden kompradorlaştırılıyorlar zira* zengindirler... Bu itibarla, söz konusu ülkeleri tanımlamak için uygun düşen kavram,

azgelişmişlik değil, *aşırı sömürülmüşlüktür*. Bunlara *halkı yoksul, kendi zengin ülkeler* de diyebilirsiniz...

İki Örnek: Hindistan ve Çin

Azgelişmişlik, Batılılar tarafından üretilmiş bir efsanedir. Fakat, asıl tartışılması gereken husus, onlara bu sıfatı kimin yakıştırdığından çok, öyle adlandırmaya neden razı oldukları, kendilerine ve kendi *gerçekliklerine* neden kendilerini sömürgeleştirmiş olanların gözüyle baktıklarıdır... İşte, *azgelişmişlik* olarak adlandırılan sürecin *derin çekirdeği* de orada saklıdır. Kapitalist sömürgecilik [emperyalizm] tarafından tarihleri, kültürleri, kimlikleri tahrip edilmiş toplumların insanları aynı zamanda *bellek kaybına* da uğruyorlar. Bellek kaybı sömürgecilik öncesi dönemi hatırlamalarını engelliyor. Artık kendi geçmişlerinde *iyi, güzel, olumlu* bir şey olmadığına inanmaktadırlar... Kaldı ki, *Avrupa-merkezli ideolojik yabancılaşmanın* misyonu da, söz konusu toplumların insanlarını [özellikle de mektepli taifesine] kendi geçmişlerinde *olumlu bir şey* olmadığına, ancak modernleşerek, Batıya benzeyerek [sömürgeleşerek, zira sömürgeleşme dışında modernleşme mümkün değildir] iyiyi, güzeli, olumluyu, refahı yakalayabileceklerine inandırmaktır... Artık Batının geçmişteki durumuyla kendi geçmişlerini karşılaştıramaz duruma geliyorlar. Oysa, Batı üstünlüğü yeni bir durumdur ve sömürgeciliğin ve emperyalizmin sonucudur. Nitekim XVI'ıncı yüzyıl öncesi Avrupası dünyanın görece 'geri' bir bölgesiydi. Batı'nın kesin üstünlüğü de XIX'uncu yüzyılda belirgin hale geldi. Batı Avrupa'nın XIX'uncu yüzyıldan önce de diğerlerine üstünlük sağladığı şeyler de vardı elbette... Mesela, idam edilen insan sayısı, cinayetler, firengi, tifo, çiçek hastalığı, tüberküloz, veba, her düzeyde aşırı sosyal eşitsizlik, çocuklara ve kadınlara yönelik şiddet ve kötü muamele, peşi sıra gelen açlık belası, korsanlık, dinî katliamlar ve Engizisyon işkenceleri... Batı'nın her zaman diğerlerinden kültürel planda üstün olduğu tezi tam bir safsatadır. Elbette gerçekten üstün oldukları alanlar da vardı ama bu üstünlük asla *kültürel üstünlük* tezini doğrular nitelikte değildir. Batı tahribetme gücü, silah ve savaş araçları itibariyle

diğerlerinden üstündü... Şimdilerde de kitle imha silahlarının tekeline sahip. *Yok edicilik* bir kültürel üstünlük sayılabilir mi? Dün Avrupa üstünlüğü, örgütlü şiddete dayandı, şimdilerde de ABD-Avrupa üstünlüğü, aynı örgütlü şiddete dayanmaya devam ediyor...

Azgelişmişlik esas itibariyle zorla dayatılmış egemenlik ilişkilerinin, eşitsiz ekonomik-ticari ilişkilerin, *tek yönlü kaynak transferinin* sonucu olan bir olgu veya süreçtir. Şimdilerde Çin ve Hindistan *azgelişmiş* ülkeler sayılıyor ve açlıkla, yoksullukla cebelleşiyor. Oysa XIX'uncu yüzyılın ikinci yarısına kadar her iki ülke de her alanda sömürgeci Batı Avrupa'dan daha iyi durumdaydılar. Sadece sosyal planda değil, ekonomik olarak da ileriydiler. XIX'uncu yüzyılın başında [1810] Hindistan'ın İngiltere'ye tekstil ihracatı, İngiltere'nin Hindistan'a ihracatından daha fazlaydı. İngiliz emperyalizminin bu ülkede uyguladığı terör, şiddet ve aşırı sömürü sonucu dünyanın en gelişmiş tekstil merkezleri [Mardas, Dakka, vb.] tahrip edildi ve birer hayalet kente dönüştü... Daha 1850'de Hindistan'ın dış borcu 53 milyon sterline yükselmişti... Artık dünyanın en gelişmiş tekstil endüstrisine sahip Hindistan, İngiltere'ye pamuk ihraç edip, kumaş ithal eden bir ülke durumuna gelmişti. Ülkenin beşeri ve doğal zenginliği Hint insanının refahı için değil, gözü doymaz, şımarık İngiliz burjuvalarını zenginleştirmenin hizmetine sunulmuştu... İzleyen yarım yüzyılda açlık ve yoksulluk *siyah bir kral gibi* yerleşecekti. Azgelişmişlik, yoksulluk ve sefalet Hindistan'ın 'olağan bir *kültürel-tarihsel durumu* değil, koloniyalist-emperyalist sömürü ve tahakkümün sonucuydu. Hindistan, Çin, Brezilya, Endonezya, Türkiye [Türkiye diğerleri gibi hiçbir zaman doğrudan sömürge olmadı, yarı-sömürge statüsündeydi, Osmanlı yönetici eliti yenilikçilik-modernleşme adına kendi kendini sömürgeleştirmişti. Kaldı ki, sömürgecilik evrensel bir olgudur...], Meksika, vb. doğal kaynak yoksunu oldukları ve/veya kültürel yetersizliğinden değil, tam tersine zengin oldukları için, aşırı sömürüye maruz oldukları için *azgelişmişleştiler*...

Benzer durum Çin için de geçerliydi. Burjuva iktisat teorisinin kurucu babalarından biri olan Adam Smith, 1776 da:

"*Çin, Avrupa'nın her yerinden daha zengin bir ülkedir*"[2] diye yazmıştı. Hıristiyan misyonerler Adam Smith'ten çok önce Çin'in zenginliğiyle tanışmışlardı... Rahip Jean Baptiste du Hall de 1735 de : "*Parlak Çin İmparatorluğu Avrupayla karşılaştırılmayacak düzeyde gelişmiş bir iç ticarete sahip*" [3]demişti. Yaklaşık yüzyıl sonra Avrupa'nın önde gelen düşünürleri ağız değiştirdiler. Ağız birliği etmişçesine, modernizm öncesine hapsolmuş bir Çin'den söz ediyorlardı. Hegel, Çin'i içine kapalı, hareketsiz, *doğu despotizminin* sembolü olarak görüyordu. Bir yerde şöyle yazmıştı: *"dünya tarihi doğudan batıya seyahat ediyor çünkü avrupa kesinlikle tarihin sonudur, Asya da başlangıcıdır (...) Doğu biliyordu, bugün de biliyor ki, Biri özgürdü; Grek* [Kadim Yunan (F.B.)] *ve Roma'da da bazıları özgürdü, Alman dünyası da biliyor ki, orada herkes özgürdür. Tarihte tespit ettiğimiz birinci siyasi yönetim tarzı despotizm, ikincisi demokrasi ve aristokrasi, üçüncüsü de monarşidir*[4]. Fakat bu sadece Georg Wilhelm Frederich Hegel' e mahsus bir yaklaşım değildi, dönemin düşünce dünyası bu genel yaklaşımı çoktan benimsemişti.

1800 yılında Çin, Hindistan, Japonya ve Siyam (bugünkü Tayland), Java ve Araplar arası ticaret, hâlâ Avrupa içi ticaretten çok daha üstündü. Fakat sadece ticaret değil, bilimsel-teknik düzey de Avrupa'dan açıkça ileriydi. Çin'in Teknolojik düzeyi Rönesans öncesi ve sonrası Avrupa'dan belirgin bir üstünlüğe sahipti... Ünlü Fransız iktisat tarihçisi Paul Bairoch 1750'de bir başına Çin'in sanayi üretiminin dünya toplamının %32,8'i olduğunu yazıyor. Oysa aynı yıl tüm Avrupa'nın dünya sanayi üretimindeki payı %23,2 düzeyindeydi. Çin'le Hindistan dünya sanayi üretiminin % 57,3'ünü gerçekleştiriyor-

---

[2] Bkz: Andre Gunder Frank, **Re-Orient Global Economy in the Asian Age,** University of California.

[3] **Description Géographique, Politique et Physique de l'Empire de la Chine, 1735,** Lemercier, Paris BNF, in Philip S. Golub, *Rutour de l'Asie sur la scène mondiale,* Le Monde Diplomatique, Octobre 2004, pp. 18-19.

[4] **The Philosophy of History,** Colonial Press, Jackson , Michigan, 1899'dan aktaran Wang Hui, *Les Asiatiques réinventent l'Asie,* Le Monde Diplomatique, Février 2005, pp. 20-21

lardı. Bu ikisine, Japonya hariç, Güney Asya, Osmanlı İmparatorluğu ve İran dahil edildiğinde, [kabaca Asya] oran %70'e ulaşıyordu...[5] Paul Bairoch 1750 yılı itibariyle hem emek verimliliği hem de kişi başına gelir bakımından Çin'in Avrupa'dan ileri olduğunu yazıyor. 1750 yılında dünya üretiminin %80'i Asya'da gerçekleşiyordu... Velhasıl Avrupa ile Avrupa dışı dünya arasındaki ilişkinin tersine dönüşü yakın tarihe dair bir olgudur ve asıl sanayi devrimi sonrasının *ikinci sömürgecilik dalgasının* sonucudur. Nitekim XIX'uncu yüzyılda Hint sanayii külliyen yok edilmiştir, daha düşük oranda olmak kaydıyla Çin sanayii de... Çin ve Hindistan'ın dünya sanayi üretimindeki payı 1800 yılında %53'den 1900 yılında % 7.9' a kadar geriledi...[6]

Buraya kadar yapılan kısa açıklamalar ve tespitler, birincisi *azgelişmişlik* denilenin kapitalist yayılmanın, sömürgeciliğin ve emperyalizmin sonucu olan *yakın döneme ait modern bir süreç*, dolayısıyla sorunun çözümünün de kapitalizmi aşmaya bağlı olduğunu; İkincisi, neden Avrupa-merkezli olmayan, *gerçekten evrensel, yeni bir bilimsel-entellektüel paradigmaya* ihtiyaç olduğunu; Ve üçüncüsü de insanlık tarihinin yeniden yazılmasının gerekliliğini hatırlatıyor olmalıdır. Elbette Batı egemenliğini ve sömürgeciliği mahkûm ederken, sömürgecilik öncesi dönemin kültürlerini yüceltmek gibi bir niyet asla söz konusu olamaz. Zira, hiç bir kültürün *sütten çıkmış ak kaşık* olması mümkün değildir. Böyle bir şey eşyanın tabiatına da aykırıdır... Elbette sömürgeleştirilmiş halkların kültürü de farklı yoğunluklarda olsa da, acımasızlık, kıyıcılık ve zalimlik, merhametsizlik, irrasyonellik gibi temelli olumsuzluklar içeriyordu. Bu yüzden hiçbir kültür toptan olumlamayı da, olumsuzlamayı da hak etmez. Sorun insanlığın ürettiği olumlu ne varsa sahip çıkmak ve ileriye taşımakla ilgilidir...

---

[5] Paul Bairoch, **Victoires ed déboires, Histoire économique et sociale du monde du XVI'é siècle à nos jours,** Gallimard. Coll. "Folio", Paris 1997.

[6] Paul Bairoch, a.g.e.

Kalkınma

Kalkınma herkes için aynı anlama gelen bir kavram değil. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, sömürgeci-emperyalist ülkelerin aydınları, politikacıları, akademisyenleri, gazetecileri, vb. sömürgelerdeki açlığı, yoksulluğu, sefaleti *keşfettiler*. Geri kalmış ülkeler geri kalmıştı, *ilerletilmeliydi,* kalkınmamıştı *kalkındırılmalıydı*. Elbette yeni bağımsızlığa kavuşan 'genç devletlerin' yönetici elitleri de kalkınmak, sanayileşmek, kendilerini yüzyıllardır sömüren, tahakküm altında tutan emperyalist ülkeler gibi zengin, müreffeh olmak istiyorlardı. *Kalkınma* kavramı esas itibariyle sömürgeciliğin *doğrudan* biçiminin tasfiye sürecine girip, biçimsel-siyasal bağımsızlığın kazanıldığı İkinci Dünya Savaşı sonrasının kavramıdır. Sömürge halkları tarih sahnesine çıkıncaya kadar, söz konusu halkların *durumu* hiçbir zaman ilgi ve kaygı konusu olmamıştı.

Emperyalist ülkelerin iyi niyetli, hümanist, naif aydınları dünyanın yaklaşık üçte ikisinin durumunu bir skandal olarak algılıyordu ve bu sorunun çözülmesini arzuluyordu, ama yönetici elitler için aynı şey söz konusu değildi. Söylem farkı olsa da emperyalist odaklar azgelişmiş ülkelerin kalkınmasını asla istemezdi. Yaklaşık dörtyüz elli yıldır beşeri ve doğal kaynaklarını hoyratça kullandıkları ülkelerin kalkınması demek, emperyalizmi besleyen ana damarın kesilmesi demekti. İkinci Savaşı izleyen dönemde geliştirilen kalkınma teorileri ve uygulanan iktisat politikaları, emperyalist ülkelerle *Üçüncü Dünya* denilen ülkeler arasındaki eşitsiz ilişkileri yeni bir görüntü

altında sürdürmeye hizmet edebilirdi. Söz konusu ülkelerin *azgelişmiş* oldukları kabul ediliyordu ama neden *azgelişmiş* oldukları sorusu sorulmuyordu. Dolayısıyla, kalkınma teorileri ve o teorilere dayalı politikalar, bir *azgelişmişlik teorisine* dayanmıyordu... Yaklaşım kabaca şöyleydi: Azgelişmiş ülkeler kalkınma yarışına katılmakta *gecikmişlerdi*, şimdi sorun söz konusu ülkeleri bu yarışa sokup gecikmeyi telafi etmekti. Önemli olan kalkınmanın kendisi değil, kalkınma hedefiydi ve bu niteliği itibariyle de *zorunlu, kaçınılmaz, mukadder* ilerleme ideolojisine gönderme yapılıyordu.

Birinin kalkınmışlığıyla diğerinin kalkınmamışlığı, birinin zenginliğiyle diğerinin yoksulluğu arasındaki ilişki yok sayılınca, sorun yarışa dahil olup-olmamaya indirgeniyordu. Öyleyse, yarış dışı kalmış olanları bu sürece dahil etmekle, *kalkışı* [take-off] sağlamakla sorun çözülebilirdi! Sanki hava limanında sıra sıra dizilmiş uçaklar vardı da, bazıları çoktan havlanmış, birçoğu da havalanmak için bekliyordu... Geri kalmış ülkelerin *kalkışı* [take–off] neden gerçekleştiremediği sorusunun cevabı da bulunmuştu: Bu ekonomilerin iki eksiği vardı: sermaye ve teknoloji... Bu ikisine de gelişmiş ülkeler sahipti, öyleyse zenginlerden yoksullara sermaye ve teknik bilgi ve beceri transferi gerçekleştirilmeliydi... Aslında tarihsel bir perspektiften bakıldığında değişen birşey yoktu. Daha önceleri *uygarlaştıranlar* bu sefer *kalkındırılacaktı*...

Oysa, azgelişmişlik basit bir gecikmeye, yarışa geç katılmaya indirgenebilir birşey değildir. Sömürgeci–emperyalist ülkelerle kurulan ilişkiler, azgelişmiş ülkelerin gelişmesinin önünü kesmiş, yolu kapatmıştı. Sorun, yarış alanına geç gelmekle değil, *yaralanmışlık, çarpıtılmışlık, biçimsizleştirilmişlik, eklemsizleştirilmişlikle* [désarticulation] ilgiliydi... Başka türlü ifade etmek gerekirse, söz konusu olan *tıkanmaydı* ve tıkanma emperyalizmle kurulan hakimiyet, bağımlılık, ve şartlandırma ilişkilerinin sonucuydu. Sanayileşmiş ülkeler azgelişmişlerin kalkınması için GSMH'nın [milli gelir] %1'ini *yardım* olarak verdiklerinde, aracın *kalkışa* geçeceği düşüncesi hakimdi. Aslında *yardımların* sömürü ve bağımlılık ilişkilerini sürdürme işlevi gördüğünün anlaşılması için fazla zaman gerekmedi... Yardımlar, neo-koloniyalizmin [yeni-sömürgecili-

ğin] bir aracıydı ve yoksullardan zenginlere kaynak transferi yapan tulumbayı çalıştırmaya yarıyordu... Kaldı ki, söz konusu %1 yardım hedefi de hiçbir zaman tutturulamadı. Daha sonra oran binde yediye [%0,7] indirildi ama bu hedefin de hep altında kalındı.

İkinci Emperyalistler arası savaş sonrasında faşizmin yenilgisiyle ezilen halklar ve sömürülen sınıflar lehine bir güç dengesi oluşmuştu. Emperyalist ülkelerin yönetici elitlerinin taviz vermeye mecbur oldukları bu *güçler dengesi* durumu, Üçüncü Dünya'da savaş sonrasında yaklaşık 25–30 yıl geçerli *ulusal kalkınmacı modeli*, olanaklı kılmıştı. Fakat, emperyalist hiyerarşi geçerliyken azgelişmişlerin gelişmişler gibi olmaları, onları yakalamaları, kalkınmaları mümkün değildir. Azgelişmiş ülkelerin sağlıklı bir kalkınma yoluna girebilmeleri için: Birincisi, uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların bir *azgelişmişlik teorisine* dayanması; İkinci olarak da, emperyalizmden kopmaları, hakimiyet ve bağımlılık ilişkilerinin dışına çıkmaları gerekiyordu. Elbette emperyalizmden kopma, radikal bir içe kapanma, mutlak bir otarşi anlamında değildir. Asla dışa kapanma söz konusu olmamalıydı ama, *dış ilişkiler* içerinin, ulusal ekonominin, ulusal kalkınmanın hizmetine sunulmalı, ilişkilerin yönü ve kapsamı, sömürgecilik dönemindekinin tersine çevrilmeliydi. Azgelişmiş ülkelerin yönetici elitleri, emperyalizmden kopmadan, kapitalist dünya sistemi içinde kalarak *karşılıklı bağımlılık* koşullarında kalkınabileceklerini, Batı'yı yakalayabileceklerini sanıyorlardı. Sürecin sonunda sadece küçük bir azınlık *kalkındı* ama bu kadarı bile bağımlılığın daha da derinleşmesi pahasına gerçekleşti. Dünyanın en yoksul %20'si ile en zengin %20'si arasındaki fark 1960 da bire otuz [1'e 30] iken, şimdilerde bire seksen'e [1'e 80] yükselmiş durumda. Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin kalkınma sorunu gündeme geldikten yaklaşık yarım yüzyıl sonra, *kalkınma* kavramı bakımından durumun vahim olduğunu söylemek bir abartma değildir. Aslında savaş sonrası yaklaşık yarım yüzyıllık dönemde, sömürgecilikten yeni-sömürgeciliğe [ki, bu ulusal-kalkınmacığın geçerli olduğu dönemdi], yeni-sömürgecilikten de *yeniden kompradorlaşmaya* evrilen bir süreç yaşandı.

Kapitalist dünya sistemi hiyerarşiktir, kutuplaştırıcıdır ve bu durum, sistemin temel eğiliminin bir sonucu olarak tezahür ediyor. Sistem eşitsizlik üretmeden, hiyerarşi üretmeden, kutuplaştırmayı derinleştirmeden yol alamıyor. Bir başına bu eğilim, azgelişmiş olanların gelişmişleri yakalamasına engeldir. Bu temel eğilim dikkate alınmadığı gibi, bir de ekonomik büyümeyle kalkınma özdeş sayıldı. Oysa, sermayenin hareketi büyüme yaratır ama bunu kalkınma saymak mümkün değildir. Zira, kalkınma siyasi bir proje olabilir. Ulaşılması gereken ekonomik, sosyal, kültürel hedeflerin saptanmasını ve o hedeflere ulaşmak için gerekli araçların ve kaynakların harekete geçirilmesini gerektirir. Tek başına sermayenin hareketi böylesi bir sonuç doğurmaz. Zira, oradaki temel kaygı kâr etmek ve kârı büyütmektir. Son tahlilde kârı büyütmek de sermayeyi büyütmektir. Kapitalizmin mantığı, toplumsal- insanî sorunlara ve kaygılara yabancıdır... Oysa, GSMH ile ölçülen ekonomik büyüme kalkınma sayıldı, kalkınmanın ancak iç tutarlılığı olan bilinçli bir toplum projesi olabileceği gerçeği gözden kaçtı. Latin Amerika kökenli *bağımlılık okulu* ve başta Samir Amin, Andre Gunder Frank, I. Wallerstein olmak üzere *yeni marksizmin* öncüleri olan teorisyenler, onlardan önce ünlü Fransız iktisatçısı François Perroux ve başkaları... geçerli kalkınmacı retoriğin eleştirisini yaptılar ve kapitalist sistem içinde kalınarak azgelişmiş ülkelerin kalkınmasının olanaksızlığı üzerinde ısrarla durdular. Aradan geçen sürede eleştirilerin haklılığı olaylar tarafından doğrulanmış bulunuyor...

1961 de Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından *Birinci Kalkınma Onyılı* ilan edildi. On yılın sonunda eski Kanada başbakanı Pearson başkanlığında hazırlanan rapor, kalkınma on yılının umut verici sonuçlar doğurmadığını ortaya koyuyordu. Aslında emperyalist sermaye o kadarına bile razı değildi. Kapitalizmin yeniden *yapısal krize* girip, güç dengesinin sermaye lehine dönmesiyle, kalkınma kavramı da itibar kaybına uğrayıp *silikleşti*. 1950'li ve 60'lı yıllarda emperyalist ülkeler Üçüncü Dünya'nın kendinden kopmasını engellemek için 'ödünler' veriyordu, ama kapitalizmin *yapısal kriziyle* birlikte güç dengesinin tekrar ezilen halklar ve sömürülen sınıfların aleyhine dönüp, bunların *savunmaya* geçmeleriyle, artık ödün verme

dönemi de geri kalıyordu... ABD'nin önünü çektiği *kollektif emperyalizm* yeniden saldırıya geçti. Borçlu Üçüncü Dünya'ya emperyalizmin [sermayenin] tek yanlı çıkarını gözeten *yapısal uyum programlarını* dayatmalarıyla, artık *kalkınmacılık* retorik [söylem] düzeyinde bile gündemden düşmüştü. *Yapısal Uyum Programlarıyla* Üçüncü Dünyayı kalkınmacılıktan uzaklaştırıp, *yeniden kompradorlaştırma* hedefi büyük ölçüde gerçekleşti. Kompradorlaşma kavramını, biçimsel bir siyasal bağımsızlığın varlığına rağmen, emperyalist merkezler tarafından yönetilen, biçimlendirilen, biçimsizleştiren, *deregülasyon* sonucu iğdişleşmiş devlet aygıtına sahip sosyal formasyonları, oralarda geçerli rejimler için kullanıyorum. Söz konusu ülkelerin ekonomik ve sosyal politikaları emperyalist odakların hizmetindeki kurumlar [IMF, Dünya Bankası, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü), vb.] tarafından belirleniyor. Dolayısıyla, daha önce başka yerde yazdığım gibi, Üçüncü Dünya'nın ayrıcalıklı elitlerinin sınıfsal çıkarı, onları kompradorlaşma yönünde tercihe zorluyor. Bu yüzden "kendi" halklarından çok, emperyalizme daha yakın olduklarını söylemek gerekir... Buna rağmen ulusalcı söylemi dillerinden düşürmüyorlar... Öyleyse, ulusal ve ulusalcılık gibi kavramların teşhir edilmesi gerekecek.

Kapitalist dünya sisteminin *kutuplaştırıcı* eğiliminden ötürü, azgelişmiş denilen ülkelerin *gelişmiş* denilenleri yakalaması mümkün değil, ama bu tür bir serüveni veya perspektifi olanaksız kılan bir de *ekolojik sınır* var. Eğer Batı Modeli esas alınarak Üçüncü Dünya ülkeleri de kalkınırsa, onlar kadar üretmeye, tüketmeye, yok etmeye, kirletmeye kalkar ve bunu başarırsa, doğa tahribatının geri dönüşü olmayan bir eşiğe taşınması kaçınılmazdır. Batı Modelinin Üçüncü Dünya tarafından taklit edilmesinin *ekolojik sınır*dan ötürü olanaksızlığı anlaşılınca, bir başına *kalkınma* kavramı yerine *sürdürülebilir kalkınma* kavramı kullanılmaya başlandı. Aslında bununla doğanın kendini yenileme yeteneğine zarar vermeden, gelecek kuşakların çıkarını da dikkate alan bir *kalkınma* anlaşılıyor. Bir kavramın, önüne bir niteleme sıfatı konularak kullanılması, açıkça yalan söylemek için değilse, mistifikasyon yaratmak içindir. Son dönemde Birleşmiş Milletler Örgütü *insani kalkınma* kavramını kullanmayı yeğliyor. Gerçekten bir kalkınma

söz konusuysa ve bunun gayri insâni olması da zaten mümkün değilse, neden böyle bir söyleme gerek duyuluyor? Aslında bu tür bir ideolojik manipülasyon, olup-bitenlerin pek de *insânî olmadığının* itirafıdır. Zira, her geçen gün açlık, yoksulluk, sefalet artıyor, çevre tahribatı derinleşiyor. En zengin 225 ailenin serveti [1000 milyar dolar] dünya nüfusunun %47'sini oluşturan 2,5 milyar insanın gelirine eşit iken, hâlâ kalkınmadan, insanlıktan, *insânî kalkınmadan* söz etmek uygun düşüyor mu? Bu tür ideolojik manipülasyonlar, burjuva düzeninin yalana ve yanılsama yaratmaya duyduğu ihtiyacın bir sonucudur. Sürdürülebilir kalkınma kavramı 1887'de yayınlanan Brundland Raporundan sonra yaygın kullanıma ulaştı ama, ekolojik sınırla ilgili kaygılar daha 1970'lerin başında *Roma Kulübü* tarafından dillendirilmiş, 1972'de de B.M. Stochkolm *Çevre ve Kalkınma Konferansıyla* başlamıştı. 20 yıl sonra [1992] Brezilya'nın Rio kentinde toplanan *Yeryüzü Zirvesi*'ne kadar geçen sürede, ekolojik durum daha da kötüleşmişti. Rio, *Yeryüzü Zirvesinde* alınan kararlar ve belirlenen hedeflere rağmen, doğanın dengesi aşınmaya ve aşınma süreci derinleşmeye devam ediyor. Zira, nasıl *kalkınma* kavramının kendisi bir tuzak idiyse, *sürdürülebilir kalkınma da tuzağın* ömrünü uzatmak için uydurulmuştu. Amaç, balkondaki seyirciyi oyalamaktır. Kapitalizmin yıkıcı-yok edeci-kapsayıcı mantığı yerinde durdukça, doğayla barışık bir toplumsal düzen, bu arada kalkınma mümkün değildir. Mümkün değildir zira, kapitalizm insana ve doğaya zarar vermeden yol alamaz... Hem küreselleşme şarkıları söyleyip hem de sürdürülebilir kalkınmadan söz etmek, seyirciyi oyalamaya yönelik ideolojik bir manipülasyondur. Zira, evrensel ölçekte üretim ve tüketim bu günkü ritmiyle artmaya devam ederse, doğanın kendi kendini yenilemesi problemli hale gelecektir, üstelik bunun için de fazla zaman gerekmeyecek..

Artık 'küreselleşme çağında' kalkınma kavramına yer yok. Neoliberal *deregülasyon* dayatması, devleti kalkınma yönünde müdahale edemez duruma getirdi ve *kalkınma* artık *transnasyonal* de denilen çokuluslu şirketlere ihale edilmiş durumda. *Çokuluslu şirket gelecek sizi kalkındıracak!* Şimdilerde *yoksulluğun kökünü kazıma* söylemi, 1960'lı 70'li yıllar-

daki kalkınma kavramının yerini aldı... Bu, nereden nereye gelindiği hakkında da bir fikir veriyor... Burjuva iktisat teorisi, azgelişmiş ülkelerin tüm sorunlarının kapitalizmle bütünleşmeyle aşılacağını vaaz ediyor. Ve şimdilerde söz konusu bütünleşme büyük ölçüde gerçekleşmiş görünüyor. Küreselleşmeyle birlikte, burjuva iktisat teorisi artık her yerde ve herkes için *geçerli* sayılıyor. Eğer sermaye, mallar ve emek serbestçe hareket edebiliyorsa, belirli bölgeler, farklı ülkeler için farklı teori ve politikalara da gerek kalmadığı söyleniyor... Oysa, sermaye ve mallar gibi emek serbest hareket edemiyor, ulusal sınırları aşması kolay değil. Zaten kapitalist sistemdeki kutuplaşma da bu durumdan kaynaklanıyor. Mallar ve hizmetler 'ulusal sınırları' aşarken, emek ülke sınırları içinde tutsak kalıyor. Ulus devlet ve ulusal sınırlar emekçi sınıflar için bir çeşit mahpushane duvarı işlevi görüyor.

İkinci Emperyalistler arası savaş sonrasında doğrudan sömürgeciliğin tasfiye edildiği dönemde, Üçüncü Dünya'da her şeye rağmen *kalkınmacı* bir söylem geçerliydi. 1980 sonrasında özellikle de Sovyet sisteminin çöktüğü 1990'lı yıllarda Üçüncü Dünyadaki rejimler *yeniden kompradorlaştı,* her türlü ulusal-toplumsal kaygıdan arınıp çokuluslu şirketlerin ayak işlerine koşulmuş bir aygıta dönüştüler. Fakat bu *kompradorlaşma* nihai bir durum değildir. Sömürgeciliğin doğrudan versiyonuna karşı mücadele edip başaranlar, kompradorlaşmanın da üstesinden geleceklerdir. Küreselleşme olarak sunulan kapsamlı emperyalist saldırının karşılıksız kalması mümkün değildir. Doğaya ve insana saygılı bir toplum ve dünya düzeni ancak kapitalizm aşıldığında, kapitalizmin ötesinde mümkündür. Emperyalizmin akıl hocaları ve sözcüleri ısrarla kapitalizm dışında bir seçeneğin olmadığını söylüyorlar. Gerekçe olarak da *başka şey* yapmaya kalkışanların [Sovyet Sistemi ve Ulusal Kalkınmacılık] başarısızlığını ileri sürüyorlar. Başkasının eksiği sizin fazlanız değildir. Kalkınma gibi kavramlara ihtiyaç kalmadığı bir sosyal düzen kurma hedefi insanlığın gündemindedir ve imkânsız da değildir.

Özelleştirme

Neoliberal saldırının ideolojik ve politik aracı olan özelleştirme, devlete ait işletmelerin ve/veya devlet tarafından yürütülen hizmetlerin [kamu hizmetleri] özel sermayeye devredilmesi [satılması] anlamına geliyor. Bu yüzden özelleştirme, devletleştirmenin karşıt anlamında bir kavramdır.

Özelleştirme kavramının ne zaman, neden gündeme geldiği ve işlevinin ne olduğunu tartışmaya geçmeden önce, ideolojik ve politik bir hareket olan liberalizm hakkında kısa bir hatırlatma yararlı olabilir. Liberal düşünce akımı XVII ve XVIII'inci yüzyıllarda feodalizmden kapitalizme geçiş döneminde Batı Avrupa'da ortaya çıktı. Başlangıçtaki işlevi *Eski Rejimi* [Ancién Régime] eleştirerek, *Soylular-Klise* koalisyonu demek olan *Eski Rejimin* meşruiyet temellerini aşındırmaktı. İktidar yeni egemen sınıf olan burjuvazinin eline geçtikten sonraysa, liberal ideoloji başlıca iki işlev görecekti: 1. Yeni kurulan burjuva egemenlik sistemini meşrulaştırmak – kabullendirmek; 2. kapitalizmle birlikte tarih sahnesine çıkan işçi sınıfının ideolojisi olan sosyalizmi gözden düşürüp etkisizleştirmek!

Bir burjuva ideolojisi olan liberalizm, hizmetine koşulduğu egemen sınıfın [burjuvazinin] dünya görüşünün ifadesidir ve üç temel fikre dayanır:

1. *Bireysel özgürlük* veya bireycilik [individualisme]. Bireysel özgürlük de üç unsur içerir: a) Ticaretin serbestçe işlemesi anlamına gelmek üzere *ekonomik özgürlük-teşebbüs özgürlüğü;* b) Politik özgürlük, bu-

nunla murad edilen, hukuk devleti de denilen *anayasal* bir devlet yapısı ve işleyişidir; Nihayet, üçüncü unsur da c) İfade ve inanç özgürlüğüdür.

2. Liberalizmin ikinci temel fikrî dayanağı *bireydir*. Öyle bir birey ki, hiç bir sınıfsal aidiyeti söz konusu olmayan, hiçbir sosyal bağlantısı olmayan, *kendinden menkul* bir birey... Onun özel çıkarı toplumsal çıkarla asla çelişme halinde değildir! O toplumsal bünyenin bir bileşenidir, ona bir ilavedir... Zaten bireyciliğin [individualizmin] tasarlayıp-varsaydığı *birey*, başka bireylerin özgürlüğüne zarar vermemek şartıyla, istediği herşeyi yapmakta özgür, her türlü bağdan ve bağımlılıktan ve sınırlamadan muaf *biridir*.

3. Nihayet, liberalizmin üçüncü dayanağı veya temel tezi de *yasal eşitliktir*. İnsanlar yasal olarak ve yasalar karşısında eşittir. Bu yasal eşitlik ortamı bireyin özgürlüğünü yaşamasının koşuludur. Hiçbir hukukî ayrıcalık kabul edilebilir değildir, zira bireysel özgürlüğün gerçekleşmesine engeldir ve ortadan kaldırılmalıdır. Aslında liberalizmin yücelttiği yasal [hukukî] eşitlik seyirciyi oyalamaya yönelik ideolojik bir manipülasyondan başka birşey değildir. Oysa, insanların yaşamını asıl angaje eden *reel eşitsizliktir* ki, liberalizmin o tarakta bezi yoktur... Liberalizmin eşitliği, gerçek yaşamda pek kıymet-i harbiyesi olmayan biçimsel –yasal eşitliktir... *Yasalar karşısında herkes eşittir* denir, oysa, her düzeyde *eşitsizlik, sömürü, baskı, reel özgürlüğün inkârı, hiyerarşi, vb.* geçerlidir.

İlginç ve rahatsız edici olan, XVIII'inci yüzyılın sloganlarının [özgürlük, bireycilik ve eşitlik], XX'inci yüzyılın son çeyreğinde hortlatılarak, şimdilerde yeniden dayatılmış olmasıdır. Egemen burjuva düşüncesi olan *liberalizm*, esas itibariyle emperyalist ülkelerde [Batı Avrupa ve ABD] XIX'uncu yüzyılın son çeyreğine kadarki dönemin ideolojisiydi... XIX'uncu yüzyılın sonuna doğru kapitalist tekellerin ortaya çıkması, başlıca emperyalist devletler arasındaki rekabet ve rekabetin ateşlediği 'büyük savaş', 1930'lu yıllarda yaşanan kapitalizmin tarihinin en derin krizi ve onu izleyen ikinci emperyalistler

arası savaş, liberalizmin gözden düşmesi, pabucunun dama atılmasıyla sonuçlandı. Burjuva sınıfı, kendi ideologları tarafından uydurulan *kendi kendini düzenleyen serbest piyasa* efsanesinin işleri sarpa sardırdığını kabul etmek zorunda kaldı. [*Kendi kendini düzenleyen piyasa*, burjuva akıl hocalarının bir tevatürüdür gerçekte varolan *reel kapitalizm,* düzenleme olmadan işleyemez] *Her birey kendi çıkarını gerçekleştirdiğinde toplumsal çıkar da gerçekleşir,* tekerlemesi çoktan boşa çıkmış, yaşananlar tarafından yalanlanmıştı. Burjuvazinin sınıfsal-tarihsel çıkarı, işlerin *kendi kendini düzenleyen piyasaya* bırakılmayacak kadar önemli olduğunu göstermişti... Daha 1930'lu yıllardan başlayarak ekonomiye müdahaleler arttı ve İkinci Savaş sonrası dönem, tam bir müdahale ve düzenleme dönemiydi. Artık *biçimsel yasal eşitliğin* ötesine geçilme zamanıydı. Elbette özellikle II. Emperyalistler arası savaş sonrasının yoğun devlet müdahale ve düzenlemelerini, sadece emperyalist burjuvazinin *gelecek korkusuyla, komünizm korkusuyla* açıklamak yeterli olmaz. Emperyalist ülkelerde '*sosyal devlet*', '*refah devleti*', '*kayırıcı devlet*', [ABD'de] *new deal state* denilenin, yeni bağımsızlığa kavuşan ülkelerde de [bir bütün olarak Üçüncü Dünya'da] '*ulusal-kalkınmacı devletin*' ortaya çıkması, işçi sınıfının ve sömürge halklarının dayatmasının ve baskısının, başka bir deyişle sınıf mücadelesinin de bir sonucuydu. Dolayısıyla, devlet müdahale ve düzenlemelerini sınıf mücadelesinden ayrı düşünmek, olup-bitenleri sadece burjuvazinin iradesinin sonucu saymak, tarihin nasıl yapıldığını anlamamaktır. Böylece, tam bir safsata olan piyasanın kendiliğinden düzenleyiciliğinin yerini, bizzat *piyasanın düzenlenmesi* alıyordu...

Devletin sadece ekonomik plânda değil, sosyal plânda da önemli roller üstlendiği II. Savaş sonrası yoğun devlet müdahaleleri ve düzenlemeleri döneminde, burjuva devletinin görüntüsü hayli değişmiş, *uygarlaşmıştı*... Artık devlet, sadece sermayenin tek yanlı çıkarını gözeten bir aygıt olmaktan uzaklaşıp, işçiler, *emekçiler*, toplumun korunmaya muhtaç mütevazi kesimleri lehine de kararlar alan bir yapı ve işleyişe kavuşmuştu. Elbette bu yeni durum, burjuva devletinin niteliğinin değiştiği anlamına gelmiyordu. Söz konusu olan, sadece

sermayenin daha çok ödün vermeye zorlandığı bir *güç dengesi* durumuydu. O dönemde ibre doğal olarak *millileştirmelerden, devletleştirmelerden* yanaydı. Öyleyse, ne oldu da devletleştirmelerin yerini *özelleştirmeler* aldı?

Savaş sonrası kapitalist genişlemenin sonuna ulaşılıp, sistemin yeniden "yapısal krize" girmesiyle, XIX'uncu yüzyılın liberalizmi, neo-liberalizm olarak yeniden sahneye döndü. Burjuva teorisyenleri, akademi taifesi, medya, Nobel ödüllü, biliminden sual olmaz iktisatçılar, tüm sorunların çözümüne dair fikir sahibi köşe yazarları, burjuva politikacıları, vb... son yüzyılda olup-bitenleri unutmaya çoktan razı idiler ve başkalarını da unutturmak için yoğun bir çaba içine girdiler. *Kendi kendini düzenleyen piyasa* safsatasını ısıtıp sofraya koydular, devlet müdahale ve düzenlemelerine savaş açtılar. Artık devlet tüm kötülüklerin kaynağı sayılıyordu... Piyasanın serbestçe işleyişini engelleyen ne varsa tasfiye edilmeliydi. Söylem öyleydi ama asıl amaç krizin faturasını işçilere, çalışanlara, küçük üreticilere, mütevazi toplum kesimlerine ödetmekti... Ve neoliberal saldırı üç sloganla yürüyecekti: a) *liberalizasyon,* b) *deregülasyon-dereglemantasyon ve* c) *privatizasyon.* Bunlardan birincisi olan *liberalizasyon* veya liberalleştirme, sermayenin hareketini engelleyen, kapitalist sömürüyü sınırlayan engellerin ortadan kaldırılmasını amaçlıyor. Sermaye hiçbir engelle karşılaşmadan istediği gibi hareket edebilmeli, istediği zaman istediği yere girebilmeli, istediği zaman çıkabilmeli, istediğini istediği gibi üretebilmeli ve istediği yerde satabilmelidir... [Bazıları buna küreselleşme diyor...] Bir de tabii olabildiğince, işçileri koruyan sosyal politika mevzuatından muaf olmalıdır... Bu, sermayeye sınırsız serbesti demeye geliyor. İkinci slogan olan *deregülasyon-dereglemantasyon,* sermaye lehine olmayan [işçileri, çiftçileri, yoksulları, metavazi toplum kesimlerini, vb. gözetme amaçlı] düzenlemelerin, kurumsal yapının ve mevzuatın tasfiyesi, sermaye lehine düzenlemelerin de yeniden dizayn edilmesi anlamına geliyor. Çalışma yaşamıyla ilgili düzenlemelerin emek piyasasında rekabeti bozduğu ileri sürülüyor. İşe alma, işten çıkarma, çalışma koşullarının, vb. düzenlemeye tâbi olmasına itiraz ediliyor, aynı şekilde asgari ücret uygulaması, ücretlerin toplu sözleşmeyle belirlen-

mesi, ücretlerle fiyat artışları [enflasyon] arasında bağ kuran ücret belirleme uygulaması [endeksleme], vb. piyasanın etkinliğini engellediği, işsizliğe ve kaynak israfına neden olduğu gerekçesiyle ortadan kaldırmayı amaçlıyor. Elbette çalışma yaşamıyla ilgili düzenlemelerin tasfiyesiyle amaçlanan, kapitalizmin ilk dönemlerine geri dönmektir ki, böylece ücretleri olabildiğince düşürmenin, sömürü oranlarını büyütmenin, sefalet ücretlerini dayatmanın yolu açılabilsin. Devletin sosyal koruma ayağını tasfiye etmek, o alandaki kurumsal yapıyı tasfiye etmekten geçiyor. Neoliberal anlayışa göre, sosyal güvenlik devletin değil, bireylerin sorunu olmalıdır. Sermayenin tek yanlı çıkarını gözetmeyen tüm düzenleme ve mevzuatın tasfiyesi *deregülasyon-dereglemantasyon* kavramıyla ifade ediliyor. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik alanındaki düzenleme ve mevzuat tasfiye ediliyor. Tarımsal gelişmeyi amaçlayan kurumsal yapı, tarımsal politika araçları ve mevzuat ortadan kaldırılarak, devletin bu alana müdahalesi engelleniyor, artık devlet bir sanayileşme siyaseti uygulayamaz, bazı sektörleri teşvik edemez, hiçbir asgari planlama yapamaz duruma getiriliyor. Bu alandaki tüm kararlar büyük sermayeye bırakılıyor... Fakat, sermaye lehine olmayanların tasfiyesi, sermaye lehine yenilerinin oluşturulmasıyla birlikte yürüyor. Bu yüzden *düzensizleştirme* anlamında kullanılan *deregülasyon* aynı zamanda bir *yeniden düzenlemedir ki,* buna *deregülasyon* değil, *reregülasyon* demek daha uygun düşüyor. *Deregülasyondan* çok söz edildiği son onyıllarda, sayısız yeni kurum ve mekanizma ve mevzuatın oluşturulması bu yüzdendir.

Üçüncü Slogan da bizde özelleştirme denilen *privatizasyondur.* Özelleştirme esas itibariyle iki alanla ilgilidir: Birincisi Türkiye'de KİT [Kamu İktisadi Teşekkülleri] denilen sermayesinin tamamı veya çoğu devlete ait olup, piyasa için mal üreten kuruluşların verimli olanlarının özel sektöre satılması, verimsiz sayılanların tasfiyesi; İkincisi de, geleneksel olarak devlet tarafından sağlanan kamu hizmetlerinin [eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, iletişim –telekom- belediye hizmetleri: kitle ulaşımı, su, doğal gaz, elektrik, vb.] sermayenin etkinlik ve değerlenme alanı haline getirilmesi, bunların kamu hizmeti olmaktan çıkarılıp, meta kategorisine indirgenmesidir...

Özelleştirme Lehine İleri Sürülen Gerekçelerin Sefaleti...

Neoliberalizmin akıl hocaları tarafından özelleştirme lehine ileri sürülen gerekçeler, günlük dildeki *minareyi çalan...* deyimini çağrıştırıyor. En çok ileri sürülen gerekçelerden biri 'mülkiyeti tabana yaymaktır', oysa özelleştirmeyle tam da tersi amaçlanıyor ve öyle olduğu da son onyılların deneyleri tarafından doğrulanmış durumdadır. Amaç sermayeyi büyütmektir, sermayeyi büyütmenin yolu da sömürüyü ve mülksüzleşmeyi derinleştirmekten geçiyor. Bunu 'halka açılmak' olarak da sunuyorlar ki, asıl söz konusu olan halka *kapanmaktır*. Şimdilerde kamu işletmeleri önce bit pazarına düşürülüp sonra da kelepir fiyattan çokuluslu şirketlere ve uzantılarına satıldıkça, *halka arz denilenin* ne anlama geldiği daha iyi anlaşılıyor.

Bir başka uyduruk gerekçe de kamu işletmelerinin verimsiz olduğu, zarar ettiği, bunun faturasının da halka çıkarıldığıdır. Birincisi, söz konusu işletmeler kâr etsinler diye değil, ekseri kâr etmesinler diye kurulur. Bir çok KİT'in kuruluş nedeni, özel sermayeye ucuz girdi sağlamaktır. Söz konusu işletmelerin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatı özel sermayeyi kayıracak şekilde belirlendiğinde, elbette tipik kapitalist bir işletme gibi kârlı olmaları mümkün değildir. Devlet çok farklı nedenlerle benzer işletmeler kurabilir. Sanayileşmeyi hızlandırmak, tarımı teşvik etmek, küçük çiftçileri korumak, insanlara ucuz mal ve hizmet sunmak, kârlı olmadığı için özel sermayenin itibar etmediği, kurulmaları uzun zaman ve büyük yatırımlar gerektiren alanlardaki boşluğu doldurmak, bazı sektörleri diğerleri aleyhine teşvik etmek... vb. Asıl işlevi ve kuruluş nedeni tipik bir kapitalist işletme gibi, kısa vadede âzamî kâr elde etmek olmayan işletmeleri, bunlar neden kâr etmiyor diye suçlamak abesttir; İkincisi, verimlilikten ne anlaşılması gerektiğiyle ilgilidir. Kimin için verimli? İngiltere'de demiryolları özelleştirildi. Özelleştirme sonrasında ilk yapılan şeylerden biri, yeteri kadar yolcu olmayan hatların kapatılması oldu. Daha çok kâr sağlamak için gerekli alt-yapı yatırımları savsaklandı ve bu yüzden 60 kadar insan hayatını kaybetti. Artan tepkiler üzerine hükümet demiryolu alt-yapısından sorumlu *railtrack*'ı fiilen yeniden devletleştirdi. Verimlilikle ilgili bir örnek de İsveç

telekomünikasyon özelleştirmesidir. Özelleştirme sonrasında pul fiyatları %60 arttı, çalışanlar %27 oranında azaldı. Telekomünikasyon özelleştirmesi yapan tüm ülkelerde benzer bir durum geçerlidir. Yeteri kadar müşteri olmadığı için postanelerin kapatılması *verimliliği* sağlamak için değil mi?

Özelleştirme lehine ileri sürülen ve hiçbir inandırıcılığı ve mantıkî tutarlılığı olmayan başka gerekçeler de var: Özelleştirmeler sonucu işletmelerin verimliliği artacağı için devletin vergi gelirlerinin de artacağı, piyasa ekonomisinin daha etkin işleyeceği, yolsuzlukların ortadan kalkacağı, halkın ekonomiye katılımının artacağı, kaynak israfının önleneceği, vb. ileri sürülüyor. Bu gerekçeler külliyen uydurmadır ve hiçbir kıymet-i harbiyesi de yoktur. Özelleştirmeler sonucunda kalitenin yükseleceği, fiyatların düşeceği ve bu işten tüketicilerin avantaj sağlayacağı çok sık dile getirilen bir başka gerekçedir. Oysa asıl amaç, kaliteyi yükseltmek, tüketiciyi gözetmek değil kârı artırmaktır...

Özelleştirmeler sonucu ortaya çıkan tablo, ileri sürülen tüm iddiaları, tüm argümanları yalanlar niteliktedir: her yerde fiyatlar arttı, yeni *özel tekeller* ortaya çıktı, yatırımlar yavaşladı, gelir dağılımı daha da bozuldu, kamu hizmetlerinin kalitesi düştü, çalışanların sayası azaldı [işsizlik büyüdü], başta işgüvencesi olmak üzere, büyük mücadelelerin ve bedellerin sonucu olan sosyal kazanımlar aşındı, ücretler dibe vurdu, çalışma koşulları kötüleşti, işçi sınıfının örgütleri zayıfladı... Başka türlü olabilir miydi?

Özelleştirmelerin Gerçek Nedeni Söylenenler Değil...

Kapitalist dünya sisteminin'yapısal krizi' müzminleştikçe, talepteki daralma sürdükçe veya talep artışının yetersiz kaldığı koşullarda, yatırılması sorun olan, 'verimli' bir şekilde kullanılamayan önemli bir *finans sermaye fazlası* ortaya çıktı. Başka türlü ifade etmek gerekirse, sermayenin *toplu değersizleşme* riski büyüdü. Sermaye bu riski bertaraf edebilmek için kısa vadede yüksek kâr vaad eden spekülasyona yöneldi. Sermaye için ikinci bir değerlenme alanı da, hazır bir iç ve/veya dış pazarı olan kamuya [devlete demek daha uygun] ait işletmeler-

le kamu hizmetlerine el koymak olabilirdi. Dolayısıyla, özelleştirmelerin asıl gerekçesi, sermayeye yeni değerlenme alanları açmak, toplu değersizleşme riskini bertaraf etmekti. Eğer çelik talebi artmıyorsa ve elinizde de yatırılması, değerlenmesi gereken para [sermaye] varsa, hazır bir iç ve dış pazarı olan Ereğli Demir Çelik İşletmesini ele geçirmek fevkalâde uygundur. Dolayısıyla, özelleştirme başka bir mantığa dayanıyor. Ereğli Demir Çelik, Tüpraş, Türk Telekom ve diğerleri verimsiz oldukları için değil, verimli oldukları için özelleştiriliyor. Amaç sermayeye yeni değerlenme [sömürü] alanları açmaktır. Gerçek durum budur ama tartışmalar bu işletmelerin kime satıldığı, kaça satıldığıyla ilgili... Yabancı bir çokuluslu tekele satılmaması yüreklere su serpiyor... Sizin sermaye dediğinizin yerlisiyle yabancısı arasında Çin Seddi mi var? *Yerli*, yabancının uzantısı değil mi? Başka türlü olması mümkün mü? Ereğli Demir Çelik 'yerli sermayeye' satılsa, üstelik iyi bir fiyattan satılsa ne fark eder... Fiyatı kim belirliyor? Satıştan elde edilen nerede ve nasıl kullanılıyor? Üstelik satılan patlıcan değil ki bir fiyatı olsun! Önce devlet, halktan topladığı vergilerle özel sermaye yağmalasın diye işletmeler kuruyor. Zamanı geldiğinde de söz konusu işletmeler özel sermayeye hediye ediliyor. Özel sermayeye kelepir fiyatına satılan işletmeler bir gün kârlı olmaktan çıkarsa veya bilinçli olarak kâr edemez duruma getirilirse ki bu gayet mümkündür [gerekli yatırımları zamanında yapmamak, vb.] yeniden devletleştirileceklerdir. Bu sefer de neden devletleştirilmeleri gerektiğine dair gerekçeler uydurulacaktır... Özelleştirme sonrasında işten çıkarmalar, *verimliliği artırma, etkinliği sağlama* adına savunulurken, devletleştirme gündeme geldiğindeyse, bunların "milli ekonomi için ne kadar önemli olduklarından', stratejik önemlerinden söz edilir [oysa asıl *stratejik olan* kapitalist sınıfın çıkarıdır] ve bunlar kapanırsa kaç ailenin sokağa atılacağı, vb. ballandıra ballandıra anlatılır... Üstelik tüm bu safsatalar da *ekonomi biliminin* bir gereği olarak sunulur. Oysa, ekonomi bilimi dediklerinin bilimle uzaktan-yakından bir ilgisi olmadığı gibi, ileri sürülen gerekçelerin de dünyanın gerçekliğiyle bir ilgisi yoktur... 'İktisat bilimi' denilip üniversitelerde okutulan, sermayenin sö-

mürüsünü ve burjuva egemenliğini meşrulaştıran safsatalar yığınından başka bir şey değildir...

Özelleştirmeler ve Devletleştirmeler...

Esasen devlet burjuva devleti olarak kaldıkça, devletin sınıfsal yapısı değişmedikçe, özelleştirmeler de devletleştirmeler de özel sermayenin kârını artırmanın hizmetindedir. Durum böyledir ama nedense devletleştirmeler ekseri 'ilerici', 'halkçı' bir şey sayılıyor. Bunun nedeni, burjuva düzeni hakkında yeterli bilinç açıklığı olmamasıdır. Dolayısıyla, kapitalist bir toplumda devletleştirmeyle – özelleştirme arısındaki *sınırı* belirleyen, kapitalist sınıfın, daha geniş anlamda da burjuvazinin çıkarlarıdır ve ideolojik ve politik olmaktan önce doğrudan ekonomik bir nedene dayanır. Kamu işletmeleri vergilerle finanse edilir ve vergiyi kimin verdiği mâlûmdur [vergi tüketimi kısmak anlamındadır]. Yenisi kurulsa da, var olan özel şirketler devletleştirilse de değişen bir şey yoktur. Devlet önce kârlı olmayan bir özel işletmeyi satın alır, yatırımlar yapıp kârlı hale getirir. [Türkiye'de siyasetçilerin *güzelleştirme* dediği budur] Artık özelleştirme zamanıdır ve şimdi sıra özelleştirmenin nimetlerinden söz etmeye gelmiştir. İster devletleştirmeler, ister özelleştirmeler olsun, faturayı ödeyen her zaman emekçilerdir. Türkiye'de 1930'lu yıllarda yabancı sermayeye ait çoğu kamu hizmeti sayılması gereken alanlarda faaliyet gösteren şirketler yüksek fiyattan millileştirildiğinde amaç ne idiyse, şimdilerde aynı işletmelerin yabancı sermaye ve yerli uzantılarına satıldığında da aynıdır. Velhasıl asıl amaç, sermayenin sömürüsünü, dolayısıyla kârı artırmaktır... Fransa'da 'sol hükümet' döneminde [1982] kârlı olmayan işletmeler yüksek fiyatlarla devletleştirildi, devlet tarafından yapılan yatırımlarla kârlı hale getirildi. İzleyen yıllarda da hem 'sağcı' hem de 'solcu' hükümetler tarafından "münasip fiyatlarla" özelleştirildi... Bu iki operasyonun faturasını kim ödedi? Bu yüzden devletleştirmeler zararın sosyalleştirilmesi [faturanın emekçi sınıflara ödetilmesi], özelleştirmeler de kârın özelleştirilmesidir [yoksulların zenginlere hediyesi anlamında].

Fakat, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi söz konusu olduğunda durumun nüanse edilmesi gerekir. Kapitalizm kamuya ait zenginliğin özel şahıslar tarafından el konmasına, yağmalanmasına dayanan bir sistemdir. Hem insanlardan vergi toplayıp hem de kamu hizmetlerini özelleştirmek, *yurttaş* kavramının içini boşaltmaktır. Kamu hizmetleri emekçi sınıfların bir kazanımıdır ve toplumu bir arada tutan tutkaldır. Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, bunların *metalaştırılması,* kamu hizmeti tanımının dışına atılmasıdır. Eğitimin, sağlığın, enerjinin [elektrik, doğal gaz, vb.] iletişimin [posta ve telekomünikasyon], içme ve kullanma suyunun, denizlerin, koyların, göllerin, ormanların, deniz-kara-hava ulaşımının, belediye hizmetlerinin... özelleştirilip sıradan metalar durumuna getirilmesi, kamu hizmeti sağlayan bir kamu işletmesinin bayağı bir şirket gibi hareket etmesinin ne anlama geldiğini ve ortaya çıkarması kaçınılmaz durumu düşünmek bile rahatsız edicidir... Kamu hizmetlerinin iyi işlemediğine dair gerekçelerin ve şikâyetlerin karşılığı asla bunların özelleştirilmesi değildir. Kötü işleyen kamu işletmelerinin ve kurumlarının alternatifi yine kamu hizmetleridir ve bunları kaynak israf etmeden, etkin bir şekilde çalıştırmak da insan iradesini aşan bir şey değildir... Burjuva olmayan bir *etkinlik* tanımına da ihtiyaç var. Zira, kâr etme amacı, toplumsal-kollektif ihtiyaçları tatmin etme amacıyla çelişir... Kaldı ki, kamu hizmetlerinden elini çekmiş, sadece sermayenin tek yanlı çıkarına hizmet eden bir devlet, jandarma-polis devletinden başka bir şey değildir... Böyle bir devletin de asgari bir meşruiyeti olması artık mümkün değildir.

Bir bütün olarak neoliberal saldırı ve onun bir unsuru olan özelleştirmeyle amaçlanan, *mülksüzleştirme, proleterleştirme, kamuya [socium]* ait zenginliğin özel şahıslar [kapitalistler] tarafından yağmalanmasıdır. Velhasıl, *serfleştirmenin, köleleştirmenin, çitlemenin* [enclosure] yeni bir versiyonunun dayatılmasıdır. Öyleyse, özelleştirmelere, neoliberal politikalara karşı çıkmak gerekiyor. Fakat bu karşı çıkışın bir kıymet-i harbiyesi olabilmesi için, bir bütün olarak kapitalizme yönelik eleştiriye eşlik etmesi gerekir... Şimdilerde bütün bunları gözden uzaklaştırmak, olup-bitenlere dair bir *yanlış bilinç* oluş-

turmak, tepkileri etkisizleştirmek için, insan hakları, demokrasi, sivil haklar, sivil toplum, 'çok kültürcülük' vb. ön plana çıkartılıyor. XVII ve XVIII'inci yüzyılın burjuva sloganları yeniden arz-ı endâm ediyor... Neoliberal saldırıya [kapitalizme] karşı çıkmadan insan hakları ve demokrasi mücadelesi verdiğini sananlar, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, sadece egemen çıkarlara hizmet edebilirler ve kendilerini aldatabilirler... Emperyalist odakların böyle bir dönemde neden insan hakları, demokrasi, sivil toplum şampiyonu kesilip kesenin ağzını açtıkları üzerinde kafa yormak gerekmiyor mu?

Burjuva Egemenliğinin Bir Aracı Olarak Sendikalar

Kapitalist toplumda işçi sınıfının statüsü, "ücretli kölelik" konumuna denk düşer. Bunun anlamı, bir bütün olarak işçi sınıfının her zaman kapitalist sınıfın kullanımına hazır olması demektir. Fakat, 'klasik kölelikten' farklı olarak, kapitalistler işçi sınıfının 'durumuyla ilgili' hiç bir sorumluluk almazlar. İşçi üretmek ve tüketmek, başka bir ifade ile yaşamak için gerekli araçlardan yoksun olduğu için, emeğini satamadığı zaman açtır. Zira, yaşamı için gerekli şeyleri kendi başına üretemez durumdadır. Üretim araçlarından yoksunluk, onu üretim ve yaşam araçlarına sahip sınıf olan kapitalist sınıfa bağımlı hale getirir. Bu bakımdan burjuva toplumunda işçi sınıfının durumunu tam ifade eden kavram *proleter* kavramıdır. Proleter, hiçbir şeyi olmayan, 'çıplak birey' anlamındadır. Proleter emeğini satmadan yaşayamaz ama, emeğini satması hiçbir zaman güvence altına alınmış değildir. Bu durum, kapitalist üretim tarzının yapısı, işleyişi ve temel eğilimleriyle ilgilidir. Kapitalizmin temel eğilimleri, kimi zaman emek talebini artırıcı, kimi zaman da azaltıcı bir işleyişe sahiptir. Kaldı ki, belirli bir işsizlik oranını muhafaza etmek, ücretleri aşağı çekmenin bir aracı olduğu için, kapitalist sınıfın yeğlediği bir şeydir. Zira "işsizler ordusu" veya "yedek işgücü" çalışanlar üzerinde baskı yaratır ve ücretlerin bastırılmasını sağlar. Böylesi bir ücretli kölelik düzeni olan kapitalizm koşullarında, işçi sınıfının kapitalist sınıfın karşısına örgütlü bir güç olarak çıkıp, taleplerini dayatmaktan başka bir seçeneği yoktur. Fakat

işçi sınıfının kapitalist sınıf ve onun devletinin karşısına örgütlü bir güç olarak çıkması, bugünden yarına gerçekleşmedi. Bir bocalama döneminin sonunda işçiler, asıl düşmanın sermaye, onun gerisindeki sınıf ve devlet olduğunun bilincine vardılar. Başlarda içine sürüklendikleri kötülüklerin sorumlusu olarak makinaları, aletleri, fabrika binalarını, vb, görüyorlardı. Zamanla asıl sorunun nereden kaynaklandığını anladılar ve mücadele sağlıkla bir sürece girdi.

Savunma ve Yardımlaşma Gruplarından Sendika Konfederasyonlarına

Başlangıçta işçi 'örgütleri' savunma ve yardımlaşma grupları olarak ortaya çıktı. Her kapitalist işletme'de kurulan örgütler, zamanla o iş kolunun tamamını kapsar hale geldi, giderek birlikler kuruldu, profesyonel sendika yöneticileri ortaya çıktı. Büyük işçi konfederasyonları kuruldu. Ve işçiler sendika ve toplu sözleşme hakkını elde ettiler. Ücretlerin belirlenmesinde etkili duruma geldiler. İşçi sınıfı için bir başarı sayılması gereken bu durum, çelişik olarak, kazanımları kayba dönüştürecekti. Bu, bir tür kazandıkça kaybetmek gibi bir şeydi, zira "kazanımlara" paralel olarak işçi sınıfı hareketi düzenle bütünleşti ve giderek burjuva düzeninin bir unsuru, bir bileşeni haline geldi. Sendika ve konfederasyonlar bürokratlaştı, işçi sınıfına yabancılaşıp, yozlaştılar. Kapitalizmi aşma perspektifinden uzaklaştılar. Elbette sendikalar bilinen anlamda "siyasi örgütler" değildir ama, siyasete yabancılaştıklarında birer "meslek örgütü" statüsüne indirgenmeleri kaçınılmazdı ve öyle oldu. Egemen sınıf tarafından bakıldığındaysa, kaydedilmesi gereken önemli bir husus şudur: Burjuvazi, seçme ve seçilme hakkı (genel oy), dernek, sendika ve toplu sözleşme haklarını, vb, işçi sınıfının ve bir bütün olarak emekçi sınıfların "tehlikeli sınıf" durumundan uzaklaştığına inandığında tanıdı. Bu durum ekseri gözden kaçar. Sendika 'ekonomik örgüt', sosyalist parti siyasi örgüt ayrımı, giderek işçi örgütlerini apolitize etti ve biri sendika bürokrasisi, diğeri de parti bürokrasisi olmak üzere iki bürokrasinin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Bürokratik yozlaşmaya uğramış sendika ve partiler, artık burjuva düzenini,

ücretli kölelik düzenini aşma perspektifinden de uzaklaştılar. Burjuva düzeninin bir 'iç muhalefeti' durumuna geldiler. Velhasıl, sendikaların dar çıkarların savunucusu durumuna gelmeleri, onları burjuva devletinin 'ideolojik aygıtı' durumuna getirdi. Sendikalar devletin ideolojik aygıtı, burjuva egemenliğinin bir bileşeni durumuna geldiklerinde, artık işçi sınıfının evrensel çıkarlarına ve misyonuna da yabancılaşmışlardı. Kapitalist sınıfın üyeleri hesaplarını global düzeyde yaparken işçi sınıfının ve işçi (sosyalist) partilerinin 'ulus devlet' sınırları içine hapsolması, tarihsel yenilginin başlıca nedeniydi. Bu yaklaşımın ne tür bir aymazlık olduğu, içinde bulunduğumuz "üçüncü küreselleşme" çağında daha iyi anlaşılıyor. Zira uzun ve zorlu mücadeleler sonucu elde edilen kazanımlar birer birer düşürülüyor.

Sendikaların bürokratik yozlaşmaya uğrayıp devletin birer ideolojik aygıtı ve sömürü düzeninin bir bileşeni durumuna gelmeleri, üzerinde önemle ve ısrarla durulması gereken bir husustur. Zira bürokratik yozlaşmaya uğramış tüm yapılar, son tahlilde burjuva düzeninin, burjuva devletinin zorunlu bileşenleri durumuna gelmekten kurtulamazlar. Bürokrasinin her türlüsü, kaçınılmaz olarak gericidir ve düzenin yeniden üretilmesinin bir aracıdır. Sanıldığı gibi burjuva egemenliği sadece 'çıplak şiddete', 'kaba kuvvete' dayanarak ayakta kalmıyor. Egemenliğin asıl sürekliliğini sağlayan "gönüllü köleliktir" ve gönüllü kölelik, devletin ideolojik aygıtları aracılığıyla kotarılıyor. Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) gönüllü kabulü sağlayarak, sömürü düzenini ayakta tutuyor. Bu bakımdan bir DİA olan sendikalar tam da gerçek misyonlarının karşıtına savruluyorlar ve misyonlarına ihanet ediyorlar...

Türkiye'deki Durumun Eşelenmesi Gerekir

Fakat, Türkiye'de sendikalar söz konusu olduğunda, yukarıda kısaca değinilen durumdan farklı bir manzarayla karşılaşılır. Türkiye'de sendikalar mücadele içinde bürokratik yozlaşmaya uğramış örgütler değildir. Genel bir çerçevede, daha baştan birer 'devlet kurumu' olarak kurulmuşlardır. Bu nitelikten ötürü bizdeki sendikalar Devletin İdeolojik Aygıtından (DİA)

çok, bizzat devlet aygıtının birer parçası gibidirler. Herhangi bir bakanlık, genel müdürlük, müsteşarlıktan pek farklı değildirler... Gerçek durum söylediğimiz gibidir, ama söylem (retorik) farklıdır. Sendikalar kendilerini sanki işçi sınıfının tarihsel çıkarlarının savunucularıymış gibi sunmaya devam ediyorlar. Türkiye'de sendikaların kurulmasına rejim için bir tehlike olmadığına inanıldığında izin verilmiştir. İlk kurulduklarında grev ve toplu sözleşme hakkına sahip değillerdi. Devlet bu dönemde kendi üslubuna uygun sendika yöneticileri yetiştirilmesini güvence altına aldı ve 1963'de sendikalara grev ve toplu sözleşme hakkı tanındığında, 1947 den beri "yetiştirilen" sendika bürokratlarından artık kuşku duyulmuyordu. Zaten sendika aidatlarının check-off sistemiyle kaynaktan kesilip, sendika bürokrasisine verilmesi, sendikacıları hem birer devlet memuruna dönüştürdü, hem de sendikaları işçi tabanına yabancılaştırdı... Elbette Türkiye'de sendikaların birer DİA'dan çok, doğrudan devlet aygıtının bir bileşeni işlevi görmelerinin Türkiye'deki devletin yapısı ve resmi ideolojinin kapsayıcılığıyla ilgisini ve belirleyicilik ilişkisini de gözden uzak tutmamak gerekir. Türkiye'deki devlet yapısı, devletten bağımsız, gerçek anlamada 'sivil' unsurların, "özerk kurumların" ve odakların yaşamasına izin vermiyor. Üniversitelerin de üniversite'den çok herhangi bir bakanlık bürokrasisine benzemesinin nedeni budur. 1960'ların başında kurulan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), başlarda Türk-İş Konfederasyonundan farklı bir gelişim seyri izlese de, bürokratik bir örgüt olmaktan kurtulamadı. 1990'larda memurların örgütlenmesiyle oluşan KESK ve diğer memur konfederasyonları da daha baştan bürokratik yozlaşmaya uğradılar... Kaldı ki, bunların gerçek anlamada sendika sayılmaları dahi mümkün değildir, zira, grev ve toplu sözleşme hakları yok... Elbette bir hakkın kullanılması için onun mutlaka bir burjuva yasası maddesinde 'ifade edilmesi' gerekmez. Aksi halde, bu tür bir yaklaşım, kendi meşruluğunu başkasının tarif etmesine razı olmak anlamına gelir... Yazık ki, işçi sınıfı bu basit 'meşruiyet' sorununu bugün dahi aşmış değil... Siz meşru hakkınızı kullanırsınız, başkalarının hak tanımına da itibar etmezsiniz... Eğer

düzen içi mücadele perspektifinin ötesine geçmeyi başarmışsanız...

Devlet, aynı İşçi sendikalarında yaptığı gibi, grev ve toplu sözleşme hakkı dahi olmayan örgütlerin kuruluşuna izin vererek, sendika bürokrasinin yerleşmesini bekliyor. Daha şimdiden gerici bir bürokrasi söz konusu memur örgütlerinin başına çöreklenmiş durumda... Aidatların merkezi olarak kesilip, sendika bürokrasilerine gümüş tepside sunulmasıyla söz konusu örgütler çoktan "kendi devrimlerini" yapmış sayılırlar... Bundan sonra bütün sorun kimin "suyun başını" tutacağıyla ilgilidir... Tüm tartışmalar, kulisler, "mücadeleler" aidatları kimin 'tasarruf edeceğiyle' ilgilidir... Bunun için ilerici kavramlar ve söylemler dillerden hiç düşmez... Söz konusu örgütler bir yandan devlete 'değerli hizmetler sunarken', diğer yandan da 'işçi sınıfının', 'kamu emekçilerinin' yüksek çıkarlarından söz etmeye devam edeceklerdir... Yapılan eylemler de esas itibariyle burjuva düzeninden emekçiler lehine bir şeyler koparmak değil, sendika bürokrasilerini meşrulaştırmaktır. Eylemler ve söylemler, sendika iktidarını sürdürmenin hizmetindedir. Aksi halde bugüne kadar yapılan onca eylemden küçük de olsa bir sonuç alınırdı... Bu yapılar süratle tartışılıp, teşhir edilmeli, pis misyonları demistifiye edilmelidir... Aksi halde, devlet aygıtının bir bileşeni, değilse DİA işlevi gören bu yapılar, kendilerini ilerici bir misyonun taşıyıcısı olarak sunmaya devam edeceklerdir... Kaldı ki, KESK dışındaki memur sendikalarının bu tür bir ideolojik manipülasyona bile ihtiyaçları yok... Onlar devletin hizmetinde olmaktan 'gurur duyuyorlar'... Hem de hâlâ sendika olduklarını sanıyorlar... Bir ülkede memurların ve işçilerin ayrı ayrı örgütlenmesi tam bir saçmalıktır, ama ne yazık ki, bu tür yöntemler emekçileri bölmenin etkin araçlarıdır... Zaten memurlar, taşıdıkları bilinçle hesaplaşmadan başarılı olma şansları yoktur. Zira, bu kesim resmi ideolojiyi en çok içselleştiren kesimdir. Okullarda sistematik bir resmi ideoloji baskısına maruz kalıyorlar ve "farklı" oldukları bilincini taşıyorlar. Bu tür bir bilinçle ezilenlerin mücadelesine katılmaları mümkün değildir. Tam tersine bu kesim işçi sınıfının ve bir bütün olarak ezilenlerin mücadelesinin önünde bir engeldir.

Tarihsel sendikacılık pratiği çoktan iflas etmiş durumda. Bu iflasın nedenleri vakitlice tartışılıp, bilince çıkartılmalıdır. Kapitalizm her zaman genişleme, yayılma, 'ulusal sınırları' aşma dinamiğine sahip olsa da, başlarda "her ulusal kapitalist sınıf", "kendi işçi sınıfını" sömürüyordu. Başka ülkelerdeki işçi sınıflarının sömürüsü, sürece dolaylı olarak dahil oluyordu, kolonyalizm, eşit olmayan ticaret, vb.... Oysa, "üçüncü küreselleşme çağında" sermaye tüm dünya işçi sınıfını 'doğrudan' sömürebilir duruma geldi. Bu durum, evrensel proletarya için bir avantaja dönüştürülebilinir. Bu "yeni durum" milliyetçilik virüsünden de nihai olarak kurtulmanın yolunu açabilir... Öyleyse sorun, küresel kapitalizmin karşısına enternasyonalizmi ve demokrasiyi gerçekten özümlemiş, yeni bir dünya ve toplum tasavvuru ve projesine sahip işçi örgütleri ve siyasi oluşumlarla çıkmakla ilgilidir. Zira "eski araçlar, yöntemler, örgütler üslup ve perspektifle" yola devam etmenin artık mümkün olmadığı bir eşiğe gelmiş bulunuyoruz. Perspektif değiştiğinde "yeryüzünün lânetlilerinin" önünde yeni ufukların açılacağı kesindir...

TMY veya Devlet Terörünü 'Kurumsallaştırmak'

Paradigmanın İflası başlığını taşıyan kitabımdan dolayı hapis ve para cezasına çarptırılıp, üniversite'den atıldığım günlerde, bir öğretim üyesinin söyledikleri hiç aklımdan çıkmadı. Öğretim üyesinin 'bu konuda ne düşünüyorsunuz' sorusuna verdiği cevap: "Devlet ceza verdiğine göre mutlaka bir sebebi vardır." şeklindeydi. Aslında söz konusu 'üye' Türkiye'de ortalama akademisyenin bakışını yansıtıyordu ve söyledikleri benim için şaşırtıcı değildi. Şaşırtıcı değildi ama doğrusu 'düşündürücüydü'... Aslında ilgili kişi, bilim haysiyetine ve entellektüel dürüstlüğe sahip, bir akademisyen olsaydı, kendisine yöneltilen soruya: "kitap yazdığı için, dahası aslî işini yaptığı için bir meslektaşımızın bu şekilde cezalandırılması asla kabul edilemez..." şeklinde olabilirdi. Elbette memur kafası taşıyan, hiçbir bilimsel-entellektüel- etik kaygı taşımayan bir 'üniversite üyesi' zaten başka türlü cevap veremezdi. Bana göre bu anekdot, yasallıkla meşruluk arasındaki ilişkiye gönderme yaptığı için önemliydi. Aradan onca zaman geçmesine rağmen hafızamdan silinmemesinin nedeni de budur. Devletin beni Terörle Mücadele Yasası'nın [TMY] ünlü 8/1'inci maddesinden cezalandırıp hapse atması yasalara uygundu... En azından yargının ve yüksek yargının üyeleri o kanaatteydiler. Yasa, onların beni bu tür bir cezaya çarptırmalarına imkân veriyordu. Verilen ceza yasaya uygundu ama meşru değildi. Meşruluk bir yana tam bir tutarsızlık örneğiydi. Kitap yazma eylemi 'terör suçu' sayılabilir miydi? Eğer yasaya koyarsanız neden sayılmasın... Şimdi-

lerde TBMM gündeminde olan 'yeni TMY tasarısı' kitap yazmak şurda dursun, öylesine şaşırmış, ölçüyü öylesine kaçırmış ki, nerdeyse 'terör tanımına' dahil edilmedik bir şey bırakılmamış... O kadar ki, eğer bu kanun tasarısı yasalaşırsa, hiç kuşkunuz olmasın, dünya hukuk literatüründe mümtaz yerini alacaktır...

Söz konusu kanunun ilgili maddesinde iki sefer hapse atıldım ama aynı kanunun çeşitli maddelerinden o kadar çok yargılandım ki, bir rakam vermem imkânsız... Öyleyse sorun nedir? Aslında sorun burjuva yasallığının mahiyetiyle ilgilidir. Egemen sınıflar koalisyonunun istemediği, 'tehlikeli' saydığı, sakıncalı bulduğu, velhasıl rejim için zararlı düşünce ve eylemler yasalarla yasaklanıyor ve bu yasaklar bütününe de hukuk devleti deniyor. Demek ki, yasallığın ve hukuk devletinin sınırını belirleyen egemen sınıfın çıkarlarıdır. Dolayısıyla bir ilişki tersliği var: Yasal fakat meşru değil. Biraz daha somuta inersek, 'gerçek iktidar odağı' [asıl devlet partisi] Kürt sorununun tartışılmasını istemiyordu, bunun için de, o konuda yazılacak-söylenecek, dahası imâ edilecek her şeyin yasaklanması gerekiyordu. Fakat yasağa uyulması için de bunun yasal olması gerekiyordu. Bir insanın düşündüğünü ifade etmesini engellemek, baskı ve şiddet uygulamak 'yasaya uygun olunca' bu, şu ünlü hukuk devleti kategorisine dahil oluyordu... Meşru ve haklı olmayan bir şeyin bir kanun konusu haline getirilip yasaklanması, aslında haksızlığın, hukuksuzluğun yasallaştırılmasıdır. Orada yasanın hukuka aykırılığı söz konusu ve bir ilişki tersliği var. Yasa, hakkı –hukuku tesis etmenin değil, hukuksuzluğu kabullendirip dayatmanın bir aracı... Gerçek durum böyle olsa da, hukukla ilgili yaratılan mistifikasyon bu tersliğin anlaşılmasını engelliyor... Velhasıl egemen ideoloji ve egemen söylem gerçeğin üstünü örtmeyi başarıyor... Tam bir mantıksızlık, haksızlık, tutarsızlık, hukuksuzluk timsali olan durum, böylece hukukîlik kazanıyor. Devlet kendi şiddetini, kendi terörünü, 'yasalara uygun' olarak yapıyor. Bir diktatör 'sıkıyönetim ilan ettiğimize göre, artık yasal olarak öldürebiliriz' demişti. Yasal olunca insanlık suçu olmaktan da çıkıyor... Aslında diktatör yukarıda söylediklerimize açıklık getiriyor: sorun, haksızlığı, adaletsizliği, hukuksuzluğu yasalara uydur-

mak, yasallaştırmakla ilgili... Uzağa gitmeye gerek yok, 24 yıldır yerinde duran cunta anayasasının geçici 15'inci maddesine bakmak yeter... Demek ki, yasal, yasallık ve hukuk devleti ile ilgili fetişizmden yakayı kurtarmamız gerekiyor...

Türkiye'de yürürlükte olan ceza yasaları her türlü suçu birkaç defa cezalandıracak kanun maddeleriyle dopdoluyken, bu konuda asla madde sıkıntısı çekilmezken, neden TMY yeniden gündeme geldi? Aslında bu soru Türkiye'deki rejimin niteliğini angaje eden bir soru ve ancak başka bir yazıda doyurucu cevap verilebilir. Şimdilik daha somut olarak şunlar söylenebilir: Esas itibariyle Kürt sorunundan kaynaklanan şiddet eylemleri bahane edilerek 'devlet terör rejimi' tahkim edilmek, kurumsallaştırılmak isteniyor. Başta benim "*asıl devlet partisi*" dediğim odak olmak üzere, egemen sınıflar koalisyonu son yıllarda gerçekleşen kısmî demokratik açılımlardan rahatsız. Bu açılımlar ne kadar cılız olursa olsun, bu yolun açılmasını asla istemiyorlar. Bunu sağlamanın yolu da akla hayale gelen ne varsa 'terör' ve 'terörist eylem' sayan bir yasal çerçeve oluşturmaktan geçiyor. İleri sürüldüğü gibi amaç terörle, terörü önlemekle ilgili değil, asıl amaç demokratik açılımların önünü kesmektir. Bu yasanın arkasında ne hükümet ne de parlamento var. Bu yasayı '*asıl devlet partisi*' istiyor ve isteğini de askerler ve polisler aracılığıyla dillendiriyor. Aksi halde bu durumu anlamak mümkün olmazdı... Hükümet, devlet terörünü kurumsallaştıracak bu yasanın çıkmasında sadece bir 'aracı'... Parlamento da hükümetten ne gelirse gelsin sorgulamadan, tartışmadan ama tartışıyormuş, sorguluyormuş gibi yaparak onaylamaya endeksli... O zaman Meclis'in bundan önce yaptığından farklı bir şey yapmasını sağlamanın bir yolu bulunmalı, bu amaçla da durumun vahameti hakkında Meclis üyeleri bilgilendirilip-uyarılmalıdır... Terörle mücadele adı altında böyle bir ayıba ortak olmanın tarihsel sorumluluğundan kaçınmaları sağlanmalıdır... Zaman dar olsa da hızlı bir hareketlilik mümkündür ve bu kanunun bir daha gündeme gelmemek üzere geri çekilmesi sağlanabilir. Bunun için özgürlüklerin ve hakların kıymetini bilenlerin –gerçekten öyle bir kaygı taşıyanların– seferber olmaları gerekiyor. Yapılabilecek çok şey var ve yapı-

labilir de... Elimizin armut toplamadığını göstermek için bu bir fırsattır...

Yasayı hazırlatanların ve hazırlayanların yaklaşımı, "haklar ve özgürlükler alanının önemi ve genişliğiyle, şiddet eylemleri arasında doğru yönde bir ilişki olduğu kabulüne dayanıyor"... Böyle bir belirleyicilik ilişkisi ve kesinlik söz konusu değildir ama bunun tersinin doğru olduğunu söyleyebiliriz... Tam tersine, şiddet eylemleri, haklar ve özgürlükler alanının darlığının, yetersizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkıyor. Öyleyse, çözüm şiddet eylemlerini bahane ederek sınırlı hakları da budamaktan değil, şikâyet edilen şiddetin gerisindeki asıl sorunu, Kürt sorununu ikircikli olmayan bir biçimde, tam bir açıklıkla tartışmanın önündeki engelleri kaldırmaktan geçiyor. Yürürlükteki 'cunta anayasasının' 81'inci maddesi milletvekili andıyla ilgili ve orada "herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden... ayrılmayacağıma namusum ve şerefim üzerine söz veririm" deniyor. Eğer bu yasa çıkarsa, ortada temel hak ve özgürlük diye bir şey kalmayacak ve söz konusu ibare de fiilen: "Askerlerin ve polislerin istekleri doğrultusunda temel hak ve özgürlükleri budayacağıma'... şeklinde değişmiş olacak... Kimileri bunun bir 'anti-Kürt kanunu" olduğunu, dolayısıyla kendilerini angaje etmediğini düşünebilir... Aymazlığın âlemi yok... orada söz konusu olan sensin, senin özgürlüğün ve haysiyetindir... Hepimizi, herkesi angaje ediyor zira saygı değer Rosa Luxemburg'un dediği gibi: "özgürlük başkasının özgürlüğüdür"... Olup –bitenleri üzerine alınmayanlara, durumun vahametinden habersiz olanlara uygun düşen şu fıkra ister istemez akla geliyor: Bir delikanlı gece yarısı evine dönüyormuş, yolu üzerindeki dükkânların önünden geçerken, bakmış adamın biri dükkânlardan birinin kepenginin asma kilidini kırıyor, başına dikilmiş, hemşerim ne yapıyorsun' demiş, adam gayet sakin, keman çalıyorum' demiş. Delikanlı "sesi çıkmıyor ama" deyince adam, 'merak etme yarın sabah çıkar' demiş... Şanar Yurdatapan dostumuzun dediği gibi, yasa bir kere çıkarsa işimiz daha da zorlaşacaktır. Yasanın geri çekilmesi için herkese görev düşüyor ve herkesin yapabileceği mutlaka bir şeyler var...

Eğitim Neye Yarar?

Her tarihsel dönemde ve her toplumda bir "eğitim sistemi" bulunur, söz konusu eğitim sistemi, geçerli egemenlik ilişkilerini, toplumsal hiyerarşiyi, toplumsal kutuplaşmayı, eşitsizlikleri yeniden üretip, devamlılığını sağlama işlevi görür. Eğitim, okul, eğitilmiş insan, uzman, uzmanlık, vb. mutlaka "olumlu bir şey" olarak sunulur ve ekseri öyle de sanılır. Oysa, herşeyde olduğu gibi, eğitimin de çelişik veçheleri olan bir süreç olarak anlaşılması gerekir... Bugün dünyada geçerli "eğitim sistemleri" kapitalist üretim tarzının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalizm öncesi dönemde bugünkünden farklı bir "eğitim sistemi" vardı. Söz konusu eğitim sistemi, tarıma dayalı egemenlik ilişkilerini meşrulaştırma ve yeniden üretme işlevine koşulmuştu. İster kapitalist, isterse prekapitalist dönemlerin "eğitim sistemleri" olsun, eğitimin amacı, egemen sınıfın egemenliğini, dolayısıyla sınıfsal çıkarları gerçekleştirmek, yeniden üretip devamlılığını sağlamaktır.

Kapitalizm öncesi dönemde eğitimin 'temel işlevi' ezilen-sömürülen sınıflara gönüllü köleliği kabullendirmekti. Eğitim dine [teolojiye] dayanırdı ve toplumsal eşitsizlikler Tanrı iradesinin bir gereği sayılırdı. Kapitalizm ve onunla yaşıt olan modernite sonrasının "eğitim sistemleri" artık dine [teolojiye] değil, rasyonalizme [akla] dayanıyordu veya dayandığı söyle-

niyordu, ama söz konusu akıl yeni egemen sınıf olan burjuvazinin [kapitalist sınıfın] aklıydı. Dolayısıyla, ezilen ve sömürülen sınıflar bakımından önemli bir değişiklik söz konusu değildi. Dine dayalı eğitim veya okul sistemi insanları din adına, Tanrı adına alıklaştırıp, ahmaklaştırıp, gerçeği anlama yeteneklerini dumura uğratıyordu. Akla [rasyonalizme] dayandığı söylenen laik eğitim de aynı şeyi başka gerekçelere dayandırıyordu. Zira, laik eğitim de kendi kutsallarını üretmişti, üretmek zorundaydı. Kapitalizm öncesi dönemde insanlar Tanrı/Kral veya Tanrı'nın yeryüzündeki 'vekili' olan Padişah-'ın, İmparator'un otoritesine itaat etmek 'zorundayken', laik olduğu söylenen 'modern' dönemde, Tanrı/Kral'ın, imparatorun, sultan'ın yerini ulu önder, vatan- millet, özel mülkiyetin kutsanması, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, otoriteye itaat, vb. gibi safsatalar aldı. Son iki yüzyıl, laiklik adına, modernlik adına nice laik dinlerin peydahlandığına tanık oldu... Dolayısıyla, laik eğitim de dine dayalı eğitim gibi ideolojik köleliği sağlama ve sürdürme işlevi gördü, görüyor. Laik okulların temel işlevlerinden biri veya başlıcası, genç nesilleri alıklaştırmak, düşünme ve muhakeme yeteneklerini dumura uğratmaktır, ama söylem farklıdır. Aslında egemen ideoloji tarafından yüceltilen mevcut okullar, bir tür gönüllü köle üreten fabrikalardır...

Kapitalizm öncesi dönemin toplumlarında veya egemenlik sistemlerinde devlet topluma dair fazla sorumluluk almazdı. Mesela, işgücünün eğitimi devletin ilgi alanı dışındaydı. Esnaf örgütleri [loncalar] tarımsal üretimin gerektirdiği 'sanayi araçlarını' üretirdi. Yetişkin işgücü de "çıkarlık sistemi" tarafından sağlanırdı. Kaldı ki, söz konusu dönemde, bugünkü anlamda bir kamu hizmeti anlayışı da mevcut değildi.

Eğitim nedir veya nasıl olmalıdır sorusu, bu sorunun kimin tarafından sorulduğuna göre farklı cevaplar gerektirecektir. Bu soru, egemen sınıf tarafından, bir kadın tarafından, bir etnik unsur tarafından, dili ve kültürü 'laiklik, modernlik, birlik-bütünlük, vb.' adına yasaklanmış bir topluluk tarafından, sistem içindeki konumu gereği sömürülen ve ezilen bir sosyal sınıf tarafından, vb. sorulabilir ve her seferinde verilecek cevaplar da farklı olur... Bence, temel soru, son tahlilde bütün

bunları kapsayan sınıfsal konumlanıştan hareketle sorulandır. Zorunlu olarak 'kısa' olmak durumunda olan böyle bir yazıda, eğitimin işlevi, esas itibariyle de kapitalist toplumda ve onun 'küreselleşme' olarak sunulan bugünkü evresindeki işlevini burada derinlemesine tahlil etmemiz mümkün değil. O zaman, olabildiğince anlaşılır bir özet yapmaktan başka seçenek yok.

Sömürü düzeninin sürdürülmesinde çıkarı olan egemen sınıf için eğitim nasıl olmalıdır sorusunun cevabı bellidir. Kapitalist toplumda eğitim, 'küreselleşme' denilen [ama aslında hiçbir orijinallik ve yenilik unsuru içermeyen] son dönem öncesinde başlıca dört işlev görüyordu: 1. Geçerli 'eğitim literatüründe' kibarca sosyalleşme denilen, genç nesilleri uysal, itaatkâr, disiplinli, 'kibar' tüketiciler, kredi kartı kullanabilir 'sayın seyirciler', durumuna getirmek; 2. Devletin ideolojik aygıtı işlevi görmek, başka bir ifade ile egemen sınıfın [bizde komprador rejimin] meşruluğuna ve değişmezliğine kitleleri inandırmak, genç nesillerin beyinlerini gerçek dışı safsatalar ve yalanlarla doldurup, onları düşünemez, muhakeme edemez, soru soramaz, gerçekle-yalan, doğruyla-yanlış arasında ayrım yapamayan, apolitik, pasif- edilgen unsurlar, velhasıl gönüllü köleler durumuna getirmek. İnsanları devletin kutsallığına ve değişmezliğine inandırmak; 3. Toplumsal eşitsizlikleri [sınıfsal farklılıkları] meşrulaştırıp kabullendirmek. Fakat, sadece toplumsal eşitsizlikleri, sömürüyü, yağma ve talanı meşrulaştırmak değil, aynı zamanda yeniden üretip-derinleştirmek. [Elbette toplumların sınıflara bölünmesi, dolayısıyla toplumsal eşitsizlikler eğitim sistemiyle başlamadı ama okul sistemi geçerli eşitsizlikleri ve hiyerarşi sürdürüp derinleştirme işlevi gördü, görüyor]; 4. Kapitalist sermaye birikiminin ihtiyacı olan iş gücünü ve devlet aygıtının ihtiyacı olan bürokratik-teknik kadroları yetiştirmek. İşte sermaye egemenliği demek olan tüm kapitalist toplumlarda eğitimin bu dört işlevi okulun veya eğitim sisteminin vazgeçilmez işlevleridir.

Kabaca, 1980 öncesinin bu dört işlevine, küreselleşme çağında bir yenisi daha eklenmiş durumda: 5. Bizzat eğitimin bir mal, bir meta kategorisine indirgenmesi, bir artı-değer sömürüsü aracı veya sermayenin değerlenme alanı haline gelmesi... Aslında küreselleşme olarak bilinen, sermayenin içine sürük-

lendiği "yapısal kriz" den çıkmak için giriştiği çabaların tezahürleridir. Zira, "yapısal kriz" dünya ölçeğinde talebin daralmasının sonucu olarak ortaya çıktı, bu da sermayenin kâr oranlarının düşmesi, başka bir ifade ile sermayenin değerlenme/değersizleşme sorunuyla yüz yüze gelmesi demekti. Sermayenin değersizleşme/değerlenme sorununu çözülebilmesi için, yeni değerlenme alanları bulması gerekiyordu. Ve o zamana kadar kamu hizmeti denilip devlet tarafından sağlanan hizmet alanları, sermaye için bir kurtuluş olarak görülmeye başlandı. İşte özelleştirmelerin gerçek nedeni budur. Burjuva ideologları, 'aydın' denilen mektepli taife [diplomalılar], herşeyi bilen köşe yazarları, Nobel ödüllü iktisat profesörleri, siyasetçiler, vb. tarafından özelleştirme lehine ileri sürülen tüm gerekçeler yalandı, saçmaydı, hiçbir iç tutarlılığı ve inandırıcılığı yoktu. Ama insanlar inandırıldı... Bu durum, bilimsel denilen bilginin ideolojik karakteriyle ve ideolojik kölelikle doğrudan ilgilidir. Başka bir ifade ile ideolojik safsataların bilim diye okullarda, üniversitelerde öğretilmesi-pazarlanmasıyla ilgilidir [Bu önemli sorunun tartışmasına burada girmiyorum]. Ne yazık ki, bu dünyada insanların bir şeye inanmaları için o şeyin her zaman bir gerçekliğe tekâbül etmesi [denk düşmesi] gerekmiyor... Fakat sermayenin değerlenme alanı olarak gördüğü sadece, eğitim, sağlık, sosyal, güvenlik, belediye hizmetleri, vb. gibi kamu hizmeti kategorisine girenler değildi. O zamana kadar piyasa için mal ve hizmet üreten ve bizde Kamu İktisâdi Teşebbüleri [KİT] denilen kuruluşlar da [SEK, TEKEL- TÜPRAŞ, EREĞLİ DEMİR ÇELİK, TELECOM, v.b.] sermayenin ağzını sulandırıyordu. Bu kuruluşların 'uluslararası bit pazarına düşürülerek', çokuluslu şirketler de denilen emperyalist sermaye ve 'yerli' uzantıları tarafından yağmalanması, piyasa ekonomisinin ve iktisat biliminin bir gereği olarak sunuldu... İnsanların bu durumdan pek rahatsızlık duymaması, üzerinde önemle ve ısrarla durulması gereken bir husustur...

Şimdilerde eğitim, sermaye için çok kârlı bir değerlenme alanı haline geliyor ve hızlı bir tempoyla da özelleştiriliyor. Dünya Bankası okulun amacının ticari işlemlerin gelişmesini teşvik etmek olduğunu ilan ediyor. Daha şimdiden sadece

OECD ülkeleri eğitim sektörü pazarı mali portesinin 875 milyar Euro olduğu söyleniyor ki, bu yaklaşık dünya otomotiv pazarının işlem hacmine eşittir... Eğitimin tipik bir kapitalist faaliyet alanı haline gelmesi için, eğitim örgütlenmesinin ve pedagojik sistemin 'emek piyasasının' ihtiyacıyla uyulmandırılması, eğitimin ileri teknoloji alanlarını [enformasyon ve komünikasyon] destekleyecek biçimde yeniden dizayn edilmesi, nihayet bizzat eğitimin piyasaya dönüştürülmesi, bu amaçla da bir kamu hizmeti olmaktan çıkarılması, özelleştirilmesi gerekiyor. Bu sürecin sonucunda eğitim sadece bir meta haline gelmekle kalmıyor, bizzat okul da bir yabancılaşma işlevi görüyor. Okul tipik bir kapitalist işletme, eğitim bir mal gibi görülüyor bu amaçla okullara işletme (şirket) kültürü sokuluyor. Yüksek öğretimde ve eğitimin tüm aşamalarından eğitim, şirketlerin faaliyet alanı haline geliyor. Şirket üniversitelerinin sayısı 1994 de 400 den 2004 de 1600'e çıkmış durumdaydı. Motorola Üniversitesi bunların en çok bilinenidir ve yıllık bütçesi 120 milyon dolardır... 21 farklı ülkede 99 şubesi var. Daha şimdiden İnternet aracılığıyla yapılan eğitim sonucu verilen diplomalar geçerli sayılıyor... Dünya Bankası 2010 yılında şirket üniversiteleri sayısının 'geleneksel üniversitelerden' daha fazla olacağı tahmininde bulunuyor... ABD'de 33 eyalet "İnternet Üniversitesine" sahip.

Bu özelleşme, paralılaşma, metalaşma sürecinin halen aşırı düzeyde eşitsiz olan eğitimi daha da eşitsiz hale getirmesi kaçınılmazdır. Bundan sonra ikili yapı daha da belirgin hâl alacaktır. Bir tarafta zenginlerin okulları, diğer tarafta giderek değersizleşen "çöplük okullar"... Bu süreç "demokratik okul" idealinden daha da uzaklaşmak, bilginin dünyayı anlama işlevinin daha da zayıflaması anlamına geliyor. İnsanlık bilginin bir kâr aracına dönüştürülmesine, kapitalistler tarafından sadece kendi dar çıkarları için araçlaştırılmasına razı olacak mı? Oysa, eğitimin insan potansiyelini geliştirmesi, insanı özgürleştirmesi, insânî emansipasyonu gerçekleştirmesi gerekiyor. Küreselleşme çağında eğitim bütünüyle kâr etmenin ve insanları köleleştirmenin bir aracına dönüşüyor... Bugünkü eğitim sistemi giderek sermayenin kâr etmesine yarayan " uzman cahiller " yetiştiriyor, sorgulayan yurttaşlar değil. Bu yüzden

egemen düzen uzmanı ve uzmanlığı boşuna yüceltmiyor. Fakat, çelişik bir durum da söz konusu, teknolojinin gelişmesine paralel olarak, toplam işgücü içinde vasıfsız işçilerin oranı sürekli artıyor... İşsizlerin ve iğreti işlerde çalışanların da. Aslında bu durum, kapitalist sermaye birikiminin doğal tezahürüdür. Velhasıl bir yanda söylem diğer yanda gerçek...

Bu süreç karşısında öğretmeler, öğretim üyeleri genel olarak eğitimciler ve örgütler nerede duruyor? İkinci emperyalistler arası savaş öncesinde okul [özellikle üniversiteler] sadece egemen sınıfın çocuklarına açıktı. İkinci Savaş sonrasında emperyalist ülkelerde işçi sınıfının, Üçüncü Dünyada da ezilen hakların mücadelesi sonucu, okulun kapısı işçi sınıfı ve diğer mütevazı kesimlerin çocuklarına da açıldı. Bu dönemde hem okullaşma oranı büyüdü hem de eğitici kadroda önemli bir artış oldu. Öğretmen ve öğretim üyesi sayısı arttı. Fakat, bir taraftan bizzat aldıkları eğitim, diğer taraftan da egemen ideolojinin genç nesillerin kafasına sokma işlevine koşulmuş olması itibariyle, bu kesimin sınıf mücadelesi içindeki konumu problemlidir. Okulda öğretmen, devleti, otoriteyi temsil eder. Bu niteliği itibariyle öğretmen-öğrenci ilişkisi, otorite ve otoriteye maruz olan ilişkisidir. Öğrenci öğretmene itaatsizlik yaptığında, otoriteye, devlete karşı gelmiş sayılıp cezalandırılır. Bu yüzden okullarda asıl yapılan eğitmek değil, disipline etmek, uyumlandırmak, hizaya getirmek, öğrenme güdüsünü, tecessüsü ve bilimsel-entelektüel yaratıcılığı yok etmektir... Velhasıl asıl yapılan öğrencideki yaratıcı potansiyeli ve yeteneği geliştirmek değil, bastırmak, ezmektir... Bu tip kurumlar gerçekten eğitim kurumları mıdır?

Bir kere öğretmen kitlesi uzmanlaşmadan ötürü gerçeği kavrama sorunuyla karşı karşıyadır. Bu durumu aşabilmesi özel çabayla mümkün ve öğretmen çoğunluğu böyle bir çabaya girmiyor. İkincisi, okullarda "farklı oldukları bilinciyle" yetişiyorlar. Bu onların sınıf mücadelesine katılıp etkin olmalarını engelliyor. Oysa, emeklerinden başka satacak bir şeyleri olmaması itibariyle işçi sınıfına dahildirler. Sınıf mücadelesinde sorun, bu kesimin sadece egemen ideolojiyi (resmi ideolojiyi) en çok içselleştiren bir kesim değil, aynı zamanda egemen ideolojiyi genç nesillere aktaran bir kesim olmasıyla ilgilidir.

Eğitimin özelleştirilmesine, metalaşmasına, bir kâr aracına dönüştürülmesine öğretmen ve öğretim üyeleri [üniversite üyeleri] tarafından ciddi bir tepki gelmemesi doğrudan bu durumla ilgilidir. Türkiye'de özel dershane-devlet okulu ikiliği üzerinde ısrarla durulması gereken bir saçmalıktır. Oysa, öğretmen kitlesi bu kepazeliğe karşı çıkmak yerine, özel dershanelerden bir kırıntı kapmak için çırpınıyor. Bunlar arasında eğitimin özelleştirilmesine karşı olan sendikaların üyeleri de var... Bir öğretmenin hem devlet okulunda hem de özel dershanede çalışması, kendini inkâr etmesidir ve önemli bir etik sorunudur. Okulda öğretemediğini 200 metre ötedeki özel dershanede öğretmek ne demektir? Bu son derecede rahatsız edici bir saçmalıktır. Aslında Türkiye'de eğitim daha şimdiden önemli ölçüde özelleştirilmiş durumda. Devlet okulları özel dershanelere müşteri sunan kurumlara dönüşüyor... Velhasıl, garip bir 'işbölümü' oluşmuş durumda...

Eğitim özelleştirilip, kapitalist patronların işi haline geldikçe, eğitim de aynı deterjan gibi bir "ürüne" dönüştükçe, eğitim emekçilerinin memur bilincinden uzaklaşması mümkün olabilir. O zaman eğitimciler de diğerleri gibi sadece işgücünü satan unsurlar olduğunu anlayacaklardır.

Fakat akılda tutulması gereken husus şudur: Okul sistemi esas itibariyle egemenlik üretse de, bilimsel bilginin niteliğinden ötürü, egemen sınıfın ideolojik egemenliği hiçbir zaman tam ve kesin değildir. Dolayısıyla, öğretmen yetişkinse, bilinçliyse, onun ilerici-özgürleştirici işlevini bütünüyle yok etmek mümkün değildir. Eğitim ne kadar köleleştirici, ne kadar baskıcı olursa olsun, edinilen bilginin mevcut egemenlik ilişkilerini anlama ve değiştirme işlevi bütünüyle yok edilebilir değildir. Aksi halde işimiz iyice zorlaşırdı... Zira, çelişik olarak, kapitalizm sadece emekçi sınıfı yabancılaştırmakla kalmıyor, aynı zamanda onun eline özgürleşmenin, kurtuluşun araçlarını da veriyor. Bu yüzden bir başına eğitilmiş insan sayısının artması, yüceltilmesi gereken bir şey değildir. Unutmamak gerekir ki, 1930'lu yıllarda Almanya dünyanın en eğitimli ülkesiydi ama bu "eğitimli" ülkede başka hiçbir yerde olmadığı kadar kitap yakılmıştır... Başta da söylediğimiz gibi, her tarihsel-toplumsal süreci, çelişik veçheleri itibariyle kav-

ramak durumundayız... Bütün sorun bilgiyi kapitalistlerin ve onların devletinin elinden alıp, bir özgürleşme aracına dönüştürüp-dönüştürmemekle ilgilidir. Dünyayı değiştirmek için okulu değiştirmek, okulu değiştirmek için de sistemi değiştirmek gerekiyor... Bu diyalektik bütünlük bir kere anlaşıldı mı, artık önümüz açık demektir...

Doğu/Batı Çatışması Değil, Kapitalist/Emperyalist Saldırı

Bugünkü 'insanlık durumunun' ya da insanlığın yüz yüze geldiği sorunların gerisindeki asıl nedenler, kapitalist üretim tarzının mantığı ve işleyişiyle ilgilidir. Kapitalizmin 'yeni ve orijinal' bir üretim tarzı olarak tarih sahnesine çıkıp kendini dayatmasıyla, insanlık tarihinde bir 'kırılma' ortaya çıktı. Kapitalizm, doğası gereği başka üretim tarzlarıyla 'barış içinde bir arada' varolamıyor. Kapitalist olmayan üretim ve yaşam tarzlarını kendi mantığına uygun olarak biçimlendiriyor/biçimsizleştiriyor. Bir sömürü metabolizması olarak işliyor ve bir kutupta 'zenginlik', karşı kutup da da 'yoksulluk' üretmeden yol alamıyor. Başka türlü ifade etmek gerekirse, bir şeyler yaparken bir şeyleri bozuyor, dejenere ediyor. Fakat, egemenlik aynı zamanda ve esas itibariyle ideolojik egemenlik de olduğu için, insanlar hep yapılanı görüyor da bozulan tarafı görmüyor, göremiyor, görmesi egemen burjuva ideolojisi tarafından engelleniyor. Kapitalist üretim tarzı, doğasında içerilmiş eğilimlerin bir gereği ve sonucu olarak, insana ve doğaya zarar vermeden yol alamaz. Her ileri aşama, bir bütün olarak 'insanlık durumunun kötüleşmesiyle' sonuçlanıyor ve ona doğanın tahribatı eşlik ediyor. Kapitalizmin, sürekli hiyerarşi yaratıp derinleştiren bu kutuplaştırıcı dinamiği dikkate alınmadan ve anlaşılmadan, bir arpa boyu yol almak mümkün değildir.

Hiyerarşi yaratmaya mahkûm bir sistem demek, herkesin sistemin dinamik-egemen merkezindekiler gibi olmasının, 'kal-

kınmasının' mümkün olmaması demektir.[1] Kapitalist üretim tarzının ilk defa kendini dayattığı dönemden bu yana geçen zaman zarfında, sistemin çevresiyle merkezi arasındaki zenginlik farkının sürekli olarak büyümesi, sistemin bu kutuplaştırıcı, hiyerarşi yaratan niteliğinin ve dinamiğinin sonucudur. Gezegenin doğal ve beşeri kaynaklarının dar bir küresel elit (kapitalist sınıf ve çevresi densin) tarafından yağmalanması, üstelik bunun büyük bir başarı, ilerleme, kalkınma olarak sunulması, doğrudan Avrupa-merkezli burjuva ideolojisinin marifetidir. Sorunlara nereden ve nasıl bakıldığı büyük öneme sahiptir. Yaklaşık son beş yüz yıllık dönem, kapitalist yayılmanın, sömürgeciliğin ve emperyalizmin tarihiydi. Tarihi yazanlar, şeylerin olguların, süreçlerin adını koyup, içini dolduranlar da sömürgeciler ve emperyalistler olduğu için, olup bitenlerin kimin için ne anlama geldiğinin anlaşılması pek mümkün olmadı. İdeolojik egemenlik, küresel plandaki sömürü ve yağmayı meşrulaştırmayı, kabullendirmeyi ve sürdürmeyi başardı. Her dönemde yapılanları meşrulaştırıp-kabullendirmek için ideolojik argümanlar ve söylemler üretildi. Şimdilerde kapitalist küreselleşmenin her sorunu çözeceği safsatası, kafaları bulandırmaya devam ediyor. Fakat, insanlığı nihâi kurtuluşa taşıyacak olan küreselleşmenin önüne çıkan bir engelden söz ediliyor: Doğu-Batı Çatışması veya Bernard Lewis'in 1960'lı yıllardan başlayarak, Samuel Huntington'un da 1990'larda dillendirdikleri şu ünlü medeniyetler çatışması... Söyleyeceklerimize açıklık getirebilmek için, tarihsel geri planı kısaca hatırlamak gerekiyor. Batı Avrupalıların dünyanın geri kalanını sömürgeleştirmesi, kimliksizleştirmesi, tarihsizleştirmesi, uygarlıkları ve kültürleri tahribetmesi, köleleştirmesi, sistematik şiddet ve terörü dayatması, neden ilerleme, modernleşme, (Türkiye'de çağdaşlaşma deniyor), daha sonra kalkınma olarak sunulabildi? Modernleşme denilip yere göğe sığdırılamayan, gerçekten modernleşme miydi? Fotoğrafa 'modernleştirildikle-

---

[1] Okuyucu kalkınma sorunuyla ilgili olarak, Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, Kalkınmanın Sonu (F. Partant'dan çeviri) ve Sömürgecilik-Emperyalizm-Küreselleşme adlı kitaplarıma bakabilir. (Özgür Üniversite Kitaplığı)

ri' söylenenler tarafından bakıldığında da aynı şey mi görülüyordu veya neden görülmedi? Aslında modernleşme olarak sunulan, sömürgeleşmekten başka bir şey değildi. Sömürgeci Avrupalılar tarafından modernleşme olarak sunulan, sömürgeleştirilmiş halklar için tam bir yıkım tablosuydu: Kölelik, kimliksizleşme, tarihsizleşme, sistematik baskı ve terör, açlık ve sefalet, aşağılanma, doğa tahribatı, beşeri ve doğal zenginliğin yağmalanması...

Modernleşme Moderniteye Karşı veya Avrupa-merkezli İdeolojik Yabancılaşmanın Tahribatı.

Modernite ve modernleşme kavramları ekseri birbiriyle karıştırılıyor. Oysa, soruna tarihsel bir perspektiften bakıldığında, modernleşme denilenin sömürgecilikten başka bir şey olmadığı görülecektir. Bu bakımdan modernleşmedeki her ileri aşama, modernitenin inkârı olarak tezahür etti ve etmeye de devam ediyor. Bilindiği gibi, retorikle realite, söylemle gerçek arasında ekseri bir uyumsuzluk söz konusu oluyor. Modernite, insanların metafizik yabancılaşmalardan kurtulması, insan bilincinin özgürleşmesi, insanın kaderinin doğa üstü, insan iradesini aşan unsurların sultasından kurtulması, insanların özgür iradeleri ve tercihleriyle sosyal süreci belirleyebileceği, belirlemesi gerektiği, velhasıl insanların toplumsal bir zâtiyet, örgütlü-bilinçli bir sınıf veya etnik varlık olarak kendi tarihlerini yapması, yapabilmesi demektir. Başka türlü ifade etmek istersek, modernite, iktidarın moral ve maddi unsurlarını ve dayanaklarını gökten yere indirmek anlamına geliyor. Bu, hem insanlar olup-bitenleri 'verili koşullarda' özgür iradeleriyle belirleyebilirler, hem de aynı zamanda olup-bitenlerden sorumludurlar demektir. Bu anlamda modernite insanlığın önünde büyük ufuklar açan önemli bir paradigmatik kopuştu. Moderniteyle birlikte, insanlar arasındaki ilişkilerin sömürü, baskı ve hiyerarşiye değil, eşitliğe, özgürlüğe, dayanışma ve kardeşliğe dayanması bir potansiyel, bir olasılık haline geliyordu. İnsanın insana kulluğunun ortadan kalkması, özgürlüğün gerçekleşmesi, maddi, sosyal ve estetik yaratıcılığın serpilip gelişmesi, tüm insanlar ve insanlık camiasını oluşturan tüm toplumlar için bir

potansiyel haline geliyordu... Fakat, modernitenin vaatleri gerçekleşmedi. İktidarın kaynağının gökten yere indirilmesi, otomatik ve zorunlu olarak herkes için özgürlük alanının genişlemesi, insanın insana kulluğunun sona ermesi anlamına gelmiyordu. Modernitenin kavramları, yükselen yeni sınıf olan burjuvazi tarafından Eski Rejimi (Ancién Régime) tasfiye için kullanıldı. Eski Rejim tasfiye edilip burjuvazi iktidar koltuğuna oturunca da, unutturulmaya, savsaklanmaya, kavramların içi boşaltılmaya çalışıldı. Bu yüzden modernite gerçekleşmedi veya güdük kaldı. Ancak kapitalist dünya sisteminin merkezinde modernite asıl ihtiyacı olanların (proletarya) mücadelesi ve dayatması, sömürge halkların direnciyle sınırlı bir gerçekleşme alanına kavuşabildi. Zira, yeni egemen sınıf olan burjuvazinin sadece kendisinin Eski Rejim karşısında 'özgürleşmesi' ve onu etkisizleştirmesiyle, burjuvazinin özgürlük, demokrasi gibi kavramlarla hesabı kapanmıştı. Sınıf iktidarını dayatabilmesi, modernitenin vaatlerinin gerçekleşmesine değil, tam tersine özgürlüklerin ve demokrasinin engellenmesine bağlıydı.

Dolayısıyla, modernitenin kavramlarıyla gerçekte yaşananlar, arasında tam bir uyumsuzluk veya çelişki ortaya çıkmıştı. Bir tarafta eşitlikten, özgürlükten, demokrasiden, bireysel haklardan, yurttaş haklarından, vb. söz edilirken, emekçi sınıflar (işçi sınıfı başta olmak üzere) akıl almaz bir sömürü ve baskıya maruz kalıp, en temel hakları inkâr ediliyor, diğer tarafta da dünyanın geri kalanındaki halklar jenoside tabi tutulmadıkları zaman köleleştiriliyor, değilse sömürgeleştiriliyordu... Dolayısıyla, Avrupalıların modernleşme olarak sundukları, Avrupa dışı toplumlar için sömürgeci boyunduruğu anlamına geliyordu. Sömürgeci Avrupalılar başlarda 'vahşi halkları' Hıristiyanlaştırıp, onlara Cennetin yolunu açtıklarını, daha sonra da onlara uygarlık getirdiklerini, eşi-benzeri olmayan kendi uygarlıklarına 'vahşi', 'uygarlık yoksunu', 'geri halkları' ortak etmek istediklerini söylediler. Sömürgeciliğin doğrudan versiyonunun tasfiye edildiği II. Dünya Savaşı sonrasında kalkındırdılar... Şimdilerde de hızla küreselleştiriyorlar!

Öyleyse sorun nedir? Sömürge halkları sömürgeciliğin doğrudan versiyonundan kurtuldukları halde, neden eşitsiz ilişkiler

bütünü kaldığı yerden, üstelik daha da derinleşerek yol almaya devam ediyor? Zira, dünya sisteminin çevresindeki Üçüncü Dünya Ülkeleri (şimdilerde Güney deniyor) bugün doğrudan sömürgecilik dönemindekinden daha az sömürüye tâbî değildir... Bu sorunun cevabı, Avrupalıların doğrudan sömürgecilik döneminde oluşturdukları egemen ideolojinin veya Avrupa-merkezli ideolojinin sömürge ve yarı-sömürge elitlerine de sirayet etmesi, onlar tarafından içselleştirilmesinde ve 'sınıfsal çıkar ittifakında' aranmalıdır. Başka türlü ifade etmek istersek, Sömürgecilerin oluşturduğu ideolojik tezler, sömürge halklarının egemen elitleri tarafından da içselleştirilmiş bulunuyor. Öyleyse, içinde yaşadığımız dünya hâlâ koloniyalizmin egemen olduğu, koloniyal bir dünyadır. Fakat, ideolojik yabancılaşma ve ideolojik manipülasyon, sanki sömürgecilik döneminin sona erdiği, yepyeni bir döneme girildiği izlenimini yaratabiliyor.[2]

Daha önce de defaaten yazdığım gibi, sömürge ülkelerde, sömürgecilik statükosunun (farklı biçimlerde ve görüntülerde de olsa) sürdürülmesinde çıkarı olan iki sınıf veya kesim oluştu. Bunlardan birincisi, sömürgecilerle maddi çıkar ilişkisi içinde olan (ticaret vb.) yerli mülk sahibi sınıf (yarı-sömürge statüsündeki ülkelerde komprador burjuvazi) ve Egemen Batı düşüncesini, Avrupalının dünya görüşünü özümlemiş, bilinci Avrupa merkezli ideoloji tarafından sömürgeleştirilmiş eğitimden geçmiş 'aydın' denilen mektepli taife... İşte, bağımsızlıktan sonra Üçüncü Dünya'da iktidarı ele geçirenler ve ülkelerinin kaderine yön verenler veya 'yön verdiğini sananlar', bu bilinci Avrupa merkezli ideolojik safsatalar tarafından dağlanmış, sömürgeci-emperyalist Batı'nın rahle-i tedrisinden geçmiş 'aydın' denilen kesimdi... Bu kesimin bilinci Avrupa-merkezcilik tarafından öylesine dağlanmıştı ki, kendi gerçekliğine, kendi toplumuna, velhasıl kendine yabancılaşmıştı. Kendi gerçekliğine sömürgecilerin gözüyle bakıyordu... Artık ne

---

[2] Bu konuda bkz: Fikret Başkaya, Çığırından Çıkmış Bir Dünya-Sosyal sefaletin, ekolojik felaketin, Etik Yozlaşmanın Kökeni, Özgür Üniversite Kitaplığı, 2004.

geçerli sistemin mantığını ne de ortaya çıkardığı sonuçları tahlil edebilirdi... Osmanlı İmparatorluğu gibi yarı-sömürge statüsüne indirgenmiş bölgelerde mektepli taife veya Batıcı-yenilikçi komprador elit, auto-colonisation'un (kendi kendini sömürgeleşme) hizmetindeydi. Kapitalizmi, emperyalizmi, sistemin hiyerarşik niteliğini, sistem içinde kendi ülkesinin konumunu ve kendi işlevini, vb. anlamaktan acizdiler. Yegâne çıkış yolu Merkezi aşmak iken, Merkeze benzemeyi amaçlamışlar, sonu olmayan bir yola girmişlerdi. Zira, hiyerarşinin geçerli olduğu yerde, aşağıdakilerin yukarıdakiler gibi olması mümkün değildir. Hiyerarşi yaratan sistem varlığını sürdürdükçe, çevrenin merkez gibi olması mümkün değildir ama, hiyerarşik yapı ve ilişkilerin farklı biçim ve görüntülerde yeniden üretilmesi mümkündür.

Sorun, Doğu/Batı, Güney/Kuzey, din ve kültür, Medeniyetler veya mezhepler çatışmasıyla değil, kapitalist yayılma, sömürgecilik ve emperyalizmle ilgilidir...

Üçüncü Dünya'nın mektepli taifesi, dünyayı anlamaktan aciz olduğu için, Batı'da üretilen ve Batı egemenliğini meşrulaştırıp kabullendirmeye ve dayatmaya yarayan kavramları, düşünceleri, söylemleri, velhasıl ideolojik safsataları, hikmetinden sual olmaz evrensel hakikatler, saf bilim mertebesinde görüyor. Emperyalist dünya'dan ihraç edilen ideolojik kurgulara, her türlü bilimsel faaliyetin *olmazsa olmazı* sayılan şüpheyle yaklaşamıyor. Zira, oradan gelen herşeyin mutlaka muteber olduğuna inanmaktadır. Bu kör inanç da, onun olup bitenleri bilince çıkarmasını, anlamasını ve aşmasını engelliyor.

Avrupalılar, diğer uygarlıklar karşısında üstünlüğü ele geçirdikleri dönem sonrasında, kendileri ve başkaları (ötekiler) hakkında bir dizi ideolojik teoriler, tevatürler, yakıştırmalar, söylemler ürettiler. Bu, Avrupalının merkezinde olduğu bir dünya tasavvuruydu. Avrupalı kendini ötekilerden üstün görüyordu. Bunu da her dönemde farklı gerekçelere dayandırmıştı. Başlarda bu din idi. Kendi dini olan Hıristiyanlığın Tanrı'nın seçilmiş halkı olan Avrupalılara mahsus olduğu görüşü dillendiriliyordu. Daha sonra üstünlük kriteri ırktı. Avrupalı kendi ırkının seçkin ve üstün olduğundan asla şüphe etmiyordu. Son dönemde üstünlük kültürel üstünlüğe dayandırılıyor. Fakat,

bütün bu dönem zarfında Avrupalının kimliğini oluşturan temel belirleyici unsur ırkçılıktır. Şimdilerde dillendirilen *medeniyetler çatışması* tezi de aslında Batı ırkçılığının yeni giysilere bürünmüş bir tezahüründen başka bir şey değildir.

Sovyetler Birliğinin sahneden çekilmesiyle, Washington'un ideoloji üreticileri ve pazarlayıcıları, emperyalizmin akıl hocaları, bilimi kendinden menkul akademi taifesi, ısmarlama üzerine ideolojik tezler üreten 'bağımsız' araştırma kurumları, think tanks'lar, vb. birden kendilerini boşlukta hissedip korkuya kapıldılar. Zira, düşmansız kalmışlardı... Oysa, hegemonya düşmansız, emperyalizm de savaşsız yapamazdı.. Soğuk savaş dönemindeki saltanatları ve rahatlıkları son bulabilirdi... Neyse ki, telaş uzun sürmedi. Hemen işe koyuldular. ABD için komünizmden daha tehlikeli ne olabilirdi? Hangi şer odakları, hangi karanlık güçler Batı uygarlığını, Batı demokrasisini, "uygar dünyayı","dünya barışını" tehdit ediyordu? Düşman belli olmuştu: Terörizm, kitle imha silahları ve 'haydut devletler'... Fakat, zamanla asıl düşman keşfedilecekti: İslam. Bu öyle bir düşmandı ki, sadece güçlü bir 'ideolojik geri plana dayanmıyor", aynı zamanda peşinden 1 milyar insanı sürüklüyordu. Uygar insanlık (emperyalist Batı diye okuyunuz) bu 'karanlık dinin' saldırısına maruzdu ve saldırı mutlaka püskürtülmeliydi... Daha 'kızıl tehlike' sahneden çekileli üç yıl olmamıştı ki, "yeşil tehlike" sahnede arz-ı endam ediyordu. Ve Pentagonun memuru Samuel Huntigton'un, Foreign Affairs dergisinde 1993 de yayınlanan, The Clash of Civilizations" (medeniyetler çatışması) başlığını taşıyan makalesiyle "Dördüncü dünya Savaşı" için ideolojik ortam olgunlaştırılmaya başlanıyordu.[3] Aslında ideolojik saldırının ete kemiğe bürünmesi için başka koşulların da olgunlaşması gerekir. Nitekim, medeniyetler çatışması tezi, Huntington'dan tam 29 yıl önce Washington ve Pentagon'a yakınlığını gizlemeyen, Siyonizmin katıksız destekçisi, Türk yönetici elitinin ve akademi cemaatinin yere göğe koymadığı, resmi tarihi ve resmi ideolojiyi üre-

[3] Samuel Huntington , The Clash of Civilizations, Foreign Affairs, Vol. 72, no 3, 1993.

tip savunan, Ermeni sorununda resmi görüşü destekleyen, Bernard Lewis tarafından ortaya atılmıştı.[4] Bernard Lewis söz konusu eserde, "Orta-Doğu'daki kriz devletler arasındaki anlaşmazlıklardan değil, medeniyetler çatışmasından kaynaklanıyor"[5] diyordu. Aslında İngiliz asıllı Siyonizmperver Bernard Lewis bir Türkiye uzmanıdır ve Huntington'un habercisiydi. Bernard Lewis, politik konjonktürün bir gereği olarak o dönemde pek farkedilmeyen medeniyetler çatışması tezini, 25 yıl sonra kaleme aldığı, The roots of muslim rage[6] (Müslüman öfkesinin kökeni...) başlığını taşıyan makalede yineliyordu.[7] Irkçı Batı düşüncesi her alanda olduğu gibi, Hıristiyanlıkla Müslümanlık arasına Hıristiyanlık lehine bir farklılık yerleştirmişti. Oysa, ister tek tanrılı dinler, isterse herhangi bir din olsun, aralarında abartılmaya değer fark yoktur. Zira, her şeye rağmen genel geçer bir din tanımı olmak zorundadır. Son tahlilde din bir ideolojidir. Tüm öteki ideolojilerde olduğu gibi, önemli olan, kimin tarafından nasıl kullanıldığıdır. Bu bakımdan. Emperyalist Batı'nın İslamiyet'e dair ürettiği tüm olumsuz sıfatlar ve yakıştırmalar abartılı birer safsatadır. Fakat, Avrupa-merkezli ideolojik egemenliğin yarattığı yanılsama veya ideolojik kölelik, sanki İslam dininin diğer dinlerden, özellikle de Hıristiyanlıktan temelli faklı olduğu ve bu faklılığın da onun zaafını oluşturduğu görüşü her yerde taraftar bulabiliyor. Amerikan ordusu anti-terör birliğinin (delta) eski komutanı, yeni savunma bakan yardımcısı general William G. Jerry Boykin şöyle diyordu: "Çünkü biz Hıristiyan bir ulusuz, çünkü bizim temellerimiz ve kaynaklarımız judeo-kretiyendir (Yahudi-Hıristiyan). Düşmansa (İslamiyet'i kaste-

---

4 Bernard Lewis, The Middle East and the West, Indiana University Press, Bloomington, 1964.

5 A.g,e, p. 135.

6 Bernard Lewis, The roots of muslim rage. Why so many muslims deeply resent the West and why their bitterness will not easily be mollified, The Atlantic monthly, Boston, sept. 1990.

7 Okuyucu, Bernard Lewis'in bu konudaki görüşüyle ilgili olarak, www. arab2.com/biography/bernard-lewis htm'den daha detaylı bilgiye ulaşabilir...

diyor) bir tür şeytandır"[8] Fanatik Evangelist general, bir başka yerde de: "Biz Tanrının evinde, Tanrının krallığında Tanrının ordusuyuz ve böyle bir misyon için yetiştirildik" diyordu. Somali savaşıyla ilgili olarak da: "Kendi tanrımın onlarınkinden daha büyük olduğunu biliyordum, Benim tanrımın gerçek bir tanrı, onlarınkiyse, bir idolden başka bir şey olmadığını da biliyordum" diyor.[9] Aslında bu tür hezeyanlar, sadece Amerikalılara mahsus bir şey değil. Avrupa'da Amerikalı generali hatırlatan beyanlara rastlamak mümkündür. Türkiye başbakanı Recep Tayip Erdoğan'ın 'yakın dostu' olduğu söylenen İtalya başbakanı Silvio Berlusconi: "Uygarlığımızın üstünlüğünün bilincinde olmalıyız. Öyle bir değerler sistemi ki, onu benimseyenlere büyük bir zenginlik, insan haklarına saygı ve dinî özgürlük taşıyor" diyor[10] Fakat, bu tür uyduruk tezler emperyalist saldırının hizmetine sokulduğunda tehlikeli birer silaha dönüşüyor.

Huntington, yukarıda sözü edilen makalede "Benim varsayımıma göre, yenidünyada artık çatışmalar ideolojik veya ekonomik nitelikte olmayacak. İnsanlığı bölen temel nedenler ve temel çatışmalar kültürel kaynaklı olacak. Her ne kadar ulus devletler uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olmaya devam etseler de, birçok politik çatışmanın kaynağı farklı uygarlıklara mensup uluslar ve gruplar arasında ortaya çıkacak. Medeniyetler çatışması dünya siyasetini belirleyecek," diyor. Aslında Huntington, yeni dönemde emperyalist saldırıyı meşrulaştırmak için elimizde İslamiyet'ten başka koz kalmadı demek istiyor, ama, niyetini bu kadar açık ifade etmesi herhalde "evresel, nesnel 'tarafsız bilime' yakışmazdı... 11 Eylül 2001, Huntington'nun tezini ete kemiğe büründürecek fırsatı sunuyordu: Artık uluslararası İslâmî teröre savaş açılabilirdi. Oysa, terörizm bir ideoloji değil bir eylem biçimidir. Ve bu tür eylemler istihbarat örgütlerinin, polisin ilgi alanına girebilir ama asla bir savaş gerekçesi yapılamaz. Aslında bu durum uygarlı-

---

[8] LosAngeles Times, 16 October 2003'den aktaran Alain Gresh, La geurre da mille ans, Le Monde Diplomatique, sept. 2004.

[9] Los Angeles Times, age.

[10] Bkz: Le Monde, 28 sept.2001.

ğın içinde bulunduğu entelektüel düzeyi göstermesi bakımından da rahatsız edicidir...

Öyleyse sorun nedir? Sorun emperyalist sermayenin dünya ölçeğindeki yağmasını sürdürmek, Üçüncü Dünya'nın beşeri ve doğal kaynaklarını yağmalamak, yaşanan kötülüklerin gerçek nedenlerinin tartışılmasını ve anlaşılmasını engellemekle ilgilidir... Yazık ki, bu alanda (şimdilik) başarılı oldukları söylenebilir. Zira, Batı'da Kuzeyde, Güneyde, dünyanın her yerinde, uluslararası çatışmaların 'medeniyetler çatışmasının' sonucu olarak ortaya çıktığına inananların sayısı az değil... Oysa, medeniyetler asla çatışmazlar. Çatışan medeniyetler değil, politik-ekonomik velhasıl sınıfsal çıkarlardır... Zaten terörle savaş söyleminin amacı da bu tür bir 'bilinç' yaratmaktır. Oysa, uygar dünyanın düşmanı ilan edilen Usame Bin Ladin'in bizzat kendisi de bir emperyalist fabrikasyonudur. Terörün asıl kaynağı, teröre ve terör söylemine asıl ihtiyacı olan ABD'dir ama karşı tarafın terörü asıl tehlike olarak sunulup insanlar korkutula biliyor. El Kaide terörü reel bir tehlike oluştursa da, stratejik, siyasi ve askeri bir tehdit değildir. *Medeniyetler çatışması* söylemi, sınıf mücadelesini maskelemeye yarıyor. Böylece insanların kötülüğün kaynağına inmek yerine, yapay gerekçelerin ve söylemlerin peşine takılmaları sağlanıyor. Sanki Müslümanlar, Müslüman oldukları için Hıristiyanlara, Batılılara karşıymış gibi bir izlenim yaratılıyor. Oysa sorunun asıl kaynağında, sömürenler- sömürülenler, ezenler-ezilenler, bir şeylere sahip olanlar ve hiçbir şeye sahip olmayanlar, velhasıl kapitalizm, sömürgecilik ve emperyalizm var...

Yenilgi Tuzağına Takılmış Türkiye

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesine çıkıp bir güç olarak kendini dayattığı dönem, yeni ve orijinal bir üretim tarzı olan kapitalizmin de sahneye çıktığı dönemdi. Osmanlılar Avrupa içlerine doğru ilerlerken, Batı Avrupalılar da 'Yeni Dünya'ya doğru ilerliyorlardı. İmparatorluk kapitalizmin etkisi altına girdikçe güç kaybına uğradı ve sanayi devriminden sonra da kapitalist-emperyalist-sömürgeci Avrupa'nın bir yarı-sömürgesi statüsüne indirgendi. Ekonomik ve sosyal yapısı

kapitalist saldırı tarafından biçimsizleştirilse de, siyasi bağımsızlığını korudu. Osmanlı yönetici eliti Batı karşısındaki zaafını telafi etmek, şanlı geçmişini ihya etmek için, başlarda kendine dönmeyi denedi. Fakat, tarihte geriye dönüş mümkün değildir. Bu sefer Batı kurumlarını ve mekanizmalarını iktibas ederek, Batı gibi olmaya yöneldi. Kapitalist üretim ilişkilerinin kendini taklit edemeyince, onun kimi kurum ve mekanizmalarını almaya yöneldiğindeyse yarı-sömürgeleşme süreci derinleşti. Zaten siyasi yapıdaki düzenlemeler ekseri emperyalist güçlerin baskısıyla yapılıyordu ve amaç kapitalist yayılmanın önünü açmaktı. Bu bakımdan, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemi bir çeşit auto-colonisation (kendi kendini sömürgeleştirme) süreciydi. Aslında yenilikçilik ve modernleşme olarak sunulanlar, yarı-sömürgeleşmeden başka bir şey değildi. Yenilikçi yönetici elit, ayakta kalabilmek, her koşulda iktidarını sürdürebilmek için, emperyalizmin de baskısıyla bir dizi 'reform' yaptı. Bu reformlar, imparatorluğun emperyalist sömürüye ve yağmaya daha çok açılması anlamına geliyordu. Elbette yarı- sömürgeleşme süreci sadece ekonomik ve sosyal yapıyı angaje etmiyordu. Zamanla yönetici elitin bilinci de sömürgeleşmişti. Zaten asıl bağımlılığı yaratan ekonomik ve sosyal veçheler değil, ideolojik-kültürel veçhelerdir. Yenilikçi-Batıcı komprador bir elit oluştu. Bu elit artık kendi gerçekliğine kendi gözüyle değil, sömürgecilerin, emperyalistlerin gözüyle bakıyordu ve görebileceği şeylerin sınırı da Avrupamerkezli ideoloji tarafından çizilmişti. Mektepli taife bir kere kendi gerçekliğine yabancılaşmıştı.[11]

1839, 1856, 1878, 1908, 1923, 1946–50 ve sonraki düzenlemelerin hiç biri Türkiye'nin emperyalist dünya sistemi içindeki konumunu değiştirmedi. Türkiye, emperyalist dünya sisteminin çevresinde yer almaya devam etti. Bu süreçte 1914–1945 aralığı farklıymış gibi görünebilir ve nüanse edilmesi gerekir ama bu durum yönetimin marifetinden çok, kapitalist dünya sisteminin krizi ve emperyalistler arası çatışmalar yü-

[11] Bu konularla ilgili olarak bkz: Fikret Başkaya, Yediyüz. Osmanlı Beyliğinden 28 Şubata. Bir Devlet Geleneğinin Anatomisi, Özgür Üniversite Kitaplığı,

zünden Türkiye'yi eskisi kadar biçimlendirip, şartlandıramaması, kendi içine kapanmış olmasındandır. Bu durum, Türkiye'yi 'görece özerkleştirdiği' için, sanki emperyalizmden 'bağımsızlaşıldığı' izlenimi yaratılabilmiştir. Böyle bir izlenim yaratmak için de resmi tarih ve resmi ideoloji seferber edilmiştir... Osmanlı İmparatorluğunun yaklaşık son iki yüzyıllık dönemi yarı-sömürgeleşmeydi, 1950 sonrasında Türkiye yeni sömürge durumuna geldi. Şimdilerde ekonominin yönetimi ve sosyal politikalar emperyalizm tarafından dayatılıyor. Ülkenin varı yoğu yerli ve yabancı dar bir elit tarafından yağmalanıyor. Ve bütün bunlar da bir 'başarı' şayılıyor. Elbette sömürü, bağımlılık, kapitalizm, emperyalizm, vb. gibi kavramlar da asla kullanılmıyor. Amerikan üsleri tartışma konusu bile yapılmıyor. Okullarda bilinci köreltilmiş gençler yetiştiriliyor ve Türkiye'nin yakında çağdaş uygarlık düzeyinin de üstüne çıkacağı safsatası beyinleri uyuşturmaya devam ediyor. Emperyalizmin uydusu bir rejimin emperyalistler gibi olması mümkün müdür? Emperyalist bir ülke olmak marifet midir?

Aslında Türkiye'nin kendi konumunu ve durumunu tartışmadan, kapitalizmi ve emperyalizmi anlamadan, sürekli dillendirilen muasır medeniyet seviyesine ulaşma söylemi, komprador yönetici sınıfın iktidarını ve emperyalist sömürünün ömrünü uzatmaya yarayan bir safsata, ufukta bir çizgidir. İnsanları işlerin yakında düzeleceği vaadiyle oyalamaya yarayan bir afyondur. Şimdilerde artık muasır medeniyet (çağdaş uygarlık diyorlar) seviyesine çıkmanın gerçekleşmesi için son bir eşiğin aşılması gerektiği söyleniyor: Avrupa Birliğine tam üyelik... Avrupa Birliğiyle ilgili durumun açıklığa kavuşturulması gerekir. Bir kere ortada olmuş bitmiş bir şey yok. Nasıl gelişeceği kesin olmayan bir süreç söz konusu, zira Avrupa bir Atlantik projesi olarak ortaya çıktı, arkasında ABD vardı. İngiltere 1945 sonrasında ABD'nin bir eyaleti durumuna getirildi. İngiltere'nin AB'ye katılması, AB'nin Batı'dan kuşatılması demeye geliyordu. Sovyet sisteminin çökmesinden sonra eski Sovyet uydusu, Bush'un eteğini öpen Doğu Avrupa devletlerinin AB'ye katılması, AB'nin bu sefer Doğudan da kuşatılması anlamına geliyor. Dolayısıyla, her genişleme ABD'nin istediği gibi Avrupa projesini zaafa uğratıyor. Zira, tek hegemonik güç

ve 'kolektifi emperyalizmin'[12] lideri olan ABD, Avrupa'nın güçlü bir odak olarak karşısına çıkmasını ve dünya arenasında etkin bir aktör olmasını engellemek için her yolu deniyor.

Bugün AB denilen, liberal virüs tarafından iğfal edilmiş durumda ve çokuluslu şirketlerin, (büyük sermayenin densin) çıkarları tarafından biçimlendirilip, yönetiliyor ve ABD'nin güdümündedir. ABD'den bağımsız bir varlık gösteremiyor. Zira, küresel planda büyük sermaye asıl koruyucu olarak ABD'yi görüyor. Başka türlü söylersek, bugünkü haliyle AB projesi, çokuluslu dev şirketlerin ve ABD'nin projesidir ve böyle bir projenin başta Avrupa'nın emekçi çoğunluğu olmak üzere Üçüncü Dünya halklarına teklif edeceği bir şey yoktur. Dolayısıyla, Avrupa Projesinin geleceği, sınıf mücadelesinin seyri tarafından belirlenecektir...

Aslında Avrupalılar Türkiye'yi içlerine almak istemiyorlar ama bunu da hiçbir zaman açıkça telâffuz etmiyorlar. Nasıl Türkiye'deki yönetici komprador elit, kitleleri on yıllardır 'muasır medeniyet' safsatasıyla oyalıyorsa, Avrupa da Türkiye'yi yakında içine alacağını söyleyerek oyalıyor. Fakat hepsi bu kadar da değil, Türkiye'yi yaklaşık seksen yıldır (1913 den bu yana) yöneten ve benim *asıl devlet partisi* dediğim kesim de samimiyetle AB'ye katılmak istemiyor ama o da 'muasır medeniyet' safsatasından ötürü açıkça karşı çıkamıyor. Velhasıl Türkiye'nin AB'ye katılma macerası, iki ikiyüzlülüğün (Avrupa'nın ve Türkiye'nin) kesişme noktasında bir sorundur, siz yaklaştıkça uzaklaşan ufukta bir çizgidir. Oysa, Türkiye'nin emekçi çoğunluğunun çıkarı, neoliberalizmin kıskacındaki AB'den önce, bu ülkenin yönetimine katılmayı gerektiriyor... Avrupa ABD'ye 'bağımlı' ve neoliberal dogmanın sultasında kalmaya devam ettikçe, Avrupa Birliği Projesinin önü kapalıdır. İleri sürüldüğü ve sanıldığı gibi, ortada 'olmuş –bitmiş bir şey de yok. Böyle bir Avrupa'dan da Türkiye'nin ve diğer Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük beklentilere girmesi abestir.

---

[12] Kavram Samir Amin'e aittir. Bkz: Libéral Virus, La geurre permanente et l'Américanisation du Monde , Le Temps de Cerises, Paris 2003. Bu önemli eserin Türkçe çevirisi, Ekim 2004 de Özgür Üniversite Kitaplığı tarafından yayınlanıyor.

Elbette mevcut süreç sınıf mücadelesiyle farklı bir mecraya sokulabilir, sola çevrilebilir ve böylesi bir potansiyel de mevcuttur... Zira, Avrupa'nın da, Türkiye'nin de ve tüm insanlığın da geleceği soldadır. Aksi halde, insanlığın ve uygarlığın bir geleceği olmayacak. Öyleyse sorun, vakit kaybetmeden 'asıl tartışılması gerekeni tartışma' basiretini ortaya koymaya bağlıdır...

Emperyalizm, 'Uygarlaştırıcı Misyon' ve BOP

1798'de Fransız ordularının Mısırı istilasının ardından Nopoleon Bonaparte tarafından dağıtılan bildiride, Mısır halkına eşitlik, demokrasi, ilerleme ve refah vaadediliyordu. Bildiride yerel iktidar odaklarının [kabile reisleri] Mısır'da yaşayan Fransız topluluğuna, özellikle de Fransız tacirlerine kötü davrandığından dolayı şikâyet edilerek, Fransız askerlerine karşı düşmanca kalkışmaların cezalandırılacağı söyleniyordu... Napoleon'dan yaklaşık iki yüz yıl sonra, Amerikan-İngiliz orduları tarafından Irak'ın işgalinin ardından Amerikan başkanı George Bush, Fas'tan Pakistan'a kadarki bölgeye Büyük Orta Doğu adını veriyor ve bu bölgeye demokrasi ve refah vaadeden bir projeden [inisiyatiften] söz ediyor. Asıl adı Greater Middle East Initiative olan şu Büyük Ortadoğu Projesi [BOP]... Bush-Blair macerasından yaklaşık beş yüz yıl önce, 1492 de Yeni Dünya'ya ulaşan İspanyol Konkistatörleri de Amerika'da yaşayan halklara Cennet vaad ediyorlardı. Bunun için Hıristiyanlığı kabullenmeleri yeterliydi... İspanyol sömürgecileri Hıristiyanlaştırdılar, onlardan nöbeti devralan İngilizler, Fransızlar ve diğerleri uygarlaştırdılar, sömürgeciliğin doğrudan versiyonunun 'tasfiye edildiği', 'İkinci Emperyalist Savaş' sonrasında Amerikalılar kalkındırdılar, şimdilerde küreselleştirip-demokratikleştiriyorlar. Velhasıl sömürgeci-emperyalist Batılıların dünya haritasını ihtiyaca uygun olarak tasarlamak, isimlendirmek, istedikleri gibi değiştirmek, o coğrafyalarda yaşayan halkları adam etmek gibi bir misyonları var ki, buna 'uygarlaştırıcı misyonun sürekliliği' de diyebilirsiniz.

Öyleyse sorun nedir? Asıl tartışılması ve anlaşılması gereken, kapitalizm, sömürgecilik, emperyalizmdir. Zira, kapitalizm önceki üretim tarzlarından farklı, özgün bir üretim tarzıdır. Kapitalizmi anlamadan, emperyalist savaşlar da dahil insanlığın yüzyüze geldiği sorunları anlamak mümkün değildir. Doğasında içerilmiş eğilimlerin ve dinamiklerin bir sonucu olarak kapitalizm, bir sömürü metabolizması şeklinde işliyor, dolayısıyla kutuplaştırıcıdır ve ancak hiyerarşik bir biçimde kendini yeniden üretebilir. Zenginlik üretebilmesi yoksulluk üretmekle mümkün. Başka türlü ifade etmek istersek, 'gelişmiş' merkez 'azgelişmiş' çevreyle birlikte varolabilir. Sistem rekabetçi dinamiğe dayandığı için, yayılma ve genişleme, bulunduğu mekânların dışına taşma eğilimini de [istidadını] bünyesinde barındırıyor. Rekabetçi dinamik yayılmayı, genişlemeyi, başka türlü ifade edersek, modern [kapitalist] sömürgeciliği ve emperyalizmi zorunlu hale getiriyor. Kapitalist genişleme de sermeyenin genişletilmiş yeniden üretiminden başka bir şey değildir. Kapitalist mantık her seferinde sermayenin genişletilmiş bir ölçekte yeniden üretilmesini dayatıyor. Her kapitalist işletme rekabetin zoruyla büyümek veya yok olmak ikilemiyle karşı karşıyadır. Bu, kapitalizmin varoluşunun ancak emperyalizmle mümkün olması demektir ve sistemin doğasında [mantığında] içerilmiş bir eğilimdir. Dolayısıyla ne emperyalizm yaygın anlayışın aksine kapitalizmin belirli bir döneminde ortaya çıkmış bir şeydir, ne de kimilerinin şimdilerde ileri sürdüğü gibi artık gerilerde kalmıştır veya post-emperyalist bir aşamaya girilmiştir. Post-emperyalist bir döneme girmek şurada dursun, XX'inci yüzyılın son iki on yılından başlayarak, XXI'inci yüzyılın başında emperyalist saldırı tarihte eşine az rastlanır biçimde derinleşmiş bulunuyor. Eğer emperyalizmin yıkıcılığı şimdilerde İkinci savaş sonrası üç on yıldakinden [1950–1980] daha şiddetliyse, neden emperyalizm kavramı kullanılmıyor, tam tersine imparatorluk, post-emperyalizm gibi kavramlar dillendiriliyor? Bu durum doğrudan sınıf mücadelesinin seyri, sınıfsal güç dengesi ve ideolojik hegemonyayla ilgilidir. Zira, sınıflı bir toplumda kavramların işlevi ve etkinliği, son tahlilde arkasındaki maddi güçten bağımsız değildir. 1980 sonrasında ezilen-sömürülen sınıfların

savunmaya geçmesiyle, kavramlar dünyasında da bir alt-üstlük yaşandı ve ideolojik üstünlük karşı tarafa geçti. Fakat bu sadece geçici bir durum olabilirdi, zira saldırı karşı saldırı diyalektiği kaçınılmazdır.

ABD ve İngiltere'nin Afganistan'ı, arkasından Irak'ı işgali ve şimdilerle İran'a yönelik tehdidi emperyalizmin bir gereğidir. Zira, kapitalizm emperyalizme, emperyalizm savaşa, hegemonya da düşmana mecburdur. Düşman yoksa mutlaka bulunur. Nitekim İslâmi terör bahane edilerek Afganistan'ın ve Irak'ın işgali, reel bir tehdidin varlığından çok, ABD'nin düşman ihtiyacını karşılamak üzere peydahlanmıştı. Saldırının gerekçelendirilmesi-kabullendirilmesi için ideolojik bir manipülasyon gerekiyordu. Büyük Ortadoğu Projesi [BOP] denilenden hareketle söylediklerimize açıklık getirebiliriz. ABD'nin yaklaşık yüzyıllık bir dünya hegemonyası projesi var. Fakat 1990'lı yıllara kadar bu projenin açıkça dillendirilmesi mümkün değildi. Zira 1945 öncesinde hegemonya yarışına girmiş çok sayıda emperyalist güç odağı vardı. İkinci Savaş emperyalistler arası rekabet tablosunu değiştirdi. Hegemonya yarışının önde gelen bileşenlerinden Almanya'nın parçalanması ve Japonya'nın çökertilmesi, savaşın galipleri olan İngiltere ve Fransa'nın da savaştan büyük güç kaybına uğrayarak çıkmaları, ABD'yi tartışmasız bir hegemonik emperyalist güç durumuna getirdi. İkinci emperyalistler arası savaş bitmişti ama ABD savaşın bitmesini asla istemezdi. Sovyetlerin 'Hür Dünyayı' [emperyalist Batı olarak okuyunuz] tehdit ettiği gerekçesiyle, Sovyetleri kuşatmayı ve çökertmeyi hedef alan bir savaş başlatılacaktı: soğuk savaş. Velhasıl XX. Yüzyılın ikinci yarısında ABD'nin dünya hegemonyası için "iki pürüz" vardı: Sosyalist ülkeler bloku ve Üçüncü Dünya Ülkelerinin oluşturduğu 'bağlantısızlar hareketi'. 1970'lerden başlayarak bağlantısızlar hareketi etkisizleştirildi, Üçüncü Dünya rejimleri yeniden kompradorlaştırıldı. 1989-1990'da Sovyet sisteminin çökmesiyle söz konusu ikinci pürüzde ortadan kalkmıştı. Artık ABD için yüzyıllık düş gerçek olabilirdi. Bunun için de reel ve potansiyel rakiplerin önü kesilmeli, orta büyüklükte bile olsa ABD'nin dünya hegemonyası ve dünyayı Amerikanlaştırma

projesi için sorun yaratacak hiçbir güç odağına yaşama şansı tanınmamalıydı.

Gerçi 'kızıl tehlike' bertaraf edilmiş, Üçüncü Dünya rejimleri yapısal uyum programlarıyla yeniden kompradorlaştırılmıştı ama Amerikan ekonomisi silah-savaş sektörü dışındaki üstünlüğünü kaybetmişti. Nitekim, yüksek teknoloji ürünleri alanında Batı Avrupa ve Japonya, harcıâlem ürünler alanında da Çin, Güney Kore, Brezilya, vb. ABD'ye üstünlük sağlamış durumdalar. Amerikan dış ticaret açığının çığ gibi büyümesi doğrudan bu rekabet edebilirlik zaafıyla ilgilidir. Öyleyse militer üstünlüğü kullanarak rakipleri etkisizleştirme, XXI'inci yüzyılı bir Amerikan yüzyılı yapma, dünyayı amerikanlaştırma macerasına girişilebilirdi... Böyle bir strateji benimsenince de, işe dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %70'ine sahip "Eski Dünya"nın merkezi olan Ortadoğu'dan başlamak uygun bir seçenek olarak görülüyordu. Petrol sadece Amerikan ekonomisinin ihtiyacı için değil, rakipleri etkisizleştirmek için de denetlenmesi gereken stratejik öneme sahip bir enerji kaynağı ve sanayi girdisiydi. Savaş ABD'nin bölgeye yerleşmesi için gerekliydi ama yeterli değildi. ABD hegemonyasının kalıcı olabilmesi için bölgenin Amerikanlaştırılması, başka türlü ifade etmek istersek, sömürgeciliğin-emperyalizmin içselleştirilmesi gerekiyordu. İşte BOP'un gündeme gelmesinin asıl nedeni budur.

BOP daha gündeme gelmeden on yıl kadar önce ABD, bir 'Ortadoğu Ortak Pazarı' projesi ortaya atmıştı. Buna göre bazı Arap ülkeleri, özellikle Körfezdekiler sermaye, diğerleri işgücü, Siyonist İsrail de teknoloji sağlayıp, aracılık işlevi görecekti. Bu proje Körfez ülkeleri ve Mısır'ın onayını almakla birlikte İran, Irak ve Suriye'nin itirazıyla karşılaştı ve uygulanamadı. O halde söz konusu üç pürüz ortadan kaldırılmalıydı. İşe Iraktan başlandı ve sırada İran ve Suriye var. Fakat Irakta işler yolunda gitmedi, ABD orada batağa saplandı. Bu arada başta Araplar olmak üzere ABD'nin dünya ölçeğinde ideolojik çekiciliği aşındı. Artık ABD'nin yeni dönem ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmiş bölgedeki otokratik-teokratik rejimlerin yerine yenilerini ikâme etmek gerekiyordu, bunun

için de ideolojik bir manipülasyon: İşte BOP'un varlık nedeni...

Büyük Ortadoğu Projesi [Greater Middle East İnitiative – BOP] önce George Bush tarafından Güney Carolina Üniversitesinde 9 Mayıs 2002'de Ortadoğu İşbirliği İnisiyatifi [Middle East Partnership Initiative- MEPI] adıyla ortaya atıldı. Bu amaçla 2003 için 90 milyon dolar ayrıldı. Bu parayla bölgedeki işletmeler desteklenecek ve/veya yenileri kurulacak, rekabet teşvik edilecek, sivil toplum, medya ve hukuk devleti güçlendirilecek, eğitim sistemi iyileştirilip okullaşma oranı yükseltilecek, özellikle piyasanın ihtiyacı olan işgücünün yetiştirilmesi sağlanacak, nihayet kadın hakları standardı yükseltilecekti... Amerikan yanlısı dernekleri ve kamusal diplomasi organları olarak nitelenen medyayı desteklemek için de 6 Kasım 2003 ilave 40 milyon dolar daha ayrıldı. Birleşmiş Milletlerin 2002 ve 2003 'Arap İnsâni Kalkınma Raporu' dikkate alınarak, Sea Island'daki G8 toplantısına sunulmak üzere yeni bir proje hazırlandı ve MEPI Greater Middle East Initiative GMEI [Türkçe de BOP] olarak değiştirildi. Birleşmiş Milletlerin söz konusu Arap İnsâni Kalkınma Raporunda, Arap Birliğine dahil 22 ülkenin bir başına İspanya'nın GSMH'ının bile altında kaldığı, yetişkin nüfusun %40'ını oluşturan 65 milyon insanın okuma yazma bilmediği, bunun üçte ikisini de kadınların oluşturduğu ifade ediliyordu[1]... Velhasıl hümanist, demokrasi şampiyonu ABD Arap dünyasındaki yoksulluğu, sefaleti, cehaleti, demokrasi zaafını keşfetmişti... İnsânî Kalkınma Raporu üç alana özellikle vurgu yapıyordu: demokrasi, bilgi [knowlegge] ve kadınların durumunun iyileştirilmesi, bu amaçla da ekonomik fırsatların 'genişletilmesi'... Politik ve ekonomik haklardan yoksun insan sayısı artmaya devam ettikçe bunun 'aşırılığı, terörü, uluslararası suçu ve yasa dışı göçü artıracağı ifade ediliyordu... Aslında İnsâni Kalkınma Raporu Arap 'uzmanların' kaleminden çıksa da ABD'nin dilini konuşuyordu...

---

[1] Bkz: Gamal Amin, It is almost easy to reveal what really lies behind the Greater Middle East Inisiative, Ahram Weekly, 7 April 2004.

Fakat asıl önemli olan ABD'nin 'durumun bilincine' neden şimdi vardığıydı... Aslında terörle, yoksulluk, cehalet ve demokrasi yokluğu arasında doğrudan bağ kurmak abestir. Amerikalı siyasetçiler ve politikacılar kendi terörlerinden değil, kendilerine yönelen terörden söz ediyorlar ve emperyalist-Siyonist terörden asla söz etmiyorlar. Fakat daha da önemlisi, terör örgütü denilenleri asıl peydahlayan, eğiten, finanse edenin de ABD olduğu gerçeği yok sayılıyor... BOP, Filistin halkının uğradığı tarihsel haksızlıktan, Siyonist terörden, Siyonist terörün koşulsuz destekçisinin bizzat ABD olduğundan da söz etmiyor... ABD Siyonist İsrail'i koşulsuz destekleyerek onyıllarca Arap dünyasında demokratikleşmenin, aydınlanmanın önünü kesti. Bölgedeki gerici teokratik-otokratik rejimlerin de en büyük destekçisiydi. Zira, aslolan ABD'nin ve kollektif emperyalizmin çıkarlarıydı. Bu vesileyle Siyonist İsrail'le ilgili kısa bir hatırlatma yapabiliriz. İsrail devleti bir bölge devleti değil emperyalizmin bölgeye taşmış bir versiyonu, oradaki uzantısıdır. Bu yüzden bir 'doku uyuşmazlığı' sorunu var. Başka Türlü ifade etmek istersek, İsrail demek Ortadoğu denilen bölgedeki emperyalizm demektir. Bu yüzden onyıllardır süren, başta ABD olmak üzere emperyalizmin koşulsuz desteği, Siyonist rejimin emperyalist çıkarlara hizmet ettiği içindir. İsrail'i savunmak, korumak, desteklemek emperyalist çıkarları korumak ve desteklemektir... Ne Avrupalıların Yahudi jenosidinden duydukları pişmanlık, ne de sadece abartıldığı gibi ABD'deki Yahudi Lobisinin marifeti değildir. Kollektif emperyalizmin çıkarlarının bir gereğidir. Eğer Siyonizm emperyalist çıkarlara hizmet edemez duruma gelirse, gözden çıkarılması an meselesidir...

Şimdilerde gerici rejimler emperyalizmin ihtiyacına cevap veremez duruma geldikleri için değiştirilmeleri gerekiyor. ABD'nin yeni dönem ihtiyaçlarını karşılayacak, Siyonist rejimle iyi geçinecek ılımlı İslamcı rejimlerle mevcut otokrasiler ve monarşiler ikâme edilecek. Ve BOP'da da Türkiye'ye önemli bir rol düşecek. BOP'a dahil ülkelere Türkiye'deki rejimin model olarak sunulması neyin yapılmak istendiğine dair de fikir veriyor. Daha önceki dönemde Siyonist rejimin oynadığı rolün benzerinin Greater Middle East Initiative

[BOP] durumunda Türkiye'nin oynaması isteniyor. Zaten Türkiye bu taşeronluk rolüne istekli olduğunu daha baştan ortaya koydu. Tunus devlet başkanı Bin Ali Tunus'ta yapılması gereken zirveyi iptal ettiğinde, Türkiye'nin hemen CIA/ NED [Ulusal Demokrasi Vakfı] destekli "demokratlar Kongresine' ev sahipliği yapması [İstanbul, 12-15 nisan 2004] taşeronluk konusunda ne kadar hevesli olduğunu ortaya koyuyordu. Kaldı ki dışişleri bakanı ve başbakan sayısız defalar BOP konusunda ABD ile ortak hareket ettiklerini beyan ettiler.

Söylem her ne kadar 'insanî, demokratik kaygılara gönderme yapsa da, Fas'tan Pakistan'a Türkiye'yi de içiren BOB'la asıl amaçlanan bu bölgede ABD hakimiyetini tesis etmek, bu amaçla: 1. Sermayenin hareketinin önündeki engelleri ortadan kaldırmak, pazarları, enerji, maden ve su kaynaklarını denetim altına almak; 2. bölgesel özerk bir gücün ortaya çıkmasını engellemek; 3. reel ve potansiyel rakipler karşısındaki pozisyonunu tahkim etmek, Filistin sorununu silikleştirmek, Siyonist yayılmanın önünü açmakla ilgilidir. Zaten BOP'un esas itibariyle daha önce Siyonist Likud partisinin planını da hatırlatmıyor değil. Nitekim Likud'un söz konusu planı bölgedeki devletleri zayıflatmayı ve Siyonist yayılmayı öngörüyordu... Bölgeye demokrasi, refah ve insan hakları getirme söylemi aslında uygarlaştırıcı misyonun küreselleşme çağındaki formülasyonundan başka bir şey değildir. Kim kime demokrasi getiriyor? Herşeyden önce demokrasi alınıp-verilen herhangi bir nesne midir? AB'de geçerli olan demokrasi midir? ABD'nin başkalarına demokrasi dersi vermesi ne anlama geliyor? Başkalarına demokrasi götürmekten söz eden ülkede başkanlık koltuğunda oturan zat oraya hileyle gelmedi mi? USA Patriot Act denilen gerici yasayla temel hak ve özgürlükler budanmadı mı? Demokratik ülke sayılan ABD hiçbir haklı gerekçe yok iken [asla olamaz] Afganistan ve Irak'ı işgal etmedi mi? Venezüella'da Chavez'e karşı darbe yapmadı mı? Demokrasi ve sivil toplumu güçlendirme gerekçesiyle Gürcistan, Ukrayna ve Kırgizistanda "sivil darbelerle" rejimleri değiştirmedi mi? Haiti'de seçimle gelmiş başkanı yerinden etmedi mi? İnsanlığın binlerce yıllık hukukî kazanımlarını hiçe sayarcasına Guantanamo'da bir toplama kampı oluşturmadı

mı? Ebu Gureyb'i bir işkence laboratuarına dönüştürmedi mi? Filistin'i işgal edip sürekli katliam yapan Siyonist İsrail'i koşulsuz desteklemedi mi? Irak'ta gazetecileri katletmedi mi...?

Ne demokrasi ve refah ne de terörle mücadele ABD'nin asıl kaygısını oluşturmuyor. Asıl amaç bölgeyi ABD'nin hegemonik emperyalist çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirmekle, Amerikanlaştırmakla ilgilidir. Başta İngilizler ve Amerikalılar olmak üzere, emperyalistler hiç bir zaman güçlü, demokratik, gelişmiş, kendi ayakları üzerinde durabilen bir Arap dünyası istemediler ve istemezlerdi. Bu yüzden bölgeye demokrasi götürmek bir yana, BOP'a dahil ülkelerin demokratikleşmesi emperyalistlerin korkulu rüyasıdır... Zira, demokratik bir Müslüman-Arap dünyası demek, bölge devletlerinin zenginliklerini kendi halklarının refahı için kullanmaları, emperyalistlerin de pılıyı-pıntıyı toplayıp bölgeyi terketmeleri demektir... Büyük Ortadoğu İnisiyatifi [BOP] denilenin hiçbir mantikî tutarlılığı ve inandırıcılığı yok. Olmadığı daha şimdiden ortaya çıkmış durumda. Fas'tan Pakistan'a onca ülke hangi kritere göre aynı kefeye konuyor? Dolayısıyla BOP bir Amerikan fantezisi olarak kalacak ama bu ABD'nin hegemonya hesaplarından vazgeçeceği anlamına gelmiyor. Öyleyse kendi kaderleri, kendi gelecekleri hakkında projeler üretme sırası bölge halklarına gelmiş olmalıdır. Emperyalizm güçlü değil. Asıl güç bölgenin emekçi halklarındadır ve uygarlaştırıcı misyona son verecek olanlar da onlardır... Artık sorun kendi güçlerinin bilincine varmak ve gereğini yapabilmeye indirgenmiş demektir...

Türkiye'de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler

Türkiye'nin tarihinde bir modernite devrimi ve aydınlanma yaşanmamış olması, geleneksel kültürün varlığını sürdürmesini sağladı. Aynı şekilde antisömürgeci, antiemperyalist mücadelenin mirasçısı olmamak, bir iç savaş sürecinden geçmemek, sınıf mücadelesinin cılızlığı, sol söylemin geleneksel kültüre yamanması sonucunu doğurdu. Geleneksel kültürden kopuşun mümkün olmadığı koşullarda sol hareketin kendi dilini, kendi kültürünü, kendi söylemini ve kavramlar dünyasını oluşturması da pek mümkün olmayacaktı. Geleneksel kültürden bağımsızlaşamayan, kendi özgünlüğünü kanıtlayamayan sol hareket, farklı olmayı da başaramadı. Farklı olamayınca, emekçi kitleler için bir çekim merkezi olması da zorlaştı. Sol içinde şiddetin yaygınlığı, solun bu kadar çok bölünmüş oluşu, politik etkinlik yerine 'yiğitliğin', 'kahramanlığın' yüceltilmesi, 'devrim şehitleri' türü kavramların aşırı kullanımı, vb. sol kadroların geleneksel kültürden yakayı kurtaramadıklarının tipik göstergesidir. 1980 sonrasında, özellikle de Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından sol kadroların kitleler halinde sosyalist mücadeleyi terketmelerinin asıl nedeni, ideolojik-teorik dönüşüm zaafıydı. Başka türlü ifade etmek istersek, geleneksel kültürden ve resmi ideolojiden kopamamanın, sosyalizmi yeterince özümleyememenin sonucudur. Nitekim 1980 öncesinin sol kadrolarının şimdilerde Aleviliğe rücu etmesi, 'sivil toplumcu' kesilmesi ya da 'ulusalcılık' adı altında milliyetçilikte karar kılması, doğrudan geleneksel kültürden ve resmi ideolo-

jiden radikal kopuşun gerçekleşmemiş olmasıyla açıklana bilir...

1960'lı yılların ilk yarısında sosyalist hareket ilk defa sahneye çıktığında, son derecede cılız bir ideolojik ve pratik arka plan söz konusuydu. TKP 1920'lerin başından beri varlığını sürdürse de, hep gizli bir örgüt olarak kalmış, kitleyle bağ kurmakta başarısız olmuştu. Özellikle de Şefik Hüsnü sonrası dönem TKP'si, Stalinist ve Kemalist bürokrasilerin ideolojik planda yedeği olmaktan öteye geçememişti. Dünyanın başka yerlerindeki çoğu komünist partileri gibi, TKP de Stalinist Sovyetler Birliğinin ve yozlaşmış Komintern'in diplomatik bir manipülasyon aracıydı. Velhasıl varlığıyla yokluğu pek belli değildi. 'Orijinal bir Bonapartizm' olan Mustafa Kemal'in şahsi diktatörlüğünün İdeolojik plandaki meşrulaştırıcısıydı. Böyle bir partinin kitleyle bağ kurması ve alternatif bir toplum projesinin taşıyıcısı olarak bir varlık göstermesi zaten mümkün değildi. Dünya sosyalist hareketi yozlaşmıştı ama söz konusu yozlaşma asıl sosyalizmin teorisinin yozlaşmasının sonucuydu. Marx'ın ölümünden sonra sosyalist teori bilimsel- devrimci özünden arındırılmış, dondurulmuş, kalıplaştırılmış, fetişleştirilmiş, işçi örgütlerinin, sosyalist ve komünist partilerin, daha sonra kendilerinin ve hasımlarının sosyalist, komünist dedikleri "siyasi rejimlerin" meşrulaştırıcı egemen ideolojisi [daha ziyade resmi ideolojisi] durumuna gelmişti. Türkiye'de sol hareket ikili bir arka plan zaafıyla malüldü: Birincisi, çoktan yozlaşmış bir sosyalist teorinin mirasçısı olacaktı; ikincisi de, kayda değer bir pratik mücadele mirasını devralmış değildi. İşçi hareketi cılızdı ve devlet tarafından manipüle edilen yoz sendika bürokrasilerinin etkisi altındaydı.

Bu temel zaafları başka olumsuzluklar tamamlıyordu. Sosyalist kadrolar (çoğunluğu öğrenci gençliği) bağnaz resmi ideolojinin ve resmi tarihin rahle-i tedrisinden geçmiş olmaktan ötürü, kendi gerçekliğine yabancılaşmış durumdaydı. Fakat, Türkiye'deki sol hareket sadece resmi tarihin ve resmi ideolojinin tahribatına maruz değildi. Aynı zamanda köklü bir Avrupa merkezli ideolojik yabancılaşmayla da malüldü. Bu yabancılaşma, onu kendi gerçekliğine, kendi toplumuna, kendi insanına, kendi coğrafyasına yabancılaştırmıştı. Solun en bü-

yük zaafı, kendi gerçekliğine kendi gözüyle bakamaz durumda oluşuydu. Tarih bilinci, Avrupa merkezli ideolojik yabancılaşmaya ve onun bu topraklardaki kötü bir kopyası olan resmi tarih ve resmi ideolojiye dayanıyordu... Türkiye'nin bir kurtuluş savaşı verdiğine, bunun anti-emperyalist bir mücadele olduğuna inanılıyordu... Bugün de aynı aymazlık geçerli... Nitekim, 1960'ların ilk yarısından itibaren sosyalist hareket bir aktör olarak siyaset arenasına çıkıp kendini dayattığında, "İkinci Kuvayı Milliye" den çok söz edilecekti. Bu aymazlık, birincisi hakkında kafa karışıklığının sonucuydu. Aynı şekilde Cumhuriyetin kuruluşunu bir aydınlanma devrimi sanıyordu... Oysa, bu ülkenin tarihinin hiçbir döneminde bir aydınlanma devrimi yaşanmamıştı. Solun Avrupa merkezli ideolojik yabancılaşmayla, Resmi tarih ve resmi ideolojiyle hesaplaşmadan, bir burjuva ideolojisi olan Kemalizm'den bağımsızlaşmadan, kendi gerçekliğine kendi gözüyle bakma yeteneğini ortaya koyabilmesi mümkün değildi.

Solun ideolojik-teorik dağarcığı Stalinizmle Kemalizm'in melezlenmiş bir versiyonuna dayanıyordu. Sosyalist bir toplum projesinin taşıyıcısı olmaktan çok, kalkınmacıydı. Oysa, kalkınma mümkün değildir. Kalkınma denilen, son tahlilde ekonomik büyümeye verilen addır. Söz konusu ekonomik büyüme de sermayenin büyümesinden, yoğunlaşma ve merkezîleşme biçiminde tezahür eden sermayenin yeniden üretilmesinden başka bir şey değildir. Zaten kalkınma söylemi II. Emperyalist savaş sonrasında sömürgeciliği devralmıştı. Yeni-sömürgecilik demek için kalkınma deniyordu... Kalkınmayla murad edilen, emperyalist sömürüye maruz çevre ülkelerin de, emperyalist ülkelerin "refah" düzeyini yakalamasıdır. Oysa, böyle bir şey mümkün değildir, üstelik tam bir saçmalıktır velhasıl imkansızın peşine koşmaktır. Sosyalizmin tarihsel ereği, sınıfsız topluma giden yolu aralamaktır, farklı, yeni bir uygarlık yaratmaktır, yeryüzünün beşeri ve doğal kaynaklarını yağmalayan dünyanın ayrıcalıklı ülkelerinde geçerli rejimleri taklit etmek, onlara benzemek değil... Nitekim, Sovyet sisteminin çökmesinin, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kapitalizme teslim olmasının asıl nedeni, her ikisinin de kalkınmacılık virüsünden kurtulamamalarıdır.

Türkiye'deki solun başlıca zaaflarından biri de enternasyonalizmi özümleyememesi, milliyetçilik virüsünden bir türlü yakayı kurtaramamasıdır. Enternasyonalist olmayan bir sol sol değildir. Kaldı ki, dünya sosyalist hareketinin yozlaşmasının başlıca nedenlerinden biri de, enternasyonalizmden uzaklaşmasıydı. Avrupa solu Avrupa merkezli bir soldu ve dünyanın geri kalanına bakışı, enternasyonalist olmaktan uzaktı. İkinci Enternasyonal'in sömürgecilik konusundaki yaklaşımı Avrupa burjuvazisinin yaklaşımından farklı değildi. Zaten retoriğe rağmen, Üçüncü Enternasyonal de ikincinin devamıydı. Kaldı ki, Üçüncü Enternasyonal başlangıçtaki niyet ve söyleme rağmen, ezilen ve sömürülen dünya halklarının enternasyonali olmaktan çok, Sovyetler Birliğinin bir örgütüydü. Sovyet bürokrasisinin elinde bir diplomatik manipülasyon aracına dönüşmüştü. Örgüt, başta Rusya işçi sınıfı olmak üzere, dünya işçi sınıfının ve "yeryüzünün lânetlilerinin" tarihsel çıkarlarına ihanet etmişti.

Türkiye soluyla ilgili bir sorun da, kendini kurtarıcılığın timsali olarak görme eğilimidir. Kendini kitleyi kurtarmaktan 'sorumlu' sayıyor... Kurtarıcılık son tahlilde bir burjuva yaklaşımıdır, ikâmeciliktir zira halkın, emekçi çoğunluğun, ezilenlerin, yeryüzünün lânetlilerinin kurtarılmaya değil, kurtulmaya ihtiyacı vardır. Başka türlü ifade etmek istersek, kurtarıcılardan kurtulmaya ihtiyacı vardır. Bu tür bir yaklaşım, kitleye dışardan, yukarıdan bakmaktır... Sıklıkla kitleyle bütünleşmekten, tabana inmekten söz edilir... Bu kitleye yabancılaşmışlığın başka türlü ifadesinden başka bir şey değildir. Öyleyse sorun, neden yabancılaşıldığının cevabını aramaktır. Elbette burada her koşulda ve ne surette olursa olsun işçi sınıfının yüceltilmesi söz konusu değildir. Egemen ideolojinin [bizde daha çok resmi ideolojinin] etkisi altındaki bir sınıfı yüceltmek elbette gereksizdir, ama bu sorun çözümsüz de değildir. Zira, ya kurtuluş işçi sınıfının, geniş anlamda emekçi sınıfların kendi eseri olabilir ya da burjuva düzeni kaldığı yerden ama farklı görüntüler ve farklı bir retorikle yol almaya devam eder. Görünen o ki, sosyal kötülüklere eşlik eden ekolojik yıkım bugünkü tempoyla yol almaya devam ederse, kapitalizmin yol alması pek mümkün olmayacak... Öyleyse kapitalist barbarlık ve yağma

düzeninin dünyanın sonunu getirmeden, kapitalizmi tarihten silmek ve bunu da vakitlice yapmaktan başka seçenek yok...

Sosyalist hareketin bir başka açmazı da, demokrasi sorununa yaklaşımındaki yetersizlik veya tutarsızlıktır. Bu durum, genel bir çerçevede tüm dünya sol hareketi için de az-çok geçerlidir. Tarihsel olarak sol hareket kendi ayıbını örtmek için başkasının ayıbını bahane etti. Demokrasi "burjuva demokrasisi" sayılıp mahkûm edildi, küçümsendi. Oysa, demokrasi yokluğunda sosyalizm mümkün değildir. Ne kadar yetersiz olursa olsun, demokrasi insanlığın bir kazanımıdır ve demokrasi mücadelesi [her zaman bu kavramla ifade edilmese de] toplum sınıflara bölündüğü günden beri devam etmektedir. Bu vesileyle bir hatırlatma yapmak yararlı olabilir. Bir kavramın yokluğu, mutlaka o kavrama denk düşen bir gerçekliğin varolmadığı anlamına gelmediği gibi, bunun tersi de aynı şekilde geçerlidir. Bir yerde bir kavramın kullanılıyor olması, orada o kavrama uygun düşen bir gerçekliğin varolduğu anlamına gelmez... Nitekim, şimdilerde demokrasiden çok söz ediliyor, oysa geçerli tüm süreçler ve eğilimler, sınırlı demokrasinin de temelini aşındırma istikâmetinde yol alıyor. Bu arada demokrasi mücadelesi de aynı şekilde devam ediyor. Sosyalist örgütler, sosyalist partiler, demokrasiyi içselleştiremedikleri zaman birer burjuva örgütüne dönüşüyor. İç işleyişleri ve kitleyle ilişkileri burjuva siyasi partilerini taklide dönüşüyor. Kendi içinde demokratik ilkeleri ve demokratik işleyişi yerleştirmeyi başaramayan bir sol örgüt mümkün değildir. Zira, demokrasi sadece bir ilke sorunu olduğu için gerekli değildir, kitleyle bağ kurmak ve mücadelenin başarısı için de gereklidir. Sosyalist deneylerin başarısızlığının ve sol örgütlerin bir türlü varlık gösterememesinin temel nedenlerinden biri, demokrasi konusundaki aymazlıktır. Sosyalist [komünist] bir örgüt kendi içinde ve 'dışarıyla' ilişkisinde demokrasiyi savsakladığında, sadece sol örgüt niteliğini değil, her türlü varlık nedenini de ortadan kaldırmış olur. Elbette bu dünyada kapitalizmle komünizm arasında 'demokrasi' diye ayrı bir şey mümkün değil ama, demokrasi yokluğunda sosyalizm de mümkün değildir.

Türkiye solunun bir başka zaafı veya aymazlığı da onbirinci tezi 'kavrayışıyla' ilgilidir. Marx'ın Fuerbach üzerine tezleri-

nin onbirincisi: "Filozoflar bugüne kadar dünyayı yorumlamakla yetindiler, oysa sorun onu değiştirmektir" şeklindedir. Bu tez bizde [ve birçok başka yede de] kabaca şöyle anlaşıldı: Artık anlamakla ilgili sorun aşılmıştır, geriye değiştirmek kalıyor... Bu tür bir anlayış ve kolaycılık, elif ba'da kırk hata değilse, marksizmi hiç anlamamaktır. Tıp alanından bir benzetme yapmak gerekirse, buradaki yaklaşım kabaca şöyle: hastalığını teşhisi tamam, artık sorun ilacı almakla ilgilidir... Oysa, yüzyüze olunan gerçeklik donmuş, hareketsiz bir şey değil, sürekli değişen, yenilenen, dinamik bir süreçtir. Anlama eyleminden bağımsız bir değiştirme eylemi mümkün değildir. Nitekim Marx, sayısız kereler bu sorun üzerinde durmuştur. Bu tür bir kolaycılık ve tembellik söz konusuyken, gerçeği kavramak mümkün değildir. Bir zamanlar Türkiye solunun bazı eğilimlerinin Latin Amerika'yı, Çin'i, eski Arnavutluğu, vb. kendilerine örnek almaları, sadece kendi gerçekliklerini kavramada sınıfta kalmakla ilgili değildir, kendi gerçekliklerine de yabancılaşmış olmanın sonucudur. Başka yerlerdeki mücadeleler buradaki mücadele için elbette önemsiz değildir ama ödünç alınabilir de değildir. En iyi koşullarda moral etkisi olabilir. Türkiye ile Latin Amerika ülkeleri arasında emperyalist dünya sisteminin çevresinde yer almaktan kaynaklanan benzerlikler, 'gelişmişlik düzeyi', emperyalizme bağımlılık, vb. olsa da, Türkiye tarihi, kültürü, devlet yapısı, devlet geleneği, sınıfsal yapısı, vb. itibariyle çok farklı bir coğrafyadır. Selçuklu'nun, Bizans'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısıdır. Oysa, Latin Amerika ülkelerinin sadece birkaç yüzyıllık bir geçmişi var...

Nihayet Türkiye'deki sol hareket genel bir çerçevede sadece iktidarı ele geçirme hedefine kilitlenmiş durumdadır. Sol [kendisi] iktidara geldiğinde sorunların çözüleceğinden asla şüphe etmiyor. Oysa böyle bir kesinlik ve otomazim söz konusu değildir. Elbette iktidarı ele geçirmeden aracın istikametini değiştirmek mümkün değildir, dolayısıyla iktidarı ele geçirme hedefi kritik bir öneme sahiptir, ama bir başına yeterli de değildir. Bu tür bir yaklaşım, kurulacak yeni toplumsal düzenin niteliğiyle ilgili tartışmayı savsaklamakla sonuçlanıyor. Oysa, nasıl bir düzen kurulacak sorusuyla ilgili olabildiğince açık bir

kavrayış gereklidir. Bu konuda yeterli açıklık olmadığında, yaklaşım: "Biz iktidara geldiğimizde her şey yoluna girecek" şeklini alıyor. Eğer sosyalist toplumsal düzeninin ilk defa insanlığın iradî bir kurgusu, bilinçli bir tercihi olması gerektiği biliniyorsa, nasıl bir düzen kurulacak, kurulmalıdır sorusu hayatî öneme sahip bir soru niteliği kazanıyor. Bu tür sorular savsaklandığında, sosyalizm mücadelesi veren örgütlerce, ne olması, nasıl olması, neden öyle olması gerektiği soruları da gündemden düşüyor. Başka türlü ifade etmek istersek, sosyalizm için, sınıfsız toplum için mücadele eden örgütlerin, olabildiğince sosyalizmin etiğine uygun bir yapılanma ve işleyişi daha bugünden yaşayabilmeleri, ete-kemiğe büründürmeleri hayatî öneme sahiptir...

Marx'ın bıraktığı yerden itibaren, işçi sınıfının, ezilenlerin, kadınların, yeryüzünün lânetlilerinin kurtuluş ideolojisi olan sosyalist teorinin ve sınıfsız toplum ütopyasının yeniden inşası gündemdedir. Türkiye sol hareketi bu inşa sürecine teorik ve pratik düzeyde katılacaktır. Fakat, Türkiye solunun böyle bir yeniden oluşum sürecinin etkin bir bileşeni olabilmesi, öncelikle Kemalizm ve Stalinizmle tam bir hesaplaşmayı başarmasıyla mümkündür. Resmi ideolojiden tam bağımsızlaşmadan, Stalinist pratikle hesaplaşmadan, enternasyonalizmi içselleştirmeden, demokrasinin değerini anlamadan ve onu bir yaşam biçimine dönüştürmeden, milliyetçilik virüsünden yakayı kurtarmadan bir arpa boyu yol alması mümkün değildir. Türkiye solunun veya sosyalist hareketin [sınırlı istisnalar dışında] bugüne kadar hiç bir temel sorunla ilgili tutarlı bir çıkış yapamaması, bir tavır ortaya koyamaması, asgari bir belirleyicilik düzeyine çıkamaması, yukarda kısaca değinilen temel zaaflarla ilgilidir. Türkiye solu, rejimin tabularıyla hesaplaşmak için yeterli çabayı bugüne kadar yeterince ortaya koyamadı. Zira, rejimi anlamaktan acizdi. Hiçbir zaman kendi gündemini de oluşturamadı. Hep egemen sınıfların oluşturduğu gönderme takılı kaldı. Kürt sorunu, Ermeni sorunu, Kıbrıs, Filistin sorunu, Mustafa Kemal miti, vb. konularında 'bağımsız', özgün, radikal bir yaklaşıma sahip olamadı...

Önümüzdeki dönemde sosyalist hareketin yeniden bir umut olabilmesi, inandırıcı bir alternatif toplum projesi ortaya koya-

bilmesinin koşulu, kendi geçmişiyle radikal bir hesaplaşma yapa bilme yeteneğine bağlıdır. Aksi halde 'sol bir söylemle' burjuvazinin kuyruğuna takılmaktan ve kendini aldatmaktan yakayı kurtarması mümkün değildir... Ya radikal bir sol hareket ortaya çıkacak, ya da özde burjuva örgütler, sol bir söylemle kitleleri oyalamaya devam edecek. Sol örgütçükler de 'tarihsel haklılıklarını' ileri sürüp, sürekli olarak bölünmeye devam edecek ama bu arada küçük iktidarcıklarıyla da yetinecek... Unutmamak gerekir ki, bir başına tarihsel haklılık iddiasının hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur. "Sadece kendi erdemleriyle ilgilenen genç kızların başkaca bir meziyetleri olmadığı gibi..."

Özelleştirme Üzerine Konuşma

Elektrik Mühendisleri Odası sayın başkanı Musa Çeçen şahsında hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Elektrik Mühendisleri Odası'nın 37. Kuruluş Yıldönümünde sizlerle burada birlikte olmaktan da büyük bir memnuniyet duyuyorum. Bize gösterilen misafirperverlik, incelik ve cömertlik için de ayrıca teşekkür ediyoruz.

Halil Cibran bir şiirinde "Sana söylemek istediğim çok şey var fakat bunları söyleyemem, çünkü kelimelerde soğuk bir şey var, oysa benim yüreğimde soğuk hiç bir şey yok" diyor...

Benim de aslında burada, bu etkinlikte size söylemek istediğim çok şey var, fakat benim derdim tabii kelimelerin kifayetsiz olmasından ya da soğukluğundan kaynaklanmıyor, benim sorunum zamanla, eni-sonu 40–50 dakikalık bir sunuş yapmak zorundasınız ve bu zaman zarfında söyleyeceğiniz şeylerin mutlaka bir sınırı var. Tabii o zaman detaylara fazla girmeden olabildiğince hızlı bir özet yapmam gerekecek. Fakat konuşmanın sonunda eksik kalan hususları da sorularınızla açabiliriz.

Buradaki konuşmanın, ya da temanın başlığı *Bir Neoliberal Saldırı Aracı Olarak Özelleştirme*. Neoliberal saldırının bir aracı olarak özelleştirme. Burada esas tartışmamız gereken küreselleşmedir. Zira, özelleştirme onun ayaklarından sadece bir tanesidir, ancak çok önemli bir ayağıdır. O halde mesele

nedir? Söylem nedir? Gerçek nedir? İleri sürülen gerekçelerle gerçek dünyada olup-bitenler örtüşüyor mudur? Bunlar hakkında size bazı kısa özetler yapacağım. Eğer ele aldığınız sorun, tartıştığınız sorun, sosyal düşüncenin ilgi alanına giren bir şeyse, onu mutlaka tarihsel bir süreç olarak tahlil etmeniz gerekir, aksi halde yaptığınız tahlilin havada kalma riski vardır. II. Dünya savaşının sonunda (tabii dünya savaşı dememek lâzım II. Emperyalist savaş demek gerekiyor) Dünyada enteresan bir durum ortaya çıktı. İlk defa kapitalizmin tarihinde ezilenler, sömürge halkları, sömürülen sınıflar lehine göreli bir denge oluştu. Kapitalizm tarihinde ilk defa olan bir şeydi bu! O zamana kadar asla böyle bir şey olmamıştı. Bir kere emperyalist ülkelerde faşizmin yenilgisi üzerine işçi sınıfı büyük bir moral üstünlük sağladı.

İkincisi, sömürgeciliğin klasik versiyonu tasfiye sürecine girdi. Yani yüzyıllardır birkaç emperyalist sömürgeci devletin tahakkümü altında yaşayan yeryüzünün lânetlileri, kendi özgürlüklerini kazanmak için yaklaşık beş yüzyıl uzakta tutuldukları sofraya tekrar dahil olmak için tarih sahnesine çıktılar. İkinci faktör bu idi.

Üçüncüsü de, zamanla yeryüzünün üçte birinde etkin olan sosyalist ya da komünist denen rejimler çıktı ortaya. Bu üç faktör sermayeyi ödünler vermeye zorladı, yani ilk defa emperyalist sermaye savunmaya geçti. Biliyorsunuz dünyanın üç yerinde üç model oluştu. Birincisi merkezi plânlı sosyalist ya da komünist denen ülkelerde geçerli model. İkincisi 3.dünya dediğimiz 1955'ten sonra bu kavram kullanılmaya başlanmıştır. 3. Dünya ülkelerinde 'ulusal kalkınmacı' model ortaya çıktı, yeni bağımsızlığa kavuşmuş ülkelerin yöneticileri sanayileşme, kalkınma, kendi beşeri ve doğal kaynaklarını kendi halklarının refahı için seferber etme iddiasıyla dünya sahnesine çıktılar. Bu, ulusal kalkınmacı dediğimiz modeldir. Üçüncüsü de biliyorsunuz emperyalist ülkelerde Avrupa'da, Batı Avrupa'da aynı adla ortaya çıkmasa da Amerika Birleşik Devletleri'nde Japonya'da, Avustralya gibi emperyalist ülkelerde ortaya çıkan refah devleti veya sosyal devlet denilen modeldi. İşte bu üç modelin etkin olduğu bir dünya, sermayenin ödünler vermeye zorlandığı, savunmada olduğu bir dünya demekti...

Velhasıl sermayenin gönül rızasıyla kabullenemeyeceği bir durum, bir güç dengesi durumuydu söz konusu olan...

Bakın işte refah devleti uygulamaları: Daha çok öğrenci üniversiteye gidiyor, daha çok insan sağlık hizmetinden yararlanıyor, daha çok sosyal alt yapı yatırımı, daha çok kreş, daha çok hastane, daha çok kültürel harcama, sosyal konutlar, konut yardımları, aile yardımı, kültürel-sosyal etkinliklerin desteklenmesi, parasız sağlık hizmeti, velhasıl toplumun mütevazı, 'korumasız' kesimlerini "kayıran" bir model... "Refah Devleti" modelindeki kapsam ve yoğunlukta olmasa da Türkiye gibi ülkelerde de devlet işsizlik, istihdam, ekonomik ve sosyal altyapıya ilişkin sorumlulukları alıyordu. Sanayileşme yönünde çabalar sürdürülüyordu. Korumacı politikalar gündemdeydi, vb. Netice itibariyle emperyalist sermayeyi sıkıştıran 3 model var. Ve ilk defa ezilenler sömürülenler ve mazlum halklar sahnede bir güç olarak kendilerini dayatmış bulunuyordu. Sermaye sürekli ödünler veriyordu. Bir fikir vermek için söyleyelim, yeryüzünün üçte birinde geçerli "sosyalist" modeli benimsemiş ülkelere sermaye giremiyordu. Ulusal kalkınmacı modelin geçerli olduğu Üçüncü Dünya ülkelerinde de çokuluslu şirketler ya millileştiriliyor, ya da millileştirilme tehdidi altında bulunuyordu... Emperyalizmin merkezinde de işçiler önemli haklar elde ediyor. Sadece işçiler değil bu haklar toplumun mütevazı kesimlerine doğru hızla genişliyordu. Bu aşamada şu soru akla gelebilir: Sermaye bu kadar baskıya nasıl dayanabiliyordu? Nasıl sineye çekebiliyordu? II. Dünya savaşı müthiş bir yıkım yaratmıştı. Savaşın sonunda bu yıkımın üzerinde sermaye yeniden, genişleme sürecine girdi. Yani bu şu demek, her şeye rağmen pazarlar genişliyordu, işletmelerin verimliliği artıyordu, kâr oranları artıyordu, dolayısıyla devlet daha çok vergi alıyor, daha çok sosyal harcama yapıyor. Tabii bu ancak kapitalizmin genişlemesini sürdürebildiği sürece geçerli olabilirdi... Biliyorsunuz kapitalizm krizlerle yürüyen bir sistemdir. Birincisi krizsiz yol alamaz; ikincisi, krizler bir bakıma kapitalizmin gençlik aşısı gibi bir şeydir. Yapısal krizle ilgili tartışmaya girmiyorum, vaktimiz yok fakat bu sadece ekonomik araçlarla çözülemeyen bir durumu ifade eder, yani ideolojik ve siyasi başka araçların devreye girmesi lazım gelen

bir durumu ifade eder. 1974-1975'ten itibaren ki, buradaki yaş ortalaması o dönemi az çok biliyor olabilir, bilmek durumunda, bütün emperyalist ülkelerde yapısal bir kriz ortaya çıktı. Şimdi eğer siz bir tohuma sahip olsanız ama toprak ve iklim müsait değilse, tohuma sahip olmanızın bir değeri yoktur. Sermaye kendini daha 1940'lardan itibaren ideolojik korumaya almak için harekete geçti. Birtakım ideolojik tezler oluşturmaya başladılar. Yeni yeni dernekler, vakıflar, araştırma birimleri kurdular, buralarda neoliberal tezleri mayalandırdılar. Fakat öyle bir konjonktürde bunları dillendirmeleri mümkün değildi, dolayısıyla beklediler. Kapitalizmin krize girmesi ile birlikte bu tezler bazı büyük üniversiteler, bazı gazeteler, bir takım profesörler kanalıyla yavaş yavaş piyasaya sürülmeye başlandı. İşte bu ekibin çöreklendiği yerlerden biri Chicago Üniversitesiydi. Orada o profesörlere önce Nobel ödülleri verildi. Bakın Nobel ödülleri o kadar matah bir şey değildir. Niçin Nobel ödülleri veriliyor bu profesörlere şunun için; siz bir yalanı sokaktan geçen sıradan birine söyletirseniz kimse inanmaz, ama isminin önünde çok sayıda unvan olan birine söyletirseniz inanma şansı artar. Şimdi adamlar Amerika'nın en büyük üniversitesinde profesör olmuş, ama bu yetmiyor, bir de Nobel ödülü veriliyor. Sonra gazetelerde bunlara köşeler veriliyor, sonra televizyonlarda programlar yaptılar, uyduruk ideolojik tezleri "hikmetinden sual olmaz" bilimsel hakikatler olarak sundular. Deterjan pazarlar gibi pazarladılar... Zamanla ortalama insanı bu safsatalara ikna ettiler tabii medyanın burada çok büyük etkisi oldu. Medya pazarlama sürecinin etkin bir aracı işlevi gördü.. Mesela bir zaman geldi. Türkiye de bile bir televizyon muhabiri şu mikrofonu elıne alıp sokağa çıksa özelleştirme hakkında ne düşünüyorsunuz dese, karşıdaki Pavlov'un köpeği gibi bir refleksle: bak diyor, bunlar enflasyonun nedenidir, bunlar bütçe açığının nedenidir, bunlar kara deliktir, bunlar baş belasıdır. Hâlbuki hiç böyle bir durum söz konusu değildir, çünkü orada ifade edilen gerekçelerin hiçbir inandırıcılığı, hiçbir tutarlığı yoktu, hiçbir mantığı yoktu. Gerekçelerin tamamı uydurmaydı, yalandı. Dünyanın gerçekliğiyle bir ilgisi yoktu. Peki o zaman mesele nedir, mesele şu: İnsanlara bir şeyi kabullendirmenin onları ikna etmenin köle-

leştirmenin yolu, ideolojik egemenlikten geçiyor, yani bu ne demek, siz beyinleri fethettiğiniz zaman vücudu fethediyorsunuz... Bir İtalyan atasözü diyor ki: "İktidar gizlemesini bilene aittir. Her kim ki, gizleyebiliyorsa muktedir olan odur, iktidar olan odur" Peki bu gizleme işi nasıl yapılıyor, işte bu ideolojik safsatalarla yapılıyor. İdeolojik safsatalar önce bilim diye sunuluyor, bilimse, "bilimselse" o zaman şüphe etmeye ne gerek var... Adının önünde bilim adamı sıfatları olan zevat tarafından bunlar yazılıp söyleniyor, o zaman tabii inananların sayısı da artıyor.

Dediğim gibi 1940'lardan başlayarak, istikrarlı bir şekilde ideolojik saldırının tezleri, argümanları oluşturuldu. Kapitalizm krize girince de piyasaya sürüldü. Daha fazlasını öğrenmek isteyenler benim "Çığırından Çıkmış Bir Dünya" adlı kitabıma bakabilirler. İdeolojik tezler nasıl oluşturuldu, nasıl pazarlandı, insanlar nasıl ikna edildi, nasıl ideolojik alan sermaye lehine kaybedildi? Bu sorularla ilgili daha geniş bilgiyi söz konusu kitapta bulabilirsiniz. Peki amaç neydi. Kamu iktisadi teşebbüsü dediğimiz, KİT dediğimiz kamu işletmelerine dair bir takım tevatürler üretildi.

Dediler ki, bunlar verimsiz çalışıyor, bunlar zarar ediyor, bunlar enflasyona neden oluyor, bunlar bütçe açıklarına neden oluyor biz bunlar için dış borç almak zorunda kalıyoruz, dış borç stoku bu yüzden büyüyor, bütçe bu yüzden açık veriyor, vb. Bu tür gerekçeler ileri sürülüyordu ama bu gerekçelerin hepsi yalandı, uydurmaydı... "Bu işletmeler verimsiz" deniyor, Peki verimlilik nedir o zaman? Verimlilik konusunda kafalar karışıksa, insanlar verimliliğin ne olduğunu bilmiyorsa, bu tür safsatalara inanmaları da kolaylaşır... Burada benim oldukça sık verdiğim bir örneği hatırlayalım: Zira, geçerli yaklaşım verimlilikten kapitalist için kârlı olanı anlar. Kapitalist için kârlı ise verimlidir safsatası. Demek ki, "verimliliği" tartışırken "kimin için verimli?" ve verimlilik nedir sorularını sorarak başlamak gerekir... Şimdi bakın bir yerde bir fabrika olsun. Çalışanı zehirliyor, (ki bu tür çok sayıda işletme var) toprağı zehirliyor, havayı zehirliyor, suyu zehirliyor, fakat yüzde üç yüz kârlı, şimdi biz bu lânetli şeyi verimli mi sayacağız, yoksa hemen kapatılması için kampanya mı açacağız?

Devlet (Kamu) bir kurum oluşturduğu zaman, diyelim bir süt kurumu oluşturduğu zaman sadece o kurumun performansına bakmak yeterli değildir. Siz bir başına süt kurumunun 'kârlı' olup–olmadığına bakamazsınız. Zira, kamu böyle kurum oluştururken, salt o birimin dar anlamdaki performansı dikkate alınmaz. Devlet böyle bir girişimde bulunurken, hayvancılığı desteklemek istiyor olabilir, insanlara ucuz ve sağlıklı süt ürünleri sunmayı amaçlıyor olabilir, bunu genel tarımsal politikanın bir unsuru olarak tasarlayabilir... Toplumsal kalkınma ve refah için gerekli olan kısa vadede kâr vaat etmediği için özel sektör tarafından itibar edilmeyen bir alanda işletme kurabilir... Öyleyse 'verimlilik' tartışmasını farklı bir zeminde yapmak gerekir... Zaten sadece kapitalist kârlılık mantığının geçerli olduğu bir toplum sürdürülebilir değildir... Adam diyor ki ben ekonomik hayata müdahale edeceğim, ben kalkınmaya müdahale edeceğim, ben tarımımı koruyacağım, hayvancılığımı geliştireceğim. Onun için bunları kuruyor. Kaldı ki, bir işletme kamu işletmesi olduğu için verimsiz olacak diye bir kural da yoktur. Orada da insan çalışıyor, birinde çalışan aydan gelmediği gibi, diğerinde çalışan da yedi kat yerin altından gelmiş değildir... Bir işletmenin toplumsal etkinliğe uygun olarak işletilmesi insan iradesini aşan bir şey değildir. İstersen verimli çalıştırırsın, istersen bir israf kaynağı yaparsın... Biri aydan gelmiş diğeri de yerin yedi kat altından çıkmış değil ki, her ikisi de bildiğiniz insan! Bir ekonomik işletmeyi isterseniz verimli yönetirsiniz, kaldı ki, neyin verimli olduğunu, verimlilikten ne anladığınızı çok net olarak ortaya koymanız gerekir...

Söz konusu olan bir tuzaktı, İlk defa özelleştirme sorunları tartışılmaya başlandığı zaman bir araştırma yaptım. Dünyada (dar anlamda bile) çok verimli çalışan kamu işletmelerinin var olduğunu gördüm. Bu sizin iradenizi aşan bir şey değil ki. Ama bir kamu kuruluşunu öyle bir yönetirsiniz ki, hakikaten zarar eder, hakikaten verimsiz hale gelebilir. Nitekim yaptıkları o. Şimdi mesela insanlar özelleştirmeden bahsedildiği zaman hep, SEKA'dan, TÜPRAŞ'tan, PETKİM'den SEK, USAŞ'tan bahsediyor... Hepsi bunlardan ibaret değil. Esas dalga şimdi geliyor, esas özelleştirmeler kapıda. Kamu hizmetleri hızla özelleştiriliyor, özelleştirilecek. Mesela SEKA özelleştirilirse

toplum şöyle bakıyor, diyor ki 158 işçi, 328 işçi işini kaybedecek... Halbuki orada söz konusu olan sadece şu kadar işçinin işten atılması değil, orada senin ciğerin sökülüyor ama bunun farkında olan için. KİT'lerin (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) özelleştirilmesi elbette çok önemli ama şimdi sıra kamu hizmetlerinin özelleştirilmesine geliyor, eğitimin, sağlığın, sosyal hizmetlerin özelleştirilmesinde. Velhasıl mesele 158 işçiyle, onların işsiz kalmasıyla sınırlı değil. Orada kapsamlı bir saldırı var. Çünkü sağlık özelleştiriliyor, eğitim özelleştiriliyor, sosyal güvenlik özelleştirme kapsamında, fakat genel sağlık sigortası öyle sunulmuyor tabii size. Adam zehiri zehir diye yutturmayacak tabii, kaymaklı ekmek kadayıfı diye yedirecektir...

Şimdi bakın daha "18 yy. sonunda emekçiler tarafından ortaya atılan, dillendirilen en önemli sloganlardan biri şuydu" "temsil yoksa vergi de yok" Bu şu demek ben vergi veriyorum, verdiğim verginin akıbetini sorarım. Hangi kuruşu, hangi santimi, hangi meteliği nereye harcıyorsun hesabını vereceksin... bunun için insanlar sayısız kereler ayaklandı. Kaç defa vergi yüzünden tarihte ayaklanmalar olmuştur. Şimdi şu duruma bakın, eğer bu tempoyla devam ederse ki, hızla ilerliyor [Türkiye'de tarihinin en IMF'ci en Amerikancı hükümeti şu anda hükümettir (iktidar değil)]. Eğer bu süreç devam ederse o zaman sizin verdiğiniz verginin hiçbir kıymet-i harbiyesi kalmıyor. Çünkü vergi eğitim için, sağlık için, işte sağlık alt yapısı için, bir kamu hizmeti karşılığında verilen bir şey. Nasıl oluyor o zaman, sizden vergi alıyorlar ve siz vergi vermeye devam ediyorsunuz? Üstelik vergiler sürekli arttırılıyor, vasıtalı vergiler şeklinde artıyor ve tam bir haraca, talana dönüşüyor... Mesela bir telefon faturasına bakın 38 lira sizin konuşmaktan dolayı borcunuz. 60 liraya yakın fatura... Yok şu vergisi, yok bu vergisi, özel tüketim vergisi, utanç verici bir durum. Tabii bunun gibi başka şeyler de var. Maalesef toplum şu ana kadar söylediğim ideolojik nedenlerden dolayı özelleştirme konusunda tepki göstermedi. Özelleştirmenin bazı kamu iktisadi teşekküllerini ilgilendirdiğini düşünüyordu. Şimdi sıra kamu hizmetlerine geldikçe durum değişebilir... En azından böyle bir beklenti ihtimal dahilindedir.. Zira, eğitim büyük ölçüde özelleştirilmiş durumda. Üniversiteye girebilmek için özel dersha-

neden geçmek gerekiyor ve milyarlarca (eski) lira harcamak gerekiyor Ankara'da benim bulunduğum semtte her apartmanda birkaç farklı dershane var. Sağlık alanında da benzer bir süreç yaşanıyor...

Önce ideolojik saldırının alt-yapısı oluşturuldu ve 3 slogan ortaya atıldı.

Birincisi Liberalizasyon, yani sermayenin hareketini engelleyen bütün ne varsa tasfiye etmek. Sermaye istediği yere, istediği zaman, istediği şekilde girecek, istediği şekilde çıkacak, istediği mal ve hizmeti üretecek, hiçbir engelle karşılaşmayacak;

2. Slogan Deregülasyon denilendi. Aslında orada söz konusu olan bir re- regülâsyondur. Özü şudur, sermaye dışındaki sınıflara, mütevazi toplum kesimlerine yönelik yapılmış ne kadar düzenleme varsa onu yok etmek, işçiler, mütevazı insanlar, küçük çiftçiler, toplumun korunmaya muhtaç kesimlerine, kayrılmaya muhtaç kesimlerine yönelik ne kadar koruma ve bu amaçla oluşturulmuş kurum varsa hepsini tasfiye etmek. Bu alandaki kurumları, kuralları, mevzuatı, kanunları tasfiye etmek... Aslında bir şeyi tasfiye ettiğin zaman mutlaka onun yerine bir şey koymak zorundasındır. Bunun için her deregülasyon bir re-regülâsyondur... Mesela diyorlar ki merkez bankası tarafsız olmalıdır. Dünyada bundan daha saçma bir şey olabilir mi.? Merkez bankası nasıl tarafsız olacak. Şu demek, merkez bankasını öyle bir düzenleyeceksin ki, sadece çok uluslu şirketlerin çıkarlarına hizmet eder hale gelecek. Onu bu ülke insanı için bir iktisadi politika aracı olmaktan çıkaracaksın. Onu çokuluslu şirketlerin ihtiyacına uygun hale getireceksin.. Bu tür kurumların tasfiyesine de devleti küçültmek diyorlar... Aslında söz konusu olan devleti küçültmek değil, devleti sadece sermayenin dar çıkarlarını gözeten bir aygıta dönüştürmek... devlet küçültme falan değil bu. Yapılmak istenen devletin işçi sınıfı, çalışanlar, memurlar, işsizler, küçük köylüler, küçük üreticiler, esnaflar, yaşlılar, çocuklar, sakatlar, vb. lehine yaptığı düzenlemelerden elini çekmesi... tabi bu sadece kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi değil, yani insanlar vergi verdiği için faydalandığı hizmetlerin yok edilmesi değil, bu aynı zamanda devletin o kesimlere yönelik müdahale araç-

larını ortadan kaldırmaktır. Mesela Zirai Donatım Kurumu'nun yok edilmesi gibi... Bunun gibi başka çok sayıda örnek verilebilir. O zaman ne oluyor? Bu devlet ne biçim bir devlet haline geliyor? O zaman, bu devlet neyi düzenliyor? Zenginlerin özel korumaları var fakat iş o kadar zıvanadan çıkmış ki, piyasa şarkıcılarının, türkücülerin, mankenlerin bile özel korumaları var. Amerika da özel korumalara harcanan para federal devletlerin federal hükümetin bütçesinden fazla. Türkiye'de de tabii öyle olacak, zenginler kendi polisine sahip olacak yani özel polis, o zaman ortaya şöyle bir tablo çıkıyor: Özel polis zengini koruyacak, devletin polisi de yoksulu ezecek, iş bölümü bu şekilde yürüyecek... Yani sen hak istediğin zaman kahraman Türk polisi diyecek ki "bir dakika memleketi bölüp parçalıyorsun, yıkıcılık yapıyorsun, iç barışı tehlikeye atıyorsun". Velhasıl hak istediğin her zaman devletin "güvenlik güçlerini" karşında bulacaksın, polis, jandarma, 'özel kuvvetler', çevikler, vb. karşına çıkacak. Zenginleri (büyük hırsızları) da zaten özel polis koruyor... Şimdi bu deregülasyon, regüle etmeme bir çoğunuz Latince kelimeleri bilir. Deregülasyon demek, emekçi sınıfların 150 yıllık mücadeleyle kazandığı ne varsa tasfiye etmekten ibarettir. O zaman mütevazı toplum kesimleri lehine işleyen ne kadar kurum, kural, mevzuat varsa yok edeceksin yani... ve kademe kademe yok ediyorlar. Şimdi ne yaptılar? Yok ettiklerinin tasfiye ettiklerinin yerine "üst-kurul" adı altında bir sürü kurum oluşturdular ve bu kurumların misyonu sadece sermayenin çıkarını gözetmektir. Doğrusu bu üst kurulların sayısını bilmiyorum zira her gün bir yenisi kuruluyor.. Bilmem ne üst kurulu, yok sermaye piyasası üst kurulu, bankacılık üst kurulu, üst kurul demek çok uluslu şirketlerin buradaki *alt kurulu* demektir aslında.. Bunların hepsi *alt kurul*, üst kurul falan değil. Tabii nereden baktığınız önemlidir her zaman. .

Üçüncüsü de privatizasyon, yani özelleştirme, özelleştirmenin de iki tane ayağı var, bir tanesi piyasaya yönelik mal üreten devletin %50'den fazla hisseye sahip olduğu ama %100'e kadar varan kurumlarını tasfiye etmek. Bunları tasfiye etmek için tabii gerekçeler lazım. Bu gerekçeleri insanların beynine sokmak için de profesörler lâzım, doçentler lâzım, köşe yazar-

ları lâzım, Nobel ödüllü profesörler lâzım... onlar da var. Fakat tabii bir de sendikalar da lazım. Birazdan bu sorun üzerine geleceğim bu ülkedeki sendikacılarla ilgili söylenmesi gereken çok şey var. Bu başlı başına bir tartışma konusudur. Keşke zamanımız olsaydı da tartışabilseydik. Şimdi bakın meselenin esası şuydu; kapitalizm krize girmiş, talep düşmüş, kâr oranları düşmüş, pazarlar daralmış, yani sermaye bir değerlenme sorunuyla karışı karşıya gelmiş, bir kapitalist elindeki sermayeyle yeni bir çelik kompleksi kurmaya kalksa pazar yok, talep yok, yani alıcı yok. Bir ikinci Ereğli Demir Çelik kursa, müşterisi yok, ama hazır pazarı olan bir tane var orada onu ele geçirdi mi, hele böyle bit pazarından alır gibi kelepir fiyatına da aldı mı bir taşla 5 kuş vurmuş olur. İşte özelleştirmenin asıl gerekçelerinden biri buydu. Adamın elinde birikmiş müthiş bir sermaye var ve değerlendiremiyor. Sermaye değersizleşiyor, değersizleşecek o zaman ne yapacak? hazır iç ve dış pazarı olan devlete ait kurumları ele geçirecek. İşte özelleştirmenin hakiki gerekçesi budur. Biraz önce söyledik yok zarar ediyormuş, yok verimsizmiş yok toplumun sırtında kamburmuş filan bunların hepsi yalan, hepsi uydurmaca ve hiçbir gerçekliği yok, olması da zaten mümkün değil. Peki bu tür safsatalara insanlar nasıl inandırıldı ve inandırılmaya devam ediyor? İşte ideolojik kölelik bu aşamada devreye giriyor..

İkinci gerekçede şu idi: Sermaye o kadar çok korktu ki bu süreçten II. dünya savaşı sonrası biraz önce ifade ettiğim 'aleyhte güç dengesinden' o kadar korktu ki, kamu hizmeti, kamu kuruluşu, velhasıl kamu kavramını tamamen kafalardan silmek istiyor. Onu çağrıştıran ne varsa unutturmak istiyor. Onun için nerede bir kamu hizmeti varsa, nerede bir kamu iktisadi kuruluşu (KİT) varsa onu ortadan kaldırıyor. Eğitim mi yok diyor, Yok efendim devlet bakkallık yapmasın, niye yapmasın! Gerektiğinde bakkallık da çakallık da yapacak! Neden yapamayacakmış? Aslında oradaki devlet son tahlilde egemenlerin devletidir, büyük hırsızların devletidir ama devlet sadece bu kadar değildir. Devlet elbette bir sınıf egemenlik aracıdır ama aynı zamanda bir sınıf mücadelesi alanıdır da. Bu da demektir ki, orada ezilenler lehine de sınırlı da olsa mevziler pekâlâ kazanılabilir. Sorun işte budur. Orada tasfiye edilen

emekçilerin 150 yıllık kazanımlarıdır. Onun için neyi tartıştığımız konusunda açıklık olmalıdır... Sorun bu düzlemde tartışılmayınca, yok efendim ucuza gitti türü tartışmalarla vakit kaybediliyor. Elbette fiyatını da kendi belirleyecek, elbette kelepir fiyatına alacak. Elbette onu da ödemeyecek veya ödüyormuş gibi yapacak.

Tartışmamız gereken bunlar değil. Ereğli Demir Çelik topun ağzında ve satılacak ama İki buçuk yıllık gelirine satılacak... Bu ne biçim bir mantıktır? Telekom satılacak ve satılmadığı için komplekse girdiler, utanıyorlar çok utanıyorlar, herkes sattı biz satamadık diye. Peki Telekom'u satmanın ne mantığı var Allah aşkına. Bunu satmak ayıp bir şey, mantıksız, insanlara hakaret... Peki neden? çünkü çok uluslu firmaların ihtiyacı var. Çünkü IMF öyle istiyor... Çünkü Bill Gates öyle istiyor... Onun için yoksa bunların satılmaya ihtiyacı olduğu için değil. Türkiye'de yaşayanların öyle bir ihtiyacı olduğu için değil... Çokuluslu şirketler gelecek ve Türkiye kalkınacak. Buna inanan sayısız ahmak var. Üstelik bir de bunu iktisat biliminin bir gereği olarak sunuyorlar... Şu iktisat bilimi deyip üniversitelerde okuttukları safsatalar üzerinde burada durmuyorum... Şimdi mesela bir zamanlar. Arjantin'deki Telekom'u (bir devlet teşekkülü /KİT i) olan İspanyol Telekom'u satın aldı Bundan TMMOB'nin bir sempozyumuna hapishaneden yolladığım bir bildiri de söz ettim. Fakat sonra o da yine satıldı ama bakın mantık şu idi ise, yani kamu sektörü zarar ettiği içinse filan, o zaman bir KİT i bir KİT niye satın aldı? Dolayısıyla bu argümanların ne kadar saçma olduğuna dair size sayısız örnekler verebilirim. Şimdi bu 3 slogan, biraz önce kısaca açıklamaya çalıştığım bu üç slogan (liberalizasyon/deregülasyon /privatizasyon) sermayenin önünü açmaya ve her halükârda devletin mütevazı kesimleri gözeten araçları ve kalkınma amacıyla oluşturulan yapıları ve mekanizmaları tasfiye etmeyi amaçlıyor.

Şimdi bunlar Tevrat'ın 10 emri gibi, 10 emirlik bir kurallar demetine dönüştü. Bu 10 emir şöyle: Her düzeyde ve her aşamada rekabeti teşvik et ve ihracatı artır. Bu ne demek, herkesi herkese düşman etmek demek. Tabii işçileri de birbirine düşman etmek için işçiler arasındaki rekabeti kızıştırmak demek.

Düşük enflasyon ikinci emir. Enflasyonu niye bu kadar dert ediyorlar? Çünkü bu 3'üncü küreselleşme çağında paranın istikrarını korumak müthiş önemli de ondan... Mesela yüzde yarımın bilmem yüzde kaçı kadarlık bir değişiklik adamların servetinde müthiş derecede azalma veya artış demeye geliyor... Onun için mutlaka enflasyonun düşürülmesi ve düşük tutulması 2. emiri oluşturuyor. Üçüncüsü, kısa vadeli spekülatif sermaye de dahil sermayenin sınırları serbestçe aşmasını sağla. Buna da işte piyasa ekonomisini kurmak diyorlar. Adam gelecek senin beşeri ve doğal zenginliğini yağmalayıp gidecek sen de piyasa ekonomisini kurmaktan mutluluk duyacaksın vs. Zenginlerden ve büyük sermayeden daha az vergi al. Bakın bu emrin gerekçelendirilmesi şöyledir. Diyorlar ki, devlet bu vergiyi alıyor ama telef ediyor, çarçur ediyor verimsiz kullanıyor. Hâlbuki sermaye de kalsa o tabii akıllı, rasyonel o bunu yeni yatırımlara dönüştürür. Yeni yatırımlar daha çok istihdam yaratır, daha çok gelir yaratır, devletin vergisi bile artar diyorlar. Tabii bu külahıma anlatılması gereken bir şey, gerçek hayatta böyle bir şey yoktur. Ben biraz önce dedim ki, bu özelleştirmenin nedeni talep yetersizliği. Sermaye daha az vergi verince daha çok yatırım yapacak safsatası tam bir yalandır ve ahmakları aldatmak için uydurulmuştur... Gerçek yaşamda böyle bir şey yok...

Sermaye daha az vergi verecek fakat sermayenin daha az vergi vermesinin özelleştirmeyle bağını kurmamız gerekiyor. O zaman mantık şu biçimi alıyor: Vergiye gerek yok, çünkü kamu hizmeti yok. Niye alacaksın o zaman... Netice itibariyle sermaye sınıfından alınan vergiler düşürülüyor ve bu süreç devam ediyor... Gene de sürdürülmesi gereken asgari hizmetler var. O zaman da vasıtalı vergilerle yoksullara emekçilere, mütevazı kesimlere yükleniliyor. İşte özel tüketim vergisi, yok bilmem ne vergisi, mesela bir 70'lik kırmızı şarabın fiyatının altıda beşini vergi oluşturuyor. Bu, bu kadar olmasa da başka birçok tüketim malı için de geçerli... O zaman ne oluyor; Türkiye deki bir şişe şarap Fransa'dan daha pahalı hale geliyor. Tabii bu şarap örneğini başka şeylere de teşmil edebilirsiniz. Diyor ki, zenginlerden ve büyük sermayeden çok uluslu şirketlerden alınan vergiyi düşür. Caynam adaları gibi kara para

aklama merkezlerine dokunma ki, oralara da 'vergi cenneti' diyorlar. Bir başka emir burada konuştuğumuz işte aklına ne geliyorsa özelleştir. İster kamu hizmeti olsun, ister bizim KİT dediğimiz kamu iktisadi teşebbüsü olsun, işçileri birbirinin rakibi haline getirmek için emek piyasasını esnekleştir. Emirlerden biri bu. Şimdi bu ne demek, sendikaları yok et demek, sendikaları niçin yok edeceksin. O zaman ücretleri aşağıya çekmek çok kolay. Bir işçi sınıfı ne kadar örgütsüz ise, sömürüye o kadar açık, o kadar yara alabilir demektir. İşçileri birbirinin rakibi haline getirerek.

On emirden biri de özelleştiremediğin kamu hizmetlerinin fiyatlandırılmasını piyasaya göre yap! Mesela Ankara'da halk otobüsü bilet fiyatı belediyeninkiyle aynı. Bu ulaşımın özelleştirildiği anlamına gelir. Bir de özel otobüse neden 'halk otobüsü' dendiğini anlamış değilim... Halk otobüsü ile metro veya belediye otobüsü aynı fiyattan yolcu taşıyor. Ha işte bakın burada kaliteyi tartışabiliriz. Özel sektör daha kaliteli hizmet üretir, mesela özel halk otobüsüne binmek sinir krizi geçirmeden pek mümkün değildir. Çok sayıda insan alıyor, her yerde duruyor, kurallara uymuyor, vb.

Mesela şimdi özel hastanelerde ve özel üniversitelerdeki hocalara ve hekimlere biraz daha yüksek maaş veriliyor. Ne zamana kadar bunu yapacaklar biliyor musunuz? Devlet üniversitesini ve devlet hastanesini yok edene kadar. Bunları yok ettiği gün hepsini asgari ücretle çalıştırır, o profesörleri, o doçentleri o hekimleri hepsini asgari ücretle çalıştırır, bundan hiç şüpheniz olmasın. Mesela özel hastaneler arttıkça hekim maaşlarının düştüğünü göreceksiniz.

Bu ideolojik saldırı karşısında Türkiye'de aydınlar –tabii burada bir aydın tartışmasına girmemiz gerekmiyor-. Üniversite hocaları, üniversite tartışmasına da girmiyoruz. Çünkü kapısına üniversite yazınca orası üniversite olmuyor. Kapıya yazdın mı içi üniversite olmaz, üniversite olmasının bazı koşulları vardır. Mesela, özerk olması gerekir, mesela kendini savunabilmesi gerekir, üniversitede yapılanın toplumdaki özgürlük mücadelesi ile örtüşmesi gerekir. Üniversitenin kendine göre bir üslubu olması gerekir vs. Ama asıl orada gerçekten bilim yapılması gerekir. Aksi halde söz konusu olan meslek

mektepleridir.. Özetle, üniversite sadece ders yapılan, sadece araştırma yapılan kurumlar değildir. Bilim yapılmıyorsa öbür ikisi yapılıyorsa o meslek okuludur. Türkiye'deki manzara aşağı yukarı buna benzer, bilim ayağı yoktur. İstisnai olarak vardır. Peki niçin yoktur, şunun için yoktur: Böyle bağnaz bir resmi ideoloji varsa, böyle bir MGK'nın olduğu yerde üniversite olmaz. Bir cunta anayasası varsa, onun 130 ve 131. maddeleri varsa, bir de YÖK gibi bir ucube varsa, orada üniversite olmaz. Dolayısıyla Türkiye'deki üniversiteler kapıda yazdığı kadar üniversitedir. Burada başka ülkelerdeki üniversiteleri yücelttiğimi sanmayın. Yavaş yavaş üniversiteler dünyanın her yerinde bilgi ticarethanesine dönüşüyor hocalar bilgi satış memuruna, öğrenciler de müşteriye dönüşüyorlar. Bu müthiş bir eğilimdir, mutlaka durdurulması gereken bir eğilimdir. Yakında bu bütün boyutlarıyla ortaya çıkacaktır. Biliyorsunuz yıllardır devlet liselerini bilinçli olarak kalitesizleştiriyorlar. Sanmayın ki bu bir tesadüftür! Devletin imkânları yok türü gerekçelerin hepsi saçma gerekçelerdir. Devlet liselerini kalitesizleştiriyor; insanlara şunu söyletmek için: Bari özel okulda, kolejde, paralı bir okulda okusun da üniversiteye gidebilsin... Bunu söyletmek için eğitimin kalitesi bilinçli olarak düşürülüyor. Hastanelerdeki hizmeti daha güzel yapamaz mısın, yaparsın ama bilinçli olarak kötüleştiriliyor. O zaman ne oluyor, insanlar diyor ki; şunların hepsi özelleşsin de kurtulalım. Burada bir anekdot uygun düşüyor: Bir delikanlı gecenin ilerleyen saatlerinde evine dönüyormuş, fakat yolu üzerinde dükkanlar varmış, mahalledeki dükkanların birinde adamın biri asma kilidi halletmek üzere. Başına dikilmiş, hemşerim ne yapıyorsun demiş, adam kafasını kaldırmış, "keman çalıyorum" demiş. Delikanlı "iyi de sesi çıkmıyor ama" demiş... adam "yarın sabah çıkar" demiş. Özelleştirme de aynı böyle bir şey ve sesi şimdiden çıkıyor, sabahı beklemeye gerek yok ama duymak için kulak lâzım... Bu çok önemli bir saldırı. Bu saldırı karşısında aydınlar sınıfta kaldı. Soldakilerin bir kısmı zaten neoliberalizme rücu ettiler, söylemeye dilim varsın Amerikan uşağı oldular, piyasacı oldular, bir kısmı da zaten biliyorsunuz devlet yapıyorsa bir bildiği vardır diyor. Onların da öyle bir derdi yok.

Sendikalara gelince; sendikaların, odaların, Türk Tabipler Birliği'nin hepsinin bunda bir vebali var. Vaktinde ideolojik saldırıya karşı tepki koyamadılar, konmadı, konmayınca saha karşı tarafın eline geçti. Oysa, söylemle gerçek arasındaki uyumsuzluk iyiçe anlatılabilseydi, ideolojik üstünlük karşı tarafa geçmezdi... Mesela TÜPRAŞ'ın 5 yıllık geliri ile Türkiye'nin IMF borçlarını kapatmak mümkün, üstelik IMF'ye 20 milyar dolar borç vermekte mümkün, Bu kurumun beş yıllık geliriyle 24 derslikli 55 bin okul yapılabilir, 110 yataklı 7857 hastane yapılabilir TÜPRAŞ'ın 5 yıllık geliri ile Hazineye 40 milyar dolar kazandırmak mümkün. 415 bin işsize iş bulmak mümkün, 2 tane TÜPRAŞ 3 daha PETKİM kurmak mümkün. İşte bakın zarar ediyor, toplumun sırtında kambur denilip satılan kurum böyle bir kurum Efendiler, hanımlar, beyler, değerli arkadaşlar işte gerçek durum buraya kadar özetlemeye çalıştığım gibidir...Tekrar olsun: özelleştirme lehine ileri sürülen tüm gerekçeler yalandır..

Bu neoliberal saldırının, küreselleşme saldırısının ki, bu küreselleşme lafı uyduruk bir kavramdır zaten, emperyalizm dememek için kullanılan bir kavramdır. Yani emperyalizm dememek için küreselleşme deniyor, kapitalizm dememek için piyasa ekonomisi deniyor, vb. Dolayısıyla, ideolojik plânda çok ciddi bir saldırı var. Şimdi bu saldırı ile asıl amaçlanan, sermayenin ve metanın ve onun nötr bir ifadesi olan paranın önündeki tüm engelleri ortadan kaldırmak, yani bunları bertaraf etmek ki, bunlar kurumsal nitelikte olabilir, siyasal nitelikte olabilir, bürokratik nitelikte engeller olabilir, kültür plânında engeller olabilir, sembolik olabilir, her şeyi metalaştırmak, paralılaştırmak, soysuzlaştırmak, şu anda yüz yüze olduğumuz süreç işte budur. Bu insan onuruna yönelik bir saldırıdır. O zaman nasıl bir insan tipi çıkabilir. Anlama, muhakeme etme, değerlendirme gibi yetenekleri kaybolmuş bir insan tipi amaçlanıyor. Mesela ben duyuyorum insanlar boş zamanlarını, - insanın boş zamanı olmaz da- tiyatroya, sinemaya, müzeye, konferansa, bu tür bir etkinliğe gitmesi gerekirken, mega market dedikleri büyük alışveriş merkezlerine gidiyorlar. Bir etkinlik olarak deterjan reyonlarının önünden geçen bir insan yani... Sanki bunlar alış-veriş yerleri değil de birer tapınak,

"kutsal mekanlar." Bu insanlıktan çıkmak değil midir? Bütünüyle apolitize olmuş, depolitize olmuş durumdalar, reklamları, dizileri seyrediyorlar, o "sayın seyirci" seyrettiği dizinin neden çekildiğini düşünüyor mu? Fakat beni en çok üzen de benim gibi düşünen çok fazla yok herhalde, yıllardır sevdiğimiz saydığımız o tiyatro sanatçılarının, sinema sanatçılarının kendilerini reklâmlarda kepaze ettirmeye razı olmalarıdır. Bir sanat insanının, bir estetik insanının reklâmda işi ne. Bir sanat insanı mal satmanın, kâr etmenin, toplumu alıklaştırmanın aracı haline gelebilir mi? Kendi etiğine ihanet eden bir sanatçı olabilir mi. Bu reklâmlar, bu diziler niçin çekiliyor? İnsanları ekrana kilitleyip mal satmak için alıklaştırmak için... Bir estetik insanının orada işi ne? Öyle diziler var ki, aynı anda beş altı televizyon kanalında gösteriliyor. Bazıları onyıllar sürüyor. Bazı dizi oyuncuları yaşlanıp ölüyor ve dizi çekilmeye ve gösterilmeye devam ediyor...

Bir yönetmen dört beş sinema filminden sonra biter. Bakın dünyadaki ünlü yönetmenlere. En iyi filmleri birkaç tanedir. Bir toplum ne kadar çok dizi, ne kadar çok reklâm izlerse o kadar eblekleşir, bönleşir, alıklaşır, toplumsal sorunlardan uzaklaşır. Bu yüzden dünyanın en eblek halklarından biri herhalde Amerikan halkıdır, aksi halde Bush'u seçmezdi... Ben lisede okurken kovboy filmleri vardı. Kızılderililer saldırıya uğrayıp katledildiğinde sinema salonu alkış tufanına boğulurdu. Peki bu insanlar neden alkışlıyordu? Birileri senin yurduna geliyor, seni katlediyor, toprağını elinden alıyor, seni jenoside tâbi tutuyor, seni köleleştiriyor, seni aşağılıyor... Bu işi yapan neden alkışlanır? Zira kendini Beyaz adamla özdeşleştiriyor özdeşleştirdikçe de insanlıktan çıkıyor... Alman kadın filozof-yazar Hannah Arent "Totaliter rejimin istediği insan tipi, "eli maşalı, eli sopalı faşist değil, gerçekle yalan, iyi ile kötü, doğru ile yanlış arasında ayrım yapmaktan aciz olandır" demişti..." Şimdi sen gerçekle yalan, iyiyle kötü arasındaki ayrımı yapamıyorsan, zaten insanlık orada bitiyor. İşte oraya geldiğin zaman da sayın seyirci oluyorsun, tüketici oluyorsun, bir de sayın seçmen. Seçimler yapılıyor ama bu bir oyun sadece. Seçiyorsun ama seçtiklerin seni asla temsil etmiyor... Zaten partiler partiden çok bir tür şirkete benziyor... Adam hiç o ile

gitmemiş ama oradan milletvekili seçiliyor. Seçimlerden bir kaç hafta önce bir partiye giriyor, milletvekili ve bakan oluyor... Zaten Türkiye'deki siyasi partiler gerçek anlamda, burjuva anlamında bile siyasi partiler değildir. Bunlar benim "*Asıl Devlet Partisi*" dediğim ve bu ülkeyi seksen yıldır yöneten odağın taşeronlarıdır. Türkiye'yi 1908 den beri "*Asıl Devlet Partisi*" yönetir. 50'ye kadar taşeron kullanmadan yönettiler. 50'de taşerona vermeye başladılar. Fakat zaman zaman taşeron sözleşmeyi ihlal edince (ya öyle olduğu düşünüldüğünde) darbeyle devirip, 'sözleşmesini' fesh ediyor... Sınırı geçtin diyor. 60'da darbe yapıyor, 71'de darbe yapıyor, 80'de, 97'dekine nedense "postmodern darbe" dediler... Netice itibarıyla bu süreç bizi insanlıktan çıkaran bir süreçtir. Şu ana kadar özelleştirme karşısında bütün kesimler sınıfta kalmış bulunuyor ki, bunu açıklıkla ifade etmek lazım. Şimdi bakın mesela Türk-İş Türkiye'nin en büyük sendikası üstelik KİT'lerde örgütlü.. 1992 de bir anket yapılmış Türk İş yöneticileri düzeyinde %45' i özelleştirmeden yana olduğunu söylüyor? Özelleştirmeci bir sendika, bir sendika yöneticisi olabilir mi? Şimdi mesela SEKA özelleştiriliyor satılıyor, sıra kendilerine gelinceye kadar hiç parmaklarını oynatmadılar, sıra kendilerine gelince de kendilerini içeri hapsediyorlar, kendilerini içerden kitliyorlar... Böyle bir şey olur mu? Bu tam bir KORSAKOF sendromu değil midir? Bu konuda Yüksel Akkaya'nın bir yazısını Özgür Üniversite'nin Web sitesinde bulabilirsiniz. Ben biliyorum hapishanede mesela bizim yapabileceğimiz bir tek eylem vardır. Açlık grevi. Elinde kendine zarar vermekten başka bir "kozun" yoktur da ondan... Çaresizlikten yapılır yani... Yoksa matah bir şey olduğu için yapılmaz. Be kardeşim sen işçi sınıfısın... Bakın üç sektörün işçileri üç tane sadece, bırakın bütün Türkiye'nin işçilerini: Enerji-temizlik-ulaşım sektörünün işçileri isterlerse üç günde Türkiye'deki rejimi krize sokup, rejimi sarsabilirler. Bunun için ellerindeki kozu kullanmaları yeter. Elektrikler kesilir, çöpler toplanmaz, yiyecek malzemeleri de dahil hiçbir şey taşınmazsa rejim anında krize girer... 24 saatte hükümet düşer, siyasi kriz başlar ve her şey tartışılmaya başlanır. Daha diğer işçiler sokağa bile dökülmeden... şalteri indirdin, çöpleri toplamadın, trenleri, oto-

büsleri, vapurları, uçakları kaldırmadın mı her şey felç olur. Bu yüzden boşuna "işçi sınıfı burjuva toplumunun dinamik sınıfıdır" denmemiştir... Bizim işçi ne yapıyor peki? Gidip kedini fabrikasına kilitliyor, bağlıyor... Zaten o aşmaya geldikten sonra yapacak fazla bir şey de kalmıyor. SEKA işçisi sıra kendine gelinceye kadar hiç parmağını oynatmış mı? Seydişehir işçisi parmağını oynatmış mı? O zaman sıra sana gelince vakit geç olur. Şu ana kadar özelleştirilen yerlerde işini kaybeden sayısı gerçekten çok görünmüyor ama asıl büyük kurumların özelleştirilmesi yeni başlıyor. Fakat özelleştirmelerin yan etkisi müthiş. Bakın 10 -15 bin kadar iş kaybı olmuş SEKA da ve bir takım kurumlardaki, özelleştirmeden dolayı, ama 1990 yılında işletmeci KİT'lerde çalışan sayısı yaklaşık 640 bin iken 2001 yılı itibarıyla işletmeci KİT'lerde çalışan sayısının yaklaşık 390 bine düştüğü görülüyor... Rakama bakın, daha bunlar özelleştirilmemiş, özelleştirilmediği halde rakam 640 binden 390 bine düşmüş. Tabii bu tip rakamları çok miktarda verebiliriz. Hak- İş, Hak- İş'e bağlı bazı sendikalar, Özçelik-İş, Özgıda-İş onlar tamamen İşçi sınıfının misyonuna, ilkelerine ihanet edercesine, gittiler o işyerlerini satın almaya kalktılar, kapitalist olmaya kalktılar. Bu işçi sınıfı özelleştirmeye karşı durabilir mi? % 45 i özelleştirmeci olan bir konfederasyon özelleştirmeye karşı durabilir mi? Kendilerine gelince bağırıyorlar. Bakın ROSA LUXEMBURG'un bir sözü var, diyor ki:

"Özgürlük başkasının özgürlüğüdür" Ben özgür değilsem hiçbiriniz özgürlük iddiasında bulunamazsınız, hiç biriniz özgür olamazsınız, özgür olduğunuzu söyleyemezsiniz....Bu özelleştirme nedir? 1980'lerin sonuna doğru hatırlıyorum, kritik olanlar yabancı sermayeye satılmasın, memleket için önemli olan bu ne biçim bir mantıktır? Sen güvenlik gücümüsün. Senin derdin o değil ki, senin problemin işçi sınıfının etiğine, ahlâkına, onun tarihsel mücadele geleneğine uygun bir tavır ortaya koymaktır, yoksa işte şu olursa, iş güvencesi olmak şartıyla gibi gerekçeler saçmadır. Bir kere ne pazarlığı, böyle bir şey olabilir mi? Mesela diyelim ki Ereğli Demir Çelik yerli kapitaliste satıldı, iş bitti mi? İki hafta sonra yabancı kapitalistin eline geçer. Sermayenin vatanı mı var da sen onun yerlisi yabancısı diye bir ayrım yapıyorsun. Zira

sermayenin vatanı olamaz... Sahip olduğun şeyi koruyamazsan, yenilerini kazanman daha da zorlaşır... Çünkü birde kaybettiğini, yeniden kazanmak için mücadele etmen gerekir, dolayısıyla sendikaların buradaki vebali çok büyüktür. Peki o kadar eylem yapılıyor, niçin bu eylemlerden hiçbir sonuç çıkmıyor? Mesela KESK kamu çalışanları deniyor ama memur aslında, 1990'ın başından beri eylem yaptılar yüzlerce eylem yaptılar, bir toplu iğne başı kadar bir şey kazandılar mı? Neden grev ve toplu sözleşme hakkı bile olmayan bir sendikal örgüte razı oldular? Eylemler belirli bir eşik aşıldıktan sonra sendika bürokrasisini, örgüt bürokrasilerini ayakta tutmak için yapılıyor. Eylemin bizzat kendisi bir amaç haline geliyor... Yani ilişki tersine dönüyor. Eylem için eylem yapılıyor... Tabii sonuç ortada...

Elbette bu durum kötümser olmamızı gerektirmiyor. İnsanlar dünyanın her yerinde direnmeye devam ediyor. Türkiye'de şimdilerde bir dibe vurma durumu olsa da bu geçici bir durumdur. Dalga dönecektir. Bu eşyanın tabiatının bir gereğidir. Bunu bize tarih bilincimiz öğretiyor. Ne zaman bir kapsamlı saldırı olsa, karşı saldırı ortaya çıkıyor. Bu kapsamlı saldırı karşısında da insanlar sessiz ve tepkisiz kalmayacaktır. Nitekim dünyanın bir çok yerinde köylülerin, işçilerin mücadelesi artarak sürüyor, devam ediyor, edecektir zira, bir saldırı varsa, karşı saldırı işin doğası gereğidir. Onun için şöyle bir izlenime kapılmamak lâzım, insan kendi bulunduğu yeri sis bastığı zaman her yeri sis basmış sanır... Buraya kar yağsa, dünyanın her yerine kar yağmış duygusuna kapılır. Halbuki 200 km gittiğiniz zaman günlük güneşlik bir havayla karşılaşa bilirsiniz....Onun için asla umutsuzluğa kapılmamamız gerekiyor. Mesela Fransa'da ki Avrupa Anayasası'na hayır, bir anayasa meselesi değildir. Tam da neoliberalizme karşı bir frendir... Anayasayı okuyanınız var mıdır bilmiyorum ama ben okudum. Anayasanın 3. bölümünü zahmet edip okursanız. İMF, DÜNYA BANKASI, DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ'nün kaleminden çıkmış bir metin okuyor izlenimine kapılabilirsiniz... Haysiyetli insanlar olarak yaşamak istiyorsak, elimizin armut toplamadığını göstermek istiyorsak, yapmamız gereken

bir tek şey var: Mücadele etmek. Zira, tarih diye bir şey varsa o mücadele eden, başkaldıran insanlığın eseridir...

Hepinizi tekrar saygıyla selamlıyorum...

8 Haziran 2005- İzmir.

Fikret Başkaya'nın Elektrik Mühendisleri Odası İzmir Şubesi'nde 8 Haziran 2005 de yaptığı konuşmadır...

YÖK: Böyle Başa Böyle Tarak

Size bir açılış töreninden söz edeceğim. Bakalım bunun neyin açılışı olduğunu tahmin edebilecek misiniz? "...törene İstanbul Valisi Muammer Güler, I. Ordu Komutanı Orgeneral Fethi Tuncer, Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, Hava Harp Okulu Komutanı Tümgeneral Abidin Ünal, Kuzeydeniz Saha Komutanı Koramiral Uğur Yiğit, emekli generaller Kemal Yavuz, Necdet Timur, Nejat Müldür, İdris Koralp ve Engin Hoş'tan oluşan protokol katıldı". Bu neyin açılışıdır? 1. Bu bir askerî tesis açılışıdır; 2. Emekli subaylar için lokal açılışıdır; 3. Belediye- ordu işbirliğiyle yapılan gaziler için huzurevi açılışıdır; 4. Hiçbiri... Evet, doğru cevap hiçbiri olacak.. Bu, İstanbul Üniversitesi'nin 2006–2007 öğretim yılı açılış töreniydi... Şu cunta şefi Kenan Evren'e fahri hukuk doktorası [docteur honoris causa] veren Türkiye'nin en köklü 'üniversitesi' yani... Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlete kapıkulu yetiştiren Enderun vardı, şimdilerde o işi kapısında üniversite yazan ama adından başka üniversiteyle ortak yanı olmayan yüksek meslek mektepleri yapıyor. Kadir Cangızbay, Özgür Üniversite Forumu dergisinin[1] 'Üniversite özel sayısındaki "Görevimiz Koruma" başlığını taşıyan yazısında bir anekdot aktarıyor: "Bundan iki yıl önceydi. Muğla Üniversitesi'nin 'Sosyoloji Günlerindeydik', Kıdemli profesörlerden

[1] "Görevimiz Koruma",Özgür Üniversite Forumu sayı 17. Ocak-Mart 2002. ss, 39–42.

birine 'Hiçkimsenin Cumhuriyeti'ni imzalayıp verirken, "bak ağbi, çok güzel bir kitap n'olur oku" dedim; cevap şu idi: "ben senin neler yazacağını biliyorum; ama şimdi zaman sosyoloji yapma zamanı değil, Cumhuriyeti koruma zamanı". Cangızbay şöyle devam ediyor: "Hoca'nın korumaya soyunduğu Cumhuriyet'te, zaman hiçbir zaman sosyoloji yapma zamanı olmayacaktı; zira, aslında, anayasal öncülü darbeci- başı'ndan cumhur'a başkan çıkarmak olup, 'Cuma hutbesi'nden 'bilim'e, her şeyi sadece ve sadece kendisinin korunmasına endekslenmiş sürekli bir seferberlik ve teyakkuz rejimiyle karşı kaşıyaydık ve işte alın bakın/okuyup görün, öncelik korumaya verilmeliydi, 'bilim nasıl/ne olur'..." diyor. Bir üniversite açılışında, üst düzey siyasetçilerin, generallerin, valinin, belediye başkanının ne işi var?. Bir kere üniversite açılışı sancak töreni gibi bir şey değildir. Akademik yılın açılışı için öğrenci ve öğretim üyeleri o kurumun bir anfisinde toplanır, en kıdemli/en saygın, ya da genç ve parlak bir öğretim üyesi ister güncel, isterse teorik bir sorunla ilgili bir sunuş yapar, oradan öğrenciler ve öğretim üyeleri anfilere, sınıflara, laboratuvarlara... dağılırlar... ve içerde sivil polisler cirit atmaz, polis, jandarma, 'çevik kuvvet' terör estirmez... Fakat, TC'nin niteliği hakkında azıcık fikir sahibi olanlar için [ki maalesef bunların sayısı çok değildir] üniversite denilen kurumların açılışının askerî garnizonlardaki törenlere benzemesi şaşırtıcı değildir.

O halde asıl soruyu tartışmaya başlayabiliriz. YÖK gibi bir u'cûbe neden bu kadar kolay dayatılabildi? Neden çeyrek yüzyıldır yerinde duruyor? Neden 'tepkiler' taşı yerinden oynatmaktan âciz? Neden [küçük bir azınlık dışında] öğrenciler bu kışla düzenine itiraz etmiyorlar? Neden üniversite kavramının inkârı olan YÖK'ü öğretim üyeleri bu kadar kolay içine sindirip uyum sağlayabildiler?

Bir kurumun üniversite adını hak edebilmesi için olmazsa olmaz koşullar vardır: Bir kere üniversite özerk olacak, kendi kendini yönetecek -zira kendi kendini yönetemeyen bir üniversite mümkün değildir- kendine özgü bir tarzı, üslubu, geleneği olacak, kendini [kendine uygun yöntem ve araçlarla] savunabilecek, üniversitede yapılanlar toplumdaki özgürleşme mücadelesiyle örtüşecek/çakışacak, üniversite üyeleri de bilim

namusu ve entellektüel dürüstlüğe sahip olacak, açıkça gerçeğin safında yer alacak, aslî misyonunun gerçeğin peşine düşmek, gerçeğin üstünü örten perdeyi kaldırmak olduğunun bilincinde olacak, memur bilinci, kapıkulu kafası taşımayacak, her türlü egemen odaktan uzak duracak, vb. Elbette gerçek dünya'da durum yukarda sözünü ettiğimizden çok farklıdır. Gerçek dünya'da ekseri ileri sürüldüğü gibi üniversite denilen kurumlar her türlü sorunun özgürce tartışılabildiği, 'evrensel bilim' üretilen kurumlar değildir. Bunun tam tersi doğrudur: üniversite denilen kurumlar herşeyin sınırsız tartışılabildiği değil, her türlü özgür düşüncenin boğulduğu kurumlardır. Peki neden? Eğitim kurumları isterse üniversite olsunlar, devletin, egemen sınıfın çıkarlarını gerçekleştirme misyonuna koşulmuşlardır. [Fakat, bilimsel bilginin niteliğinden ötürü, bilim adamının/kadının bilimsel çabasını bütünüyle engellemek hiçbir zaman mümkün değildir.] Bunların özerklik katsayısı da, bilim üretme yetenekleri de 'genel toplumsal durumdan' bağımsız değildir. Toplumun demokratiklik düzeyiyle üniversitelerin özerkliği arasında bire bir ilişki vardır. Bu gün dünya'da geçerli durum [dün de olduğu gibi] idealize edilen, tevatür edilen üniversitenin çok uzağındadır. Kaldı ki, giderek,/geçerli/ bilinen anlamdaki her türlü üniversite kavramı da artık ortadan kalkıyor. Üniversiteler tam bir şirkete dönüşüyor. Başka türlü söylersek, üniversiteler sadece devlet aygıtına ve sermayeye 'yetişkin işgücü' sağlayan, egemen/ resmi ideoloji üreten kurumlar olmaktan öte, özelleştirme çılgınlığıyla tipik birer kapitalist işletmeye dönüşüyorlar... Bu tür bir gelişme sadece üniversite kavramı bakımından değil, bilimsel faaliyetle ilgili de ciddi sorunlar yaratma istidadı taşıyor. Yegâne amacı sömürü, kâr, daha fazla zenginleşme olan, hiçbir insanî-etik kaygı taşımayan bir kapitalist işletmenin, üniversite sayılması artık mümkün değildir. Bu yüzden doğası ve misyonu gereği üniversite ancak kamusal bir faaliyet alanı olarak var olabilir.

12 Eylül cuntasının bir dayatması olan YÖK'ün üniversitelerde önemli tahribat yaptığı doğrudur. Gerçekten 12 Eylül öncesinde gerçek bir üniversiteye yaraşır, gerçekten bilimsel kaygılar taşıyan odaklar oluşmaya, filizlenmeye başlamıştı. 12 Eylül cuntası ve YÖK'le bu odaklar ezildi. Fakat bu durum

bazı soruların sorulmasına engel olmamalıdır. Türkiye'de hiçbir zaman 'bilinen anlamda' bir üniversite mevcut olmadı. Zira, böylesine bağnaz, böylesine boğucu bir resmi ideolojinin geçerli olduğu 'otokratik veya yarı-otokratik' bir rejimde, üniversite varolamazdı. Böylesi bir yapı ve zihniyet, özerk kurum ve özerk kafaların varlığına izin vermediği için... Elbette bu durum kapısında 'üniversite' yazan kurumların varolmadığı anlamına gelmez. Eğer 12 Eylül 1980 öncesi dönemde üniversite gerçekten üniversite olsaydı, birincisi YÖK dayatılamazdı, en azından bu kadar kolay dayatılamazdı; ikincisi, dayatılsa bile bu kadar uzun ömürlü olamazdı. Üniversite üyelerinin çoğunluğu memur kafası değil de bilimci [bilim insanı] kafası taşıyor olsalardı, bilim namusu ve entellektüel dürüstlüğe sahip olsalardı, YÖK'ü dayatmak bu kadar kolay olmazdı. Öğretim üyeleri, öğrenciler ve üniversite personeliyle birlikte "biz bu kışla düzenini içimize sindiremeyiz" deme cesaretini ve basiretini gösterebilselerdi, ve öğretimi boykot etme, söz konusu kurumları işlemez hale getirme tehdidinde bulunabilselerdi, cunta yüzbinlerce öğrenciyi, milyonlarca aileyi karşısına almakta zorlanabilirdi. Herşeye rağmen YÖK düzeni dayatılsa bile, yasa pekâlâ sabote edilebilir, işlemez hale getirilebilir, en azından çeyrek yüzyıl varlığını sürdürmesi engellenebilirdi...

'Hırsızın Hiç Kabahati Yok Mu' Denmiştir...

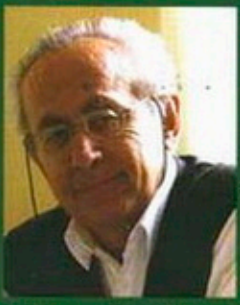
YÖK'e bir bilimci [bilim insanı] tavrıyla karşı çıkmak bir yana, dönemin üniversite rektörleri ve akademi başkanları, cuntayı ilk kutlayıp, cuntanın beş üyesi karşısında ilk esas duruşa geçenler arasındaydı. Öğretim üyeleri meslektaşlarını cuntaya ihbar etme yarışına girdiler. Tüm yasalar gibi üniversite yasasının da değişeceği belli olduğunda, yeni yapıda bir post kapmak, rektör, dekan, vb. olmak için askerlere nasıl kulis yaptıkları biliniyor... Cunta yönetimine danışman olma, bürokraside bir post kapma yarışına girdikleri de. Bilimle ilgileri taşıdıkları unvanlarla sınırlı olan, bilim namusu ve entellektüel dürüstlüğün ne olduğundan habersiz bu taife'nin YÖK'le bir sorunu olabilir miydi? Elbette YÖK'e karşı duran çok küçük

bir azınlık vardı ama onların gücü, taşı yerinden oynatacak ağırlığa sahip değildi. Kaldı ki, onlar arasında da resmi ideolojiye cepheden karşı olanların sayısı bir elin beş parmağını geçmezdi. Bu durum, yani bir üniversite geleneğin olmayışı, YÖK'ün hem neden bu kadar kolay dayatılabildiğini, hem de neden bu kadar kalıcı olduğunu açıklıyor. Tüm modernist görüntü ve söyleme, kurum ve mekanizmalara rağmen, Türkiye gibi devletin kutsal sayıldığı, "Eski Rejimle" radikal bir hesaplaşma yaşanmadığı, özerk yapı ve kurumların yaşamasına izin verilmediği, özgürlük ve demokrasi bilincinin bu kadar cılız olduğu bir ülkeye YÖK yakışırdı elbette... Böyle başa böyle tarak, böyle kiliseye böyle papaz denmemiş midir? Böylesine boğucu/kapsayıcı bir resmi tarih ve resmi ideoloji, MGK gibi bir kurum, cunta anayasası ve onun yüksek öğretim kurumlarıyla ilgili ünlü 130 ve 131'inci maddeleri varken, devlete dair sayısız tabular ve dokunulmazlıklar yerli yerinde durur ve kıskançlıkla korunurken, tarihinde bir modernite devrimi ve aydınlanma yaşamamış bir rejimde YÖK gibi bir kurulun varlığı neden şaşırtıcı olsundu?

Şimdilerde öğretim üyelerinin ezici çoğunluğu, özelleştirmeden ve eğitimin metalaşmasından pay kapma peşinde olduğuna göre, YÖK'ü defetme işi öğrencilere kalıyor. Onların YÖK'ü ortadan kaldırmak için sayısız nedenleri var ve bunu yapacak potansiyel güce de sahipler. Fakat potansiyelin bir başına bir kıymet-i harbiyesi olamaz. Önemli olan potansiyelin realize edilmesidir. Öğrenciler isterlerse YÖK'ten kurtulmak hiç te zor değildir. Bunun için ortak hareket etmek, taleplerini toplumun emekçi kesimlerine ve "kamuoyuna" mal etmek yeterlidir. Zaten eninde sonunda bunu yapacaklardır. [Bu güne kadar YÖK karşıtı tepkilerin bir işe yaramaması, öğrenci kitlesinin çok küçük bir azılığının bu iş için seferber olabilmesindendi]. Zira, mevcut durum sürdürülebilir değildir. Fakat, kısa vadede bizzat öğrenci kitlesi de tam bir apolitizasyon/-depolitizasyon girdabına kapılmış durumda... Bir ülke gençliğinin, onun yüksek öğretim gören kesiminin insanlık ve toplum sorunlarına bu ölçüde yabancılaşmış olması, son derecede rahatsız edicidir ama maalesef bir vakı'adır. Başta üniversite denilenler olmak üzere, her düzeydeki eğitim kurumunun özel-

leştirilmesi, toplum için akıl almaz bir yıkım anlamına geliyor. Eğer bu ülkede yaşayan insanlar birazcık 'yurttaş bilincine' sahip olsalardı, en azından başta eğitim olmak üzere kamu hizmetlerinin özelleştirilmesine karşı çıkmaları gerekirdi. Üstelik bunu kendi kendileriyle tutarlı olmak için de yapmaları gerekirdi. Aksi halde neden vergi verdikleri sorusunu cevaplamakta zorlanırlardı. Eğer tüm kamu hizmetleri özelleştirme kapsamına alınıyorsa, hâlâ vergi vermenin ne alemi var?

Üniversitelerin adına yakışır kurumlar, bilimsel özerk odaklar haline getirilebilmeleri için yürütülecek mücadelenin başarısı, onun toplumdaki sosyal mücadelelere eklemlenmesine bağlıdır. Zaten bu, 'gerçek üniversite' tanımının da bir gereğidir. Önümüzdeki dönemde mevcut yapıları teşhir etmek için daha büyük çaba harcamak gerekiyor. Böyle bir teşhir 'ideolojik korucuların' ipliğini pazara çıkarmak için de gereklidir. Zira, üniversite üyelerinin misyonu "koruculuk" değildir... Toplumun özgürleşmesi için üniversitelerin [bir bütün olarak eğitimin] özgürleşmesi, üniversitelerin özgürleşmesi için de toplumun özgürleşmesi gerekiyor. Bu ikisi arasında bu tür bir diyalektik belirleyicilik ve tamamlayıcılık ilişkisi olsa da, bu mücadele her zaman eşzamanlı olarak ortaya çıkmayabilir. Eğitim kurumlarını egemenliğin araçları olmaktan çıkarmak, bilimi asıl bulunması gereken zemine taşımak, hem mümkün hem de gereklidir. Bunun da öncelikli koşulu şeylerin bilincine varmaktan geçiyor...



Reel Atatürkçülük

Fikret Başkaya

Akıl almaz bir çelişki de "kurtarıcı", "kurtarılmışlık", söylemidir. Modernite devrimi yaşamış bir ülkede ve toplumda böyle bir şey asla söz konusu olmazdı. Bir tek şahsiyetin bir ülkeyi ve halkı kurtardığı, "yedi düveli yendiği", o halka sadece bir vatan değil, cumhuriyet ve inkılâplar ihsan ettiğine inanan bir toplum, modernlik, demokratiklik, ilericilik, çağdaşlık, vb. iddiasında bulunabilir mi? Tarih bazı şahsiyetlerin elinde oyuncak mıdır? Aslında bu saçmalığın anlaşılması için fazla çaba gerekmiyor. Yapılanların ne kadar önemli, ne kadar müstesna, ne kadar orijinal, ne kadar "biricik" olduğunu kafalara sokmak, bu konuda efsaneler, hürafeler yaratmak için, onları yaptığı söylenen şahsiyetin kutsanması, ilahlaştırılması, putlaştırılması, bir tapınma aracına [kült] dönüştürülmesi gerekiyordu...



ISBN 975-8449-43-9